TOM HODGKINSON

GHIDUL LENEȘULUI

mic tratat pentru leneși rafinați

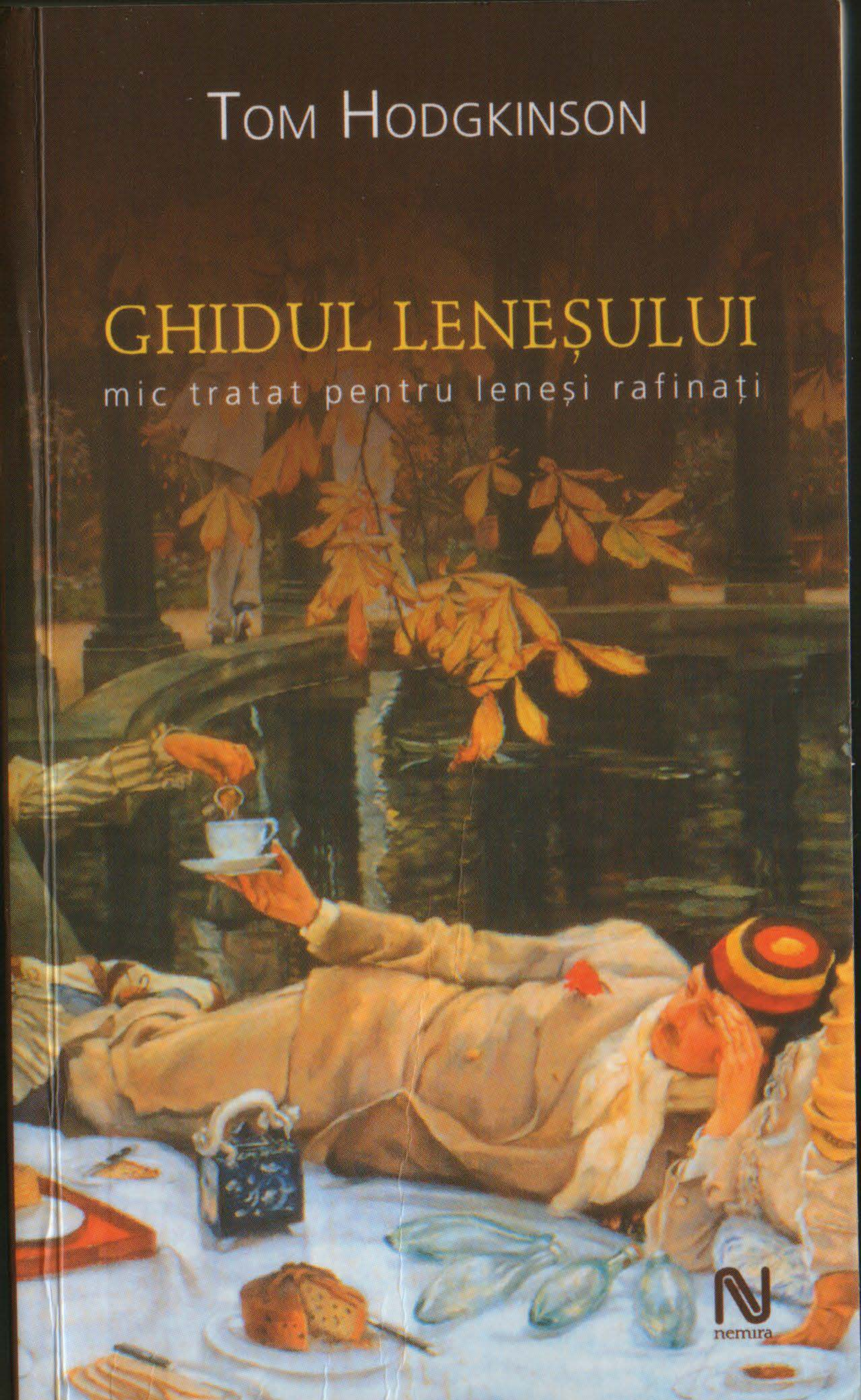

nemira

colectia bonton

TOM HODGKINSON

GHIDUL LENEȘULUI

mic tratat pentru leneși rafinați

Traducere din limba engleză
GABRIEL STOIAN

nemira

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Imaginea copertei: James Tissot, *Picnic*, detaliu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HODGKINSON, TOM
Ghidul leneșului / Tom Hodgkinson; trad.: Gabriel Stoian
București: Nemira & Co., 2006
ISBN (10) 973-569-873-0
ISBN (13) 978-973-569-873-7

I. Stoian, Gabriel (trad.)
159.9

Tom Hodgkinson
HOW TO BE IDLE
© Tom Hodgkinson, 2004
© Illustrations: Roderick Mills, 2004
© Editura Nemira & Co, 2006

Lector: Nicoleta GHEMENT
Tehnoredactor: Mariana DUMITRU

Tiparul executat de Alföldi Nyomda Rt.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor

ISBN (10) 973-569-873-0
ISBN (13) 978-973-569-873-7

Pentru Gavin Hills,
care a știut cum să trăiască

PREFAȚĂ

E plăcut să fii leneș. Această carte își propune să preamărească lenevia și să declanșeze un atac împotriva culturii muncii din lumea occidentală, care i-a înrobit, demoralizat și deprimat pe atât de mulți dintre noi.

Cu toate acestea, și inactivitatea este o treabă grea, așa cum sublinia Oscar Wilde. Întotdeauna se găsesc mulți care se străduiesc să te pună la muncă. Acesta e motivul pentru care am încercat să creez un soi de canon alcătuit din pasaje îndemnând la lenevie din filozofia, literatura, poezia și istoria ultimilor trei mii de ani, pentru a ne oferi nouă, trântorilor, muniția mentală de care avem nevoie ca să luptăm împotriva muncii. Însuși numărul de mari leneși declarați de-a lungul istoriei stă dovadă că nu suntem singuri.

Lenevia înseamnă libertate, dar nu a fi liber să alegi între McDonald's și Burger King sau între Volvo și Saab. Este vorba despre libertatea de a ne trăi viața așa cum vrem, fără șefi, salarii, navetă, consumerism și îndatorare. Lenevia înseamnă distracție, plăcere și bucurie.

Ne așteaptă o revoluție, iar marele avantaj este acela că pentru a participa la ea nu e nevoie să faceți absolut nimic. Așadar, alăturați-vă nouă, Băieți și Fete care iubiți Libertatea. Aceasta va fi cea mai inofensivă revoluție pe care a cunoscut-o lumea.

North Devon
16 iunie 2004
www.idler.co.uk

Ora 8 dimineața

GREU MAI E SĂ TE TREZEȘTI

„Să fim leneși în toate, mai puțin în iubire și băut, mai puțin în a fi leneși."
Gotthold Ephraim Lessing (1729–81)

Mă întreb dacă acel trudnic filozof raționalist și promotor al hărniciei, americanul Benjamin Franklin, și-a dat seama vreodată câte nenorociri va aduce pe lume când, pe la 1757, îmbătat de zel puritan, a popularizat și promovat banalul și de-a dreptul neadevăratul aforism conform căruia „devreme la pat și tot astfel la sculat te face sănătos, deștept și bogat".

Tristul adevăr este că, încă din fragedă copilărie, ne tiranizează mitul moral că e bine, corect și sănătos

să sărim din pat imediat ce ne trezim, iar asta ca să facem ceva util, cât se poate de repede și de radioși. În cazul meu, îmi aduc aminte cu limpezime că mama răcnea la mine să cobor din pat imediat. Așa cum stăteam întins, într-o binecuvântată comoditate, cu ochii închiși, încercând să mă agăț încă de un vis ce începea să se destrame, făcând tot posibilul să ignor țipetele ei, începeam să calculez timpul cel mai scurt de care aveam nevoie ca să mă scol, să iau dejunul și să plec la școală, ca să ajung totuși acolo, așa încât să-mi mai rămână câteva secunde de răgaz înainte de strigarea catalogului. Și pentru a mă bucura de câteva momente în plus de somnolență, consumam atâta inventivitate și efort mintal... Așa începe leneșul să învețe meserie.

Părinții încep procesul de spălare a creierului, apoi școala acționează și mai insistent să îndoctrineze copiii cu ideea necesității sculatului devreme. Vinovăția mea pentru faptul că mă simțeam de-a dreptul *incapabil din punct de vedere fizic* să mă trezesc devreme a persistat până pe la douăzeci de ani. Ani la rând am luptat cu sentimentul de autodetestare care însoțea blegeala mea de dimineață. Îmi promiteam că mă voi scula la ora 8. Ca student, am elaborat sisteme de alarmă complicate. Mi-am cumpărat o priză cu temporizator și am programat-o să pornească, nu doar cafetiera, ci și pick-upul, pe platanul căruia puneam albumul cel mai zgomotos pe care-l aveam, *It's Alive*, al grupului punk The Ramones. Ora stabilită era 7.50. Fixam volumul la un nivel care-ți putea sparge timpanele. Fiind o înregistrare din concert, primul cântec era prefațat de zgomotul produs de spectatori. Uralele și răcnetele mă trezeau și știam că mai aveam doar

câteva secunde până să sar din pat ca să dau sonorul mai încet înainte ca Dee Dee Ramone să mormăie: „un-doi-trei-patru", iar eu și cei cu care împărțeam apartamentul să fim asaltați de acordurile de început ale bucății *Rockaway Beach* dată la maximum. Ideea era ca apoi să-mi beau cafeaua și să realizez saltul până la trezia deplină. Treburile ieșeau pe jumătate. Săream din pat și mă bâțâiam câteva clipe. Însă apoi se întâmpla altceva: dădeam volumul mai încet, săream peste cafea și mă ghemuiam înapoi în îmbrățișarea caldă a plăpumii. După aceea, îmi veneam în fire, încet, încet, pe la 10.30, somnolam până la 12 și, într-un târziu, mă ridicam din pat pradă unei crize de dispreț de sine. Pe vremea aceea eram un adevărat moralist: chiar îmi făcusem un afiș, lipit pe perete, pe care stătea scris: „Întâi construiești ceva, după aceea te distrezi puțin." Era șic, mai ales că îl extrăsesem dintr-un cântec al grupului hardcore punk[1] numit Bad Brains, însă mesajul, cred că sunteți de acord cu mine, sună dezgustător. În prezent procedez invers.

Abia după ani și ani mi-am dat seama că nu eram unic prin lenevie și prin trăirea emoțiilor conflictuale de plăcere și vinovăție care însoțeau totul. Există o mulțime de lucrări literare pe acest subiect. Și, în general, acestea sunt scrise de autorii cei mai buni, mai amuzanți și mai capabili să transmită bucurii. În 1889, umoristul victorian Jerome K. Jerome a publicat *Gândurile*

[1] Stilul hardcore, cu originea în Statele Unite în anii '80, este o versiune mai agresivă a rock punk-ului, caracterizându-se printr-un ritm mult mai rapid, schimbări neașteptate de tempo și acorduri și versuri mai dure, pătimașe (n. tr.).

trândave ale unui pierde-vară. Imaginați-vă cât de bine m-am simțit când am citit următorul pasaj, în care Jerome analizează plăcerile somnului:

„Vai! Ce plăcere să te întorci pe partea cealaltă și să adormi la loc: «Doar cinci minute.» Oare există vreo ființă umană, mă întreb, în afară de eroul unei «povești pentru băieți» de la școala de duminică, există vreun om care să se scoale de bunăvoie? Sunt unii pentru care sculatul la ora potrivită este absolut imposibilă. Dacă se întâmplă ca ora 8 să fie cea la care trebuie să ajungă undeva, atunci ei stau în pat până la 8.30. Dacă situația se schimbă și 8.30 este ora potrivită, atunci se face 9 până să se scoale. Acești oameni seamănă cu omul de stat despre care se spune că era întotdeauna punctual cu o jumătate de oră după. Ei încearcă tot soiul de stratageme. Își cumpără ceasuri deșteptătoare (invenții viclene care declanșează soneria la momentul nepotrivit și strică somnul cui nu trebuie)... Am cunoscut pe cineva care chiar se trezea și se ducea să facă o baie cu apă rece; și nici măcar asta nu-i folosea, pentru că după aceea sărea din nou în pat să se încălzească."

Somnorosul Louis Theroux, care își mărturisește păcatul, scriind în revista *Idler (Leneșul)* pe care o public, își aduce aminte de un truc inventat de amicul lui, Ken. „Lucrurile se desfășurau astfel: ții o cană cu cafea rece și două pastile Pro Plus pe noptieră. Fixezi soneria deșteptătorului la 8.20 – cu jumătate de oră înainte de ora la care vrei de fapt să te scoli – iar când pornește soneria, în clipa de luciditate facilitată de

ceas, înghiți repede cafeaua și pastilele, după care îți reiei somnul. Jumătate de oră mai târziu sari în picioare deplin treaz, sub efectul puternic al cofeinei."

Somnul are o mare putere de seducție, ceea ce explică mașinăria terifiantă pe care am inventat-o ca să luptăm împotriva lui. Mă refer, firește, la ceasul deșteptător. Ce geniu rău a împreunat acești doi dușmani ai leneșului – ceasul și soneria – într-un singur mecanism? În fiecare dimineață, în întreaga lume occidentală, indivizi care visează fericiți sunt zdruncinați cu brutalitate de un țârâit sau de un țiuit electronic, menit să dăuneze auzului. Ceasul deșteptător este prima etapă în transformarea diavolească pe care ne silim să o îndurăm dimineața, din visători fericiți și fără de griji, în truditori bântuiți de anxietăți, apăsați de răspunderi și îndatoriri. Lucrul cu adevărat uimitor este că ne cumpărăm deșteptătoare de bunăvoie. Nu e absurd să cheltuim din banii câștigați cu greu pe un dispozitiv menit ca în fiecare zi din viață să demareze cât se poate de neplăcut și care servește de fapt angajatorului căruia îi vindem timpul nostru? Da, există unele ceasuri deșteptătoare care se lipsesc de sonerie și ne trezesc în schimb cu flecăreala crainicilor de la emisiunile matinale de radio, dar sunt acestea cu ceva mai presus decât celelalte? Veselia apăsătoare a unor asemenea oameni urmărește să ne aducă într-o stare de bună dispoziție ca să luăm în piept ziua ce ne așteaptă sau să ne distragă de la necazuri cu vreo glumă neghioabă. Mi se pare pur și simplu supărător. Nimic mai păgubos

decât limbuția altei ființe umane când tu te afli într-o stare de reflecție existențială, presantă și profundă. Așa cum spune prietenul meu John Moore, cel mai leneș om din lume, când soția încearcă să-l trezească: „O să mă scol când o să existe ceva pentru care să *merite* să o fac."

În Marea Britanie, versiunea snoabă a acestui apel la trezie este programul *Today* realizat de Radio 4, în care se discută despre calamitățile zilei cu mare seriozitate și îngrijorare. Majoritatea țărilor au încă de la prima oră o emisiune cu știri serioase din întreaga lume. Acest lucru are efectul de a stârni emoții precum furia sau teama ascultătorului. Însă unii oameni simt că au *datoria* de a asculta așa ceva, ca și cum simplul act de a asculta va îmbunătăți în vreun fel lumea. Datorie – of, ce povară ești! Nu mai există benzi de emisie pentru posturi de radio care să nu transmită știri? Când ascult muzică clasică la radio, când conduc, de exemplu, nimic nu-i mai enervant decât să mi se întrerupă reverie și visarea leneșă cu titlurile veștilor din plicticoasa realitate.

Așadar: pentru cei mai mulți dintre noi, ziua de muncă debutează cu chinuri când, smulși din nectarul uitării de sine, suntem confruntați cu perspectiva de a încerca să devenim cetățeni îndatoritori, gata să ne slujim stăpânii de la serviciu cu recunoștință, bună dispoziție și energie debordantă. (Apropo, de ce-om fi cu toții atât de disperați după „slujbe"? Astea sunt niște chestii îngrozitoare. Dar despre un asemenea subiect vom vorbi mai târziu.)

După ceasul deșteptător, vine rândul Domnului Kellogg să ne rușineze ca să ne punem în mișcare. „Ridică-te și strălucește!" ne îndeamnă el de pe

pachetul de fulgi de porumb. Actul fizic de a crănțăni fulgi de porumb sau alte cereale este descris la televiziune ca exercitând o reacție chimică magică asupra trândavelor ființe umane: trântorul incoerent, nebărbierit (personajul rău) este transformat ca prin minune într-un lucrător inteligent și vesel, plin de vigoare și cu un țel ferm (personajul bun) de puterea pozitivă a cerealelor. Lucru elocvent, Kellogg, inventatorul produsului, era o persoană cu purtări puritane, înnebunită după sănătate, care nu făcea niciodată sex (prefera clismele). Cam aceștia sunt arhitecții vieții noastre zilnice.

În ciuda promisiunilor de lejeritate, libertate și liber arbitru în acțiuni pe care ni le face societatea modernă, cei mai mulți dintre noi suntem încă sclavii unui program pe care nu noi l-am alcătuit.

Cum de au ajuns lucrurile până aici? Ei bine, forțele antilenevie sunt treze încă de la căderea omului în păcat. Propaganda împotriva dormitului excesiv a început de mult, de peste două mii de ani, odată cu Biblia. Iată, referitor la această problemă, *Pildele lui Solomon,* capitolul 6:

> „6. Du-te, leneșule, la furnică și vezi munca ei și prinde minte!
> 7. Ea, care nu are nici mai-mare peste ea, nici îndrumător, nici sfătuitor,
> 8. Își pregătește de cu vară hrana ei și își strânge la seceriș mâncare. [...]
> 9. Până când, leneșule, vei mai sta culcat? Când te vei scula din somnul tău?
> 10. «Puțin somn, încă puțină ațipire, puțin să mai stau în pat cu mâinile încrucișate!»

11. Iată vine sărăcia ca un trecător şi nevoia te prinde ca un tâlhar."[1]

În primul rând, eu aş pune serios la îndoială dreapta gândire a unei religii care ia furnica drept exemplu pentru modul de a trăi. Sistemul furnicarului este reprezentat de o aristocraţie ce se bazează pe truda neînchipuit de istovitoare a milioane de lucrătoare şi pe completa inactivitate a unei regine şi a câtorva trântori. Glasul Domnului nu se opreşte aici, şi îl admonestează pe sărmanul „leneş" că doarme, apoi îl avertizează că răsplata îi vor fi sărăcia şi foamea dacă va continua să stea în pat. Lenea este un păcat, iar răsplata pentru păcătoşi este moartea (iar răsplata pentru muncă grea este de 22 585 lire pe an, conform estimărilor unor londonezi.)

De atunci încoace, creştinismul a promovat vinovăţia pentru dorinţa de a lenevi în pat. Acest pasaj din Biblie este folosit ca un ciomag de moralişti, capitalişti şi birocraţi, pentru a inculca în mintea oamenilor ideea că Dumnezeu nu te iubeşte când te scoli târziu. Nelenesul este caracterizat de dorinţa pătimaşă de ordine: nu risipi timpul! Mai bine să fii ocupat decât să nu faci nimic!

În Londra de la mijlocul secolului al XVIII-lea, dr. Johnson, care nu avea motive să se ruşineze în ceea ce priveşte producţia literară, se autoflagela pentru obiceiurile sale lenevoase. „O, Doamne, îngăduie-mi... să recâştig timpul petrecut în lenevie", scria el într-unul dintre jurnalele sale la vârsta de douăzeci şi nouă de ani.

[1] *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982 (n. tr.).

Douăzeci de ani mai târziu, situaţia nu se îndreptase, iar el hotăra „să mă scol devreme. Cel târziu la 6, dacă pot." În anul următor, după ce nu reuşise isprava asta, şi-a adaptat hotărârea: „Îmi propun să mă scol la 8 pentru că, deşi nu mă voi trezi devreme, tot va fi mai devreme decât o fac acum, fiindcă deseori stau în pat până la ora 2 după-amiaza." Johnson, profund credincios şi având un temperament melancolic, se ruşina de lenea lui. Dar provoca ea dureri celorlalţi? Îi obliga pe alţii să facă lucruri de care nu aveau chef? Nu.

La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în cel următor, noilor avataruri ale Progresului le convenea să promoveze o cultură a sculatului devreme în rândul clasei muncitoare. În 1755, reverendul J. Clayton a publicat un pamflet, *Sfat prietenesc către săraci,* în care susţinea că sculatul devreme îi va alunga pe scandalagii de pe străzi: „Necesitatea de a se scula devreme va obliga săracii să se culce din vreme; şi astfel, se va preveni pericolul încăierărilor în timpul nopţii." Metodistul John Wesley, care se scula la ora 4, a scris o predică intitulată „Datoria şi avantajele sculatului devreme" (1786), în care pretindea că statul în pat este nesănătos şi apela la argumente cvasiştiinţifice pentru a-şi susţine afirmaţia: „Prin şederea prea îndelungată în aşternut, carnea apare ca şi cum ar fi fiartă, devine moale şi fără de vlagă. Nervii, în tot acest timp, sunt descoleaţi." În 1830, preţioasa Hannah More a publicat următoarele versuri pe tema „Sculatului devreme":

„Tu, Lene, ucigaş tăcut,
Nu-mi ţine mintea sclavă;
În Somn un ceas nu vreau pierdut
Căci e ca o otravă."

Exprimarea este cam dură. Moore vede Lenea, al șaptelea păcat de moarte (deși cel de-al șaptelea păcat e, în realitate, tristețea), ca ucigaș al timpului, care ține în sclavie mintea omului leneș. Împotriva sa trebuie dusă o luptă, o bătălie îndârjită a voințelor. Avem de a face, desigur, cu un nonsens evident: somnul ne e prieten, nu otravă. Oricine știe că mintea, departe de a fi încătușată, se bucură de cea mai mare slobozenie când stăm în pat moțăind dimineața, și vom reveni mai târziu la beneficiile creatoare ale acestei încântătoare stări intermediare. Totuși, creativitatea nu a fost un cuvânt iubit de noii capitaliști. Promotorii Revoluției Industriale trebuia să convingă masele de beneficiile trudei disciplinate și plicticoase. Iar cărțile lui Samuel Smiles, autor de mare succes în epoca victoriană, purtau titluri precum *Ajutorul de sine* (1859), *Risipa* (1875) și *Datoria* (1880) și gemeau de recomandări asemănătoare celor de mai sus. Curățenia, ordinea, buna gospodărire, punctualitatea, abnegația, datoria și răspunderea: aceste „virtuți" autonegatoare erau comunicate de o rețea sofisticată de moraliști, scriitori și politicieni.

Dacă ne închipuim că astăzi am scăpat de așa ceva, să aruncăm o privire în revistele pe care le citim și la îndemnurile de tip „ordonează-ți viața" pe care ele le propagă. Cărți care ne vorbesc de sus despre efortul personal ne dezmiardă cu diferite strategii ultraeficiente pentru a deveni mai productivi, mai puțin bețivi și mai harnici. Multe dintre aceste strategii presupun cheltuirea unor sume mari de bani. Revistele destinate deopotrivă bărbaților și femeilor se slujesc de teama de propriul nostru corp ca să ne trimită la acea cameră de tortură modernă care se numește sală

(de gimnastică). Ne chinuim toată ziua și la sfârșitul ei *plătim plăcerea de a alerga pe o bandă rulantă!* Reclamele pentru agendele electronice de buzunar sugerează că jucăriile acelea ne vor ajuta să ajungem la o perfecțiune de roboți; scriitorul Charles Leadbetter a observat recent că planificările fanteziste care apar în reclamele pentru „Agende" (ca și cum simpla achiziție a dispozitivului îți va organiza viața ca prin minune) încep în mod invariabil cu un rând pe care scrie: „7 dim. Sală."

Sculatul de dimineață nu numai că este cu desăvârșire nefiresc, dar eu aș afirma că statul în pat pe jumătate treaz – cercetătorii în domeniul somnului numesc această stare „hipnagogică" – este benefic pentru sănătatea și pentru sentimentul de fericire. O moțăială sănătoasă de jumătate de oră sau mai mult poate, de exemplu, să te ajute în pregătirea mentală pentru problemele și sarcinile care te așteaptă. Aceasta este și părerea unuia dintre filozofii mei preferați, Lin Yutang. Scriitor american de origine chineză de la începutul secolului XX, el și-a petrecut mult timp străduindu-se să-i convingă pe americanii superharnici de valabilitatea filozofiei lenei, practicate în China antică, despre care el spunea că încuraja „libertatea și detașarea", fiind „o filozofie de viață înțeleaptă și fericită". În cartea sa *Importanța de a trăi*, publicată în 1938, scriitorul a dedicat un capitol întreg artei de a sta în pat. Iată cum îl sfătuiește el pe cel ce vrea să trăiască bine să se opună sculatului devreme:

> „Ce contează dacă cineva stă în pat la ora 8? E de o mie de ori mai bine să țină o cutie de țigarete bune pe noptieră și să-și acorde timp din belșug

până ce se va ridica din pat pentru a rezolva toate problemele zilei încă înainte de periajul dinților... În acea poziție comodă, el poate analiza toate realizările și greșelile zilei precedente, diferențiind apoi lucrurile importante de cele inutile în programul zilei care-l așteaptă. Mai bine să sosească la birou la ora 10 și să fie propriul său stăpân decât să fie punctual la 9 sau chiar cu un sfert de oră mai devreme și să-și supravegheze subordonații ca un conducător de sclavi, apoi «să se agite fără a realiza nimic», după cum spun chinezii."

Ideea că șederea în pat pe jumătate treaz ar putea face mai eficientă viața leneșului a apărut când i-am luat un interviu poetului John Cooper Clarke. El își folosește timpul destinat somnului de dimineață ca să-și aleagă hainele pe care le va purta în acea zi, a spus el. Mintea lui cutreieră neîngrădită prin garderob, analizând diferite combinații de stiluri, culori și materiale. După acest exercițiu mintal, îmbrăcatul este, prin urmare, floare la ureche, departe de a se dovedi plicticos și împovărător, după cum ar părea o asemenea perspectivă la prima vedere.

Umanitarul, bătăiosul și sclipitorul jurnalist G.K. Chesterton se numără printre scriitorii care au atacat ideea că sculatul devreme este bun din punct de vedere moral, iar statul în pat este rău. În schimb, el a îmbrățișat o părere ce trădează libertatea de conștiință: ora la care ne sculăm este o problemă de opțiune personală. „Tonul obișnuit adoptat acum față de practica de a zăbovi în pat este ipocrit și nesănătos", a scris el în eseul din 1909 intitulat *Despre șederea în pat*. În loc să fie considerată, așa cum se cuvine, o

chestiune de alegere personală, problema sculatului dimineața devreme a ajuns să fie privită de mulți ca și cum ar constitui o parte esențială a moralității. Totul depinde de înțelepciunea practică a fiecăruia; nu putem vorbi de ceva bun sau rău în această privință."

Măreția și sculatul târziu sunt tovarăși firești de pat. Sculatul târziu este rezervat celor cu mintea independentă, indivizilor care refuză să devină sclavi ai muncii, ai banilor, ai ambițiilor. În tinerețe, Walt Whitman, marele poet al peregrinărilor, obișnuia să sosească la redacția ziarului la care lucra în jur de ora 11.30, și la 12.30 lua o pauză de masă de două ore. Urmă încă o oră de muncă după prânz, apoi sosea momentul să umble prin oraș.

Așadar, ce putem face? În cazul meu, viața mi s-a îmbunătățit substanțial când m-am debarasat de ceasul deșteptător. Am descoperit că te poți obișnui să te trezești aproximativ la ora dorită – dacă, într-adevăr, ești atât de norocos și ai o „oră potrivită" la care să te scoli – fără ajutorul lui. În acest fel, te trezești alene, firesc și cu plăcere. Îți părăsești patul când ești cu totul pregătit, și nu când ți-o impune cineva. S-a dus calvarul zilnic de a fi smuls din deliciile somnului de zgomotul mecanic al soneriei. Te ajută, bineînțeles, să nu ai slujbă și să-ți fii propriul stăpân. Dar chiar de sunteți înjugați la carul serviciului, vă sugerez să faceți o încercare. Va fi primul pas spre lenevie.

Desigur, nu este întotdeauna ușor să atingi culmile sublimului din confortul patului când lumea din jur trudește. Uneori cel ce se dăruiește cu totul patului este trezit cu brutalitate de răcnetele constructorilor, de agitația colegilor de apartament, de țipetele copiilor ce abia învață să meargă sau chiar de degetele

rozalii ale zorilor care pătrund prin fereastră. Aceste impedimente ale somnului trebuie oprite dacă vrei să te bucuri de moţaiala de dimineaţă. Să vă mai ofer un sfat practic? Investiţi în dopuri pentru urechi, jaluzele care împiedică pătrunderea oricărei raze şi ochelari de somn. Cu ajutorul acestor lucruri simple vă puteţi prelungi somnolarea. În cazul copiilor mici, cu cât mai devreme sunt instruiţi să se ridice din pat şi să-şi pregătească singuri micul dejun, cu atât mai bine.

Am afirmat la începutul capitolului că dictonul lui Benjamin Franklin „devreme la sculat..." nu a adus doar nenorocire, ci a fost şi fals. Cum asta? Ei bine, când mă gândesc la oamenii sănătoşi, înţelepţi şi bogaţi, văd printre ei artişti, scriitori, muzicieni şi întreprinzători. Se ştie prea bine că nimeni din categoriile enumerate nu se scoală cu noaptea în cap. Pentru a avea idei, apoi pentru a face planuri ca să le realizeze, oamenilor creativi le trebuie timp de gândire, să stea departe de birou, de telefon şi de nenumăratele elemente perturbatoare ale vieţii casnice şi cotidiene. Iar dormitul de dimineaţă reprezintă calea cea mai bună de a reuşi toate acestea.

Cât priveşte întrebarea: Cum Dumnezeu ar putea culcatul odată cu găinile să garanteze automat bogăţia şi fericirea, presupun că nu se poate dovedi nimic, dar sunt alături de dr. Johnson care a afirmat sigur de sine: „Cine se gândeşte să se culce înainte de ora 12 este un mişel."

Nu, cei ce se scoală devreme nu sunt sănătoşi, bogaţi şi deştepţi. Ei sunt deseori bolnăvicioşi, săraci şi proşti. Ei îi slujesc pe cei care se scoală târziu. Dacă nu mă credeţi, uitaţi-vă la feţele trase, disperate, ale celor care călătoresc cu metroul în

metropolele marilor naţiuni industrializate – Londra, Tokyo, New York – între orele 8 şi 9. Sunt sănătoşi? Bineînţeles că nu. Bogaţi? Nici vorbă, altfel nu s-ar afla în metrou la o asemenea oră. În realitate, lucrătorii cel mai prost plătiţi manifestă tendinţa de a fi cei care călătoresc cel mai devreme. Deştepţi? Cum să fie, dacă preferă să facă naveta în felul acela? Dacă vreţi sănătate, bogăţie şi fericire, primul pas este să aruncaţi pe fereastră ceasul deşteptător!

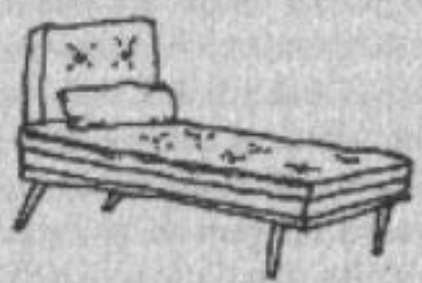

Ora 9 dimineața

TRUDĂ ȘI DURERE

„Pe orice stradă ce-o cutreier
Aproape de-al Tamisei mal,
Pe fiecare chip ce-l treier
De chin și boală văd semnal."

William Blake, *Londra* (1794)

Ora 9 dimineața este cu certitudine cea mai brutală și mai temută dintre toate orele ce alcătuiesc ziua leneșului, fiindcă este cea la care cineva, undeva, hotărăște că trebuie să se înceapă munca. Cu puțin înainte de ora 9,00, autobuzele, trenurile, tramvaiele și străzile gem de truditori cu chipuri sumbre care se deplasează dintr-o parte a orașului în alta. Lifturile

suspină sub greutatea directorilor executivi cu blugi măsură mare, funcționarele machiate din belșug tocăne pe tocuri prin anticamere, imigranți recent ajunși, cu căști pe cap, sosesc pe șantierele de construcții, comisionarii apar cu cafele, vânzătorii așteaptă în fața magazinelor sosirea șefului cu cheile, scările rulante ne duc din lumea subterană lipsită de aer și ne depun în birouri la fel de neaerisite. Citim ziarele și ne cutremurăm. Avem o slujbă. O slujbă! Recompensa primită după ani și ani de educație! Am muncit mult în tinerețe, ca să muncim și mai abitir ca adulți. O slujbă! Țelul vieții noastre! Răspunsul la toate!

Ideea de „slujbă" reprezintă răspunsul la toate necazurile noastre, individuale și sociale, este unul dintre cele mai primejdioase mituri ale societății moderne. Ea este promovată de politicieni, părinți, ziariști moralizatori și lideri ai industriei de pretutindeni: paradisul, susțin ei, este „ocuparea integrală a forței de muncă". Un indicator-cheie al succesului unei țări este procentul populației în șomaj. Cu cât mai mulți oameni au slujbe, cu atât mai bine, ni se spune. Termenul „slujbă" i se definește rareori cu precizie unui adolescent sau student în vreme ce acesta parcurge drumul spre ea, însă mitul sugerează că „o slujbă bună" ne oferă bani cu duiumul, viață împlinită, poziție socială și muncă, pe care o vom considera „satisfăcătoare". Mă uimește cât de puțin ne oprim să analizăm acești termeni când suntem la școală sau colegiu. Și, în copilărie, chiar dacă îi auzim pe părinți plângându-se în fiecare seară de șefi sau colegi, asta nu ne lecuiește de dorința de a intra în lumea muncii. Socotim că lucrurile vor sta altfel în ceea ce ne privește.

Așa cum se întâmplă îndeobște cu asemenea idei oprimante, există o prăpastie imensă între promisiune și realitate. Când ajungem în lumea ignobilă a muncii, suntem imediat șocați de umilințele cu care dăm piept acolo. Cea mai proastă slujbă pe care am avut-o a fost cea de documentarist la un ziar de scandal, a cărui redacție se afla lângă Chancery Lane, în Londra. Cu doi ani înainte, ca student, citeam romane, publicam reviste, cântam într-un grup hardcore punk și mă sculam când pofteam. În ansamblu, eram stăpân peste propriul meu timp și făceam ceea ce voiam. După aceea, opt ore pe zi, dădeam telefoane la biroul de presă de la lanțul de magazine ASDA ca să verific prețul fasolei gătite. Dimineața întârziam invariabil, tuturor prietenilor părea să le meargă mai bine decât mine, iar eu mă simțeam ofensat că trebuia să mă duc la garaj ca să aduc mașina redactorului sau să plec – blestemată expresie – în „turul după cafea". Stăpânul de la douăzeci și unu de ani devenise sclav la douăzeci și doi.

În concluzie: nici o bucurie. Bineînțeles că nu era satisfăcător nici financiar, nici emoțional, nici intelectual. Singura plăcere adevărată pe care mi-o asigura era aceea negativă ca la sfârșitul zilei să stau în cârciumă cu colegii, ca să ne plângem de șefi. Plata era mizeră, așa că nu mă bucuram nici de bani în plus. Părea să am atât cât să ajung la muncă și înapoi, să-mi cumpăr câte un sandviș cu brânză la prânz și să-mi plătesc chiria. Am stat acolo aproape doi ani și îndrăznesc a spune că acea experiență a fost o completă pierdere de vreme, lăsând la o parte că îmi arăta cât de monotonă și lipsită de bucurii poate fi activitatea într-un birou. Am descoperit că, departe de a mă simți bine, de a avea satisfacții și bani, singurele recompense

pentru faptul că munceam ca un sclav erau suferințele, lipsurile și nemulțumirea. Și, cumplită ironie, când slujba pe care o avem nu ne asigură nici mulți bani, nici distracție, socotim că putem rezolva problema luându-ne o slujbă mai bună. Așa se întâmplă mereu: un ciclu nesfârșit, un aranjament nefericit, sclipitor satirizat în comedia britanică de televiziune *Biroul*.

Ca să apere viața profesională atât de strict înregimentată, unii vor spune: „A, dar oamenilor le place munca pentru interacțiunea socială." Aceasta e mitul persistent al câștigătorului la loterie care, cu toate că nu trebuie să mai muncească, își păstrează slujba într-o fabrică, unde primește un salariu de râs. N-am crezut niciodată în așa ceva. Nu, oamenilor le place interacțiunea socială *în ciuda* condițiilor neatrăgătoare în care se desfășoară aceasta: mediul cenușiu și mohorât, oameni cu care nu tu ai ales să fii alături, bufetele deprimante, legile împotriva fumatului și a consumului de alcool, „angajamentele" enervante lipite pe pereți. Chiar crede cineva că, dacă n-am avea slujbe, orice interacțiune socială ar înceta? Majoritatea ființelor umane sunt creaturi sociabile; am reușit să realizăm interacțiunile astea și fără ajutorul unui angajator. Oare nu avem familii, amici, bodegi, cafenele, baruri, piețe?

Și, în orice caz, plăcerea slujbei este privită deseori cu ochi încruntați. Șeful meu de la revistă avea obiceiul să ne mustre pentru că discutam între noi. În *Nickel and Dimed (Oameni de duzină*, 2001), un studiu superb realizat pe ascuns privind viața celor cu salarii foarte mici în America, Barbara Ehrenreich scrie că lucrătorii din restaurantele ieftine și de la firmele de curățenie erau frecvent admonestați pentru ceea ce era numit „bârfă", adică flecăreală nevinovată.

În cartea sa *Constituirea clasei muncitoare din Anglia* (1963), istoricul englez E.P. Thompson afirmă că slujba este un fenomen relativ recent, un copil al Revoluției Industriale. Înainte de apariția mașinilor acționate de abur și a fabricilor, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, munca era o chestiune întâmplătoare și mai puțin structurată. Oamenii munceau, de acord, făceau „treburi", însă ideea de a te înjuga la un anumit angajator excluzând orice altă activitate prin care se puteau câștiga bani era necunoscută. Iar omul de rând se bucura de o independență mai mare decât astăzi.

Să luăm țesătorii, de pildă. Înainte de inventarea în 1764 a suveicii mobile de către țesătorul și dulgherul James Hargreaves, și a motorului cu abur în același an, de către James Watt, țesătorii lucrau în general singuri, când și dacă aveau poftă. Tânărul Friedrich Engels observa că ei aveau control asupra propriului lor timp: „Astfel, țesătorul avea de obicei posibilitatea de a pune ceva bani deoparte și de a lua în arendă un lot de pământ, pe care îl cultiva în timpul liber, pe care și-l făcea atât cât voia el, fiindcă putea țese oricând i se năzărea", scria el în studiul din 1845 intitulat *Starea clasei muncitoare din Anglia*. „Ei nu aveau nevoie să muncească peste măsură; nu făceau decât ceea ce voiau și totuși câștigau atât cât aveau nevoie."

În afara acestei vieți autonome și doldora de timp liber, țesătorii rămâneau stăpâni asupra întregului proces de producție: ei realizau stofele și le vindeau comercianților ambulanți. Duceau o existență simplă, lipsită de sofisticării; Engels susține că ei aveau puține cunoștințe despre evenimentele din satele vecine,

situate, de pildă, la opt kilometri depărtare, și nici nu se sinchiseau. Cu toate acestea, nu erau sclavii slujbei; în loc să fie legați de un program de la 9 la 5 (ori de străvechiul mai brutal al acestuia, de dimineață până la asfințit), îi interesa treaba bine făcută. Munceau atât cât trebuia și nici o picătură în plus. Timpul nu însemna bani, așa cum avea să afirme mai târziu Benjamin Franklin. În *Obiceiuri comune* (1991), E.P. Thompson citează dintr-o descriere a vieții minerilor mexicani de la începutul secolului XX pentru a ne face să percepem stilul de muncă din perioada preindustrializată. Acei mexicani hotărâți erau „dispuși să muncească doar trei sau patru zile pe săptămână dacă asta le asigura strictul necesar". Preferau să lucreze în baza unui proiect decât să facă ore de muncă: „Dacă i se ofereau o înțelegere și asigurarea că va primi o anumită sumă de bani pentru fiecare tonă de zăcământ excavat, fără a conta cât timp îi lua ca să realizeze totul sau cât timp dorea să se așeze ca să contemple viața, omul lucra cu o vigoare remarcabilă." Pesemne, gândeau ei, cu cât terminau treaba mai repede, cu atât mai repede puteau merge la bodega.

Mexicanii noștri fericiți din epoca preindustrializată și țăranii dinainte de 1750 nu simțeau nevoia să se spetească mai mult decât era necesar pentru a-și asigura berea și mâncarea. Iată ce scrie Thompson: „Stilul de muncă era alcătuit din perioade de activitate intensă ce alternau cu lenevie, asta acolo unde oamenii erau propriii stăpâni asupra vieții lor."

Munca și viața se întrepătrundeau. Un țesător, de exemplu, putea țese opt sau nouă metri de pânză într-o zi ploioasă. În alte zile, ne lămurește un jurnal din acea vreme, se întâmpla să țească doar doi metri,

după care „își făcea de lucru prin curte, iar seara scria o depeșă". Ori se putea duce la cules de cireșe, putea lucra la stăvilarul satului, ajuta vaca să fete, dobora un copac, doi, ori mergea să asiste la o spânzurare. Ca un apartiu, Thompson adaugă: „În prezent, acest stil persistă în rândul unor persoane care desfășoară activități independente – artiști, scriitori, mici fermieri și probabil studenți (cu toții niște lenevoși) – și dă naștere întrebării dacă nu cumva acesta nu este un ritm de muncă «natural» pentru om."

Așadar, Anglia dinainte de inventarea atelierelor întunecate ale Satanei era o națiune de leneși. Însă această abordare haotică i-a tulburat pe moraliștii contemporani, care au considerat că oamenii trebuie să facă tot timpul ceva, ca să fie feriți de a face rele. În 1820, John Foster, observator aparținând clasei de mijloc, remarca îngrozit că lucrătorii agricoli, după ce-și terminau munca, „aveau la dispoziție câteva ore pe zi pe care le puteau petrece după placul inimii [...] stând pe o bancă sau întinși pe un mal de râu ori pe o colină [...] abandonându-se lenei și somnolenței". De aceea constatăm că arhitecții de început ai Revoluției Industriale, precum Matthew Boulton și Josiah Wedgwood, se plâng în scrisorile lor de lenea lucrătorilor.

Și totuși, noua etică protestantă a muncii a avut succes. Mai presus de orice, Revoluția Industrială a reprezentat o bătălie între munca îndârjită și lenevie, iar munca a câștigat. Mașinile au furat procesul de producție din mâinile și mințile oamenilor. Atelierele au devenit „manufacturi"; liber-profesioniștii s-au transformat în angajați; familiile au început să trăiască doar din salarii și să cumpere cele trebuincioase din băcăniile pe care, în cursul generațiilor precedente, le

gestionaseră singuri. Câștigau probabil mai mulți bani, însă calitatea vieții lor a suferit o lovitură groaznică. Haosul plin de veselie, munca la unison cu anotimpurile, ghicirea orei după soare, diversitatea, schimbarea, liberul arbitru – toate acestea au fost înlocuite de cultura standardizată și brutală a muncii, ale cărei efecte le resimțim și astăzi.

Cu alte cuvinte, slujba a fost inventată pentru a ușura sarcina celor din vârful piramidei. Oamenii s-au trezit despuiați de independență, pentru a sluji visurile de mărire ale altora – proprietarii de fabrici care aspirau la o poziție mai înaltă și credeau în munca îndârjită. Iată cum exprima acest lucru G.K. Chesterton în *Ce este anapoda pe lume* (1910):

> „La drept vorbind, bogații i-au dat pe săraci afară din casa de oaspeți, aruncându-i în drum și spunându-le în treacăt că acela e drumul ce duce spre succes. În realitate, i-au azvârlit cu forța în fabrici și în sclavia modernă a salariului, asigurându-i mereu că aceea era singura cale spre prosperitate și civilizație."

Ce e progresul, la urma urmelor? Clint Eastwood, jucând rolul unui predicator în filmul *Călărețul palid*[1], exprimă situația în mod elegant. Când un bogătaș local îi spune că un grup independent de căutători de aur refuză să-și lase pământurile pentru a face loc companiei lui și astfel „se așază în calea Progresului", Clint îl întreabă simplu: „Progresul tău sau al lor?"

Ascendența ceasului și a mașinilor ne rupe de natură. Iată cum deplânge profesorul universitar Thierry

[1] Film western regizat de Clint Eastwood în 1985 (n. tr.).

Paquot[1] pierderea modului natural de viață în cartea sa *Arta siestei* (1998):

„Omul de la țară, căruia îi place să cutreiere și e dedat siestei și visării, dar care este oricând gata să muncească, nu mai reușește să-și organizeze activitățile zilnice în funcție de umori. El trebuie să se supună unui regim impus din afară, care este complet străin de modul său de viață. Munca pământului a scăpat multă vreme de teroarea ceasului, îngăduindu-le locuitorilor de la țară să-și armonizeze existența cu aceea a naturii."

Cum de și-au îngăduit britanicii atât de serioși și iubitori de libertate să devină slugi ale capitalismului, un „stat sclav", așa cum s-a exprimat Bertrand Russell în eseul *Spre lauda lenei*, publicat în 1932? Marea problemă a Revoluției Industriale era modul în care se putea transforma o populație de englezi cu voință puternică, gândire independentă, dedulcită la petreceri, dornică de scandaluri și iubitoare de viață, într-o forță de muncă docilă, disciplinată și chiar recunoscătoare pentru asta. În 1885, un mare filozof moralist – în vremurile noastre astfel de oameni sunt numiți guru ai managementului – pe numele său Andrew Ure, a scris o carte intitulată *Filozofia manufacturilor*, destinată noilor șefi, în care a descris dificultățile de a disciplina o

[1] Thierry Paquot, filozof, profesor universitar la Școala de Arhitectură La Cambre (Bruxelles), editor al revistei *Urbanisme*, membru al Academiei Naționale a Artei Străzii (ANAR) și al multor comitete de redacție ale unor reviste, autor a peste cincisprezece cărți pe teme de urbanism, colaborator la câteva dicționare tematice (n. tr.).

națiune întreagă și a dat sfaturi privind metodele de spălare a creierelor. Pentru el, problema care se punea era aceea a convertirii:

„[...] Este aproape imposibil să transformi persoane care au depășit vârsta pubertății, atrase din ocupații rurale sau artizanale, în niște lucrători utili în fabrici. După ce se zbat o vreme să-și înfrângă obiceiurile lenevoase și delăsătoare, ele renunță de bunăvoie la slujbe ori sunt date afară de supraveghetori, din cauza neatenției [...] Este nevoie ca temperamentele refractare ale lucrătorilor obișnuiți cu accese periodice de hărnicie să fie date pe brazdă [...] Interesul de căpătâi al oricărui proprietar de manufactură este de a-și organiza mecanismul moral pe principii la fel de solide ca mașinile, pentru că altfel nu va putea ține sub comanda sa mâini îndemânatice, ochi vigilenți și conlucrare promptă, esențiale pentru calitatea produselor [...] în realitate, nu există nici o situație în care adevărul Scripturii, «Dumnezeirea este marea lucrare», să fie mai aplicabil decât la gospodărirea fabricii extinse."

Dumnezeu a fost invocat fără nici o milă de capitaliști pentru a controla mințile maselor. În mod crucial, metodismul, noua credință lipsită de orice bucurie, a fost predicat sărmanilor truditori în biserică, duminică de duminică. Acolo, oamenii erau bombardați cu ideea că sunt păcătoși, că orice plăcere înseamnă o cădere în ispită și că drumul spre mântuire trebuie să fie presărat cu suferința mută pe acest pământ. Dumnezeu se vedea reinventat ca un soi de Big Brother și era voința Lui să muncești pe brânci. Thompson scrie:

„Nu numai concedierea, ci flăcările iadului puteau fi răsplata pentru indisciplina la locul de muncă. Dumnezeu era cel mai vigilent supraveghetor dintre toți. Deasupra fiecărui cămin atârna inscripția „Dumnezeu mă vede în toate".

Fondatorul metodismului, John Wesley, era foarte domic să îngrozească și să țină sub control copiii fragezi. „Frângeți-le voința din vreme", scria el. „Învățați copilul încă de la vârsta de un an să se teamă de băț și să plângă în tăcere; încă de atunci să-l faceți să priceapă care îi este locul." Copiii erau asaltați de imaginile terifiante ale vâlvătăilor iadului, de spectrul diavolilor care îi vor urmări dacă sunt neascultători. Aceste imagini se imprimau în imaginația copilului mic, ajutând la modelarea minții umile, obediente, a viitorilor adulți.

În caz că Dumnezeu nu reușea să-i transforme pe leneșii de la țară în truditorii urbani, arma de rezervă cea mai utilă era înfometarea. Un alt filozof al managementului din secolul al XIX-lea, reverendul Andrew Townsend, susținea că simpla utilizare a forței legii pentru a instila noua etică a muncii în mintea muncitorilor „creează probleme prea mari, necesită prea multă violență și produce prea mult zgomot". Era mai bine și mai ușor, după părerea lui, ca oamenii să fie lăsați flămânzi. „Dimpotrivă, foamea nu este doar o apăsare pașnică, mută și neîndurătoare, dar devine cea mai firească motivație a muncii și hărniciei, conducând la cele mai pașnice eforturi." Filozofia salariilor scăzute a fost urmată cu mare entuziasm: cu cât era mai redusă plata, cu atât mai abitir lucra proletariatul. Aceeași idee este aplicată în prezent de industria fast-foodurilor, unde producția de hrană s-a industrializat și s-a descalificat la fel ca producerea industrială

a pânzeturilor în secolul al XIX-lea. Lucrătorii de la restaurantele tip fast-food au cele mai mici salarii din Statele Unite și îndeplinesc zilnic aceleași îndatoriri plicticoase. Demonstrativ, dogma referitoare la munca grea – adânc înrădăcinată în ideile contemporane privind ceea ce înseamnă să fii american – este aceea care ne face să trudim și să ne simțim fericiți că suntem exploatați într-un asemenea hal.

Aproape în aceeași epocă, zgomotosul polemist Thomas Carlyle a produs la fel de multe nenorociri în secolul al XIX-lea promovând ideea de demnitate sau chiar de romanțiozitate privind truda grea. „Omul a fost creat pentru a munci, nu pentru a specula, simți ori visa", scria el. „Orice moment de inactivitate înseamnă o trădare." Datoria voastră patriotică este de a munci din greu – un alt mit extrem de convenabil pentru bogații care, așa cum spunea Bertrand Russell, „preamăresc demnitatea muncii, având în același timp grijă ca ei înșiși să rămână lipsiți de demnitate din acest punct de vedere". Or, așa cum s-a exprimat regretatul scriitor britanic Jeffrey Bernard, când i-am luat un interviu: „Dacă truda ar fi prezentat vreun aspect romantic sau atrăgător [...] dacă ar fi fost vorba de ceva sclipitor, ducele de Westminster și-ar fi săpat singur nenorocita aceea de grădină, nu credeți?"

Într-adevăr, la începutul Evului Mediu, cei care munceau – acei *laboratores* – erau disprețuiți de restul societății. În vârful piramidei se situau leneșii – clericii și războinicii. Potrivit lui Tacit, războinicii respectau regula potrivit căreia trebuiau să fie leneși și lipsiți de vlagă la muncă, pentru că prin sânge puteau dobândi tot ceea ce voiau, astfel că între campanii își petreceau

vremea ospătându-se, bând, dormind sau alergând după femei.

Bineînțeles, ignoranța constituia o armă în plus în panoplia capitaliștilor. Important era ca ei să mențină clasa muncitoare într-o stare de prostie, astfel încât aceasta să nu-și dea seama cât de perfid era exploatată. „Folosiți-vă mult simțurile și puțin mintea", scria James Froude, discipolul lui Carlyle. „Gândiți puțin și citiți și mai puțin."

Confruntat cu un asemenea atac, nu este deloc surprinzător că oricare dintre noi ar fi continuat să țeasă sau să sape, lăsând capul în pământ. Însă unii s-au ridicat împotriva acestei nedreptăți. Au existat câțiva scriitori renegați care au reușit să vadă clar ce se petrecea. William Blake, desigur, a fost unul dintre primii critici ai „tiraniei roții", apoi Paul Lafargue, ginerele francez al lui Karl Marx, a publicat un pamflet intitulat *Dreptul de a fi lenes* (1883), în care a demolat scriptura muncii într-un stil magnific și vizionar:

> „O amăgire ciudată ia în stăpânire clasele muncitoare ale națiunilor în care civilizația capitalistă își continuă marșul. Această minciună aduce după sine nenorocirile individuale și sociale care de două secole au torturat această amărâtă omenire. Aceasta este dragostea de muncă, furioasa pasiune a muncii, care a stors până la epuizare forțele vitale ale individului și ale urmașilor săi. În loc să se opună acestei aberații mintale, preoții, economiștii și moraliștii au creat o aureolă sfântă în jurul muncii. Oameni muritori și orbi, aceștia au dorit să se arate mai înțelepți decât Dumnezeul lor: slabi și demni de milă, au socotit că trebuie să preamărească exact ceea ce Dumnezeu a blestemat [...] Epoca noastră a fost numită secolul muncii. În realitate, este vorba despre un secol al durerilor, mizeriei și corupției."

La vremea respectivă, s-a produs o revoltă pe scară largă împotriva noii etici protestante a muncii în rândul celor ale căror vieți aveau să fie distruse. Între 1811 și 1813, luditii, îndeobște caricaturizați în manualele noastre școlare drept oameni cu gândire redusă și dușmani declarați ai progresului, au sfărâmat cu adevărat mașinile pentru că anticipaseră cu precizie că ele aveau să distrugă vechiul mod de viață, privându-i pe oameni de independență. E.P. Thompson enumeră alte câteva acțiuni revendicative: „În 1817, răscoala de la Pentridge; în 1819, Peterloo; pe întreaga durată a următorului deceniu, proliferarea activităților sindicale, propaganda lui Owen, jurnalismul radical, mișcarea în favoarea a zece ore de muncă și criza revoluționară din 1831–1832, apoi, colac peste pupăză, nenumăratele mișcări ce au dat naștere cartismului." Însă progresul, motorul cu abur și fabrica au triumfat. Munca și viața au fost despărțite; lucrătorul vesel a devenit un sclav călcat în picioare.

Privind retrospectiv la ororile dezlănțuite asupra oamenilor din epoca victoriană, ne vine la îndemână să fim recunoscători pentru micile îmbunătățiri ale condițiilor de muncă din ultima sută de ani pe care, în ciuda imenselor dificultăți, le-a reușit mișcarea sindicală. Ne este de asemenea ușor să ne minunăm de credulitatea populației care s-a lăsat oprimată de doctrina metodistă. Cum de s-a lăsat prostită?

Dar oare astăzi suntem liberi? După cum remarcă profesorul universitar Juliet Schor în *Americanul*

suprasolicitat (1991), lucrurile arată bine doar în comparație cu timpurile recente:

> „Pretenția conform căreia capitalismul ne-a eliberat de munca excesivă se poate susține numai dacă luăm ca termen de comparație Europa și America din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea – o perioadă în care s-au înregistrat probabil cele mai lungi și mai intense programe de muncă din istoria omenirii."[3]

Astăzi au apărut noi dușmani ai tihnei. În era consumeristă, averea și statutul social au înlocuit foamea și pe Dumnezeu. Industria publicității ne îndeamnă să credem că viața ni se îmbunătățește prin achiziționarea unui produs. Dobândirea acestuia costă bani. Banii impun muncă grea. Ori îndatorare. Ne împrumutăm ca să dăm curs dorințelor noastre, apoi trudim ca să achităm creditul. Aceasta este forma modernă de muncă forțată. În lucrarea *Nickel and Dimed (Oameni de duzină)*, Barbara Ehrenreich descoperă că mulți dintre colaboratorii săi din restaurantele și agențiile în care a lucrat aveau două slujbe pentru a-și putea plăti datoriile – de exemplu pentru o mașină de teren de 4 000 de dolari.

Capitalismul a promovat slujba la rang de religie; însă, din păcate, la fel a procedat și socialismul. Stânga a fost îmbătată de visul socialist privind „ocuparea completă a forței de muncă". Dar n-ar fi de preferat *neocuparea completă* a forței de muncă? În eseul *Sufletul omului în socialism* (1891), Oscar Wilde a evidențiat absurditatea acestei idei: „E regretabil că o parte a comunității trăiește practic în sclavie, dar a-ți propune să rezolvi problemele prin transformarea întregii comunități în sclavi este ridicol."[4]

Trebuie să fim răspunzători pentru noi înșine; să ne creăm propriile republici. Astăzi, încredințăm răspunderea noastră șefilor, companiei, guvernului, apoi îi învinovățim când totul merge prost.

Să spunem răspicat că munca, în special la capătul de jos al scării, este extrem de primejdioasă. În întreaga lume, mania pentru bunuri de larg consum a dat naștere unei culturi ucigătoare a muncii peste măsură. Un raport recent elaborat de ONU arăta că munca ucide două milioane de oameni anual: asta echivalează cu două dezastre de tipul 11 septembrie în fiecare zi. Și, cu toate acestea, nu am văzut ca vreun guvern să declare „război muncii". De fapt, constatarea raportului a trecut în mare măsură neobservată. În Marea Britanie, știrea a ajuns în ziarul *Guardian*, însă i s-au acordat doar câteva paragrafe la pagina 17.

Presa nu-i prea ajută pe cei care doresc să ducă o viață de lenevie. Ziarele se autoproclamă independente, însă cum se finanțează din publicitate, fac tot ce pot ca să încurajeze etica muncii și a consumerismului. Ele oferă în același timp o problemă și soluția la aceasta. Problema este prezentată în paginile de știri și constă în articole despre războaie, foamete, corupție politică, moarte, scandaluri, furturi, răpiri, pedofilie. Pe scurt, ele transmit anxietate. Soluția la această anxietate apare în secțiunile de diverse și constă într-un editorial – și, desigur, reclame pentru frigidere, sisteme de iluminat, automobile, recomandări în materie de sex, alarme antiefracție, credite, polițe de asigurare, rețete, covoare, lumânări parfumate și diferite produse culturale precum muzică, filme și cărți. Problema: anxietate. Soluția: banii. Metoda: munca.

Dacă vreți o justificare religioasă a obiceiurilor dumneavoastră refractare, atunci amintiți-vă că unele fragmente din Biblie, din care propagandiștii în favoarea muncii citează atât de des, combat truda. Munca este un blestem adus pe lume nu de Dumnezeu, ci de șarpele din Grădina Raiului. Trezind în ei dorințe materiale, el i-a făcut pe Adam și pe Eva să decadă din condiția paradisiacă a vieții fără muncă, condamnându-i astfel la trudă și durere. Dacă nu vrei nimic, nu este nevoie să muncești. Dacă ești animat de dorințe, atunci trebuie să muncești ca să obții banii necesari pentru satisfacerea lor. Iisus a spus: „Luați seama la crinii câmpului cum cresc: cum nu se ostenesc, nici nu torc. Și vă spun vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia." (Evanghelia după Matei, 6:28–9). Însuși Dumnezeu, afirmă Paul Lafargue în *Dreptul de a fi leneș*, a dat un bun exemplu: după ce a lucrat șase zile, se odihnește etern.

La originea tuturor relelor se află teama. Ea ne paralizează. Nu vă temeți, abandonați-vă slujbele! Nu aveți nimic de pierdut în afară de anxietate și necazuri! Ori urmați exemplul celor superleneși, care preferă să muncească trei zile pe săptămână, ceea ce dă naștere unui curent social de bună credință. Veți obține un beneficiu psihologic enorm știind că zilele libere din fiecare săptămână sunt mai numeroase decât cele pe care le vindeți altuia. Asta ar face munca mai suportabilă și v-ar oferi patru zile în care să vă ocupați de propriile proiecte. Sigur, se înregistrează un regres financiar, dar majoritatea consideră că pierderea de venit este compensată clar de timpul suplimentar câștigat.

Timpul nu înseamnă bani! Munca și răgazul își pot da mâna! Acesta a fost și visul lui D.H. Lawrence care, în poemul său *O revoluție sănătoasă* (1929), scria că dacă este distractivă și în folos propriu, munca nu trebuie să fie o povară. A sosit vremea să preluați frâiele, să faceți ca viața și munca să conviețuiască în armonie.

Pentru că ne simțim încă prinși în capcană. Și, din păcate, nu ne mai mirăm alături de poetul Charles Lamb, care a trăit în secolul al XIX-lea:

„Cine-a fost cel ce munc'-a inventat
Legând și om și spirit în lanț greu
Și apăsându-l în chin ne-ncetat,
S-asude în oraș și câmp, mereu
Să sape, are, teasă, și-otrăvit cadou,
Ca-n cuie prins să șadă la un trist birou?"[2]

(Munca, 1819)

Ora 10 dimineața

TOLĂNEALA

„Cea mai fericită parte a vieții omului este aceea petrecută treaz și întins în pat dimineața."

Dr. Johnson (1709–84)

Este ora 10 dimineața. După ce a evitat sentimentul de rușine produs de ora 8, momentul stabilit de cultură pentru sculare, apoi de jena cauzată de ora 9, cea a muncii, leneșul desăvârșit poate rămâne întins în pat, gândindu-se dacă ar fi cazul sau nu să se scoale. Vă rog! Tolăneala – prin care înțeleg statul în pat, dar treaz – nu este un răsfăț, ci un instrument esențial pentru cel care studiază arta de a trăi, căci asta

îl caracterizează cu adevărat pe leneșul care se respectă. Statul în pat fără să faci nimic este nobil și corect, plăcut și productiv.

Pentru birocrat, pentru omul de afaceri, nimic nu este mai supărător decât ideea că cetățeni potențial productivi stau întinși, inactivi, holbându-se la tavan, în vreme ce el se agită făcând ceva „util", precum inventarea unor noi modalități de a vinde maselor floricele de porumb ori trimițând înștiințări de plată a amenzilor pentru parcarea în locuri nepermise. Inacțiunea îl îngrozește; nu o poate înțelege; îl sperie.

La ora 10 dimineața, leneșul poate s-a trezit, poate privește în tavan, dar sigur nu se grăbește să treacă la poziția verticală. Liniștea și nemișcarea domnesc din nou; lucrătorii se află deja la birourile lor, ori în depozite și fabrici; el a reușit să-și înfrângă sentimentul de vinovăție pentru că stă lungit, iar acum a devenit stăpân peste timpul lui. Și ce va face? Ei bine, nimic. Nimic, în afară de a contempla, gândi sau citi.

Să căutăm inspirație de la maeștri. John Lennon este unul dintre marii leneși ai epocii moderne. După părerea mea, el întruchipează paradoxul leneșului productiv; și-a trăit viața după propriile reguli, s-a dedat indolenței, însă această lene a produs cântece memorabile. Alegerea unor titluri precum *Dorm, Sunt obosit,* iar mai apoi *Privind roțile* demonstrează că Lennon nu a văzut nici o virtute în munca de dragul muncii și, de fapt, a proslăvit lenea. Este de notorietate că în 1969, într-o izbucnire magnifică de lene eroică, Lennon și Yoko Ono au stat în pat o săptămână fără să facă absolut nimic, iar asta pentru pacea lumii. Totuși, fapta lor a avut o influență enormă.

Așa cum se și cuvenea, arta a schimbat perspectiva a milioane de oameni, la fel cum regretatul Joe Strummer[1], iar acum Peter Doherty de la inegalabilul grup Libertines[2] au puterea să schimbe destine: deschizând o gamă largă de posibilități pentru oameni, arătându-le că autoritatea nu este în mod necesar de partea adevărului, binelui și justiției, demonstrând că este posibil să gândești singur și să-ți creezi propria realitate. Cântecele și năzbâtiile lui John Lennon au reflectat în mod admirabil ideea lui Wilde privind țelul artei: „Arta caută să tulbure monotonia stereotipiei, sclavia față de obiceiuri, tirania obișnuinței și reducerea omului la nivelul mașinii."

Prin șederea în pat ne înălțăm peste nivelul mașinii. Roboții nu cugetă; ei fac ceva tot timpul. Iată ce ne spune T.H. Lawrence: „Omenirea n-a câștigat nimic de pe urma salahorilor." Nefăcând nimic, se pot realiza foarte multe. Unul dintre marile secrete ale lui Sherlock Holmes a fost îmbinarea timpului liber cu tutunul și pernele moi. Umblând fără țintă în haine de casă, pufăind din pipă, Holmes stă și se gândește ore în șir la câte un caz încurcat. Într-o povestire superbă, *Omul cu buza răsucită,* Holmes rezolvă încă un caz legat de opiu. Incapabil să creadă ce aude, domnul Hamicilă se miră: „Tare aș vrea să știu cum ai ajuns la această concluzie", la care Holmes îi răspunde: „Am rezolvat cazul șezând pe cinci perne și consumând o uncie de mahorcă."

În secolul al XVII-lea, René Descartes era la fel de dependent de inactivitate. De fapt, inactivitatea se afla în chiar inima filozofiei lui. Când era tânăr și studia la iezuiți, era total incapabil să se scoale de dimineață. Aruncau căldări de apă pe el, iar el se întorcea pe partea cealaltă ca să doarmă. Apoi, grație evidentului său geniu, i s-a acordat privilegiul de a se scula târziu. Acela a fost un *modus operandi* pentru el, deoarece, când stătea întins, gândea – rezolva șarade matematice. Ne este la îndemână ca atunci când vedem pe cineva atât de inactiv să tragem concluzia că mintea și corpul sunt entități separate. Lenea a dat naștere dualității carteziene. Pentru Descartes, statul în pat și gânditul constituiau însă esența umanității: *Cogito ergo sum*, ori altfel spus: Stau în pat și gândesc, deci exist.

Ideile ne vin mai ales când stăm întinși. „Unui scriitor i-ar veni mai multe idei de articole sau de roman în această poziție decât stând încrâncenat la masa de lucru de dimineață până seara", scrie Lin Yutang în eseul său, *Despre statul în pat*. „Pentru că așa, scutit de telefoane, vizitatori bine intenționați și mărunțișurile banale ale vieții de fiecare zi, el vede viața printr-un geam sau un paravan, iar o aură de imaginație poetică învăluie lumea realităților și îi conferă o frumusețe fermecată."

Lenea ca pierdere de vreme este o idee dăunătoare lansată de dușmanii săi, goi din punct de vedere spiritual. Faptul că lenevitul poate fi extrem de productiv este reprimat. Muzicienii sunt caracterizați drept tâlhăie-brâu; scriitorii, drept ingrați egoiști; artiștii, drept periculoși. Robert Louis Stevenson a exprimat acest

[1] Joe Strummer, unul dintre pionierii muzicii punk, lider al grupului The Clash, a decedat în 2002 la vârsta de cincizeci de ani, în urma unui atac de cord (n. tr.).

[2] Peter Doherty a înființat grupul punk Libertines, care a înregistrat succese între 2002 și 2004, când s-a desființat din cauza problemelor create de dependența de droguri și de frecventele arestări ale lui Doherty (n. tr.).

paradox după cum urmează în *O laudă adusă leneșilor* (1885): „Lenea [...] nu înseamnă să nu faci nimic, ci să faci multe lucruri care nu sunt recunoscute de ideologii dogmatici ai clasei conducătoare." Perioadele lungi de torpoare, indolență și privit în tavan sunt trebuincioase oricărei persoane pentru a elabora idei.

Walter Benjamin, unul dintre marii trântori literari ai Europei de la începutul secolului XX, a trăit perfect acest paradox, iar în *Arcade*, cartea sa impresionantă prin bun-simț, a citat un rând preferat din dicționarul Larousse: „Uneori, când pare cel mai puțin preocupat de activitatea lui, artistul sau poetul este cu totul adâncit în ea." Lin Yutang ne spune că înțeleptul chinez Ouyang Hsiu a mărturisit că există trei locuri în care a scris cele mai bune lucrări ale sale: „Pe perne, pe spinarea calului și pe toaletă". Dar spuneți-i șefului dumneavoastră că n-ați ajuns la serviciu decât la prânz pentru că ați visat la nu știu ce idee deosebită pentru elaborarea unui produs; sigur n-o să vă creadă.

Societatea ne pisălogește să ne dăm jos din pat tocmai ca să pună frâu gândirii noastre. În 1993, m-am dus să iau un interviu regretatului filozof radicalist și cercetător în domeniul drogurilor, Terence McKenna. L-am întrebat de ce societatea nu ne îngăduie să fim mai leneși, iar el mi-a răspuns:

> „După mine, motivul pentru care nu organizăm societatea în acest fel se poate rezuma într-un aforism: «Mâinile lenețe sunt uneltele diavolului.» Cu alte cuvinte, instituțiile se tem de populația leneșă, deoarece un leneș este un gânditor, iar gânditorii nu reprezintă un ingredient bine-venit în majoritatea situațiilor sociale. Gânditorii devin disidenți, cuvântul «nemulțumit» este un înlocuitor perfect pentru «leneș». În esență, ni se dă tot timpul de lucru [...] în nici un caz nu ești lăsat să-ți analizezi gândurile în liniște. Freud considera că introspecția este «morbidă» – nesănătoasă, introvertită, antisocială, probabil nevrotică, potențial patologică."

Introspecția ar putea duce la un adevăr cutremurător: o viziune a adevărului, o imagine limpede a ororii lumii noastre fracturate și disonante. Scriitorul Will Self, susținând că perioadele lungi de șofat pe autostradă pot fi o modalitate de a recâștiga timpul de lenevie pierdut, se exprimă astfel: „Acest tabu cultural împotriva gândirii [...] există în Anglia pentru că etica protestantă a muncii impune ca oamenii să nu lenevească – prin urmare, să nici nu gândească."

Această prejudecată este bine înrădăcinată în lumea occidentală. Guvernelor nu le plac leneșii. Aceștia le îngrijorează. Leneșii nu produc obiecte inutile și nici nu consumă produsele inutile ale muncii. Ei nu pot fi monitorizați. *Scapă de sub control.* Nu vor să trăiască la fel ca liderii lor. Nu vor să fie ajutați.

Naziștii s-au temut în mod deosebit de leneși. Pe 26 ianuarie 1938, Himmler, cel mai brutal dintre conducătorii naziști, a ordonat ca toți leneșii – numiți „elemente care evită munca" – să fie ridicați și trimiși în lagăre de muncă:

> „Elementele care evită munca în sensul prezentei ordonanțe sunt bărbați suficient de maturi pentru a munci, care au fost declarați apți de un medic recunoscut de autorități și despre care se poate dovedi că au refuzat oferte de muncă în două ocazii fără nici

o justificare și au acceptat un loc de muncă doar pentru a-l abandona la scurtă vreme, fără să prezinte motive întemeiate[...]. Toți deținuții luați în custodie vor fi trimiși în lagărul de concentrare de la Buchenwald, din apropiere de Weimar."

După sosirea în lagărele de muncă, leneșilor li se cosea un triunghi negru pe îmbrăcăminte (deținuții politici purtau unul roșu, Martorii lui Iehova, violet, răufăcătorii verde, iar homosexualii, roz). Himmler îi considera pe cei care evitau munca drept o infecție, un germen care amenința să îmbolnăvească organismul sănătos al statului, distrugând astfel din interior viziunea nazistă despre lumea perfectă. Ei nu se adaptau.

În mod similar, însă în domeniul fanteziei, *Shrek*, minunatul film de animație hollywoodian îl înfățișează pe despoticul lord Farquaad decretând că toate „creaturile de poveste" vor trece în custodia statului, care le va duce în lagăre speciale, în afara lumii lui „perfecte". Și astfel vedem cum cei trei șoareci orbi, Pinocchio și cei trei purcelușI sunt urcați în camioane și strămutați. Creaturile de basm nu-și găsesc locul în statul ordonat al lui Farquaad. Dar, după cum știm cu toții, făpturile de basm – neadaptații, ciudații, rătăcitorii, marginalizații, poeții, vagabonzii și leneșii – sunt cei care fac ca viața să merite a fi trăită.

În vremurile noastre, doamna Thatcher s-a arătat suspicioasă față de arte și de aceea a înființat o serie de colegii în care se predau doar cunoștințe practice. Acum, majoritatea guvernelor se pronunță la fel, în favoarea muncii: Franța a anulat recent săptămâna de muncă de treizeci și cinci de ore; Statele Unite le oferă tinerilor trudnici doar două săptămâni de concediu de

odihnă pe an; în Marea Britanie, cancelarul anunță mereu noi și ingenioase inițiative pentru a-i readuce pe șomeri „înapoi la muncă". Am mulți prieteni care sunt șomeri pe termen lung și se văd deseori supuși unor sesiuni pe tema „revenirii la muncă". Așadar, problemei celor ce se feresc de muncă i se dedică multă imaginație.

Acum, ca să revenim la plăcerile inacțiunii, putem repeta că unul dintre aspectele grozave ale lenevitului în pat este că acest lucru se dovedește foarte confortabil. Iată ce spune Lin Yutang: „Dacă iei orice piesă de mobilier din pin roșu și îi tai câțiva centimetri buni din picioare, ea devine pe dată mai confortabilă; iar dacă mai tai puțin, atunci devine și mai și. Concluzia logică este că te simți cel mai confortabil întins pe pat. Mai simplu nici nu se poate."

În acea poziție de invidiat, cum să-ți începi ziua mai bine decât citind o poezie? Mi-a venit ideea asta în timp ce citeam scrisorile lui John Keats. Poezia este îndeobște respinsă de orășenii cu pretenții, care consideră că nu au pur și simplu timp de pierdut cu asemenea fleacuri. Însă un poem poate fi citit în câteva minute și are un efect extraordinar. Lenești la orizontală, în pat, la ora 10 dimineața, are vreme să facă asta.

„Socotesc", scria Keats când avea doar douăzeci și trei de ani, „că omul și-ar putea petrece viața în mod plăcut astfel – să citească într-o zi o pagină de poezie adevărată sau proză poetică și să cutreiere cu ea, să se gândească și să tragă învățăminte din ea, să o înțeleagă și să facă profeții și să viseze [...] Câtă fericire ar oferi o asemenea călătorie a minții, ce delicioasă și harnică ar fi indolența!"

Și ce geniu a dovedit Keats când a creat o expresie superbă precum „delicioasa și harnica indolență",

care înglobează extrem de precis și elegant paradoxalele plăceri ale inactivității productive. Pe aceeași pagină, Keats susține noblețea leneviei. „Mai nobil e să stai ca Iov decât să zbori ca Mercur – să nu ne grăbim dară și să adunăm ca albina, bâzâind de colo-colo nerăbdătoare datorită științei că trebuie să ajungă la ceva, ci să ne desfacem petalele ca o floare, rămânând pasivi și receptivi."

Ce frumoasă ar fi viața dacă am începe ziua cu o poezie și nu cu bolboroseala goală a ziarelor, cu meniul lor de teamă, ură, invidie și gelozie. Ziarele reprezintă doar o izolare de propria ființă, semănând puțin cu telenovelele. Scriitorul Marcel Theroux mi-a spus pe 9 ianuarie anul trecut: „Anul acesta m-am simțit înaripat și pun totul pe seama faptului că vreme de nouă zile nu am citit *Daily Telegraph*."

Imaginați-vă însă ce delectare ar fi să citiți câteva versuri din *Odă îndolenței* (1819) de Keats. Ca să vă scutesc de truda de a o căuta, citez aici câteva versuri:

> „Și n-aflu bucurii în Poezie
> Mai dulci ca-nsomnoratele amiezi
> Ori seri topite-n mierea trândăviei.
> Urâtul vârstei viața-mi cât nu-l știe
> Schimbate luni nu vreau pe-al bolții miez,
> Iar bunul-simț uitării pradă fie-i!"[1]

Inacțiunea este nobilă; acțiunea este pentru perdanți. Iată cum atacă Oscar Wilde ideea de „acțiune" ca ideal, în eseul său *Criticul ca artist* (1890):

[1] John Keats, *Cele mai frumoase poezii*, trad. Aurel Covaci, Ed. Tineretului, București, 1969, p. 35 (n. tr.).

„Acțiunea este [...] refugiul oamenilor care nu au absolut nimic de făcut[...]. Ea se bazează pe lipsa imaginației. Este ultima resursă a celor care nu știu să viseze[...]. Acțiunea este limitată și relativă. Necuprinsă și absolută e viziunea celui care stă comod și contemplă, care pășește în singurătate și visare[...].

[...]atât de deplin sunt oamenii dominați de tirania acestui ideal social înfiorător, încât ei se apropie mereu fără rușine de câte cineva la Private Views sau în alte locuri unde accesul este liber pentru marele public și îi spun cu un glas de stentor: «Ce faci?» deși «Ce gândești?» ar fi singura întrebare pe care orice ființă civilizată ar trebui să o adreseze în șoaptă alteia[...]. Contemplarea este cel mai grav păcat de care se poate face vinovat cetățeanul, deși în opinia înaltei culturi ea este ocupația cea mai potrivită pentru om[...]. Vreau să vă spun că a nu face absolut nimic este cel mai greu lucru din lume, cel mai dificil și cel mai intelectual[...]. Cei aleși există pentru a nu face nimic.

Viața contemplativă, cea care are drept scop nu să facă, ci să existe, și nu doar să existe, ci să devină – asta ne poate oferi spiritul critic. Așa trăiesc zeii [...]."[2]

În acest pasaj, Wilde ridică leneșul de la starea de jeg al societății, de chestie irațională și inutilă, aproape la înălțimea zeilor. Leneșii, departe de a fi o povară, reprezintă, de fapt, elita, aleșii. Ei sunt apostolii, vizionarii. Ei văd mai limpede decât ceilalți; ei refuză să fie victimizați de obiceiurile celorlalți; ei țin ochii deschiși, ei au creat timpul.

Deveniți umani; creșteți infinit ca rațiune; deveniți asemenea zeilor; stați în pat.

Ora 11 dimineața

CHIULUL PENTRU PLĂCERE ȘI PROFIT

„Era mereu văzut bântuind pe la poarta colegiului, cu un grup de studenți în jur, pe care îi întreținea spiritual, împiedicându-i să studieze, dacă nu chiar îndemnându-i să se răscoale împotriva disciplinei din școală."

Episcopul Percy își aduce aminte de dr. Johnson la Oxford, din *Viața lui Samuel Johnson* (1791) de James Boswell.

Este ora 11 dimineața, iar leneșul simte că este vremea unei pauze. Un mic sandviș sau ceva acolo, cum ar spune ursulețul Pooh, o pauză de cafea, una de ceai, una de țigară. Noi, englezii, avem și un cuvânt

pentru asta: *elevenses*. Graham Greene, care a avut norocul să trăiască pe vremea când consumul de alcool încă nu era considerat patologic într-un grad atât de absurd ca astăzi, își sorbea primul cocktail al zilei la ora 11. Adevărat, asta e ora chiulangiilor. Este vremea când vezi zeci de funcționari ghemuiți prin ganguri, furișându-se să fumeze o țigară; elevi, cu cravata stând sui, râzând și fumând în cafenele; alți băieți făcându-și de lucru prin magazine, iar fetele flecărind pe băncile parcurilor. În clasă, cineva din fundul sălii privește pe fereastră și visează cu ochii deschiși. Acasă, cei care au anunțat că sunt bolnavi se uită la televizor sau pe pereți. Ce au toți acești oameni în comun? Sunt chiulangii și se răscoală.

Chiulul este actul direct de revoltă împotriva filozofiilor de viață aride cu care suntem îndoctrinați la școală și la locul de muncă – ideea de a suferi acum, ca să lăsăm plăcerea pe mai târziu. Ei bine, acest mod de gândire este un blestem pentru leneș. El nu poate aștepta până mâine. El consideră că amânarea plăcerii în favoarea unui imaginar viitor de stabilitate este un mit burghez. Prin urmare, el decide să-și trăiască clipa și o șterge. Chiulul este exprimarea voinței individuale față de mașinăria oprimantă. Chiulul este trăirea momentului, libertate; înseamnă în același timp o tifă la adresa autorității și o plăcere în sine.

Marea plăcere de a chiuli este că nu muncești când tocmai asta ar trebui să faci. În cazul meu, asta ar putea cuprinde măsurarea camerei în lung și în lat, omorând vremea cu e-mailuri și numărarea cuvintelor, când, de fapt, ar trebui să scriu. Această plăcere a fost descoperită și minunat definită de Jerome K. Jerome în fraza: „N-are nici un haz să nu faci nimic

când nu ai nimic de făcut." Jerome, a cărui versiune personală de lene consta în pierderea a nenumărate ceasuri făcând mai nimic, continuă astfel: „Lenea, ca și sărutul, trebuie furată ca să fie dulce."

Lâncezeala, tragerea de timp sau joaca în momente aprobate, precum weekendul, pauzele și concediile, sunt firești, însă adevărata plăcere o simți doar când nu muncești *în vreme ce alții trudesc*. Știind că altul îndură două ore de matematică, în vreme ce tu stai într-o cafenea la o ceașcă de ceai, înmiește plăcerea. Nu-i nici o distracție să te alături grupurilor ce aruncă discuri frisbee în parcuri sâmbăta. Leneșul vrea să facă asta când ceilalți suferă. Joaca devine incalculabil mai încântătoare în astfel de condiții.

Pentru a apăra cum se cuvine chiulul, aș vrea să citez din acel mare amic al leneviei, Robert Louis Stevenson. Eseul lui, *Laudă leneșilor*, scris la vârsta de douăzeci și șase de ani, când se zbătea să devină scriitor, constituie o apărare magnifică a chiulului, în care susține că învățăm mai multe despre viață și ne îmbogățim mai mult chiulind decât stând în clasă:

> „Dacă îți evaluezi educația, sunt convins că nu regreți orele pline, vii și instructive de tras chiulul; ai prefera să mai stergi din memorie câteva perioade lipsite de strălucire dintre somnul și trezirea în clasă[...]. De fapt, o persoană inteligentă, care privește cu propriii ochi și aude cu propriile urechi, care are permanent un zâmbet pe față, va dobândi o educație mai adevărată decât multe altele într-o viață de vigilență eroică. Există, desigur, o cunoaștere rece și aridă pe culmile științei oficiale și trudnice: dar totul se află în jurul tău și în schimbul efortului simplu de a privi, vei fi mai aproape de faptele calde și palpitante de viață. În vreme ce alții își încarcă memoria cu o căruță de cuvinte, dintre care jumătate vor fi uitate încă înainte de încheierea săptămânii, leneșul poate deprinde o artă cu adevărat folositoare: să cânte la scripcă, să recunoască o țigară bună de fui ori să intre în vorbă cu ușurință cu tot felul de oameni."

Cât de adevărat sună: timpul pe care l-am petrecut ilicit la cafenea în adolescență, în timpul orelor, fumând Benson & Hedges și nemuncind, mi-a rămas în minte mai plin de culoare decât orice lecție. O versiune modernă a acestui argument este prezentată în filmul *Ziua liberă a lui Ferris Bueller*. Eroul principal se slujește de farmec și inteligență ca să-și ia liber de la școală, făcând tot orașul să creadă că este bolnav. Însă ziua liberă a lui Ferris nu reprezintă doar o delăsare; ea devine o călătorie de autoexplorare pentru el și prietenul său, Cameron, în beneficiul căruia este luată de fapt ziua liberă. În cursul întregii zile, Cameron descoperă în sfârșit că are puterea să se opună tiranicului său tată. El trebuie să se rupă de rutina plicticoasă pentru a-și vedea problemele în perspectivă și tatăl în adevărata lui lumină.

Chiulangiul recuperează timpul ce i-a fost furat, iar acest timp jefuit are o fervoare și o bogăție proprie. Colindând prin magazine, leneșul poate învăța despre viață. Zonele de distracții, parcurile, aceste palate ale plăcerii exercită o atracție magnetică asupra fugarului adolescentin. De fapt, pentru adevăratul leneș, cred că pinball-ul, cu mult mai solicitant fizic și oferind mai multă satisfacție decât jocurile moderne pe computer, este o activitate mai potrivită.

Nimic nu se compară cu o partidă de pinball și o bere la ora 11 dimineața.

Chiulul se bucură de o istorie îndelungată și bogată. În eseul *Unele obiceiuri ale claselor muncitoare*, publicat în 1867, Thomas Wright spune că prima sarcină a celui ce abia își începea ucenicia era „să țină de șase" – adică să fie atent când se apropie șeful, pentru ca tovarășii lui să poată chiuli fără teamă:

> „A ține de șase înseamnă să fii cât se poate de atent la venirea șefilor sau a supraveghetorilor, ca să poți să-i anunți neîntârziat pe oamenii care trag chiulul, citesc sau fumează pe furiș ori se ocupă de «activități corporate» – adică ceva pentru ei înșiși."

A existat însă o vreme când chiulul era practicat pe față și cu mândrie, așa cum o demonstrează puțin cunoscutul fenomen numit Sfânta Luni. Aflăm de la istorici precum E.P. Thompson și Douglas Reid că Sfânta Luni era o tradiție de chiul instituționalizat. Se menționează existența ei în secolul al XVII-lea, a persistat în secolul al XVIII-lea și, treptat, s-a ofilit și a dispărut în secolul al XIX-lea, distrusă de industrie. În esență, era o prelungire a duminicii protestante. În loc să muncească, cizmarii, ciorăparii și țesătorii preferau să-și petreacă lunea bând bere în taverne sau urmărind lupte cu pumnii și de cocoși. O poezioară din acea vreme sună astfel:

> „Când, la vremea potrivită, Sfânta Luni, iată, sosește,
> Spre tavernă, cu pas iute, toată lumea se grăbește,
> Poate că la muncă, unii, pe furiș se fac că trec,
> Dar menghina și strungul doar la somn se mai întrec.
> Iar o vreme, atelierul stă uitat și părăsit,
> Căci scutirea de la muncă pentru oameni a venit."

Caracteristica de bază a Sfintei Luni era că, spre deosebire de ideile moderne, precum „zilele de puf", când companiile ce se vor „luminate" acordă cu dărnicie timp liber angajaților, Sfânta Luni era o inițiativă pornită de jos; și-o luau muncitorii, de la sine, deseori împotriva voinței patronilor.

Sfânta Luni putea exista pentru că aceia care o respectau nu se lăsau infectați de dorința zilelor noastre de a acumula bunuri. Așadar, ei nu vedeau nevoia de a câștiga mai mulți bani decât le trebuia pentru a-și duce traiul. Așa cum se exprimă un observator din secolul al XIX-lea:

> „Când cereau prețuri mari pentru roadele muncii lor, lucrătorii de la mașinile de tricotat sau cei care țeseau ciorapi de mătase rareori lucrau luni sau marți, ci își petreceau mai toată vremea la berărie sau la popice[...]. Pentru țesători, era un lucru obișnuit să fie beți luni, să aibă dureri de cap marți și să-și pună uneltele în ordine miercuri. În ce-i privea pe cizmari, aceștia preferau să fie spânzurați decât să uite de Sfântul Crispin din ziua de luni[...]. Și asta ținea atât timp cât mai aveau vreun penny în buzunar sau cât se puteau împrumuta."

Sfânta Luni a murit, dar spiritul ei continuă să trăiască, iar una dintre strategiile aflate la dispoziția leneșului de astăzi a rămas concediul medical. Fenomenul s-a înstăpânit atât de bine în mintea lucrătorilor, încât autoritățile folosesc presa ca să lanseze un război

de propagandă împotriva lui. Ziarele induc sentimentul de vinovăție în mintea potențialului chiulangiu, publicând șiruri nesfârșite de articole în care se spune câte milioane se „pierd în industria britanică" în fiecare an ca urmare a concediilor medicale. Presa nu scrie niciodată despre câștigul incalculabil adus sentimentelor de demnitate și valoare proprie ale milioanelor de oameni care au tras chiulul. Adică: dacă telefonezi că nu te simți bine, îi lași pe toți baltă! Individul trebuie să fie sacrificat pe altarul funcționării fără cusur a societății!

În unul dintre aceste rapoarte care instilează sentimentul vinovăției, Confederația Industriei Britanice s-a văicărit în 1998 că s-au irosit 200 de milioane de zile din cauza concediilor medicale. Și, cum cunosc cât de cât publicul englez, nu greșesc spunând că o bună parte dintre acestea au fost pentru chiul. Lucru probabil semnificativ, cei care au slujbe în care luptă după toate aparențele împotriva leneviei sunt și cei care se grăbesc să fure ceva timp pentru ei înșiși. Interesant, în statisticile privind îmbolnăvirile, polițiștii și gardienii de închisori sunt primii, beneficiind în medie de douăsprezece zile de concediu medical pe an. Aceste cifre au dus la declanșarea unei campanii guvernamentale împotriva medicalelor, supremul efort în bătălia de secole dintre lucrătorul chiulangiu și capitalistul cel hamic. Potrivit unui anunț transmis recent de BBC, ministrul Gordon Brown s-a angajat să reducă absenteismul din sectorul public cu o treime în termen de cinci ani. Mult noroc, Gordon!

Forța revoluționară a bolnavului închipuit a fost demonstrată în anii din urmă de un grup satiric anarhist numit Decadent Action care, în 1999, a creat „Ziua

concediului medical anunțat", care acum este celebrată pe 1 mai, în mod tradițional zi de protest și revoltă. Ideea a dus la apariția a nenumărate articole în presă. I-am cerut lui Iain Aitch, scriitor și fondator al Zilei concediului medical anunțat, să-mi explice rațiunea existenței unei asemenea sărbători:

„Ideea a fost să transformăm acțiunea de a telefona ca să anunți că ești bolnav din ceva care îți induce un sentiment de vinovăție în ceva prin care simți că recuperezi pe drept o parte din timpul tău. A fost vorba de a restabili echilibrul din cadrul contractului între șef și lucrător și de a-i face pe oameni să înțeleagă cine de cine are nevoie. Apoi, nici nu trebuie ca oamenii să-și ia concediu medical în ziua desemnată de noi. Dacă astfel am plantat sămânța revoltei în mintea oamenilor, înseamnă că am reușit. După aceea, fiecare poate folosi timpul liber, fie că e vorba de o zi sau de șase luni, ca să se gândească exact la ceea ce vrea să facă."

Pentru a-și dovedi afirmația, Iain Aitch era tocmai într-o perioadă de chiul când i-a venit această idee și ne dezvăluie acum modul în care lucrătorii pot colabora ca să se ajute unii pe alți să tragă la fit:

„Munceam într-un birou de distribuire a ajutorului de șomaj când am visat totul. Condițiile de lucru și moralul personalului erau la pământ și fiecare își lua liber cât putea, iar mulți considerau concediul medical de șase luni – perioada maximă cât poți sta acasă și să fii plătit – drept o vacanță. Aveai timp să-ți pui gândurile în ordine, să-ți cauți altă slujbă și

să recuperezi ceea ce pierdușeși până atunci. Eu mi-am petrecut cele șase luni redescoperind faptul că eram în stare să scriu și așa mi-am ales drumul mai departe. Când eram la muncă, deseori stăteam la birou doar șase ore, reușind să-mi petrec trei dintre ele jucând cărți. Începusem să mă pricep la asta, inclusiv la chiulit, pentru că nu am fost prins niciodată."

O metodă încercată și reușită de a-ți lua o zi liberă este să faci rost de un bilet cu aspect oficial de la doctor. Cea mai măiestrită fișă de concediu medical pe care am citit-o aparține unui clasic al literaturii leneviei, *Oblomov*, de Ivan Goncearov. Acest roman rusesc, publicat în 1859, este un portret al unui leneș blând, din rândul aristocrației, pur și simplu incapabil din născare să trudească, om care nu are nici o ambiție și care nu consideră nimic greșit în atitudinea sa. La începutul romanului, Oblomov are o slujbă de contopist în administrație. Însă curând solicitările i se par de nesuportat.

„De două ori fusese trezit la miez de noapte ca să scrie «depeșe», de câteva ori fusese adus de un curier dintr-o vizită la niște prieteni – și mereu din pricina acelor depeșe. Toate acestea l-au speriat și plictisit îngrozitor. «Dar eu când o să mai trăiesc?» repeta el întristat."

După doi ani de trudă, Oblomov socotește că îi ajunge. Ca să stea acasă, îi cere doctorului un concediu medical. Rezultatul este o capodoperă de limbaj medical în folosul chiulului. Ce-ar fi s-o copiați și să i-o prezentați șefului dumneavoastră?

„Subsemnatul adeveresc prin semnătura mea și prin sigiliul propriu că secretarul de colegiu Ilia Oblomov suferă de o îngroșare a inimii cu mărirea ventriculului stâng (*Hypertrophia cordis cum dilatione ejus ventriculi sinistri*), precum și de o durere cronică la ficat (hepatită), a cărei dezvoltare amenință sănătatea și viața bolnavului, crizele fiind provocate, după toate probabilitățile, de mersul zilnic la serviciu. Pentru prevenirea repetării și a intensificării crizelor, socot necesar ca domnul Oblomov să-și întrerupă pentru un timp serviciul și, în genere, prescriu o abținere de la ocupații intelectuale și de la orice activitate."[1]

O altă formă de chiul care merită menționată este arta delegării. O asemenea stratagemă este prezentată în *Aventurile lui Tom Sawyer* (1876) de Mark Twain (un alt scriitor leneș, care lucra în pat). Tom Sawyer este pus de mătușa Polly să văruiască un gard, însă el reușește să-și convingă amicii că văruitul nu e muncă, ci distracție, și nu numai că reușește să vadă gardul vopsit fără nici un efort, dar le cere prietenilor să-i plătească pentru distracția de a vărui, astfel că se întoarce acasă cu treaba terminată și cu o adevărată „avuție" în buzunare, între care o pereche de mormoloci, un pisoi chior, artificii, un soldat de plumb, o clanță de alamă și altele.

„Tom spunea că, la urma urmei, lumea nu era chiar așa de plicticoasă. Descoperise fără să știe că

[1] Ivan Goncearov, *Oblomov*, trad. Ștefana Velisar Teodoreanu și Tatiana Berindei, Ed. RAO, București, 1995, pp. 67–68 (n. tr.).

pentru a face pe om să dorească un lucru, fie că-i bărbat în toată firea, fie că-i băieţaş, trebuie să-i înfăţişezi acel lucru ca greu de obţinut. Dacă ar fi fost un filozof mare şi înţelept, de pildă ca scriitorul acestei cărţi, ar fi învăţat de pe urma întâmplării de mai sus că muncă înseamnă ceea ce eşti nevoit să faci, iar joc – ceea ce nu eşti nevoit să faci. Ar fi înţeles mai uşor de ce acela care confecţionează flori de hârtie sau cel care învârte cu piciorul o roată înseamnă că munceşte, pe când acela care dărâmă popice sau cel care suie Mont Blancul se cheamă că se distrează. Există gentlemani bogaţi, în Anglia, care mână poştalioane cu patru cai, treizeci până la cincizeci de kilometri pe zi, în toiul verii, fiindcă această plăcere este neaccesibilă oamenilor de rând: îi costă o mulţime de bani; dar dacă ar primi leafă pentru treaba asta, s-ar chema că sunt puşi să muncească şi atunci s-ar lăsa repede păgubaşi.*[1]

Aşa sunt expedientele viclene care se nasc din ura faţă de muncă, dar nu devin ele aptitudini utile în viaţă? Personal, n-am înţeles niciodată oamenii care nu sunt în stare să delege o treabă; sigur, asta înseamnă că altcineva trebuie să o facă, dar bineînţeles că e mai bine decât să o faci chiar tu, nu? Tom Sawyer are toate calităţile de antreprenor sau mare om de afaceri, slujindu-se de ingeniozitate ca să-i convingă pe alţii să facă toată salahoria, în vreme ce el stă într-o lojă la Festivalul de la Cheltenham, îmbătându-se lent într-o marţi după-amiază.

[1] Mark Twain, *Aventurile lui Tom Sawyer*, trad. Frida Papadache, Ed. Ion Creangă, Bucureşti, 1988, p. 27 (n. tr.).

În istoria literară deocamdată nescrisă a chiulului se evidenţiază o operă care le întrece pe toate: povestirea clasică al lui Herman Melville *Bartleby, copistul, o poveste de pe Wall Street*, publicată în 1853. *Bartleby* este istoria unui avocat liberal care angajează un funcţionar. La început, Bartleby, deşi este îngrijorător de lipsit de simţul umorului, pare a fi un angajat exemplar care posedă toate aşa-zisele virtuţi apreciate de şefi: punctualitate, grijă faţă de amănunte, precizie, dăruire, curăţenia ţinutei. Totuşi, curând enigmaticul Bartleby începe să manifeste ticuri comportamentale bizare. Într-o dimineaţă, patronul său îi cere să verifice nişte documente împreună cu el:

„Imaginaţi-vă surpriza, mai bine zis consternarea mea, când, fără să-şi părăsească bârlogul, Bartleby mi-a răspuns cu un glas ciudat de blajin şi hotărât:

– Prefer să mă abţin!

Câteva clipe am rămas mut de uimire, încercând să-mi adun gândurile. Aveam impresia că urechea mă înşelase, sau că Bartleby înţelesese cu totul greşit cuvintele mele. De aceea, le-am repetat cât se poate de clar, dar răspunsul lui a sunat cu aceeaşi claritate ca şi înainte:

– Preferi să te abţii?! l-am îngânat eu, ridicându-mă furios de la masa mea şi străbătând cu paşi mari încăperea. Ce vrei să spui? Ţi-ai pierdut mintile? Vreau să m-ajuţi să confrunt copia asta – ţine-o!

Şi i-am întins-o.

– Prefer să mă abţin!"[1]

[1] Herman Melville, *Benito Cereno*, trad. Petre Solomon, Ed. Minerva, col. BPT, Bucureşti, 1967, pp. 12–13 (n. tr.).

Bartleby seamănă foarte mult cu Gandhi în protestul său împotriva muncii: pasiv, ferm, elegant, demn. El întruchipează esența refuzului. Pe măsură ce povestea se deapănă, Bartleby muncește din ce în ce mai puțin. Nu părăsește niciodată biroul, doarme pe o canapea și mănâncă doar turtă dulce. Șeful lui încearcă să-l concedieze, dar nu reușește și se vede silit să-și deschidă biroul în altă parte ca să scape de enigmaticul copist. Noii chiriași îl găsesc pe Bartleby bântuind pe coridoare zi și noapte. În cele din urmă, este arestat și întemnițat, dar refuză să vorbească sau să mănânce. După câteva zile, Bartleby comite ultimul său chiul: moare.

La amiază

MAHMUREALA

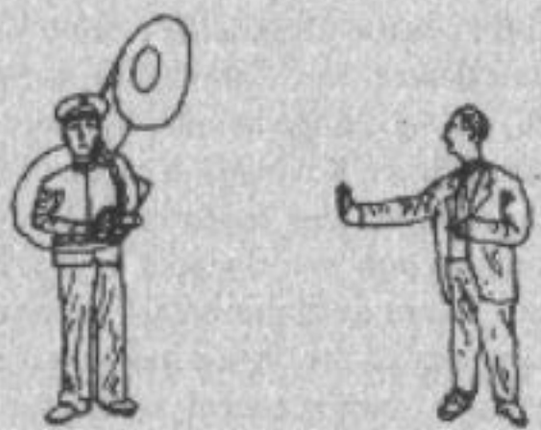

„Mi-i somn în simțuri... inima mă doare
Și, pare-se, cucută doar și opiu
De-o clipă c-am băut cu însetare
M-afund în Lethe, de neant m-apropiu."[6]

John Keats, *Odă la o privighetoare* (1819)

Mahmureala începe să se facă simțită cam în jurul orei 12. În general, înainte de amiază, ești încă amețit după noaptea dinainte, ori supraviețuiești cu puțina energie pe care ai câpătat-o după un somn agitat și întrerupt. Poate tocmai de aceea mitologia vorbește despre demonii de la miezul zilei care, după cum spune Thierry Paquot în *Arta siestei*, „pot doborî anumiți

indivizi la amiază". Islamul susține că este o oră lipsită de sfințenie, iar Plutarh o asociază cu superstiția. Au fost numeroase zilele când am somnolat la birou sau la alt loc de muncă, gemând încetișor, incapabil de concentrare, neputând să lucrez, reușind doar să-mi prind capul între palme și să mă blestem pentru excesele din noaptea precedentă. Vai mie!

Mahmureala este de regulă considerată drept una dintre neplăcerile unei vieți trăite la maximum, o pedeapsă pentru plăcere. Descrierile privind suferințele de după sunt deseori foarte amuzante: să ne gândim la Withnail, care-și plânge de milă în filmul *Withnail și eu* regizat de Bruce Robinson și care se vaită în dimineața de după un chef monstru cu whisky: „Mă simt de parcă un porc s-ar fi scăpat în capul meu."

Problema legată de mahmureală, secretul puterii ei ucigătoare, este că prezintă o îndoită suferință: fizică și mentală. Atacă și corpul, și sufletul. Fizic ne simțim afectați de dureri de cap, îngrețoșați, poate avem chiar alte dureri; ni se pare că măruntaiele ne tremură ușor și auzim zgomote în cap. Însă durerea fizică este incalculabil agravată de suferința mentală, de sentimentele de vinovăție, ura față de sine, nervozitate și de povara lucrurilor ce trebuie făcute și care, toate, însoțesc durerea fizică. Una se hrănește din cealaltă, provocând o spirală insuportabilă de chinuri care secătuiesc mintea, corpul și spiritul. Simțim că ne merităm durerea; că este dreapta răsplată pentru că am abandonat acele virtuți plicticoase: răspunderea și datoria. În perspectiva lumii noastre ce se autoflagelează, orice plăcere este egalată de o suferință pe măsură.

Există, totuși, o cale de a trece peste mahmureală astfel încât ea să devină o experiență pozitivă. Chiar dacă pare o nebunie, cu puțină ingeniozitate și cu o idee de planificare, la o adică, te poți *bucura* de mahmureală. Ea poate deveni o forță creatoare, oferind suferindului o perspectivă nefamiliară și chiar plăcută asupra lumii; dacă îi permitem asta.

Prima greșeală în tratamentul tradițional al mahmurelii (ouă, aspirină, coca-cola, lămâie etc.) este că te face să-l socotești tratament. Mahmureala nu se lecuiește; nu poți decât să o trăiești în diferite moduri. A doua greșeală este să te concentrezi exclusiv asupra ușurării suferințelor fizice. De fapt, mintea e componenta cea mai puternică în cazul mahmurelii, și asupra ei trebuie să ne concentrăm, ca să o dezarmăm. „Am impresia că nu te simți prea bine", scria filozoful Zen Shunryu Suzuki despre mahmureală. „Ți-e mintea plină de «bălării». Dar dacă nu te mai zbați să ieși din bălării, și ele ți-ar putea îmbogăți calea spre iluminare."

Faptul că această suferință este măcar într-o oarecare măsură „născută de minte" este demonstrat de următoarea anecdotă pe care o datorăm regretatului jurnalist Gavin Hills (ceea ce nu înseamnă că durerea de cap, greața, sfârșeala și incapacitatea de concentrare sunt simple fantasme):

> „Nu de mult, într-o duminică dimineață, m-am trezit cu tirada mea obișnuită împotriva nedreptății existenței. Mă durea tot corpul, stomacul mi se întorcea pe dos, îmi plesnea capul. Am dat vina pe droguri, pe alcool, am blestemat tot ce făcusem în seara precedentă. Numai că, în această criză de negare, mi-am

adus aminte: în realitate, petrecusem noaptea acasă, în cea mai deplină sobrietate, şi urmărisem *Match of the Day*[1], după care mă culcasem devreme."

Anticiparea de către Gavin a chinurilor de dimineaţă şi a senzaţiei de mahmureală era atât de pregnantă, încât, practic, el *şi-a indus* simptomele fizice pe care le cunoştea bine. Era atât de dispus să alunece în starea de ură faţă de sine, încât a suferit de o mahmureală mentală care a dat naştere uneia fizice înainte ca el să-şi dea seama că mintea îi juca o festă.

Aşadar, se pune întrebarea: dacă mintea poate crea o asemenea stare, n-ar putea tot ea să o şi alunge? Ne putem sluji de minte – de voinţă – ca să acceptăm mahmureala şi, drept urmare, să o lipsim de puterea de a ne mai tulbura?

Dacă reuşim cumva să evităm deopotrivă sentimentul de vinovăţie şi munca pe durata mahmurelii, atunci ea poate fi transformată dintr-o experienţă negativă în una pozitivă. Am aplicat această idee recent, când am făcut o deplasare de câteva zile la Londra. Trebuia să trec pe la birou să rezolv nişte hârtii şi să dau câteva telefoane, dar nu era nevoie ca toate astea să se se întâmple la o anumită oră. În loc să lupt cu ceea ce devenea o mahmureală de zile mari după două nopţi de băutură, mi-am convins mintea să accepte situaţia, apoi am plutit în tot restul zilei într-o manieră destul de plăcută. Zăpada, autobuzele, frigul,

[1] *Match of the Day* este o emisiune difuzată de BBC sâmbăta seara, în care se prezintă rezumate ale meciurilor de fotbal din Premiere League, comentate de jucători, antrenori, cronicari sportivi etc (n. tr.).

ceilalţi oameni din metrou, e-mailurile necitite de pe computerul de la birou, facturile de plată, micile probleme care ne strică zilele: în mod normal, în starea de mahmureală, asemenea neplăceri ar fi devenit insuportabile. Însă, probabil ca urmare a faptului că-mi impusesem prea puţine, m-am mişcat cu încetineală şi plăcere şi chiar am reuşit să rezolv o serie de treburi şi am luat şi un prânz tihnit, în cursul căruia, dacă-mi pot permite o digresiune amuzantă, Mark Manning, amicul şi tovarăşul meu de destrăbălare cu două seri înainte, a apărut pe neaşteptate. „Hei, văd că nu suferi de mahmureală după noaptea trecută!" a zis el. „Mark, n-a fost noaptea trecută. Ci acum două nopţi", l-am corectat eu. „A, serios?" a făcut el. Manning sărise pur şi simplu peste ziua de suferinţă, probabil dormind, ceea ce constituie o altă modalitate de a rezolva problema.

Evident, impunându-mi voinţa, am refuzat să mă las pradă comodităţii de a mă autoacuza şi învinovăţi. Drept urmare, mi-a venit uşor să trec peste disconfortul fizic al mahmurelii. În a treia noapte, m-am culcat devreme şi, după un somn de nouă ore, m-am trezit cu o senzaţie normală. Am reuşit chiar să prind trenul de întoarcere.

Am înţeles că există o nouă cale de a trata mahmureala când scriitorul american Josh Glenn a trimis un articol pe acest subiect revistei *Idler (Leneşul)*. El susţinea că această stare poate duce la o fascinantă ascuţire a simţurilor:

„Persoana care suferă de mahmureală este anormal de conştientă de imagini, sunete (totul pare prea puternic), gusturi, mirosuri şi texturi care, în

mod normal, trec neobservate. Asta e bine, nu rău. Pentru că nici obstrucționat de prejudecățile noastre obișnuite și nici înșelat de halucinații bețivite, ochiul suferind de mahmureală este atras magnetic de obiecte aparent firești, care capătă semnificații incredibile, iluminante: cel care a perceput «privirile» când suferea de mahmureală înțelege exact la ce mă refer."

Josh duce mai departe argumentația. El susține că mahmureala poate acționa chiar ca o poartă către stări vizionare:

„Cu toate că percepția bruscă a sacrului în lumesc reprezintă ceea ce majoritatea tradițiilor religioase numesc nirvana, ori un fel stare de grație, din graba de a scăpa de mahmureală, noi ne ferim mereu de asemenea momente. (Cred, de fapt, că ochiul mahmurit, care se situează undeva între cel critic al abstinentului și cel aburit al bețivului, ar putea fi modelul pentru «cel de-al treilea ochi» din hinduism, care facilitează iluminarea.) Așa se face că momentul de mahmureală ne poate propulsa într-o «stare de mijloc» a capacității de percepție care nu seamănă cu nimic din ce am putea trăi vreodată în afara unei mănăstiri."

Mă întreb dacă Blake suferea de mahmureală când a văzut universul într-un grăunte de nisip.

Desigur, nu este chiar atât de ușor să accepți beneficiile spirituale ale sentimentului de jenă supremă. Evident, avantajele mahmurelii se șterg cu totul dacă ești obligat să te duci la birou sau să faci

vreo treabă neplăcută. Am descoperit că modalitatea de a aborda senzația este să i te abandonezi pe deplin, în loc să încerci să funcționezi ca o persoană normală. Trebuie să îmbrățișăm aparenta „inutilitate" a stării, să ne opunem presiunii de a reveni la normal. Mahmureala trebuie acceptată ca zi liberă, timp smuls realității, ca o șansă de a trăi momentul. În mod ideal, ea trebuie petrecută acasă, cu nenumărate cani de ceai, prieteni care sunt în aceeași stare, vreun film trăsnit precum *Zoolander* (l-am văzut pe 1 ianuarie și nu-mi amintesc să fi urmărit vreodată ceva la fel de amuzant). Prietena mea Nora a venit recent înarmată cu trei dintre filmele realizate de David Attenborough din seria *Viața secretă a mamiferelor*, drept companioni ideali pentru mahmureală. Și a avut dreptate: privind pinguinii mergând legănat și curtându-se prin pustietățile antarctice, am reușit să traversăm foarte plăcut starea de moleșeală de după petrecere.

O teorie radicală privind mahmureala a fost emisă de actorul Keith Allen și de artistul Damien Hirst, notorii pentru scandaluri provocate. În cazul lor, suferințele par să fi fost extrem de mari, deoarece chefurile puteau ține la ei și câteva zile. Cei doi au elaborat o teorie conform căreia revenirea era partea „cea mai agreabilă" a întregii petreceri: „Mahmureala este modalitatea de a-ți spune că nu ai împins lucrurile suficient de departe", mi-a mărturisit Keith. „Obișnuiam să bem până adormeam. Scriam poezii despre precedentele treizeci și șase de ore, ne aminteam câte ceva din cele întâmplate și ne amuzam. E o chestiune de planificare. Trebuie să te debarasezi de muncă și să petreci o zi sau două de limpezire după chef."

Pentru Damien Hirst (care, apropo, a renunțat la alcool și la tutun), cheia era să trăiască revenirea în compania tovarășilor de pahar:

„Când era pe trecute și aveam o senzație oribilă și ne simțeam ca naiba, de ne venea să ne sinucidem, ne așezam alături și spuneam: «Asta-i partea cea mai bună.» Și treceai greul, luptând cu toate. Era grozav[...] e minunat să te afli cu cineva când faci asta[...]. Prefer să mă simt rău împreună cu prietenii decât să sufăr cumplit în propriul pat."

În situația mea, știu că mahmureala poate deveni o perioadă de distracție deosebită, dacă o traversezi cu mult ceai în compania unui grup de prieteni. Problemele mahmurelii provin în parte din faptul că, în general, ne străduim să ne purtăm de parcă n-am avea nimic; muncim la birou, participăm la ședințe, facem tot felul de lucruri, dar singuri. În concluzie, evitați orice activitate utilă. Îmbrățișați inutilul. Planificați-vă mahmureala: nu luptați împotriva ei.

Ca în toate aspectele ce țin de lene, trebuie să ne opunem presiunii de a respinge acele elemente ale vieții noastre care nu sunt conforme cu modelul productiv, rațional și ocupat care ne este impus de societate și de noi înșine. Învățând cum să trăim, trebuie să învățăm și cum să ținem la mahmureală. Trucul este recomandat cursantului avansat în ale lenei, desigur, dar faceți o încercare și veți constata cum viața vi se va schimba în bine.

Ora 1 după-amiaza

MOARTEA PRÂNZULUI

Am vaga idee că odată, nu demult, prânzul era o masă care oferea plăcere. Împărtășită cu prieteni și colegi, savurată și durând două sau trei ore, masa de la jumătatea zilei reprezenta prilej de discuții. Era timp dedicat bârfei, râsului și băuturii. Constituia o oază visătoare de bucurie, care mai îndulcea după-amiaza dezagreabilă și era așteptată cu nerăbdare toată dimineața, cât oamenii aveau treabă. Putea presupune chiar și o plimbare pe jos prin oraș, o călătorie cu taxiul, o vizită la un magazin. Uneori, prânzul ținea întreaga după-amiază, prelungindu-se până spre seară, lăsând în urma sa un șir încântător de întâlniri anulate și amânând treburi plicticoase. „Prânzul", scria marele jurnalist Keith Waterhouse

în *Teoria și practica mesei de prânz* (1986), „înseamnă liber arbitru".

Însă ce reprezintă el acum pentru lucrătorul modern al Occidentului, trăitor în secolul XXI? Din nefericire, prânzul a devenit o treabă strict practică. Tradiția prânzului tihnit a fost pusă la colț de noua etică a muncii. De aici evoluția sandvișului la poziția de mijloc foarte eficient de a satisface foamea cu minimum de deranj, de aici uriașul succes în Marea Britanie al companiei Prêt-à-manger, furnizor de sandvișuri de „calitate", care, cu numele său franțuzit[1], personalul vioi și muzica insinuantă de jazz, pretinde că este „pasionată după mâncare", însă mai curând este interesată să îndoape eficient funcționarul pentru ca acesta să se întoarcă la masa de lucru cât mai repede. Pasiunea ei reală, desigur, este profitul, iar pentru a prospera a apelat la cultura lucrătorului mereu în criză de timp. Și, în orice caz, toate pretențiile referitoare la pasiunea pentru mâncare s-au dovedit vorbe în vânt când întregul lanț a fost înghițit de acei renumiți iubitori de calitate, McDonald's.

Am putea arunca vina pe mereu ocupații, neliniștiții și hamicii americani. Încă din 1882, Nietzsche observa că prânzul era amenințat de noua etică a muncii în Statele Unite. „Graba permanentă în care muncesc", scria el în *Știința voioasă*, „începe deja să îmbolnăvească vechea Europă[...]. Unii gândesc cu ceasul în mână, asta în vreme ce-și mănâncă prânzul, timp în care citesc ultimele știri de bursă; acești oameni trăiesc de parcă s-ar teme că «le scapă ceva»." Pentru unii dintre

[1] Prêt-à-manger (fr.) – Gata preparate. Restaurantele oferă și produse pentru acasă (n. tr.).

noi, moartea prânzului a fost mai înfiorătoare decât moartea lui Dumnezeu.

Studiind New Yorkul anilor '30, Lin Yutang s-a plâns că viteza vieții distrugea plăcerea de a mânca. „Tempoul vieții moderne este așa de îndrăcit, încât acordăm tot mai puțină vreme și gândire chestiunii gătitului și hrănirii[...]. Asistăm la o viață aproape nebună, în care oamenii mănâncă pentru a lucra, nu muncesc pentru a mânca."

Această atitudine față de masă, care rămâne doar ceva care permite omului să muncească, a fost dusă mai departe de fasciști. Prânzul, credeau ei, era util pentru că sporea producția. Plăcerea ieșea din calcul. Următorul pasaj este preluat dintr-un manual de management al unei întreprinderi italiene, datând din 1940:

> „Industriașul nu poate rămâne indiferent la faptul că angajații săi trebuie să fie mai mult sau mai puțin capabili să se hrănească în mod corespunzător cât se află în fabrică. În afara considerațiilor de natură umanitară, el trebuie să admită că funcția hranei este aceea de a oferi organismului lucrătorilor o injecție de energie care să le permită să o înlocuiască pe cea consumată prin eforturile fizice și mintale, și să realizeze și să mențină o eficiență cât mai mare, deoarece știm că aceasta scade repede când lucrătorii și-au epuizat rezervele energetice."

Sacrificarea mâncării în favoarea muncii a atins apogeul în anii '80. În filmul lui Oliver Stone, *Wall Street*, ambițiosul broker Gordon Gekko rostește o replică nemuritoare: „Prânz? Cred că glumești. Prânzul e pentru nevolnici." Prânzul însemna să risipească o

oră, care putea foarte bine să fie petrecută muncind. Sociabilitatea și plăcerea erau șterse din meniu. Prânzul fusese sacrificat pe altarul marilor zei ai muncii, progresului și ai „lăsării în urmă a celorlalți". Se pare că azi nimeni nu-și mai găsește timp să mănânce în tihnă. Nimic neobișnuit să vezi oamenii înfulecând repede un burger sau un sandviș între stații, în metrou. Acest stil de a mânca sugerează vinovăție și furișare. Nu se mai cheamă mâncat, ci realimentare din proprie inițiativă. Același lucru s-a petrecut și cu micul dejun. Flecușteţele acelea de cereale mereu la îndemână, denumite „batoane pentru mic dejun", își fac singure reclamă cu sloganul „Mâncare bună din mers". În felul acesta se obține o eficiență și mai mare.

În prezent, bufetele pentru lucrători s-au privatizat, iar în orașe mâncăm singuri, la McDonald's, Burger King, KFC și la mai devreme menționatul Prêt-à-manger. Acestea sunt locurile care întruchipează astăzi definiția fascistă privind funcția mâncării, *de a oferi organismului lucrătorilor o injecție de energie*. Lamentabilă priveliște, șiruri de truditori singuratici stând la ferestrele unor asemenea locuri, molfăind fără nici o bucurie, citind ziarul sau privind în gol la peisajul străzii. În lucrarea sa *America* (1986), filozoful francez Jean Baudrillard își exprimă întristarea la vederea unui alt fenomen modern – persoana care face jogging – și scrie următoarele: „Singura imagine care evocă o nefericire comparabilă este aceea a cuiva care mănâncă singur în inima orașului."

În Marea Britanie și Statele Unite, leneșii au asistat cu oroare la proliferarea cafenelei de tip Starbucks, unde mulți dintre noi înfulecăm un sandviș drept prânz. Cafenelele secolului XXI nu au nimic în comun cu cele din secolul al XVIII-lea, care erau prin excelență localuri de pierdut vremea, servind vase mari cu punci alcoolizat și existând pentru a facilita schimburile de păreri. Modernele cafenele Costas și Starbucks au ca misiune secretă un scop pur utilitar: îți oferă cafea tare și un colț de pâine ca să supraviețuiești peste zi într-o stare de mare anxietate și teamă. Emană mirosul neplăcut al eficienței.

Ajungând pe țărmurile britanice în 1996, primul val de cafenele a avut în frunte Seattle Coffee Company. La început, ideea părea tentantă. Canapele, cafea bună, iluminat discret, mâncăruri gustoase. De acord, a fost vina noastră: cafenelele britanice nu o prea nimeriseră, dacă ținem seama de cafeaua solubilă, pâinea prăjită, însă rece, iluminatul cu neon, mesele portocalii țintuite în podea, murdăria de pe jos și lipsa de solicitudine. Așadar, pe piață exista o nișă descoperită. Îmi aduc aminte că mă lăsasem entuziasmat de ele și am scris chiar un articol în revista *Face*, explicând diferența dintre un *latte* apos și o dublă *chocomocca*. Noile cafenele aveau un șic de Coastă de Vest; aminteau oarecum de un local beatnic din San Francisco; *arătau* ca locuri de pierdut vremea, unde puteai să stai, să fumezi și să te simți ca un intelectual francez. Putea fi un cadou făcut celor fără slujbă?

Însă cele șaizeci și cinci de cafenele primitoare și bine organizate ale Seattle Coffee Company au dispărut când Starbucks le-a cumpărat în bloc în 1998, iar acum fiecare stradă mai răsărită are câte o Costa, Starbucks, Aroma sau Nero. Departe de a fi oaze de confort, aceste locuri au devenit ateliere de reparații pentru mașinile de muncit, stații de benzină pentru ființele umane. După cum se exprimă scriitorul Iain Sinclair:

„Toată cultura a luat viteză, astfel că lumea stă la coadă ca să cumpere produse pentru acasă. Asta înseamnă decesul cafenelelor. Cine să-şi mai petreacă ziua prin cafenele? Chestie de domeniul trecutului."

Şi care e rezultatul acestui consum exagerat de cafea? Suntem cu toţii în priză. Marea Britanie începe să semene cu SUA, unde consumul de alcool a fost înlocuit cu cafeaua. Aşadar, în loc să fii pe jumătate „făcut" întreaga după-amiază, aşa cum se întâmpla pe vremea prânzului însoţit de trei pahare cu martini, oamenii de afaceri sunt propulsaţi de cofeină, transpiră, se îngrijorează, se reped, strigă la personalul de servire şi fac ulcer. Sunt convins că vom descoperi curând efectul îngrozitor al acestei frenezii a cafelei asupra stării de sănătate fizică şi mintală a naţiunii. Adevărat, cultura cafelei este inamica leneşului.

Însă nu cu mult timp în urmă, la Londra şi în New York City – cei doi poli ai eticii muncii – prânzul tihnit era la ordinea zilei.

„New York e cel mai grozav loc din lume în privinţa prânzului[...]. Trăim vremuri gregare", scria umoristul William Emerson Jr în 1975 în *Newsweek*. Aceste prânzuri erau scăldate binişor în băutură; într-o cuvântare din 1978, preşedintele Gerald Ford a spus: „Prânzul însoţit de trei martini reprezintă, în rezumat, eficienţa americană. În ce alt loc mai poţi să bagi atâtea pe urechi, gură şi nas în acelaşi timp?" Oare de ce spiritul şi umorul au dispărut din discursurile prezidenţiale?

A, dacă aţi băut vreodată trei martini unul după altul, ştiţi că efectul este puternic. Sunt aşa de tari, că practic le inhalezi. Iau doar un uşor contact cu stomacul, după care ajung la cap. (Vom reveni la acest subiect în capitolul „Primul pahar al zilei"). Trei pahare la masa de prânz trebuie să fi oferit imaginea unor oameni de stat şi de afaceri încântător de ameţiţi, veseli şi somnolenţi, care se urcau nesiguri în taxiuri pe Park Avenue la ora 4 după-amiază, asta înainte de a reveni la birourile lambrisate ca să-şi desfacă nodul la cravată, să-şi pună picioarele pe birou şi să le dea zi liberă tuturor subordonaţilor.

Anii '70 au însemnat o epocă de aur pentru prânzul londonez. Jurnalistul şi scriitorul Keith Waterhouse a fost un maestru al artei prânzului şi chiar a scris o carte minunată pe acest subiect, *Teoria şi practica prânzului*, publicată în 1987, când această masă a zilei nu degenerase într-atât încât să devină un exerciţiu de umplere a stomacului. Waterhouse ne-a pus la dispoziţie o definiţie cuprinzătoare, arătând ce reprezenta pentru el prânzul şi, trebuie să reţinem, rolul să pur utilitar nu se număra printre semnificaţiile sale: „Nu este o masă luată, indiferent de afinitatea dintre participanţi, având ca scop principal hrănirea[...]. Nu consider prânz atunci când cineva ţine regim, se abţine de la băutură sau se grăbeşte." „Prânzul", spune el, „este o masă la mijlocul zilei, luată agale, în mod ideal de două persoane[...]. Consider esenţial ca meseni să stea faţă în faţă motivaţi de altceva decât de chinul foamei sau de nevoile comerţului. Se poate atinge în treacăt subiectul afacerilor, însă ocazia trebuie să aibă un definit aer amical."

Din fericire, cultura prânzului lung de afaceri prosperă în unele ţări europene. Cu doi ani în urmă am mers în Franţa cu afaceri, ca să discut cu o firmă producătoare de alcool. Realiza o marcă nouă de absint, căreia compania mea îi dăduse numele şi o lansase pe

piață. La masa la care eram opt persoane ni s-au servit trei feluri, cu melci, vin, și nu s-a scos o vorbă despre afaceri. Am râs aproape tot timpul. Pe măsură ce prânzul se desfășura, am început să mă agit. Oare n-ar trebui să ne ducem la biroul lor să încheiem afacerea? La urma urmelor, trebuia să prindem Eurostarul. Însă când mi-am exprimat temerile, dorința mea de a lucra a fost respinsă fără înconjur de francezi. Au râs, susținând că nu era nici o grabă, că lucrurile se vor rezolva la vremea potrivită și și-au justificat afirmațiile cu următorul paradox: *Travailler moins, produire plus*. Cu cât muncești mai puțin, cu atât realizezi mai mult. Aveau dreptate: jumătatea de oră ce ne trebuia ca să ne facem treaba era suficientă. Dacă ne-am fi rezervat o oră și jumătate, atunci exact atât ne-ar fi luat încheierea afacerii. Munca se lăbărțează, ca să se încadreze în timpul alocat.

În orice caz, acel superb aforism mi-a rămas în minte. Aș mai spune că întregul incident a fost foarte jenant pentru mine, prin faptul că editorul revistei *Idler* fusese depășit de niște oameni de afaceri din provincie.

Dar încercați să mormăiți *Travailler moins, produire plus* când vă întoarceți la birou la ora 3.30, iar șeful o să vă ia la trei-păzește pentru pierdere de timp și e puțin probabil să vă căineze cineva.

Mai sunt speranțe pentru britanici, iar acestea vin din partea Mișcării Internaționale pentru Apărarea Dreptului la Plăcere, cunoscută și sub numele Slow Food (Mâncare lentă). Fondată în 1986 de un grup de extremă stângă italian îngrozit de ascendența culturală a fast-foodului, planul său este de a aduce plăcerea, calitatea, diversitatea și spiritul uman în prepararea și consumul mâncărurilor. Realizează acest lucru prin organizarea de

evenimente și degustări și publicând cărți și o revistă superbă. După un început timid, curentul s-a răspândit în întreaga Europă, având aproape 100 000 de membri. Recent, mișcarea a deschis o reprezentanță și în Statele Unite, locul de naștere a fast-foodului. Emblema lor este un melc, iar fondatorul Carlo Petrini consideră mișcarea drept o „revoluție culturală în deplinul înțeles al cuvântului", și sunt de acord cu asta.

Așa cum demonstrează manifestul Slow Food, filozofia sa depășește simpla consumare a mâncării și poate fi considerat un protest împotriva mecanizării dezumanizante a vieții:

> „Secolul nostru, care a început sub semnul civilizației industriale, întâi a inventat mașina, apoi a luat-o drept model de viață.
>
> Am devenit sclavii vitezei și am cedat în fața aceluiași virus: Viața Grăbită, care ne tulbură obiceiurile, ne încalcă intimitatea căminelor și ne obligă să mâncăm la fast-food.
>
> Pentru a fi demn de acest nume, *Homo Sapiens* trebuie să renunțe la grabă, ca să nu devină o specie în pericol de dispariție.
>
> Apărarea cu fermitate a plăcerii discrete este singura modalitate de a ne opune nebuniei universale a Vieții Grăbite.
>
> Fie ca dozele adecvate de plăcere senzuală garantată și bucurie domoală și de durată să ne apere de mulțimea celor care iau frenezia drept eficiență!

Acțiunea noastră trebuie să înceapă la masă, cu Slow Food. Să redescoperim aromele și savoarea bucătăriei regionale și să surghiunim efectele degradante ale fast-foodului.

În numele productivității, Viața Grăbită ne-a schimbat modul de a fi și amenință mediul și peisajul. De aceea, Slow Food este în prezent singura cale care duce spre progres.

Tocmai aceasta este adevărata cultură: aprecierea gustului, nu înjosirea lui. Și ce modalitate mai bună există pentru a promova acest lucru decât prin schimb internațional de experiență, cunoștințe și proiecte?

Slow Food garantează un viitor mai bun."

Britanicii și americanii sunt pregătiți pentru invazia ideii de Slow Food. Am îndurat destul mâncarea produsă de roboți. Succesul enorm al cărții lui Eric Schlosser *Națiunea fast-foodului* (2001), care descrie procesul inuman prin care se obțin hamburgerul, carnea de pui și cartofii prăjiți și dezvăluie câteva dintre condițiile îngrozitoare și salariile mici îndurate de forța de muncă necalificată care produce toate acestea, reprezintă cu siguranță un semn pozitiv. Poate ne trezim.

Avem nevoie de mai multe prânzuri ca acela prezentat în *Un undițar în libertate*, carte scrisă de William Caine în 1911, când ritmul vieții era ceva mai domol. Iată cum descrie el plăcerile unui picnic pe malul râului:

„Trebuie să mâncăm fără a avea sentimentul că pierdem timpul. Bucuria mâncării – plăcere foarte normală – nu trebuie să fie stricată de nici o neliniște când stai pe malul râului. Trebuie să zăbovești la țigara care urmează alteia și alteia. Nici o grabă. Peștii nu se văd. Să alungăm peștii din minte și să găsim plăcere în mestecat, fiindcă așa e înțelept."

Trebuie să readucem prânzul în cultura noastră. Este dreptul nostru firesc. El ne-a fost furat de conducători. Teama care ne ține țintuiți de birou, cu privirea țintă la ecranul monitorului, nu servește spiritului. În timpul prânzului uitați că trebuie să dați dovadă de inteligență, simț practic și eficiență. Se cuvine ca prânzul să devină hrănitor fizic, dar și spiritual. Intim, jovial, o ocazie specială; prânzul se adresează trândavilor.

Ora 2 după-amiaza

DESPRE BOALĂ

„Boala este un obstacol pentru trup, dar nu neapărat pentru voință."

Epictet (cca 50–138),
Cugetările de aur ale lui Epictet

Toți copiii știu că boala poate fi o modalitate încântătoare de a recâștiga timpul de lenevie care le-a scăpat. În perioada școlară, copilul independent înțelege curând că, dacă este bolnav, poate sta lungit în pat toată ziua, poate evita munca și poate beneficia de îngrijire. Ce lume diferită față de aceea de fiecare zi, cu pedepse, dojeni și îndatoriri! Brusc, toată lumea se poartă frumos cu el. Poate citi reviste de benzi

desenate și poate privi la televizor. Este clar că are dreptul să NU meargă la școală. În acele momente poate îmbrățișa „lingoarea minunată a abandonului de sine", după cum spune scriitorul Peter Bradshaw în articolul „Bucuria bolnavilor", publicat în *Idler* în 1994.

Boala – care nu amenință viața, desigur – trebuie văzută ca o plăcere și în viața de adult, ca o vacanță față de răspunderi și corvezi. Într-adevăr, ar putea fi una dintre puținele soluții legitime care i-au rămas celui ce vrea să lenevească. „Telefonul la birou ca să anunți că ești bolnav", adaugă Bradshaw, „este singura posibilitate permisă adultului pentru a trăi inactivitatea: el este privat de alte ocazii în care să cultive arta solitudinii și comodității forțate."

Când ești bolnav, poți ocoli toate acele sarcini iritante care fac viața atât de grea. În primul rând, nici nu trebuie să te îmbraci. Poți lipăi desculț prin casă purtând doar un halat, ca Sherlock Holmes, Noël Coward sau amicul nostru Oblomov, model de lene. „În ochii lui Oblomov, halatul de casă avea o serie de calități neprețuite; era moale și pliabil; nu-l stânjenea defel; se supunea până și celei mai imperceptibile mișcări a trupului, ca un sclav ascultător."

Când ești bolnav, devii stăpân. Faci ce dorești. Poți să deschizi pick-upul ca să asculți discuri vechi cu The Clash. Să privești pe fereastră. Să râzi în sinea ta de suferințele colegilor de muncă. Să te abandonezi lumii viselor delirante când ba dormitezi, ba ești treaz. Poți chiar să te imaginezi un poet romantic întârziat, palid, bolnav de ftizie, înconjurat de fete frumoase și adorabile.

Analizând ceva mai profund beneficiile stării de boală, putem susține că durerea fizică duce la

dezvoltarea unui caracter pozitiv, că suferința trupească ajută minții. „Ceea ce nu mă ucide mă face mai puternic", a spus Nietzsche.

Beneficiile intelectuale ale bolii sunt demonstrate și comentate pe îndelete de Marcel Proust. Recunoscut bolnav cronic și deseori țintuit la pat, stând lungit a avut timp din belșug să teoretizeze motivele pentru care starea de boală este benefică pentru sănătatea mintală:

„Doar infirmitatea ne face să observăm și să învățăm, ea ne îngăduie să analizăm procese despre care altfel nu am ști nimic. Un om care se duce repede la culcare în fiecare noapte și încetează să mai trăiască până în momentul când se trezește și se ridică din pat nu va visa niciodată să facă, nu neapărat mari descoperiri, dar nici măcar observații neînsemnate despre somn."

Proust a fost acuzat de contemporani de ipohondrie, lucru probabil adevărat. Dar cum și-ar fi găsit timp să scrie sutele de mii de cuvinte care alcătuiesc *În căutarea timpului pierdut*? Și cum altfel ne-am găsi noi timp să citim acest roman dacă nu am fi și noi bolnavi din când în când? Dacă Proust ar fi fost un membru sănătos și vertical al societății, atunci ar fi îndurat o carieră reușită în eșaloanele superioare ale administrației, iar lumea literaturii ar fi fost cu mult mai săracă.

Scriitorii au filozofat mult despre boală, poate și pentru că ei formează un grup de oameni plăpânzi. Albert Camus, de exemplu, cu o morbiditate tipic galică, descrie boala drept „remediu împotriva morții, deoarece ne pregătește pentru moarte, creând o ucenicie în care primul pas este mila de sine. Boala

ajută omul în marea lui încercare de a uita faptul că sigur va muri."

Această părere nu este utilă societății, dacă socotim societatea un organism eficient. Nu veți găsi niciodată un articol de ziar care să se refere la „intuițiile spirituale și momentele de pură plăcere câștigate de sclavul salarial care dormitează în vreme ce este țintuit la pat".

Însă în zilele de demult, înainte de apariția analgezicelor, nu era nevoie ca boala și traumele să fie uitate și ignorate. Se bucurau de respect, li se dădea ascultare și timp să treacă de la sine. Când a suferit o operație extrem de dureroasă pentru a i se extrage un calcul renal, Samuel Pepys nu a dat fuga la birou treizeci și șase de ore mai târziu. Nu. A avut dreptul la o perioadă de recuperare de patruzeci de zile, timp în care nu i s-a permis să facă nimic.

Imaginați-vă numai! Patruzeci de zile de stat în pat și gândit! Angajații luminați la minte trebuie să admită că fie și câteva zile ajută lucrătorul să revină la birou cu mai puține resentimente și cu mai multe idei bune pentru companie. La urma urmelor, firmele moderne nu susțin mereu că apreciază creativitatea și inovația? Că le plac ideile noi? Pesemne că adevărul e mult mai trist – ele vor tenacitate, dăruire și ca fundul dumneavoastră să stea pe scaunul rotativ atâtea ore pe zi cât puteți rezista. Or, după cum spune cântecul *Așa vrea compania* din satira muzicală pe tema politicii funcționărești *Cum să reușești în afaceri fără ca măcar să încerci*:

> „Presupunând că omul genial va face sugestii,
> Să-i vezi fața când i se sugerează să demisioneze."

„Convalescența" este un cuvânt pe care nu-l prea auzim în prezent. E ca și cum am fi mazilit ideea că timpul le vindecă pe toate și am fi înlocuit-o cu un grup de proceduri și produse menite să anuleze convalescența. Scopul convalescenței era acela de a prelungi perioada de boală dincolo de suferința reală, oferindu-se timp pentru ca omul să-și recapete puterile. Așadar, când gripa trecea, mai aveai nevoie de câteva zile de convalescență. Acest concept este prietenul leneșului. Trebuie să readucem cuvântul în uz și să conferim demnitate inactivității printr-un anumit scop. „Ce faci zilele astea?" „Sunt foarte ocupat, zău, sunt convalescent." Presupun că această stare este echivalentă cu digestia, însemnând că îi dăm organismului o perioadă de răgaz pentru a-și reveni după ce a cheltuit prea multă energie fiind bolnav sau mâncând.

Mă întreb unde au dispărut doctorii de la începutul secolului XX, care obișnuiau să recomande perioade îndelungate de inactivitate petrecute în sud, pentru suferințe neînsemnate? În prezent, medicii te pun să cumperi pastile, însă altădată exista o rețetă medicală minunată care se numea „vindecare prin odihnă" – cu alte cuvinte, singurul mod în care te puteai vindeca era să faci cât mai puține cât mai multă vreme cu putință. Când Robert Louis Stevenson, bolnăviciosul dandy îmbrăcat numai în catifele, s-a îmbolnăvit în 1873, la vârsta de douăzeci și trei de ani, diagnosticul a fost „epuizare nervoasă cu pericol de ftizie", iar rețeta a fost o iarnă petrecută pe Riviera franceză „în deplină slobozie de anxietate și grijă". Stevenson a scris un eseu frumos despre plăcerile acestei călătorii, numit *Ordin de plecare spre sud* (1874).

În *Gândurile trândave ale unui pierde-vară*, Jerome K. Jerome își amintește de o anumită boală: „Eram tare bolnav și mi s-a recomandat să plec la Buxton o lună, primind instrucțiuni stricte să nu fac absolut nimic câtă vreme mă voi afla acolo. «Ai nevoie de odihnă», mi-a zis doctorul, «cât mai multă odihnă»."

Într-o superbă descriere a plăcerii de a fi bolnav, el își imaginează în continuare deliciile care îl vor aștepta:

> „M-am văzut distrându-mă de minune – o perioadă de patru săptămâni de *dolce far niente*, totul asezonat cu o idee de boală. Nu prea multă, ci atât cât trebuie – suficient ca să dea acestei perioade savoarea suferinței și să o facă poetică. O să mă scol târziu, o să sorb ciocolată și o să iau dejunul în papuci și halat de casă. O să stau întins într-un hamac din grădină și o să citesc romane sentimentale cu sfârșit melancolic, până când cartea îmi va aluneca din mâna ostenită, iar eu voi rămâne așa, privind visător albastrul adânc al cerului, urmărind norii pufoși plutind ca niște corăbii cu pânze albe, pe întinderea nesfârșită, și voi asculta cântecul păsărelelor și foșnetul delicat al copacilor. Ori, atunci când o să fiu prea slăbit ca să ies afară din casă, voi rămâne în pat, rezemat de perne, în fața ferestrei deschise de la parter și voi arăta palid și interesant, astfel că toate fetele aflate în trecere să suspine de mila mea."

Faptul că Jerome ne spune că în realitate nu s-a bucurat de acea lună de odihnă, din cauză că lui îi plăcea să nu facă nimic doar atunci când avea mult de muncă, nu trebuie să ne abată de la convingerea

că a fi bolnav trebuie să revină la locul meritat pe agenda de lucru a leneşului.

Ştim de la istorici ca Roy Porter şi Jenny Uglow că, din secolul al XVIII-lea, timpul şi opiul erau reţete aproape universale. Erasmus Darwin, celebrul doctor, poet şi liberal, bunicul lui Charles Darwin, vorbea deseori despre „timp" ca despre ingredientul său secret.

Cândva, s-ar părea, ştiam cum să fim bolnavi. Acum, arta s-a pierdut. Nicăieri, nimeni nu mai suportă boala. A fi bolnav înseamnă a nu fi util. Ziarele creează un climat de vinovăţie în această privinţă, din cauza timpului pe care bolnavul îl petrece departe de munca productivă, utilă. Aşa cum am văzut şi în capitolul despre chiul, titlurile care anunţă „zilele pierdute de industria britanică din cauza îmbolnăvirilor" constituie o constantă. Articolele ne fac să simţim că prin boală creăm o pagubă, provocând naţiunii pierderi financiare. Boala înseamnă lipsă de patriotism şi aduce prejudicii îngrozitoare culturii muncii. Ea e sinonimă cu zile de nemuncă şi cu cheltuielile pentru angajaţi. Ne face să ne simţim vinovaţi. Astăzi, societatea nu ne îngăduie să fim bolnavi ori ar prefera cel puţin să fim nişte roboţei care să nu crâcnească. Suferinţa este ascunsă după deget, negată, ignorată, pornindu-se un război împotriva ei.

Când ne loveşte boala, n-ar trebui să gândim: „Vai, şeful se va supăra", ci „Mamă, grozav, pot sta în pat, urmări filme vechi, privi în tavan, citi o carte – pe scurt, pot face acele lucruri despre care mă plâng mereu că nu pot să le fac din lipsă de timp." Nu mai putem lua laudanum, dar am înţeles că siropul de tuse Collis Browne are un efect similar.

Într-adevăr, măreţul vis al medicinei moderne este eradicarea bolilor. Sunteţi bolnavi? Luaţi o tabletă. Asta este soluţia ortodoxiei medicale. Companiile producătoare de medicamente obţin profituri uriaşe din boabe fermecate care promit să ne scutească de suferinţe, readucându-ne la birou. Agenţiile de publicitate creează reclame care ne sugerează să luăm medicamente ca nu cumva să ne pierdem slujbele. Întâi a fost prânzul; acum ni se spune că boala e pentru fraieri.

În ultima vreme, atitudinea noastră faţă de boală a devenit din ce în ce mai neprietenoasă la adresa leneşilor. Drept demonstraţie, e suficientă o simplă analiză a istoriei recente a marketingului producătorului de antigripale Lemsip. Când eram copil, o cană cu Lemsip amestecat cu miere era una dintre plăcerile de a sta întins în pat când aveam o răceală mai zdravănă sau o gripă. Boala trecea stând învelit în halat şi urmărind serialele *Crown Court*[1]. Asta era o parte a distracţiei. Mama ne aducea la pat o cană aburindă cu nectar liniştitor. Îl sorbeai, tuşeai fără vlagă şi te delectai cu mirosul lui. Avea un efect pozitiv asupra simptomelor fizice, desigur, dar devenea o plăcere în sine. Lempis făcea parte din calmul delicios şi atât de trebuincios pe care boala îl poate aduce în viaţa noastră.

S-a dus totul. Lemsip s-a reinventat drept „medicament puternic". S-a schimbat din amic al leneşului în duşman. De ce? „Pentru că viaţa nu se opreşte", după cum sună unul dintre sloganurile oripilante ale firmei. Sugestia este că, decât să te bucuri de boală şi

[1] Seriale TV de dezbateri ale unor cazuri penale, în care publicul dădea verdictul în calitate de juriu, difuzate în perioada 1972–1985 de postul ITV (n. tr.).

să aștepți câteva zile până când îți trece, trebuie să reprimi simptomele cu bărbăție și să mergi înainte: normal, competitiv, harnic, consumând.

Lemsip chiar ne sugerează că, luând medicamentul lor, oamenii simpli capătă noblețe. „Noi produse Lemsip pentru eroi harnici", se proclamă pe site-ul lor. Trebuie să mărșăluim mai departe și să ne facem corvezile. Nu e vremea de bolit. Nici de stat în pat. Tot înainte, mergi, mergi...

Mult mai înfiorător a fost recentul lor îndemn: „Gata cu smiorcăiala, treceți la treabă." Recunosc, e o glumă aici, însă glasul rămâne totuși acela al unui șef autoritar și neîndupleçat, care induce în mod deliberat sentimente de vinovăție. Alte reclame se hrăneau din nesiguranța lucrătorilor, afirmând că cel ce ia Lemsip și se duce cu chiu, cu vai la birou, deși are gripă, riscă mai puțin să-și piardă slujba decât fraierul care-și ia liber o zi sau două. În esență, ni se spune: „Dacă răciți, v-ați putea pierde slujba, casa, ipoteca – tot ce vă este drag. Luați Lemsip și nimic nu se va întâmpla. Chiar dacă nu sunteți fericiți, măcar vă veți simți în siguranță."

Prin ultima sa inovație, Lemsip a mers și mai departe din dorința de a deveni un remediu lipsit de orice plăcere. Acum nu mai e ceva ce trebuie sorbit[1]. Compania a inventat o nouă gamă de tablete numite Lemsip Max Strength Direct (Lemsip cu acțiune maximă) pe care le poți înghiți „fără a mai bea apă". Ei susțin că este „cu adevărat primul remediu convenabil împotriva răcelilor și gripei". Altfel spus, poți înghiți câteva pastile cât te îmbraci sau alergi după

[1] Particula „sip" din numele companiei înseamnă *a sorbi* (n. tr.).

autobuz. Nu mai trebuie să pierzi timp prețios, chestie cumplit de deranjantă, fierbând apă, turnând-o peste pudră, apoi s-o bei pe îndelete. Lemsip fără plicticosul sorbit. Și fără „lem", probabil. Doar un instrument eficient pentru a-l ajuta pe trudnic să muncească „la max".

Această cultură a muncii cât ești bolnav este endemică și în Statele Unite. În *Oameni de duzină*, Barbara Ehrenreich descrie o reclamă la analgezicul Aleve, în care „funcționarul elegant întreabă: Dacă pleci după patru ore, ce va spune șeful tău? Iar celălalt funcționar, dar nu la fel de elegant, care duce o bară metalică în spinare, îi răspunde: M-ar concedia, ce să spună?" Ehrenreich spune că la firma de menajere la care a lucrat, colegele preferau să se drogheze cu analgezice decât să riște pierderea slujbei. Această cultură este promovată de șeful unei firme de curățenie, „Ted":

> „Ted nu se arată prea înțelegător față de boală[...] una dintre ședințele de dimineață a fost dedicată felului în care «să muncim chiar dacă ne simțim rău». Ne-a spus că cineva, și n-a vrut să dea nume, își luase liber din cauza unei migrene. «Ei, dacă aș avea o migrenă, aș lua două Excedrine și mi-aș continua treaba. Asta trebuie să faceți și voi – lucrați și gândiți-vă că n-aveți nimic».[2]

Însă chiar dacă simptomele sunt eliminate de analgezice, boala rămâne. Dacă o ignori, se vindecă mai greu. Și nu există riscul de a o transmite colegilor și navetiștilor dacă te chinuiești să ajungi la fabrică sau birou chiar dacă ești bolnav? Campania Lemsip, dar și altele ca ea, ar trebui să ne dea un răspuns.

În concluzie: am doborât un ideal. Pot instala altul în locul lui? S-ar părea că misiunea de a surghiuni pe vecie boala din trupul și din viața noastră este inutilă. Ideea că orice element potențial dăunător funcționării eficiente a organismului trebuie distrus face parte dintr-un program în stil fascist. Așa cum se întâmplă și cu alte aspecte ale vieții trândave, soluția sănătoasă nu e încercarea de a vindeca boala, ci de a elabora strategii menite să ne ajute să funcționăm oricum. Suferința face parte din viață; contează doar felul în care trecem peste ea. Atunci, boala poate deveni o plăcere, dar și o încercare. Întâi de toate, trebuie să ne înfrângem vinovăția că suntem bolnavi, apoi să ne luăm liber de la slujbă atât cât este necesar. Trebuie să binecuvântăm boala, să o cocolim, să ne împrietenim cu ea, să-i cerem să mai stea, să ne întristăm la plecarea ei.

Drept ajutor în această misiune, avem nevoie de doctori mai prietenoși față de leneși. În loc să ne prescrie medicamente ca să zăpăcească boala în cel mai scurt timp cu putință, ar trebui ca ei să le recomande pacienților să-și ia liber pe perioade lungi. Trei zile minimum, însă ne-ar putea prescrie o cură de odihnă de până la două luni. Chiar noi trebuie să-i educăm pe doctori. Să le spunem că avem nevoie de câteva zile de recuperare și de un bilet către șef. Medici, alăturați-vă nouă! Vă atrag atenția! Sunteți servitorii eticii muncii! Vă invităm să injectați foarte necesarul timp liber în viața noastră! În felul acesta, perioada petrecută departe de birou ar fi certificată de o autoritate superioară. E greu să fii leneș pe cont propriu.

Apelul la autoritate pentru a primi ajutor este o soluție temporară pentru leneșii începători care fac primii pași pe drumul libertății. Bătălia finală trebuie dusă cu sentimentul nostru de vinovăție pentru liberele luate. Trebuie să ne asumăm răspunderea pentru bolile noastre, în loc să ne arătăm recunoscători că un „expert" ne-a ajutat să scăpăm de ele. Totuși, confruntarea cu șefii că „Ted" nu e o treabă ușoară. Dar trebuie să îndrăznim. Să avem încredere și să ridicăm glasul: „Sunt bolnav, n-o să vin câteva zile la muncă." Nu uitați că „truda în orice condiții" reprezintă modul de gândire al sclavului. Dacă adoptați o atitudine pozitivă și refuzați „să lucrați spunându-vă că nu aveți nimic", vă vor urma și alții. Purtați-vă singuri de grijă. Legislația și sindicatele ne-au trădat. Suntem singuri. Răspunsul? Somnul.

Ora 3 după-amiaza

UN PUI DE SOMN

„Mahomed își lua puiul de somn în Paradis. O hurie îi trăsese un nor sub cap, iar el sforăia senin aproape de fântâna Salsabil."

Ernest l'Epine, *Legenda lui Croquemitaine*[1] (1863), ii.9

După părerea mea, e o certitudine absolută că, în paradis, toată lumea trage câte un pui de somn. Vorbim de o plăcere nepereche, dar și utilă. Împarte ziua

[1] Croquemitaine – personaj imaginar de genul Moșului Rău, Bau-Bau (n. tr.).

în două, făcând-o pe fiecare dintre ele mai ușor de gestionat și mai plăcută. Munca ni s-ar părea mai ușoară dimineața dacă am ști că ne așteaptă un somnuleț după masa de prânz; iar după-amiaza și seara ar deveni mai agreabile după așa ceva. Dacă am fi conștienți că ceva mai târziu urmează un pui de somn, am alunga definitiv acel sentiment groaznic de sfârșit de lume pe care îl simțim la ora 9 dimineața, având opt ore pline de muncă în față.

Nu numai atât, dar puiul de somn poate oferi o idee a lumii de dincolo, unde se joacă zeii și apar visele. Iată ce spune francezul Thierry Paquot în cartea lui de bază, *Arta siestei:*

> „Corpul, care te trăgea în jos cu doar o clipă în urmă, pare acum tot mai ușor, invizibil, non-existent. Fericirea – sau o formă a ei – te copleșește. Lasă-te în voia ei, destinde-te și, cu surprindere, predă-te. Cui? Unui alt stăpân? Sau altei stăpâne? Secretosule... încercai să ascunzi vreo relație amoroasă? Da, e vorba de o aventură la lumina zilei – dezaprobată de moralitatea productivă – cu noaptea, cu Hypnos..."

Da, dreptul inalienabil de a trage un pui de somn ne-a fost furat de reprezentanții industriei. Nu se face. „Siesta", continuă Paquot, „este un mod elegant de a trăi – exact un act de viață! – care ar trebui definit, popularizat și practicat cu bucurie și solemnitate." Noi, cei din SUA și nordul Europei, suntem tare ghinioniști, așa cred. În țările în care dogma muncii și hărniciei nu s-a întipărit chiar atât de ferm și neiertător în conștiința națională, puiul de somn este o parte apreciată a zilei. Sunt nenumărate ocaziile când leneșul în

devenire din nordul Europei, care se autoflagelează (și ai cărui strămoși au întemeiat Statele Unite), se uită cu gelozie la țările mediteraneene, mai calme, unde s-a păstrat obiceiul siestei. În Spania, de pildă, puiul de somn este inclus în ziua de muncă. Lucrătorii merg acasă la prânz, mănâncă, dorm puțin și revin la birou sau la fabrică pentru a mai face câte ceva, după care dispar în noapte.

Acest mod de a împărți ziua are corolarul bine-venit că aduce mai multă distracție serii, care începe și se încheie mai târziu decât în țările din nordul Europei. De ce sunt mai plăcute serile? Deoarece știi că, dacă reușești să recuperezi lipsa de somn prin puiul tras în cursul zilei, presiunea de a te culca devreme este mai scăzută. Câte nopți grozave în oraș nu v-au fost ruinate de faptul că dumneavoastră sau vreun amic v-ați ridicat cu regret de la masă, spunând: „Eu să mă retrag. Mâine trebuie să mă scol devreme."

Ritmurile mai relaxate din sud, unde munca este împărțită în două felii printr-un pui de somn sau o pauză, erau un lucru normal și în Anglia, asta înainte ca el să fie distrus complet de marele dușman al leneșului, Revoluția Industrială. În eseul său despre Sfânta Luni (vezi capitolul despre chiul), doctorul Douglas Reid citează o descriere făcută de un contemporan privind stilul de muncă al țesătorilor independenți din Birmingham la sfârșitul secolului al XVII-lea:

> „Trăiau ca locuitorii Spaniei sau după obiceiurile orientale. Ora 3 sau 4 dimineața îi găsea la muncă. La amiază se odihneau; mulți se bucurau de o siestă; alții își petreceau timpul în ateliere, bând și mâncând, aceste locuri fiind deseori transformate în berării, iar ucenicii deveneau chelneri; alții se distrau jucând bile sau popice. În acest fel, trei, patru ore erau dedicate «jocului», după care munceau din nou..."

Dacă li se oferă prilejul, oamenii trag un pui de somn. Numai atunci când li se interzice n-o fac. În cartea sa, *Hoții somnului* (1996), un argument elocvent în favoarea mai multor ore de somn, profesorul universitar Stanley Coren prezintă un experiment în cadrul căruia membrii unei echipe de cercetători au fost lăsați să doarmă cât și când voiau. După o săptămână, majoritatea trăgeau câte un pui de somn de o oră sau două zilnic. Coren afirmă că oamenii care nu sunt privați de somn sunt de două ori mai puțin predispuși la infecții decât cei care suferă de ceea ce el numește „deficit de somn".

Așadar, nu încape îndoială că puiul de somn este o parte firească a ciclului nostru diurn sau „ritm circadian" (derivat din latină: *circa*, „aproximativ" și *diem*, „zi"). Toate ciclurile noastre sunt diferite. Cu toate acestea, încă din primele zile de școală, somnul este privit cu o strâmbătură drept o folosire ineficientă a timpului, iar noi suntem încurajați să credem în orarul centralizat. Această opoziție față de puiul de somn dă naștere unor somnoroși devotați, care preferă să nu se opună nevoii organismului de a face o pauză, apelând la tot soiul de subterfugii, numai ca să tragă un somnuleț. În ce mă privește, mi se părea imposibil să stau la două ore de matematică într-o marți după-amiază fără să adorm, lucru pe care îl și făceam cu bărbia sprijinită în podul palmei, ținându-mi cotul pe bancă. În acea poziție puteam dormi dus până când profesorul băga de seamă și, cu un gest dramatic,

lovea cu palma în bancă pentru a mă trezi. Cred că torpoarea mea i se părea o insultă față de metoda lui de predare; susțin și acum că omul nu avea nici o vină. Dacă școala ar fi inclus somnul în orarul zilei, n-aș fi fost silit să dorm la ore. Același lucru mi s-a întâmplat când am lucrat la diferite firme. Cu bărbia în palmă și coatele pe birou, cu fața ascunsă de monitor, orice supervizor ar fi trebuit să mă examineze atent ca să-și dea seama că țineam ochii închiși și pluteam pe cine știe ce nor.

Am aflat despre altă tehnică de dormit pe ascuns de la un funcționar mărunt, care se perfecționase în arta dormitului în toaletă. El se așeza de-a latul pe scaun, își rezema capul de sulul de hârtie igienică, care se transforma într-o pernă confortabilă, și își proptea picioarele de perete. În această poziție, susținea el, putea atipi între cincisprezece și douăzeci de minute.

Am ajuns într-o stare de lucruri cumplită dacă am început să ne rușinăm că tragem un pui de somn. N-ar fi mai potrivit ca firmele să pună paturi la dispoziția angajaților? Patul de zi este una dintre moștenirile benefice lăsate de epoca victoriană. Însuși numele este delicios, chiar obraznic: un pat pentru zi! Când am lucrat cu normă întreagă într-un birou și tocmai instalam mobilierul, le-am sugerat șefilor că, în loc să cheltuiască două sute de lire pe o canapea de un verde-deschis, alcătuită din cuburi și lipsită de personalitate, ce fusese aleasă dintr-un catalog, mai bine îmi dădeau mie suma asta și le aduceam un frumos pat de zi, pe care puteam sta la discuții și trage câte un pui de somn. Cred că nu vă surprinde să aflați că am pierdut acea bătălie, așa că ori de câte ori ne venea pofta de somn, trebuia să reașezăm cuburile verzui.

Recent, în China, larg răspânditul obicei numit *hsiushi*, ori somnul de după-amiază, a primit o lovitură dură din partea programului de muncă de tip occidental. „Oamenilor noștri de afaceri li se spune de către persoane din țara dumneavoastră că somnul de după-amiază este un semn de lene", a fost înștiințat un călător. „Noi nu suntem leneși și nici nu dorim să apărem așa, astfel că majoritatea lucrătorilor noștri au renunțat la *hsiuksi*."

Acum, când lucrez la domiciliu, mi-am văzut visul cu ochii, astfel că un pat de zi (preț: o sută de lire) se află față în față cu biroul de lucru. Una dintre marile plăceri prilejuite de scrierea acestei cărți este aceea că justifică toate bucuriile de leneș cărora m-am abandonat toată viața, dar care până nu de mult erau însoțite de un sentiment de rușine, când confuz, când accentuat. Acum mă pot dedica acestor plăceri fără teamă, iar ieri, de pildă, m-am recompensat cu cel mai grozav somn postprandial, între 2 și 4 după-amiaza. Când m-am trezit, m-am așezat la birou și, vreme de o oră sau două, am rezolvat o problemă administrativă plicticoasă pe care o amânasem săptămâni la rând. Sunt convins că într-o zi fără somn aș fi fost mai puțin productiv și nici nu m-aș fi simțit atât de bine.

Pentru Paquot, siesta reprezintă libertate, dar și stăpânirea propriei vieți. Ea intră în opoziție clară cu disciplina muncii introdusă în secolul al XVIII-lea. Puiul de somn reprezintă o restituire:

> „Această întrerupere a drumului drept pe care îl urmează slujba salarială prezintă o surpriză, un detur, o abatere[...]. Siesta este un drum secundar, care ne îndepărtează de orice activitate precisă,

obligatorie, obișnuită și mecanică[...]. Siesta este un mijloc la îndemână pentru a ne recupera timpul, în afara controlului impus de un pontator. Siesta este eliberatorul nostru."

Din păcate însă, bătălia noastră îndârjită pentru a ne conforma ritmurilor sclavagiste de muncă impuse de societatea contemporană a făcut ca puiul de somn să fie înlocuit cu acea băutură costisitoare și dăunătoare, cafeaua. Aceasta reprezintă pentru somn ceea ce este paracetamolul pentru răceală: o modalitate de a-l alunga, un soi de competiție cu propriul nostru organism, un război civil. După masa de prânz, dacă ne simțim obosiți, soluția acceptabilă din punct de vedere social este să ne îndopăm cu cafea ca să înfrângem osteneala, în loc să punem geană pe geană. Cafeaua poate produce o ascuțire trecătoare a simțurilor, însă după aceea apare starea de iritare, ca să nu mai vorbim de deficitul de somn pe parcursul zilei. Bătălia cu somnul nu se poate câștiga. Nu vă mai zbateți, predați-vă lui!

Puiul de somn are și un renume binemeritat pentru beneficiile spirituale pe care le aduce. Fondatorii marilor religii s-au dăruit cu sfințenie somnului și, într-adevăr, ei au avut viziuni cât au ațipit pe marginea drumului. Somnul este versiunea originală a meditației. Iisus a fost un leneș. Iar Buddha sigur a fost la fel.

Puiul de somn vă poate salva viața. Îmi aduc aminte o istorisire despre o indiancă, practicantă a tehnicii de meditație Raja Yoga, surprinsă în dezastrul de la Bhopal. Se afla în centrul de meditație situat foarte aproape de uzina chimică atunci când s-a produs explozia. Pe străzi s-a creat panică și mulți dintre cei care

fugeau de norul de gaz toxic au murit. Ceva a îndemnat-o să facă duș în loc să fugă, apoi s-a culcat și și-a tras pătura peste cap. A scăpat nevătămată, în vreme ce mii de oameni au murit sau au fost răniți. Faptul de a nu face nimic a salvat-o. Adevărul axiomei „Când nu știi ce să faci, mai bine te culci" (Mason Cooley) nu a fost niciodată mai bine ilustrat decât de această întâmplare.

Aș îndrăzni să adaug că bătălia împotriva puiului de somn este ciudată când o privim dintr-o perspectivă practică. Chiar și cei mai severi dintre utilitariștii care promovează etica muncii par să accepte rolul pozitiv al somnului. Adevărat, neplăcuta expresie „somn de înviorare" a pătruns recent în limbaj și descrie un somnuleț care îl face pe lucrător să revină la birou cu un simț competitiv mai fin. Am constatat în ultima vreme că până și unii din cei mai renumiți adversari ai somnului erau mari somnoroși. Winston Churchill, care detesta lenea la alții, dormea în fiecare după-amiază. El și-a apărat obiceiul în termeni practici, ca pe o necesitate indiscutabilă:

„Trebuie să dormi uneori între masa de prânz și cea de seară, fără a merge cu jumătăți de măsură. Te dezbraci și te culci. Așa procedez întotdeauna. Să nu crezi că vei munci mai puțin pentru că dormi în cursul zilei. Asta e o idee neroadă susținută de oamenii lipsiți de imaginație. Așa vei reuși să realizezi mai multe. Obții două zile într-una – sau cel puțin una și jumătate, sunt convins. La începutul războiului, am fost silit să dorm în timpul zilei, pentru că asta era singura cale de a face față răspunderilor pe care le aveam."

Cu toate acestea, dacă vă dezbrăcați și urcați în pat la birou, riscați să fiți mustrați pentru nuditate

în public și pentru lene. Angajatorii ar prefera să mai stați patru ore la birou fără să realizați nimic decât să vă permită o oră de somn, îmbrăcați sau nu, după care să lucrați trei ore cu spor.

Un alt dușman recunoscut al lenei a fost Thomas Edison, promotor îndârjit al eticii muncii, care a inventat becul electric pentru ca oamenii să poată munci toată noaptea. El a permis nașterea acelui lucru îngrozitor – munca în schimburi. După isprava lui Edison, mașinile au funcționat fără încetare. Potrivit propagandei pe care o făcea, Edison avea nevoie doar de trei, patru ore de somn pe noapte, însă, după cum ne informează Stanley Coren, el dormea la prânz pe săturate. Un inginer de origine croată, pe nume Nikola Tesla, care a lucrat cu Edison, afirma: „Deși are nevoie doar de patru ore de somn noaptea, Edison doarme în fiecare zi câte trei sau patru ore." Și Coren nu relatează că, atunci când Henry Ford (alt inamic al lenei) l-a vizitat pe Edison într-o după-amiază, a rămas surprins constatând că renumitul dușman al somnului dormea. Când l-a întrebat pe un asistent în legătură cu acea dovadă de ipocrizie, acesta a ținut să sublinieze: „Nu doarme foarte mult, ci doar trage mulți pui de somn."

În cultura muncii ceva mai nepăsătoare a Americii anilor '50, oamenii de afaceri chiar erau sfătuiți în mod oficial să doarmă și să consume alcool. Acest tratament sănătos a purtat un nume atrăgător, *nap and nip* (un pahărel și-un somnicel): „Fiecare om de afaceri peste cincizeci de ani ar trebui să practice zilnic regimul *nap and nip* – adică un pui de somn după masa de prânz și un pahar de băutură relaxantă înainte de cină", recomanda doctorița Sarah Murray Jordan, gastroenterolog, într-un număr din 1958 al revistei *Reader's Digest*.

(Despre rolul pozitiv al unui cocktail veți afla mai multe dintr-un capitol ulterior al acestei cărți.)

Cea mai apropiată descriere pe care am citit-o despre un asemenea paradis din vremurile recente ne arată cum locuitorii săi dorm la prânz cu multă dăruire. O datorăm volumului *Carte despre Puka-puka*, publicată de Robert Dean Frisbie în 1929. Frisbie a fost un american din clasa mijlocie, trecut de douăzeci de ani (să ni-l imaginăm pe Dustin Hoffman în *Absolventul*), care a scăpat de presiunile exercitate de ambițioșii lui părinți și a înființat un magazinaș pe Insula Puka-puka din Mările Sudului. S-a stabilit acolo și s-a căsătorit cu o băștinașă. Iată cum descrie prietenul lui Frisbie cultura indolenței de pe acea insulă:

> „Oamenii de aici nu au motive să se scoale de dimineață, iar majoritatea nici nu o fac: dorm toată ziua, însă noaptea se trezesc și-i poți vedea pescuind în recif la lumina torțelor – mâncând, dansând și făcând dragoste pe țărm. Căpitanii navelor comerciale – puținii care știu de Puka-puka – urăsc insula, deoarece nu reușesc să-i convingă pe oameni să le încarce navele."

În Paradis o să dormim tot timpul. Am învățat o lecție importantă: nu vă opuneți puiului de somn. Singurul dezavantaj este că mulți prezintă tendința de a se scula prost dispuși după un asemenea somn. Asta o pun pe seama sentimentului de vinovăție adânc înrădăcinat, pentru faptul că s-au lăsat ademeniți de inactivitate, ajungând să se urască pe sine pentru slăbiciunea dovedită. În orice caz, există un remediu simplu contra iritabilității, iar acesta este ceaiul, de care ne vom ocupa în capitolul următor.

Ora 4 după-amiaza

ORA CEAIULUI

„Ceaiul e băut pentru a uita de larma lumii; el nu este destinat celor care consumă alimente grase și poartă pijamale de mătase."

T'ien Yiheng, cca 1570

Liniștitorul ritual al ceaiului este încă una dintre plăceri lenevoase sacrificate în ultimii ani în dauna productivității și profitului. Cel care a conceput ideea ceaiului de la ora 4 a dovedit geniu. Asta pentru că ora aceasta marchează momentul din zi când energia ne cam lasă. Orele lungi, lipsite de vlagă și searbede dintre 2 și 4, când ți-e imposibil să

faci mare brânză, iar leneșul cu bun-simț s-a dus la culcare, trec greu, după care creierul reîncepe să se dezmorțească. E vremea să nu faci nimic și să te gândești doar să faci ceva.

Ceaiul ar trebui să fie vremea unei șuete calme și a reflecției, a unei țigări și a unui exercițiu mintal. S-ar cuveni să țină cel puțin jumătate de oră. Îmi aduc aminte că aceea era partea minunată a zilei pe vremea când am avut o slujbă de vacanță la o firmă de mutări mobilier. Apropo, o astfel de slujbă nu e rea pentru un leneș, fiindcă oferă „paroxisme de hămicie" urmate de lungi perioade de trândăvie. Ne speteam și transpiram o oră sau două, după care luam pauză. Îmi plăcea acel ritm mai mult decât rutina plicticoasă a slujbelor administrative care te țin în birou. Aveam parte de deplasări lungi cu camionul, care erau plăcute, pauze îndelungi de masă și, desigur, pauza de ceai. Aceasta din urmă era sacrosanctă și era respectată cum se cuvine. Nici vorbă de înșfăcarea unui pahar cu ceai (vulgară treabă) cât te holbezi la televizor.

Îmi mai aduc aminte foarte clar că în timpul pauzei de ceai discuțiile lucrătorilor de la mutări căpătau un aspect aproape vizionar. Conversațiile de dimineață se învârteau în jurul glumelor, al povestirilor despre sex și, în general, vizau iritarea celorlalți și a nevinovaților în trecere. Cu toate astea, la ora ceaiului, rezemați de bena camionului, cu oblonul din spate lăsat și privind spre stradă, oamenii intrau într-o stare moleșită. Descriau locuri frumoase pe care le văzuseră în concedii, vorbeau despre copii și soții, ori dezbăteau visurile privind o calitate mai bună a vieții.

În mod ciudat, acela era felul de ceai care are multe elemente în comun cu ritualul ceaiului din

China și Japonia, intim legat de căutarea iluminării. Ca multe invenții care au îmbunătățit viața, ceaiul a fost descoperit într-un moment de totală inactivitate. Potrivit legendei, în 2737 î.Hr., Shen Nong, cunoscător chinez în ale plantelor, stătea sub un copac și privea în gol, când o frunză ruptă dintr-un tufiș de ceai sălbatic a aterizat într-o ceașcă cu apă fiartă așezată în fața lui, dând astfel naștere primei cești de ceai din lume.

Apoi pare să fi existat o pauză de aproape două mii de ani în istoria ceaiului, după care a apărut în registrele de taxe ale guvernului din anul 400 î.Hr. În jurul aceleiași date, călugării budiști Zen din Japonia au adoptat ceaiul așa cum catolicii au îmbrățișat vinul roșu. Călugării beau ceai ca să le slujească la meditație, așa se spunea. El ascuțea mintea și îi ajuta să stea treji ore în șir. Privind lucrurile dintr-un alt unghi, ceaiul a fost folosit ca instrument care ajuta omului să nu facă nimic pe o perioadă cât mai lungă. Cu alte cuvinte, ca să fie leneș. La urma urmelor, ce este meditația decât inactivitate totală? Ceaiul a devenit aproape o religie în sine, care a devenit cunoscută sub numele de „Arta Ceaiului".

Budismul mi se pare cea mai umană dintre religii, oferind vitalitate și plăcere, din motivul paradoxal că îmbrățișează suferința. S-ar părea că acolo nu există sentimentul de vinovăție sau de recunoștință care ruinează creștinismul în ochii multora dintre noi. În afară de folosirea ceaiului pentru meditație, chinezii țineau și la aspectul ritualic al băuturii: pregătirea, servirea, manierele, politețea în împărțirea unei cești de ceai cu cineva. Confucius a sugerat că, prin purtarea cuviincioasă în astfel de situații, omul face ca societatea să

funcționeze fără cusur, într-un fel care mulțumește cerul. Astfel, ceaiul a încercat să îmbine individualul cu socialul. El reprezenta punctul de confluență între lumea interioară și cea exterioară. Scopul său era să creeze armonie.

În Anglia, în perioada medievală și între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea, exista un alt element care ajuta la nașterea armoniei: berea. Aceasta era fermentată acasă și era băută dimineața, la amiază și seara. O gospodină bună asigura existența ei permanent; patronii buni îi țineau pe muncitori prin calitatea berii lor. Ea a fost băutura națională pentru o țară haotică și cu voință puternică, alcătuită din băutori cu fețe rumene. Pesemne că nu erau deosebit de cizelați, dar știau să se distreze. Cu toate acestea, grație noilor drumuri comerciale, ceaiul a început să pătrundă în cultura engleză spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Întâi a devenit o modă la Curte, probabil pentru că era scump și greu de procurat. Însă popularitatea lui a început să crească.

Unul dintre primii lăudători ai ceaiului a fost dr. Johnson. În felul în care îl bea el nu exista nimic din rafinamentul oriental, iar obiceiul ceaiul de la ora 4 sau 5 încă nu se inventase. Atitudinea doctorului Johnson față de ceai pare să fi fost mai apropiată de aceea a unui toxicoman elevat decât de cea a unui budist Zen. Iată cum prezintă el acest obicei:

> „Sunt un băutor înrăit și nerușinat de ceai care, de mulți ani, își diluează mesele exclusiv cu infuzia din această plantă fascinantă; un băutor al cărui ceainic abia de apucă să se răcească și cu care își binedispune seara, își consolează noaptea și întâmpină dimineața."

Johnson a devenit renumit pentru cantitatea mare și iuțeala lipsită de grație cu care își bea ceaiul. Într-o seară, pictorul și prietenul său, Joshua Reynolds, a remarcat că Johnson băuse unsprezece cești. Iritat, Johnson i-a răspuns: „Domnule, eu nu ți-am numărat paharele de vin, de ce ar trebui să-mi numeri dumneata cestile de ceai băute?" Apoi s-a liniștit și a cerut-o și pe cea de-a douăsprezecea, pentru a ajunge cu numărătoarea la o duzină neștirbită.

Un contemporan pe nume John Hawkins a descris obiceiul lui Johnson legat de ceai cu un ton de groază amuzată: „Era iubitor de ceai, ducând totul la un exces greu de crezut; oriunde apărea, aproape că turba, iar prin nerăbdarea de a fi servit, prin solicitarea acelor ingrediente care fac băutura plăcută și graba cu care înghițea totul, mai întotdeauna reușea să facă ceaiul o neplăcere pentru ceilalți, deși acesta avea rolul de a înviora în general atmosfera."

Între timp, pe măsură ce Revoluția Industrială își iutea pașii, ceaiul a devenit tot mai apreciat și a început să înlocuiască berea ca băutură națională britanică. Un motiv al acestei evoluții ar putea fi faptul că noile ritmuri de muncă din manufacturi nu tolerau băutul toată ziulica. Oamenii oboseau, și atunci trebuia treziți. În *Economia rurală* (1821), un ghid practic pentru cei care aspirau să devină mici proprietari de pământuri, reformatorul Willam Cobbett nu s-a lăsat impresionat de acest nou obicei:

> „Băutura care a ajuns să înlocuiască berea a fost, în general, ceaiul. Este bine cunoscut faptul că acesta nu are tărie folositoare în el; că nu conține nimic hrănitor; că, lăsând deoparte că nu slujește la nimic, este rău, deoarece se cunoaște că produce lipsă de somn în multe cazuri și, în mai toate, zdruncină și slăbește nervii. În realitate, este un fel mai slab de laudanum, care dă vioiciune pe moment și după aceea moleșește. În orice caz, el nu oferă nici o putere organismului; nu ajută în nici un fel la ceea ce îi trebuie lucrătorului. Prin urmare, nu este de nici un folos."

Ceaiul căpăta statut urban; berea rămânea rurală. Ceaiul era pentru mototoli; berea, pentru bărbații adevărați. Cobbett merge mai departe și ține să facă dovada că obiceiul este costisitor în comparație cu fermentarea berii în casă, trăgând concluzia:

> „După mine, ceaiul distruge sănătatea, slăbește organismul, aduce cu sine efeminarea și lenea, îi face pe tineri să se destrăbălezе și aduce nenorocire celor în vârstă[...].
>
> [Din băutul ceaiului] rezultă moliciunea, efeminarea, dorința de a sta lângă foc, tândăleala în pat și, pe scurt, toate caracteristicile leneviei pentru care, în acest caz, lipsa reală de tărie ne oferă un motiv întemeiat să renunțăm la el."

Ciudat, acestea au fost exact argumentele utilizate împotriva consumului de alcool de cei care au dus campania de temperanță din acea vreme.

Însă tocmai calitatea ceaiului de a fi un soi de nimic îl face atât de atrăgător pentru oamenii cu toane reflexive. El injectează lenea în ziua de muncă. Asigură un moment de pauză, de calm. În 1821, același în care Cobbett își publica lucrarea, marele scriitor și iubitor de căldură a semineului Thomas de

Quincey, în clasicul său jurnal al un consumator de droguri, *Confesiunile unui opioman englez*, apăra ceaiul după cum urmează:

> „Între ultimele săptămâni ale lunii octombrie și Crăciun[...] este perioada în care fericirea e la ordinea zilei, fericirea care, după judecata mea, intră în încăpere odată cu tava cu ceai; deși luat în derâdere de cei care sunt în mod firesc mai tari de nervi, sau au devenit astfel din cauza consumului de vin și nu sunt susceptibili la influența unui stimulent atât de rafinat, va fi mereu băutura preferată a intelectualului."

De Quincey bea ceai toată noaptea, și cu toate că se poate susține că plăcerea pe care o simțea consumând ceai era oarecum amplificată de faptul că în acele ore devenea altul din cauza opiului, consider că ideea este limpede.

Abia mai târziu, în circa 1840, a început să prindă rădăcini ideea ceaiului ca ritual social. Într-un fel de parodie a armonioasei ceremonii chineze a ceaiului, englezii au creat una care, deși venită oportun, a fost marcată de obligații sociale, de etalarea statutului social, răceală, stângăcie și formalism cu ștaif. Gândul mă duce la William din povestirile lui Richmal Crompton și la suferința cumplită pe care trebuie să o fi simțit el când lua ceaiul cu strămătușile. De fapt, încă mai țin minte stângăcia ceaiului împărțit cu rudele mele în vârstă, când trei sferturi de ceas păreau să se lungească în zile întregi de moarte totală a eului.

Un alt corolar pozitiv al ceaiului a fost ceainăria urbană. Tinerele secretare și tinerii funcționari mergeau acolo pentru foitaje, discuții și dans. Acestea au

continuat să se bucure de popularitate și după sfârșitul secolului al XIX-lea și au pregătit calea pentru „ceaiurile dansante" din anii '20. Ceainăriile au fost de asemenea apreciate pentru că deveniseră singurele locuri acceptabile din punct de vedere social unde doamnele puteau merge fără o escortă masculină.

Ceaiul de după-amiază ca eveniment social își continuă existența în unele zone ale Franței rurale. De curând, într-o duminică după-amiază, am participat la un *thé dansant* la căminul cultural al unui orășel din nordul Franței. Sala, în care se așezaseră șiruri de mese cu picioare în capră, era iluminată ca ziua. De pe scenă, o mică orchestră cu o orgă electronică a cântat melodii clasice de dans. S-au servit prăjiturele și ceai, dar și bere pentru bărbați. Publicul era alcătuit din fermierii locali și soțiile lor, mai toți în jur de cincizeci de ani. Ar fi lesne să strâmbăm din nas în fața lipsei de sofisticare, însă am observat multă vioiciune, râsete și dans.

Ar trebui să dăm o mână de ajutor la reintroducerea ceaiului ca ritual social, să-l facem sacrosanct. Dar cum trebuie să bem ceaiul? Cum trebuie să ne bucurăm de el? Cred că deocamdată îl înțelegem anapoda, asta dacă nu cumva lucrați în domeniul mutărilor de mobilier. Ceaiul nu trebuie să fie făcut de un automat, să nu fie servit în căni din plastic, în care plicul de ceai să mai plutească, și să nu fie băut cât stați cu ochii țintă la ecranul monitorului. De aceea, să apelăm la chinezi ca să găsim inspirație pentru reîntronarea ceaiului ca ritual. Acest poem din secolul al XVI-lea descrie diferite condiții ideale pentru a vă bucura de ceai:

„Când inima și mâinile stau leneșe.
Obosite după lectura unei poezii.
Când gândurile îți sunt tulburate.
Ascultând cântece și compoziții simple.
După ce cântecul s-a terminat.
Închis în casă în zi de sărbătoare.
Cântând la *ch'in* și privind picturi.
Prins în discuții până în miez de noapte.
În fața unei ferestre luminate și a unui pupitru curat.
Cu prieteni fermecători și concubine zvelte.
Când revii dintr-o vizită la prieteni.
Când ziua e limpede, iar briza, blândă.
Într-o zi cu ploi ușoare.
Într-o lotcă pictată în apropierea unui pod de lemn.
Într-o pădure de bambuși înalți.
Într-un pavilion din care vezi lotuși într-o zi de vară.
După ce ai aprins smirnă într-o cămăruță.
După o petrecere, când oaspeții au plecat.
Când copiii sunt la școală.
Într-un templu tăcut, izolat.
Lângă izvoare renumite și stânci cu forme ciudate."

Așa sună *Momente potrivite pentru a bea ceai* de Hsü Ts'eshu. Îmi place în mod deosebit ideea cu concubinele zvelte, dar nu sunt convins că majoritatea soților lor și prietenelor noastre ar tolera așa ceva. Însă celelalte sugestii nu depășesc granița posibilului. Alte îndrumări ne vin de la chinezul Lin Yutang:

„În natura ceaiului există ceva care ne conduce într-o lume de contemplare mută a vieții. Ar fi tot atât de dezastruos să servești ceaiul cu copii plângăcioși în preajmă sau cu femei gureșe ori cu bărbați

care nu vorbesc decât despre politică, pe cât ar fi să culegi frunze de ceai într-o zi ploioasă sau înnorată[...]. Ceaiul simbolizează, așadar, puritatea pământului, cerând curățenia cea mai atentă la preparare, începând cu culegerea frunzelor, uscarea și păstrarea lui, și până la infuzarea și savurarea lui, rapid compromise chiar și de cea mai ușoară atingere a unor degete sau cești cu urme de grăsime. Prin urmare, el trebuie băut într-o atmosferă în care orice ostentație sau sugestie de lux este alungată din ochii și gândurile omului[...]. Prepararea și sorbitul ceaiului constituie întotdeauna un spectacol de plăcere iubitoare, importanță și distincție. De fapt, pregătirea reprezintă jumătate din plăcerea ceaiului, așa cum spargerea semințelor de pepene verde între dinți constituie jumătate din plăcerea de a-i mânca."

În ideea de a sărbători și reînvia servitul ceaiului, am introdus în revista *Idler* o rubrică permanentă și l-am ales pe legendarul pescar Chris Yates (despre care vă voi spune mai multe în capitolul dedicat pescuitului) drept corespondent în probleme de ceai. Primul articol al lui Yates, un atac împotriva ceaiului la plic, a dezvăluit că avem în el un urmaș firesc al scriitorilor chinezi pe tema ceaiului:

„Ceaiul trebui sorbit încet, dar societatea modernă – cu deșteptătoarele ei, bicicletele de exerciții fizice și guana spre locul de muncă – a creat plicul de ceai, care reprezintă o insultă adusă naturii, și paharul de ceai băut în grabă, care este un păcat esențial... Pregătirea ceaiului, ca și sorbirea lui, trebuie să fie o activitate contemplativă, făcută pe îndelete, în

care mintea se liniștește atunci când frunzelor li se oferă timp din belșug ca să se rotească, să se desfacă și să strălucească în vas, iar spiritul vi se înalță în timp ce turnați lichidul auriu.[3]

Este uimitor cât de puțini oameni folosesc ceai frunze și cât de multe lucruri pierd ei astfel. Se presupune că pliculețele sunt mai convenabile și la îndemână, dar reprezentând esența ideii de „ceai în fugă", acționează contra spiritului adevărat al ceaiului. În realitate, este mult mai convenabil, ca să nu mai vorbim de eleganță și plăcere, să ții frunze de ceai într-un recipient așezat aproape de ibric decât una dintre cutiile acelea mari și urâte cu plicuri de ceai. Ceaiul frunze este și mai ușor de aruncat – fără plicurile îmbibate din care cad picături cafenii pe lângă lavoar.

Să aruncăm acum o privire la doi dintre dușmanii ceaiului: în mod paradoxal, primul este Consiliul Ceaiului, care îl promovează doar ca o băutură utilă și sănătoasă. Această instituție are un web site zgomotos și în culori oribile, care include și imaginea, extrem de vulgară, a unei tinere goale stând întinsă într-o ceașcă de ceai, plus că se fac puține referiri la rolul lui ca adjuvant al iluminării și armoniei sociale. Web site-ul prezintă până și tabele cu cifre menite să demonstreze valoarea nutritivă a ceaiului. Însă, după examinarea de o clipă a acestora, devine foarte clar că singurele substanțe cu adevărat nutritive provin din laptele pe care noi, englezii, îl punem în ceai.

Celălalt inamic al ceaiului este cafeaua, desigur. Așa cum ceaiul a înlocuit berea în perioada Revoluției Industriale din Marea Britanie, cafeaua a luat locul alcoolului în Statele Unite, iar acum cultura cafelei,

de stil american, a lovit Europa. Cantitățile consumate sunt uriașe, iar maniera în care se bea cafeaua este iureșul. În vreme ce pe continent cafeaua se bea în mod tradițional din ceșcuțe, într-o cafenea, acum vedem toată lumea purtând în mână recipiente din carton conținând *latte*. Cumpărăm cafeaua „ca să funcționăm"; o bem din goana calului, în automobil, tren, la ședințe, ba chiar, ceea ce e și mai trist, în timp ce mergem pe stradă. Am fost invadați și poluați de cafeaua fără haz.

Cafeaua este pentru câștigători, pentru oamenii de succes, ignoranți ai ceaiului, pentru cei care sar prânzul, pentru matinali, truditori erodați de sentimentul vinovăției, pentru obsedați ai banului și lunatici goi spiritual, mânați doar de dorința de a obține un statut social. Este o forță supărătoare. Ar trebui să ne opunem și să îmbrățișăm ceaiul, antica băutură a poeților, filozofilor și gânditorilor.

Ora 5 după-amiaza

PLIMBAREA

E o rușine că un cuvânt nobil precum „pedestru" a ajuns să fie folosit în sens peiorativ. Prin „groaznic de pedestru" respingem o lucrare creatoare dacă vrem să transmitem ideea că este oarecare, obișnuită, lipsită de spectaculos. Ca și cum umila plimbare a devenit plicticoasă și obositoare în comparație cu mijloacele de transport sclipitoare, mai rapide, precum trenul, avionul și automobilul. Însă în pieton, rătăcitor, plimbăreț, în *flâneur*, se regăsește sufletul leneșului. Pedestrul este cea mai impresionantă și mai impunătoare dintre ființe; el merge pe jos de plăcere, observă, dar nu se amestecă, nu se grăbește, este fericit în tovărășia gândurilor lui, rătăcește cu detașare, înțelepciune și fericire, ca un zeu. Este liber.

Majoritatea celor care păsesc pe străzile marilor noastre orașe nu se bucură de mersul pe jos. Ei doar își folosesc picioarele ca să ajungă de la punctul A la punctul B. Din deplasarea lor, componenta plăcere lipsește; e ceva ce trebuie făcut. Mersul lor are un scop bine definit: să se deplaseze de la stația de metrou până la birou, de la autobuz la fabrică, de la magazinul de sandvișuri până la bancă. Călătoria în sine devine lipsită de importanță, o risipă de vreme. Scopul primează. Încorsetați în acest stil de mers, ni se pare greu să ne abandonăm momentului. Păsim cu hotărâre, cu capul plecat, privind asfaltul. Prin minte ne trec șiruri de neliniști: lucruri de făcut, lucruri nerealizate, promisiuni nerespectate. Dacă ne vede cineva, înțelege imediat mesajul: ocupat, important, lucrări de încheiat, locuri ce trebuie vizitate.

Este îngrozitor de ușor să te lași antrenat într-un asemenea stil de mers, care constituie norma în metropole. Plimbarea de plăcere tinde să devină ceva rezervat doar pentru weekend și concediu. Cu toate acestea, depunând un mic efort de voință, nu va fi greu să ajungem într-o dispoziție reflexivă chiar și în agitația și în vârtejul zilei de muncă.

Marele exemplu pe care îl am privitor această atitudine pe care vreau să o descriu este *flâneur*-ul francez. *Flâneur* înseamnă plimbăreț sau leneș și, în secolul al XIX-lea a ajuns să descrie un fel elegant de rătăcitor nobil, care umbla fără țintă prin magazinașele pariziene, privind, așteptând, omorându-și timpul. Eroul model a fost Baudelaire, în calitate de antiburghez, care se eliberase de sclavia salarială și avea toată libertatea să rătăcească pe străzi fără să se îndrepte către un anumit loc.

Filozoful și gânditorul politic radical al secolului XX Walter Benjamin era extrem de atras de ideea *flâneur*-ului. El a scris o operă numită *Arcade*, care este un compendiu alcătuit din mii de scurte reflecții și aforisme, unele proprii, unele citate din alți autori. Este o operă clasică de *flânerie*; cititorul și-l poate lesne imagina pe Benjamin, cu carnețelul într-o mână și pipa în cealaltă, notându-și observații, gata să le dactilografieze când avea să ajungă acasă. În această operă se găsește și următoarea perlă a lui Benjamin:

„În 1839, se considera un semn de eleganță să scoți o țestoasă la plimbare. Asta ne dă o idee despre ritmul *flânerie*-ei din arcade."[2]

Cu țestoasa în lesă! Ce minunat! Și cu mult mai liniștitor decât câinele hiperactiv, care adulmecă orice, îi atârnă limba, pufnește, urinează și te trage în toate părțile. (Oare de ce au oamenii câini? Nu-i înțeleg.)

Ca și lenea în sine, *flânerie* are un scop, care este paradoxal. Mersul alene îi poate părea o pierdere de vreme omului de afaceri, însă pentru spiritul creator reprezintă o activitate fertilă, pentru că atunci când păsește, *flâneur*-ul gândește și generează idei. Benjamin ne dă multe asemenea exemple. Chiar și Beethoven, ne spune Benjamin prin intermediul unui citat dintr-un autor de dicționare, Pierre Larousse, a scris muzică în gând în timp ce se plimba:

„În primii ani ai acestui secol, puteai vedea un bărbat plimbându-se în fiecare zi – indiferent de vreme, pe soare sau ninsoare, prin zona meterezelor din Viena. Acesta era Beethoven care, în cursul acelor preumblări, își compunea în minte magnificele simfonii, după care le punea pe hârtie. Pentru el, lumea nu mai exista în acele momente; degeaba îl salutau cu respect trecătorii. El nu mai vedea nimic; mintea lui era altundeva."[3]

Și Victor Hugo a fost un mare rătăcitor: „Pentru el, dimineața era rezervată muncii sedentare, iar după-amiaza – chinurilor plimbării. Adora să călătorească la etajul omnibuzelor – acele «balcoane călătoare», cum le numea el – de unde putea examina în voie diferitele aspecte ale uriașului oraș. Susținea că hărmălaia asurzitoare a Parisului producea asupra lui același efect ca și marea", scria biograful său, Edouard Drumont, în 1900.

Cred că putem găsi și noi numeroase exemple. Tocmai m-am dus cu gândul la marele leneș Jim Morrison[1], căruia îi plăcea să asculte zgomotul făcut de automobilele ce treceau prin fața ferestrei casei lui din Los Angeles. Sigur, mai putem vorbi și despre John Lennon, căruia, pe vremea când locuia în anii '70 la New York, îi plăcea să urmărească roțile învârtindu-se. Și am înțeles că regizorul Russ Meyer, autor al unor filme mari precum *Super-vulpi* și *Dincolo de Valea Ultra-vulpilor*, își pregătește acțiunea și replicile în timpul unor plimbări de câte două ore după masa de prânz.

Plimbarea fără țintă prin oraș nu a fost doar un obicei al secolului al XIX-lea: când era copil, William Blake, vizionarul poet al orașului, se plimba deseori

[1] Jim Morrison (1943–1971), fondator și solist al grupului rock The Doors, poet și muzician de excepție (n. tr.).

prin Londra preindustrială. Biograful lui, Peter Ackroyd, arată că Blake a trăit viziuni extraordinare în acele preumblări: a văzut un copac plin de îngeri la Peckham Rye; pe profetul Iezechiel sub un arbore de pe un câmp și îngeri printre cosași. Când le povestea părinților despre asemenea vedenii, se alegea cu spinarea tăbăcită pentru că era considerat mincinos. Blake a demonstrat, în *Ierusalim* (1804), că pentru imaginație orașul poate fi la fel de stimulativ ca și peisajul rural:

„Iar câmpul de la Islington la Marybone,
Până la Primrose Hill și Saint Johns Wood era
Cu stâlpi de aur presărat, ca un amvon.
Un alt Ierusalim cu colonade se învedera."

Există plimbarea solitară, dar și cea în compania cuiva. Mark Manning și John Nicholson se pot considera *flâneur*-i: ei își petrec zilele și nopțile bătând străzile Londrei. Drept urmare, o plimbare – care altfel ar rămâne doar un exercițiu fizic de rutină – în compania lor devine o călătorie fascinantă. Simplul drum, de exemplu, de la biroul meu din Clerkenwell prin Holborn până la Covent Garden, poate fi presărat cu aventuri pentru Manning. Evitând străzile principale, el te duce prin dreptul Muzeului Royal College of Surgeons cu fetuși diformi în borcane cu formol, pe lângă Muzeul Sir John Sloane, unde este expusă pictura *Evoluția târfei*, pe la The Old Curiosity Shop, și statuile de pe Viaductul Holborn, reprezentând Comerțul și Agricultura; te conduce prin tribunalele de la Lincoln's Inn, pe lângă mașinile luxoase ale avocaților. Londra este plină de istorie; vezi lucruri pe care nici nu le bănuiai, ți se deschid ochii.

Mai sunt și alții care ridică standardul vagabondului. Scandalagiul ziarist britanic Jonathan Meades se vede drept un *flâneur* modern. „Orașele noastre sunt doldora de lume care se grăbește", s-a plâns el recent într-un articol publicat în *Times*. „Trotuarele lor înguste nu sunt făcute pentru promenade în pas de melc; sunt pentru a ajunge de la punctul A la B, în loc să fie destinate recreării civice. Plimbarea de dragul plimbării poate fi descurajată și de climă, dar și de «etica» muncii. Săptămâna asta am dedicat câteva ore plimbării întrepătrunse cu accese de delăsare *farniente*, prin care am economisit energie. Lenea dublată de observație este recompensantă. Trebuie doar să umbli fără țintă și să vezi ce se întâmplă[...] Timpul, îndeosebi sub forma celor câtorva minute petrecute hoinărind, este un... vindecător.

În țările mediteraneene nu există ceva care să semene cu atitudinea antimelc pe care o descrie Meades. Italienii au obiceiul *passeggiata*, plimbarea. Și într-adevăr, unul dintre primele lucruri care îl șochează pe cel ce vizitează Italia este ritmul lent al plimbării. Duminică dimineața, după slujbă, vezi familii întregi, la braț, mergând în ritmul țestoasei pe străzile pietruite, vorbind despre mâncare, vinuri, familie și filozofie.

„*Passeggiata* se face înainte și după masa de seară", mi-a spus Cristina, prietena mea italiancă, atunci când am rugat-o să-mi prezinte obiceiul. „Există rute stabilite, care de obicei merg pe *corso*, adică strada mare din sat sau oraș. Atunci se văd oamenii satului între ei. Pentru tineri, este echivalentul mersului la bodegă; atunci îți întâlnești prietenii și cunoști alți oameni."

În Londra anilor '70, tinerii punk au reinventat pentru scurtă vreme promenada sau *passeggiata*. Ei își

petreceau ziua umblând încolo și încoace pe King's Road, stând pe bănci, uitându-se la vitrine, pierzând vremea, expunându-și hainele excentrice. Punkiștii au fost ultimii *flâneur*-i.

Însa rătăcind atât de evident, de dragul de a umbla fără țintă, în orașe precum Londra, devii o persoană care trezește suspiciuni. „Circulați, circulați", așa li se adresează polițiștii celor care cască gura. Acuzația de „vagabondaj deliberat" surprinde neîncrederea inerentă a reprezentanților autorității față de plimbăreț; păi, cum ar putea ei să știe că vagabondul nu are în minte vreo intenție rea? Au ajuns cititori de gânduri? Se presupune că persoana care nu face nimic plănuiește neapărat ceva antisocial, când, de fapt, ea nu face decât ceva nevinovat: se plimbă.

Însă plimbarea fără scop reprezintă un act de revoltă. Este o declarație de război împotriva valorilor burgheze, împotriva vieții axate pe un scop egoist, a faptului de a fi ocupat, a agitației, salahoriei și necazurilor. Pentru spiritul creator, plimbarea se armonizează cu munca și joaca. Pentru Benjamin, „lenea *flâneur*-ului este o demonstrație împotriva diviziunii muncii".

Plimbarea făcută cum se cuvine este o stare mentală, dar și fizică. Cum anume să mergi? Unul dintre citatele lui Benjamin din *Arcade* accentuează cât de important este să rămâi cu ochii deschiși. „Să ieși pe ușă ca și cum abia ai fi sosit într-o altă țară; să descoperi lumea în care deja trăiești, să începi ziua ca și cum abia ai fi coborât din vaporul de Singapore și nu ai văzut niciodată prețul de la ușă sau oamenii care locuiesc la același etaj[...]. Asta îți dezvăluie umanitatea din fața ochilor, care îți rămăsese necunoscută până în acea clipă."

La Londra, marea perioadă a *flânerie*-ei a fost secolul al XVIII-lea. Atunci noțiunea de observator aparținând claselor de sus a atins apogeul. Adevărat, o simplă examinare a titlurilor revistelor și ziarelor care au apărut în acel secol literar ne convinge: *Spectator, Observer, The Tatler (Flecarul), Wanderer (Rătăcitorul), Rambler (Plimbărețul)* și *Adventurer*. Arta preumblării prin oraș și prezentarea celor văzute cu o detașare jurnalistică ironică, în maniera lui Addison și Steele, dar și a lui Johnson și a altora, s-a născut în acei ani. Rătăcitorul prin orașul secolului al XVIII-lea era mai cunoscător în ale lumii și mai puțin deprimat decât omologul său parizian de un secol mai târziu, dar asta probabil pentru că societatea nu fusese distrusă de Revoluția Industrială. Există o serie de ambițioși doctori Johnson și azi, care trimit articole la *Spectator*, însă tonul este greu de imitat; în anii din urmă, poate că doar rubrica „Viața de văzută de jos" a leneșului din Soho, Jeffrey Bernard, s-a apropiat de *flânerie*-a autentică. El a deprins un fel neliniște plictisită, care l-a ajutat să facă o serie de observații – privind dispariția tihnei, șmecheria negustorilor de la piață, inutilitatea „autoajutorării" – subiecte pe care alții, prea ocupați, le-au ignorat.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, epoca poeziei romantice, plimbările prin peisajul rural au ajuns la modă. Poeții naturii Wordsworth și Coleridge au iubit plimbările. Au cutreierat toată coasta de nord din Devon și Somerset în anii de după Revoluția Franceză și mai târziu au ajuns în districtul lacurilor. Pentru ei, plimbarea era o componentă crucială a actului creator; atunci gândeau, visau și adunau imagini. Rătăcirile

prin peisajul rural erau miezul noii lor filozofii poetice, expusă în *Balade lirice* (1798): revenirea la natură și simplitate. Iată ce spune Coleridge în a sa *Biographia Literaria* (1817):

„Preumblările mă duceau aproape în fiecare zi pe culmea Quantock și printre alte spinări povârnite de dealuri. Cu pana și carnetul de notițe în mână, făceam studii, așa cum le spun artiștii, și deseori în modelam gândurile în versuri, având cuvintele și imaginile limpezi în fața simțurilor treze."

Adevărat, în timpul unei plimbări de-a lungul coastei din North Devon, la doar câțiva kilometri de locul în care mă aflu când scriu aceste rânduri, Coleridge s-a oprit la acum faimoasa Ash Farm, a luat opiu și a conceput sau poate chiar a scris poemul *Kubla Khan*.

Așa cum rătăcirile prin oraș pot fi considerate primejdioase, preumblările acestor poeți erau privite cu suspiciune de autoritățile vremii, care presupuneau că aceștia, cunoscuți pentru părerile lor radicale, nu aveau gânduri bune și „vagabondau în mod deliberat". Un spion trimis de Ministerul de Interne să le monitorizeze activitățile i-a văzut pe cei doi stând pe malul unui râu și notându-și câte ceva și a presupus că plănuiau să aducă arme de la Bristol pentru a declanșa o insurecție. Agentul guvernului, pe care Coleridge l-a poreclit „curiosul spion" în *Biographia Literaria*, a descris perechea drept „un grup de englezi nemulțumiți, puși pe fapte rele" și „o adunătură de democrați violenți".

Capitolul despre peregrinări n-ar fi complet fără a-i omagia pe detectivii particulari care au început să apară în secolul al XIX-lea. Iată un personaj interesant,

mai ales că el este în esență un leneș, așa cum a scris și Walter Benjamin în *Arcade*:

„Detectivul calcă pe urmele *flâneur*-ului. Acesta din urmă avea nevoie de o legitimare socială a obiceiului său. Detectivului îi convenea de minune să vadă indolența prezentată ca fațadă plauzibilă, îndărătul căreia, în realitate, se ascundea atenția avidă a unui observator care nu-l scăpa nici o clipă din ochi pe răufăcătorul senin."

Adevărul observației lui Benjamin este întruchipat de marele plimbăreț literar pe nume Sherlock Holmes, care, conchidem noi, a devenit detectiv *deoarece* îi plăcea să cutreiere prin lumea lui fictivă; să privească, să gândească, să umble. Ca și poetul, detectivul își face treaba plimbându-se sau stând nemișcat. El nu este victima societății; în schimb, o urmărește, rămâne în afara ei, se amuză, zâmbește în fața năzbâtiilor ei. Așa se face că Holmes își poate permite ceea ce nouă, hămesiți după timp, ni se pare a fi luxul incredibil de a face lungi plimbări prin oraș; în *Pacientul* el îi spune lui Watson: „Ce-ai zice de o preumblare prin Londra?" Și pleacă amândoi într-o plimbare de trei ore. Treil Când ați umblat ultima oară prin oraș vreme de trei ore singur sau în compania cuiva? Niciodată! Sunteți prea ocupați! Aveți multe de rezolvat!

Și cine are vreme și libertate în metropolele noastre? Poate doar cei fără locuință. Nu cumva unii dintre vagabonzii pe care îi deplângem sunt de fapt *flâneur*-i în adâncul sufletului? Să nu transformăm acest lucru în ceva romanțios, dar chiar și azi există o părere greșită cu privire la vagabonzi. Guvernele

și reformatorii sociali bine intenționați, care au rubrici în ziarele liberale, cred că cei fără locuință, rătăcitorii, vagabonzii și tot neamul lor trebuie ajutați să se reintegreze în societate. Au nevoie de ajutor, așa spune teoria, ca să părăsească strada și să treacă la munca productivă. S-ar părea că asta e dorința lor cea mai fierbinte. Slujba le-ar rezolva toate problemele. Acestui tip de oameni băgăreți nu le trece prin minte că, poate, cei fără locuință, vagabonzii au respins tocmai aceste valori. Ei nu vor o slujbă. Nu vor să devină oameni din clasa mijlocie, încărcați de datorii, apăsați de griji și de șefi. Nu vor să aibă un program fix și să-și cheltuiască venitul de prisos în magazine universale și parcuri tematice. Vagabondul din cântecul *D.W. Washburn*, înregistrat de grupul rock Monkees, spune că nu are slujbă, ci doar o sticlă de vin și se simte bine. Nu vrea să fie tulburat de cei care-i vor binele.

Și totuși, vagabonzii nu sunt prea jos pe scara socială ca să scape de exploatarea economiei capitaliste. George Orwell, în *Fără o lețcaie în Paris și Londra* (1933), a examinat escrocheriile făcute pe seama vagabonzilor în anii '30 și a dezvăluit că, potrivit exprimării lui William Cobbett, cei care trebuiau să-i hrănească pe săraci se hrăneau de fapt ei înșiși pe spinarea săracilor. În schimbul libertății, vagabonzii trebuia să îndure predici la Armata Salvării și să suporte condiții de cazare cumplite.

Vagabondul a fost îndeobște atacat de legiuitori. Am găsit această perlă în manualul de istorie pentru școlarii englezi: „În 1598, Parlamentul a acceptat o distincție între «cerșetorii solizi» care puteau munci, dar refuzau, și «săracii neputincioși», care erau prea

bătrâni, prea tineri, invalizi sau bolnavi. Sub supravegherea judecătorului, fiecare parohie trebuia să accepte răspunderea pentru propriii săraci, cărora le era interzis să rătăcească fără țintă. Cei incapabili să muncească primeau bani («ajutor pentru săraci») dintr-o taxă impusă tuturor locuitorilor acelei parohii. Însă vagabonzii întregi la trup urmau să fie «despuiați de la brâu în sus și biciuiți în văzul tuturor până ce erau însângerați». Apoi aveau să fie trimiși înapoi în parohia în care se născuseră și puși să muncească într-o «casă de corecție».[4]

Această atitudine față de vagabondaj a fost preluată cu entuziasm de Germania nazistă la mijlocul deceniului al patrulea al secolului XX. Lista de „elemente antisociale" întocmită de Poliția Politică Bavareză în august 1936 cuprindea cerșetori, vagabonzi, țigani și haimanale. Astfel de căutători ai libertății puteau fi luați, în caz de necesitate, în „custodie de protecție" (a se citi lagăre de concentrare), unde erau învățați cu forța valorile muncii grele și disciplinei. *Arbeit Macht Frei* scria deasupra porților de la Auschwitz, adică „Munca ne face liberi".

Dacă tot scriu lăudând viața vagabonzilor, trebuie să citez acest cântec din *Undițarul perfect* de Izaak Walton, o capodoperă a literaturii lenevoase, publicată în 1653. În această carte, se consideră că fericirea pescarului este depășită doar de aceea a cerșetorului, a omului care bate drumurile în cursul verii. Ca și undițarul, el este sărac, dar liber:

„Luceste soarele, cântați voi, cerșetori,
Aveți aici mâncare să țină până-n zori.
Ce sunete pe lume sunt oare mai plăcute

Decât acelea ce răsună din strune de-laute?
Mai mare veselie nu este, se-nțelege,
Căci cerșetorul duce un trai demn de un rege!
Îmbucă, bea și cântă și doarme când dorește,
Și umblă pe-unde-i vrerea și-averi nu jinduiește."

Viața cerșetorului este idealizată drept una liberă de muncă, de dorințe, de sclavie consumeristă. Există un sâmbure de adevăr în această afirmație, și este păcat că astăzi considerăm persoanele fără adăpost niște victime care trebuie ajutate. Probabil că așa stau lucrurile cu mulți; dar este posibil ca alții să fi ales acest mod de viață. Ei preferă să nu aibă un acoperiș deasupra capului, să rămână săraci și liberi, decât să fie împovărați de ipoteci, să devină angajați și sclavi.

Iată, într-o mare parte a Orientului, vagabonzii sunt mai curând venerați decât priviți cu milă. Chinezii iubesc profund vagabonzii. Potrivit lui Lin Yutang, pierde-vară, șnapanii, cei puși pe furtișaguri și rătăcitorii liberi reprezintă un ideal în societatea chineză. El relatează istoria lui Mingliaotse, scrisă de T'u Lung la sfârșitul secolului al XVI-lea. Mingliaotse era un funcționar care s-a hotărât într-o bună zi să renunțe la toate și să devină un rătăcitor taoist, un domn al drumurilor care să caute hrană peregrinând: „O să-mi înalț inima și o să-mi eliberez spiritul călătorind prin Țara Nepăsării." El a găsit mângâiere în călătorie, toți cei cu care se întâlnește se arată încântați de înțelepciunea lui și scrie o poezie al cărei caracter seamănă uimitor cu versurile lui Wordsworth:

„De-a lungul râului pășesc
Apa e clară, norii aur par.

Surprinși, copoi lătrând pornesc
Spre o livadă și curând dispar."

În budism, cerșetorul, vagabondul și haimanaua nu devin subiecte de reformă ori compătimire, ci, dimpotrivă, reprezintă idealuri de viață, de trăire pură a momentului, de preumblare fără destinație, de libertate fără nici o grijă lumească.

Și în cultura hindusă îl găsim pe Sadhu, un bărbat între două vârste care, după ce și-a îndeplinit obligațiile față de lume sub forma serviciilor aduse patronului și familiei, decide să rătăcească purtând în mână un castron de cerșit. Își abandonează toate bunurile (imaginați-vă asta!) și pornește la drum. Este o figură sfântă, admirată.

Walt Whitman, marele poet peregrin american, a scris:

„Ce mult îl iubesc eu pe cel ce lenevește! Dintre toate ființele umane, nimeni nu-l egalează pe leneșul autentic, înnăscut, care nu se abate de la obiceiul său. Iar când zic leneș, mă refer la leneșul veritabil; nu la individul care este leneș când și când – care azi muncește douăsprezece sau paisprezece ore, iar mâine dormitează și trândăvește. Nu admit treaba făcută pe jumătate. Dați-mi-l pe acel fiu calm, consecvent și filozof al indolenței[...] el aparține acelei vechi și onorabile frății pe care o venerez mai mult decât pe carierist, pe dandy sau pe oracolul politic."

„Vechi și onorabil", aceasta este cheia. Încercați. Începeți simplu: deveniți *flâneur* în ora dedicată mesei

de prânz. Tândăliți. Zăboviți. Plutiți. Când veți domoli ritmul, îngăduindu-vă să alunecați în derivă, veți avea un sentiment extrem de plăcut de superioritate față de ceilalți și veți simți că dețineți controlul asupra propriului destin. Păşind în acest fel, refuzați să deveniți o victimă a orașului și veți reuși să-l înțelegeți și să-l iubiți. Sunteți sfinți, nu păcătoși!

Ora 6 seara

PRIMUL PAHAR

„E vremea?
Toată lumea."

„Cocktailul simbolizează o stare de bine a spiritului, așa că visați toate acele vise ce vă sunt aproape de inimă. Ele se pot adeveri și în nici un alt moment nu vor părea mai aproape de realizare. Acesta este rostul orei cocktailului."

CAD, Ghidul dansatoarei trândave

În fiecare seară la ora 6, în căminele din Anglia se aude, rostită deseori pe un ton pompos-ironic de stăpânul casei, fraza: „Ei, soarele a trecut în curtea din spate, cred că ne putem îngădui un păhărel." Și apoi

apar ginul cu apă tonică și o efervescență colectivă a spiritului. În casele care se respectă, este scos paharul pentru cocktailuri, urmat îndeaproape de înviorătoarea margarita. În casa noastră, ne mulțumim cu bere.

Oamenii simțiți recomandă să nu beți pe stomacul gol, însă după părerea mea, este cel mai bine așa. Acel prim pahar al serii are o magie sublimă. Cocktailul, berea sau vinul ajung direct în sistemul nervos, care nu este blocat de mâncare. Nimic nu se compară cu asta. Se marchează astfel încheierea zilei de muncă, momentul când lași deoparte grijile lumești și te dăruiești bunei dispoziții și companiei. Atunci sufletul ni se deschide și suntem cuprinși de dorința de a conversa. Suntem eliberați. După ce am petrecut ziua trăind în trecut (regrete, rapoarte), ori în viitor (anxietăți, prezentări în Powerpoint), primul pahar al zilei ne aduce în prezent: devenim budiști.

Primul păhărel are și un efect restaurator asupra organismului. Descopăr că-mi pot petrece ziua plângându-mă de oboseală, moleșeală, lipsă de energie, dorință disperată de a dormi. Apoi, la 6, în bodegă sau acasă, cu o bere înspumată în față în locul ecranului de monitor, mă înviorez brusc. Energia se revarsă în trupul meu. Prind viață.

Și, cu un pahar, sclavii salariali ai zilei se transformă în ființe umane gânditoare, surâzătoare, independente. Redevenim stăpâni peste soarta noastră. Se vede pe chipuri: faceți o plimbare prin oraș la ora 6 seara. Și priviți prin ferestrele bodegilor și barurilor – veți vedea oameni zâmbind, discutând aprins. Poate se plâng de șefi și de soartă, în general, dar asta pentru scurtă vreme după care revin la realitățile căminului, pătrund

într-o lume încântătoare ca o plutire, în care fiecare devine rege sau regină.

Deseori dorim să prelungim aceste momente. Stăm în bodegă și bem, temători să ieșim în stradă și să ne întoarcem acasă. Așa se întâmplă că soțiorul telefonează soției să se scuze pentru întârziere; ori soțioara îi telefonează soțului pe mobil ca să-l întrebe pe unde este (sau invers). Acest fenomen se cunoaște încă din epoca medievală, când consortul întârzia acasă după ce fusese la târg, bând banii pe care abia îi câștigase, așa cum îl descrie Robert Burns în versurile de început ale poemului *Tam O'Shanter* (1790):

„Sunt zilele de târg pe ducă
Și care încotro apucă;
Își strânge tolbele tolbașu'
Și cei setoși beau aldămașu';
Și cât sorbim la halbe pline
Și ne-mbătăm și ne e bine,
Pas să ne dea prin gând atunci
Că leghe scoțiene lungi
Și bălți și ape și pârleazuri
Și borți căscate prin zăplazuri
Ne stau în cale pân-acasă
Unde nevasta neguroasă,
Bufnind, sprâncenele și-adună
Ca norii negri de furtună
Sau furia si-o dădăcește,
C-altminteri, măre, se răcește."[1]

[1] *Antologie de poezie engleză de la începuturi până azi*, vol. 2, trad. Dan Duțescu, Ed. Minerva, col. BPT, București, 1981, pp. 76–77 (n. tr.).

Băutura modifică scurgerea timpului. Orele pe care le-am petrecut la birou, magazin sau fabrică abia s-au târât, au fost interminabile. Am crezut că ora 6 nu va mai sosi. Mama mi-a povestit o întâmplare din perioada cât a lucrat ca jurnalist pe Fleet Street, prin anii '70. Majoritatea colegilor ei erau mari băutori, iar aceea era o epocă întunecată, când bodegile stăteau închise de la 3 până la 5.30. Ea spunea că, începând de la ora 5, colegul ei Jack începea să arunce priviri la ceas, văicărindu-se la fiecare două minute: „Oare nu se mai deschid azi bodegile acelea?"

Însă, odată intrat în bar, timpul zboară pur și simplu. „Chiar atât e ceasul?" îi auzi pe mulți. „Am promis că ajung acasă pe la 8." Ne propunem să plecăm de la bodegă la 7.30; brusc, s-a făcut 9, iar cina e în cuptor.

Ora 6 este momentul perfect pentru conversație, după ce am băut suficient pentru a ne injecta în creier un influx de energie care ne face ochii sclipitori, dar nu într-atât cât să ajungem la bâlbâială, țipete, înjurături și violență. Atunci ideile curg și ne delectăm cu plăcerea pură a tovărășiei. Este momentul potrivit pentru întâlnirea ideilor.

Acest fenomen al „înviorării" a fost remarcat de marele pictor și prieten al doctorului Johnson, Joshua Reynolds, care a spus: „Sunt foarte bine dispus când mă scol dimineața. La cină sunt extenuat; vinul mă aduce în aceeași stare ca atunci când m-am trezit; și sunt convins că băutura cu moderație îi face pe oameni să discute mai cu folos."

Johnson nu l-a aprobat în această privință; el socotea că alcoolul oferă doar iluzia că discuția este mai legată. Pentru el, a bea însemna a uita. „Deseori mi l-am dorit, și deseori l-am băut[...] ca să scap de mine,

să mă trimit altundeva. Vinul creează mare plăcere; și orice plăcere este bună în sine. Adevărat, dacă nu este contrabalansată de rău. Un om poate avea un motiv întemeiat să nu bea vin; iar asta ar fi ceva mai mult decât plăcere. Vinul îl face pe om să fie încântat de sine. N-aș spune că-l face mai plăcut altora."

Spre sfârșitul secolului, la Paris, sentimentul orei 6 a devenit atât de răspândit, încât a căpătat un nume, *L'Heure Verte*, adică Ora Verde. Se numea astfel după culoarea absintului care se consuma la acea vreme. Pesemne că *L'Heure Verte* n-ar fi putut exista înainte de asta, fiindcă până atunci nimeni nu respectase asemenea ore. Unul dintre efectele Revoluției Industriale a fost standardizarea, ori urbanizarea, ori timpul de muncă. Odată cu acestea a apărut și fenomenul, încă necunoscut, al mulțimii de oameni osteniți care se scurgeau pe porțile fabricilor și birourilor și se năpusteau spre baruri și cafenele.

Absintul e o băutură alcoolică foarte tare, de culoare verde. Poate avea până la 60 sau 70 de grade. Francezii au căpătat obiceiul de a bea absint în proporții uriașe (în 1874 se consumau 700 000 de litri de absint pe an; în 1910, cifra crescuse la 36 milioane de litri). În Paris, la sfârșitul secolului al XIX-lea, pur și simplu *tout le monde* stătea în cafenele de la colț de stradă și sorbea acea tărie. „Absintul luminează sufletul înnegrit de funingine", a scris poetul decadent Charles Cros.

Aflăm din relatări ale contemporanilor că Ora Verde dura cel puțin două ore, sau chiar toată seara, deși sunt sigur că lăsa senzația că a trecut doar o oră. „Bolnăviciosul miros al absintului persistă apăsător în aer", scria un observator al vremii, H.P. Hugh.

„Ora absintului" de pe bulevarde începe cam pe la 5.30 și se încheie cu aproximație la 7.30." Atracția absintului ne-a determinat pe mine și pe câțiva prieteni să-l importăm în Marea Britanie în 1999, promovându-l cu lozinca: „Astă-seară petrecem ca și cum am fi în 1899".

Artistul Henri Toulouse-Lautrec a fost un recunoscut băutor de absint; avea chiar un baston special, în care încăpea o cantitate apreciabilă din această Zână Verde. „Spre sfârșitul zilei", povestește pictorul Gustave Moreau, „Henri apărea șchiopătând din atelierul de pe sinuoasa Rue Lepic[...] îi plăcea să iasă la asfințit ca să *étouffer un perroquet* (în traducere: să sufoce un papagal – expresie folosită de artiștii din Montmartre, care însemna să bea un pahar de absint verde, cunoscut și sub numele de *perroquet.)*

Toulouse-Lautrec se număra neîndoielnic printre cei care făceau toate eforturile ca să prelungească Ora Verde... „Pe colina Montmartre, ora asta nu sfârșește niciodată. Nu pentru că ar fi cumva căminul bețivilor; însă băutura opalină și mortală durează mai mult decât oricare alta, iar scopul celor din Montmartre este de a o opri cât mai mult[...] ca să urmărească lumea trecând prin fața lor. Petrecerea unei ore într-o bombă tipică a boemei înseamnă educație liberală. Nici vorbă de veselia deșănțată din Cartierul Latin, însă se constată încântarea sumbră a oamenilor de a zeflemisi moartea și lipsa de bani." Orele verzi se transformau în zile și nopți verzi.

Și Ernst Hemingway a fost un adept al absintului. Întotdeauna mi-a plăcut următoarea notație din jurnalul său: „M-am făcut bine cu absint noaptea trecută. Am reușit trucuri cu cuțitul." În romanul *Pentru cine bat clopotele* (1940), eroul exilat descrie cum un pahar de lichid verde putea reînvia amintirile frumoase ale chefurilor de la începutul serii, pe bulevard:

> „[...] o cană din licoarea aceea ținea locul ziarelor de seară, al tuturor serilor petrecute odinioară prin cafenele, al tuturor castanilor de bună seamă înfloriți în această lună, al cailor mari și domoli de pe bulevardele mărginașe, ținea locul librăriilor, chioșcurilor și galeriilor de artă, al Parcului Montsouris, al Stade Buffalo și Butte Chaumont, al lui Guaranty Trust Company și Île de la Cité, al bătrânului Hotel Foyet și locul răgazului de a citi și a te odihni la vremea serii: locul tuturor lucrurilor ce-l desfătaseră și pe care le uitase, dar care îi reveneau în preajmă când gusta din acea alchimie opacă și amară, în stare să amorțească limba, să ațâțe mintea, să încălzească stomacul și să răstoarne părerile."[1]

Poetul decadent englez Ernest Dowson era și el amator de absint. Mereu lefter, prioritățile lui financiare îi sunt cunoscute oricărei persoane care și-a petrecut tinerețea în căutarea uitării; el i-a scris într-o scrisoare unui prieten: „Strâng cureaua ca să-mi permit suficient tutun și absint." Dowson a murit în 1900, la vârsta de treizeci și doi de ani.

Absintul a fost băutura preferată de personaje precum Alfred Jarry, nebunaticul autor al satirei politice *Ubu Rege* (1896), care avea obiceiul să-și vopsească părul în verde, etala un revolver și se temea de apă ca

[1] Ernst Hemingway, *Pentru cine bat clopotele*, trad. Dumitru Mazilu, Ed. Minerva, col. BPT, București, 1975, p. 80 (n. tr.).

de moarte. Alți iubitori de absint au fost Oscar Wilde, Paul Verlaine și Degas: un trio elegant de risipitori, a căror moștenire artistică dăinuie și astăzi. Pentru ei consumul de absint era intim legat de un nou concept de artă ca forță eliberatoare și totodată un atac împotriva moralei burgheze.

După cum se știe, consumul excesiv de absint are și efecte negative cumplite. Același lucru s-a constatat la cocaină în zilele noastre. Iar iubitorii săi erau conștienți de acest paradox: absintul te ucide, dar te și ajută să trăiești. Însuși lucrul care face ca viața să merite trăită îți distruge încet sănătatea.

Absintul a fost interzis în 1914, după declanșarea unei panici morale, însă în următoarele decenii obiceiul Orei Verzi s-a transformat în ora de cocktailuri (și vulgara ei surioară, așa numita Oră Fericită).

În *Cartea Tiki: Cultul artei pop polineziene în America anilor '50* (2000), antropologul Sven A. Kirsten ne dezvăluie modul în care inițial California, apoi restul Americii au început să adopte stilurile primitive din Polinezia și Hawaii, din Insula Paștelui și insulele Mării Sudului, ca simboluri ale unui paradis terestru, fără muncă și răspunderi, un antidot pentru cultura lumii occidentale civilizate. Prin anii '50, America intra într-o nouă perioadă de prosperitate materială, însă americanilor iubitori ai eticii muncii trebuia să li se spună cum să se bucure de roadele trudei lor. Răspunsul venea din Tiki. Era vorba despre cocktailuri cu rom și vacanțe exotice, împreună cu propria sa muzică – Exotica – și o diversitate iconografică atrăgătoare.

„Spre sfârșitul anilor 1950, era absolut *de rigueur* să deții în casă o piesă de artă tribală șocantă pentru a

rupe monotonia decorului din camera de zi", scrie Kirsten. Iar miezul acestei culturi era cocktailul, mai precis cel cu rom, servit într-o cupă sau un vas Tiki, pentru a fi împărțit de perechile care-și lepădau hainele de serviciu și îmbrăcau cămăși hawaiene înflorate. Cel mai renumit cocktail era Zombie și avem chiar o rețetă din 1960, ca să vă faceți o idee:

1 uncie rom Jamaica
2 uncii rom auriu Barbados
1 uncie rom portorican alb
1 uncie brandy de caise
3/4 uncie nectar de papaya
3/4 uncie suc de ananas neîndulcit
sucul unui grepfrut mare
1 linguriță de zahăr fin granulat

Într-adevăr, o poezie denotând finețe. Kirsten reproduce și următoarea inscripție dintr-un bar hawaian care oferea clienților săi certificate speciale:

„Iubitorii de plajă din Marea Sudului salută prezența în rândul indolenților și leneșilor a dlui/dnei
(a se completa numele persoanei)
care a trăit sub Crucea Sudului pe o insulă paradisiacă a Pacificului – Tahiti; care a lenevit languros pe plajele sclipitoare, a respirat aroma îmbătătoare de frangipani și s-a lăsat delectat de mângâierea dulce a zefirului Mării Sudului; care a făcut o artă din răsfățul luxos al delăsării și trăirii firești a vieții.

Confirmă: J. Combard, director general, data: 1 octombrie 1960."

Următorul pas logic era ca din această vacanță idilică să aduci acasă o părticică, iar Tiki a constituit modalitatea de a crea un paradis în curtea din spatele casei. Se cânta muzică ușor de ascultat, interpretată de unii ca Dean Martin, iar încăperile de la fațadă era transformate în săli de cocktail. Lucru destul de ciudat, Picasso a devenit o figură-cheie a lumii Tiki. El a apreciat mult arta primitivă și a contribuit cu o maximă, foarte iubită de fanaticii stilului Tiki: „Vai, bunul-gust! Ce oribil! Gustul este dușmanul creativității."

Primele reviste *Playboy* din anii '60 au îmbrățișat această fantezie a culturii cocktailului. Acesta era asociat cu cămășile hawaiene, pipele, plăcerea și sexualitatea fără opreliști. Revistele din acea vreme sunt pline de imagini ale patronului Hugh Hefner simțindu-se bine cu un pahar de cocktail în mână, având o liotă de frumuseți împrejur, o pipă între dinți și un zâmbet până la urechi. Poate că era vorba de o fantezie, însă una măreață, și trebuie să fi ușurat mult apăsarea care începea să devină o realitate în America de după război.

Îmi imaginez că martiniul eficient a fost prima băutură a zilei la *Playboy*, în locul fanteziei cu rom a lumii Tiki. Așa cum Parisul abia industrializat al sfârșitului de secol XIX avea nevoie de absint ca să se relaxeze, New Yorkul și alte orașe americane ale anilor '50 și '60 s-a îndreptat către martini. Sticla triunghiulară de martini, cu măslina unică, a devenit simbolul secolului. „Când primul martini lovește ficatul ca un glonț de argint", scria un mucalit al vremii, „răsună un suspin de mulțumire ce se aude până la producătorii din Dubuque." Lumea martiniului aparține erei pierdute a eleganței, reprezentată de *Dulcele miros al succesului, Grand Hotel*, Holly Golightly, Cary Grant sau Frank Sinatra.

Eu unul m-am mai calmat puțin și mă aflu în stranie situație de a fi renunțat la cocktail în favoarea berii. Ba mai rău, mi-am comandat o instalație de fermentație la domiciliu. Asta face parte din încercarea mea de a trăi ca în epoca preindustrială. Cocktailul este un coroiar al culturii muncii intense: salahoreala impune o băutură extremă ca să contracareze nenorocirea. Într-o viață în care munca și joaca se întrepătrund, dând naștere traiului cu adevărat lenevos, probabil că se cere o băutură mai blândă. Presupun că, dacă am fi cu adevărat fericiți, n-ar fi nevoie să bem deloc, însă pentru mine, viața fără băutură prezintă o perspectivă destul de sumbră.

Ora 7 seara

DESPRE PESCUIT

„Cu firul mătăsos și delicat cârlig
Cutreier parcă peste vălurele
Și-mi aflu libertatea."[a]

Li Yu, *Cântecul pescarului*
cca sec. al X-lea

În zidul Catedralei Winchester se află o fereastră cu vitraliu ce înfățișează un bărbat așezat la umbra unui copac. Poartă o pălărie neagră, înaltă ca un hom, cizme până la genunchi și are părul alb căzut pe umeri. Cu mâna dreaptă își susține bărbia, iar în stânga ține o carte. La picioarele lui se află un coș din nuiele, un năvod și un băț de undiță. În spatele lui, în fundal,

un râu se unduiește de două ori, dispărând în depărtare. Este mărginit de pomi; dincolo de maluri se înalță un deal. La picioarele portretului idilic al lenei pe malul râului se vede o inscripție: „Studiu de liniște".

Bărbatul surprins în acea postură este Sir Izaak Walton, autor din secolul al XVII-lea al operei *Undițarul desăvârșit sau recrearea bărbatului de azi*, publicată în 1653. *Undițarul desăvârșit* este un manual destinat pescarilor, dar reprezintă și o filozofie în apărarea pescuitului ca ocupație nobilă, o sărbătoare a liniștii și un exemplu de *vita contemplativa*. Una dintre cărțile al cărei succes o situează a doua după Biblie, a fost recomandată de poetul, dramaturgul și funcționarul care lucra la East India Company, Charles Lamb, prietenului său Coleridge, cu următoarele cuvinte pline de căldură:

> „Emană spiritul pur al inocenței, purității și simplității inimii. Ea îndulcește umorile oricui, indiferent când o citește; ar putea creștina orice patimă furioasă și dezlănțuită; te implor să o citești."[b]

Lamb avea dreptate; chiar și astăzi, când citești *Undițarul desăvârșit*, pătrunzi într-o lume încântătoare, de calm și pace. Dar a pune accentul pe caracterul ei creștin înseamnă să o consideri mai pioasă decât este în realitate. De fapt, lumea lui Walton este plină de plăceri desfrânate. Apar în ea lăptărese cu obraji trandafirii care cântă balade în pădure, vizite la berării (unde el pare să petreacă la fel de mult timp ca pe malul râului), apoi păstrăvi gătiți pe îndelete în vin alb. Cu toate acestea, cartea nu oferă doar o evadare sau o imagine amuzantă a vieții din epoca preindustrială: adevărurile și frazele înțelepte îți rămân

în memorie. Devine o lectură mai curând hrănitoare decât o distracție.

Undițarul desăvârșit dovedește ceva ce bănuiam de multă vreme: că pescuitul reprezintă o modalitate superbă de a nu face nimic. Legitimează lenea. Cu toate că nu sunt un mare pescar și am mers la pescuit doar de câteva ori, întotdeauna am avut impresia că pescuitul este, *par excellence*, distracția leneșului. Adevărat, pornești cu un scop în minte (să prinzi ceva) și, de acord, pescuitul la mulinetă presupune tot soiul de cârlige, gute și momeli, plus ceva planificare ca să ajungi la locul în care vrei să-ți încerci norocul. Însă adevărata esență a pescuitului, baza lui, este, bineînțeles, nemișcarea perfectă și inactivitatea. Este vorba despre existență și inexistență. Se recomandă filozofilor și poeților. Reprezintă, în fapt, filozofie și poezie.

Undițarul desăvârșit este scrisă sub formă de dialog între un pescar (*pescator*) și un călător (*viator*). Pe parcursul cărții, *pescator* îl duce pe *viator* la pescuit și-l învață filozofie. În fiecare seară, cei doi revin la berărie și, după ce mănâncă ceea ce au prins peste zi, cântă un cântec spre lauda vieții câmpenești sau a pescuitului. Iată un exemplu pe care merită să-l învățăm, ca să-l cântăm tovarășilor de navetă dimineața:

„Ca a bravului pescar
Mai frumoasă viață nu-i
Fără chinuri, are har,
Și-i iubită orișicui:
Plăcerile alte
Sunt deșarte.
De aceea, numai ca
Pravilă va sta

C-a noastră lucrare
Nu naște cercare
Ci dulce-ncântare."[3]

Pentru Walton, pescuitul la undiță aduce armonie. El îmbină cu eleganță două atitudini aparent contradictorii: a face și a nu face. Walton aduce în discuție o veche dilemă, care a fost dezbătută prima oară în epoca clasică, „dacă *Acțiunea* sau *Contemplațiunea* este cea din care se întrupează fericirea omului pe acest pământ". Ei bine, argumentează Walton: „Aceste două se reunesc și țin pe drept cuvânt de prea lăudata, ingenioasa și inofensiva Artă a Pescuitului."[4] S-ar putea afirma că ar fi vorba mai mult de contemplație decât de acțiune, însă pescuitul are totuși un scop, cu atât mai mult în secolul al XVII-lea, când oamenilor li se îngăduia să păstreze și să mănânce peștele prins. În prezent, peștii trebuie aruncați înapoi în râu. La o adică, în 1653 existau mai mulți pești: populația britanică era de șase milioane, a zecea parte din cât este acum.

De asemenea, este adevărat că la data publicării *Undițarului desăvârșit*, aproximativ 90% din populație locuia în cătune sau orășele și se ocupa cu agricultura sau meșteșugăritul. Însă Walton își dăduse seama că modul rustic de viață începea să fie amenințat de noua etică urbană a muncii, promovată de puritanii puși pe căpătuială, și a considerat pescuitul drept un protest împotriva materialismului tot mai agresiv. Apărând pescuitul la undiță în fața „oamenilor serioși și gravi", care „îl disprețuiesc", Walton scrie:

„Există mulți oameni care sunt considerați serioși și gravi, pe care îi condamnăm și-i compătimim;

oameni cu înfățișare demnă de milă; oameni care vor bani, care își petrec timpul întâi de toate ca să îi dobândească, apoi să îi păstreze; oameni care sunt condamnați să fie înavuțiți și se arată mereu nemulțumiți sau ocupați. Pentru toate acestea, noi, undițarii, îi compătimim pe săracii bogați...*

Orice leneș care ține ochii deschiși este familiarizat cu „înfățișarea demnă de milă" a acelor oameni permanent ocupați care-și doresc bogăția și care, cu superioritate, se uită disprețuitor la undițari sau, așa cum circulă expresia în prezent, „fluieră timpul". Eu aș spune că pescuitul devine cu atât mai plăcut cu cât este considerat ca o acțiune revoluționară, un protest împotriva culturii consumeriste. Iată alte câteva versuri despre pescuit, tot din opera lui Walton:

„Vană-i viața omului;
Căci durerea-i soarta lui,
Tristețea scurtei cărări,
Chinuire doar și muncă,
Cologani și îngrijări,
Bani și iar griji și poruncă.
Dară nouă nu ne pasă
Dac-avem vreme frumoasă,
Pe ploaie nu ne-om jeli
Alunga-vom orice spaimă
Și, cântând, ne-om veseli
Pescuind spre-a noastră faimă.*

Probabil că nu avem în față cele mai reușite versuri așternute vreodată pe hârtie, însă ele au farmecul lor, după părerea mea și, oricum, transmit mesajul

dorit. În lumea salahoriei, a îngrijorărilor și problemelor financiare, pescuitul ne pune la dispoziție o bine-venită oază de seninătate. Iar dacă acest lucru era adevărat în 1653, când cultura consumeristă se reducea la vânzarea și cumpărarea la prima vedere, în comparație cu hipermarketul global ce a devenit lumea noastră, vă invit să vă gândiți cât de valabil este acest lucru în prezent. Însă cel mai important lucru este că până și astăzi s-au păstrat numeroase locuri din peisajul rural ce pot fi încă savurate. Este absurd să ne plângem că ruralul a fost distrus de urbanizare: există încă milioane de hectare de maluri de râu neatinse, câmpii și păduri care așteaptă doar să fie descoperite. Probabil că ele sunt mai puțin populate decât în urmă cu patru sute de ani, deoarece majoritatea oamenilor de la sate au migrat către orașe. Esențial pentru potențialul liniștitor al pescuitului este faptul că acesta aduce omul în imediata apropiere a apei. Râurile sunt locuri ideale pentru a reflecta netulburați; Walton amintește de copiii lui Israel, care au ales malurile Babilonului ca să se așeze și să-și aducă aminte de Sion[1]. „Atât râul, cât și locuitorii elementului numit apă", afirmă el, „au fost create pentru a fi contemplate de înțelepți și pentru ca nebunii să treacă pe lângă ele fără a le băga în seamă."*

Așa se face că leneșii au fost atrași de-a lungul istoriei de apă și de râuri. Cartea clasică pentru copii *Vântul prin sălcii* (1908) de Kenneth Grahame – care a mai scris și *Epoca de Aur* (1895) și *Zile de visare* (1898) despre copilăria în peisajul idilic – începe cu Cârtița,

[1] Psalmul 136: „La râul Babilonului, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion" (n. tr.).

care se hotărăşte să-şi abandoneze îndatoririle şi să plece pentru a se bucura de ziua frumoasă:

„Primăvara plutea în aerul de deasupra şi în pământul de dedesubt şi în jurul său, pătrunzând până şi în întunecatul şi umilul ei bârlog cu spiritul ei de divină nemulţumire şi dor. Nu era deloc de mirare, aşadar, că ea şi-a azvârlit mătura pe podea, exclamând «La naiba!» şi «Ducă-se!», dar şi «Să lăsăm curăţenia de primăvară!» şi a ţâşnit afară din casă, uitând chiar să se şi îmbrace."

Aşa începe ziua Cârtiţei, dar şi transformarea ei dintr-o creatură mică şi robită muncii într-o fiinţă vie, graţie sfaturilor date de Şobolan. „Asta a fost doar una dintre multele zile asemănătoare pentru Cârtiţa emancipată, fiecare dintre ele devenind tot mai lungă şi mai plină de interes, pe măsură ce vara cea rodnică se apropia. A învăţat să înoate şi să vâslească şi a ajuns să simtă bucurie la vederea apei curgătoare..."[6]

Descendentul spiritual al lui Sir Izaak Walton este Chris Yates, şi lui trebuie să-i mulţumesc pentru că m-a trimis în această plăcută călătorie spre sufletul pescuitului. L-am cunoscut pe Yates când i-am luat un interviu pentru *Idler*. Onorat în rândul pescarilor pentru că a prins un crap cu o greutate-record, el este un excentric care nu a îngăduit muncii sau aşteptărilor altora să stea în calea vieţii pe care vrea să o ducă: aceea de pescar.

El şi-a ales domiciliul în Wiltshire pentru apropierea de Avon, care este plin de peşte, şi a publicat numeroase cărţi, toate scrise în pat sau pe malul râului. Totodată, editează revista *Waterlog*, o publicaţie pentru cei cu suflet de pescar. Într-o zi de

toamnă, m-a dus la pescuit, străduindu-se să-mi dezvăluie plăcerile şi secretele lui. El era *pescator*, iar eu, *viator*. Primul mare eveniment a fost acela că, în cele şase ore de la prânz până în amurg, nu am prins nici unul nimic. „E plăcut să prinzi ceva", mi-a explicat maestrul, „dar nu aceasta este esenţa."

Care este însă esenţa? Ei bine, pescarul încearcă – deşi dacă te străduieşti prea mult pierzi esenţa – să existe. Yates vorbeşte de contopirea cu apa, de abandonarea în contemplarea lumii misterioase de sub luciu. „E ca un văl", zice el. „Ai vrea să-l ridici, să iei legătura cu cealaltă dimensiune. Apa te poate hipnotiza şi linişti, inspira şi îndemna la acţiune ca nimic altceva."

Ted Hughes surprinde minunat acest sentiment de deplină imersiune în poemul său *Mergi la pescuit* (1983), în care scrie despre contopirea cu apa, lăsându-ţi mintea să se dizolve şi uitând până şi limbajul.

Aşadar, când pescuieşti vreme îndelungată, intelectul se vaporizează; raţiunea şi chiar limba sunt abandonate. Începi să curgi, să pluteşti. Şi atunci ne gândim la John Lennon şi la *Tomorrow Never Knows (Mâine nu se ştie*[1]*)*, bine cunoscutul cântec de pescuit

---

[1] „Nu mai gândi, pluteşte-n jos pe râu.
Nimic nu moare.
Şi las' orice idei golului pradă.
Strălucitoare.
Şi astfel vei vedea şi sensul dinăuntru
Care-ţi va spune că dragostea e tot
Şi ea e toată lumea, chiar ştiinţa,
Că ignoranţa, ura pot plânge pe cei morti.
Înseamnă-a crede.
Ascultă-ţi culoarea viselor
Căci ea nu dăinuieşte
Sau joacă jocul existenţei pân' la cap
La capătul începutului" (n. tr.).

al grupului Beatles, în care suntem sfătuiți să nu gândim și să ne lăsăm purtați în jos pe râu.

Pescuitul e o formă de meditație, o experiență de ieșire din propriul corp, din propriile gânduri. Însă mai curând ori mai târziu, pescarul trebuie să revină în lume. După cum spune Hughes, lumea se întoarce ca un spital alb, agitat, temător, fremătător, bolnav, steril, pândit de moarte, cu rațiunea ridicându-se fără speranță împotriva suferinței. Imaginea spitalului alb este ilustrativă pentru lumea în care trăim și pentru strădania noastră de a o controla.

Pescarul beneficiază desigur, mai ales în prezent, când mai toți trăim în metropole și orașe, de privilegiul de a scăpa de larma urbană și de a se cufunda în natură, și exact aici se află una dintre principalele atracții. Într-un roman clasic din 1911, *Un pescar liber*, William Caine descrie o zi în care nu prinde nici un pește, însă întâlnește multe alte creaturi. „Pește n-am prins, dar cu un lăstun mare, un ou de rață, o găinușă de apă și un șobolan nu aș avea motive să mă plâng că nu am avut parte de distracție."

Pescuitul este democratic. Oricine îl poate practica, devenind poet sau filozof. Cartea de pescuit a anilor '50 a fost un manual ilustrat cu titlul *Domnul Crabtree merge la pescuit* (1950), scris și desenat de Bernard Venables. Apărut inițial în serial în *Daily Mirror*, acesta a urmat în mare forma *Undițarului desăvârșit*, fiind un dialog între un maestru, amabilul, paternul și fumătorul de pipă domn Crabtree, și un începător, Robert, fiul lui. Ca și *Undițarul desăvârșit*, pasajele de sfaturi practice se întrepătrund cu interludii reflexive. Prin pescuit, Venables încurajează oamenii simpli și muncitori să simtă bucuria de a nu face nimic:

„În Bedfordshire, Huntingdonshire, Suffolk și Rutland puteți merge cu undița, uitând de timp. În afara solitudinii somnolente în care ești pierdut, nimic nu pare real[...]. Pentru mine, deși urmează activitatea de a simți mușcătura și de a «juca» peștele, totul e dominat de o lenevie care hipnotizează. Dimineața are o prospețime atât de fragilă, încât pare total ruptă de realitatea obișnuită."

Pentru Venables, pescuitul la crap este cel mai lenevos, fiindcă presupune perioade foarte lungi de inactivitate, întrerupte de emoții paroxistice atunci când peștele mușcă: „Cel care trage la crap trebuie să fie înarmat cu cea mai nemărginită dăruire. Trebuie să aștepte ore și ore în care este încordat, dar inactiv. Însă când explozia întrerupe veghea, ea poate fi atât de furtunoasă, încât mulți pescari nu se ridică la înălțimea momentului." Acest mod de lucru – îndelungi perioade de lâncezeală urmate de o izbucnire frenetică de activitate – place leneșului. Orice, mai puțin plictiseala lucrului continuu și susținut. Această metodologie ne amintește de caracterizarea făcută de dr. Johnson modului de lucru al leneșului: „Deși lent, el este totuși alert și poate fi stimulat la vigoare și acțiune[...]. Mișcările unui leneș sunt rapide și impetuoase." Așadar, cred că nu surprinde pe nimeni faptul că Chris Yates este specialist în pescuitul la crap. Tot astfel, nu ne uimește defel că dr. Johnson ținea la opera lui Izaak Walton.

Dar de ce ora 7 seara? Ei bine, motivul pentru care am plasat pescuitul la această oră este că amurgul se dovedește momentul cel mai potrivit pentru a prinde pește: la acea oră el iese din ascunzișurile de sub apă în căutarea hranei. „Este ora la care totul capătă viață", spune Yates. „Atunci apar peștii cei mari." Or, așa cum

spune William Caine în *Pescarul liber*: „Pe măsură ce lumina scade, activitatea devine mai febrilă."

Amurgul este în același timp o perioadă de magie deosebită: din incursiunea mea la pescuit împreună cu Yates, îmi aduc aminte că în amurg am început cu adevărat să mă „sting", după cum s-ar exprima Ted Hughes, când m-am contopit cu apa și am încetat să mă gândesc la alte lucruri. Lumina se diluează, alți pescari pleacă acasă, iar apa și restul devin una. Contururile își pierd claritatea, copacii devin o masă de umbre, luna poate apărea sau nu. Iată ce spune Caine despre amurg: „A trecut o oră încântătoare, în care soarele, strecurându-se cam fără convingere la culcare după aventurile lui printre nori, a aruncat umbre tot mai lungi pe sub copaci și a inundat pantele înverzite cu o culoare sângerie, realizând miracole – și totul pentru mine." Îmi place încheierea „pentru mine", deoarece îmi amintesc limpede că în acele momente, stând pe malul râului, aveam senzația că sunt foarte norocos și că există multe lucruri care te pot încânta dacă faci efortul să ieși și să le găsești.

Revenind la vitraliul de la Catedrala Winchester, sunt șocat de faptul că explicația „Studiu de liniște" exprimă paradoxul lenevirii, ceea ce înseamnă că trebuie să te străduiești mult ca să devii leneș. „A fi liniștit" – pentru cei învățați cu zgomotul, agitația, vânzoleala, munca – nu este tocmai ușor. Trebuie să te pregătești serios, să exersezi, să gândești, să reflectezi, să cugeți. Și chiar trebuie să cugeți în fiecare zi, dacă nu dorești să fii prins curând în vârtejul îndatoririlor și al obligațiilor, al lui „trebuie" în locul lui al lui „vreau". Călătoria către lenevie durează o viață. Cel mai important lucru este că știm cum se încheie voiajul printr-o lenevie totală, moartea.

Ora 6 seara

TUTUNUL

„Je ne veux pas travailler
Je ne veux pas déjeuner
Je veux seulement oublier
Et puis je fume."[1]

Din *Sympathique* de Pink Martinis (cu scuzele de rigoare față de Apollinaire[2])

La paisprezece ani, când m-am apucat de fumat, am simțit că trecusem printr-un soi de renaștere sau trezire. Descoperirea tutunului era ca aflarea unei porți secrete,

---

[1] „Nu vreau să muncesc
Nu vreau să dejunez
Vreau doar să uit,
Apoi să fumez."

[2] Versurile cântecului *Sympathique*, lansat în 1997 de grupul Pink Martinis, sunt inspirate de o poezie a lui Apollinaire:
„Camera mea are forma unei c uști
Soarele își strecoară brațele pe fereastră
Dar eu, vreau să fumez ca să realizez minuje,
Îmi aprind la focul zilei
Țigara
Nu vreau să muncesc
Vreau să fumez." *(Casa)*

o intrare în sofisticata grădină a plăcerilor lumești și a trăirii individuale. Fumând, mă simțeam bine, păream grozav și exprimam dorința mea de a mă răscula împotriva autorității, ca să-mi croiesc singur calea prin viață, în loc să urmez cu supușenie drumurile aprobate în prealabil de părinți și profesori. A fuma însemna să fiu liber. Tot astfel am descoperit un prieten, unul foarte apropiat; poate pe viață. Dacă aș renunța aș simți o pierdere ireparabilă, îndoită de faptul că pentru restul vieții n-aș rezista văzându-i pe alții bucurându-se de tovărășia acelui prieten dispărut.

Însă noi mai știm – și cum am putea ocoli faptul acesta, pentru că apărătorii sănătății sunt foarte eficienți – că fumatul este dăunător, și astfel începe lupta de o viață între a zice „da" sau „nu". Când aveam paisprezece ani, am hotărât că voi renunța la optsprezece ani. Când am împlinit optsprezece, am amânat pentru douăzeci și unu. Când am ajuns la douăzeci și unu, eram convins că voi renunța din proprie voință până la treizeci. Acum, sărit de treizeci de ani, sunt sigur că pe la patruzeci voi scăpa de acest viciu. Totuși, deocamdată fumez. De fapt, fumez chiar în aceste momente, iar după ce voi termina fraza, o voi citi suflând fumul spre ecran.

Bătălia interioară pe care o declanșează fumatul – a renunța sau a nu renunța – este oglindită de lupta civică purtată încă de când tutunul a fost adus din Americi în Anglia de Sir Walter Raleigh, în secolul al XVI-lea. La numai câteva decenii după ce Raleigh ne-a făcut dependenți de iarba liniștitoare, moraliștii au

început să spună „nu". În 1604, regele Iacob I, autointitulându-se apărător al moralei publice, tipul de om căruia îi făcea plăcere să tortureze vrăjitoarele, a publicat o diatribă împotriva fumatului, intitulată *O critică a tutunului* – un exemplu rar de scriere ce poate ieși din pana unui moralist. Datorată parțial urii personale față de moravurile libertine și farmecului firesc al lui Sir Walter, *Critica* sa este o dezlănțuire acerbă care introduce toate argumentele împotriva fumatului ce sunt utilizate și de detractorii săi de astăzi: e dăunător, dulnește, soția îl detestă, e egoist, necivilizat și încurajează lenevia.

În primul rând, regele Iacob se aprinsese la ideea că noi, bine crescuții britanici, ne coborâm într-atât încât să maimuțărim obiceiurile unor sălbatici necioplți. Pentru el, fumatul era un obicei primitiv: „Ce onoare ori politică ne poate împinge să imităm manierele barbare și animalice ale indienilor sălbatici, fără de Dumnezeu și leneși, îndeosebi când e vorba de un obicei atât de respingător și puturos? De ce nu i-am imita umblând despuiați ca ei? Preferând mărgelele de sticlă, penele și alte zorzoane, aurului și pietrelor prețioase, așa cum facem noi? Da, de ce nu îl negăm pe Dumnezeu ca să-l adorăm pe diavol, așa cum fac ei?" El considera tutunul o revoltă împotriva așa-zișelor valori ale civilizației: buna cuviință, venerarea banilor și prosternarea în fața Dumnezeului creștin.

Un alt argument adus de regele Iacob împotriva fumatului este unul folosit și de adolescenții care nu fumează: că adoptăm obiceiul deoarece credem că e șic. „Nu putem fi mulțumiți decât dacă imităm tot ce fac semenii noștri", scrie suveranul, fapt care seamănă

cu ceea ce ne spun părinții: „Dacă Johnny sare de pe un pod, faci și tu la fel?"

A fuma, spune Iacob, înseamnă să fii iresponsabil, să nu-ți respecți îndatoririle față de „rege și Commonwealth". În plus, le face rău femeilor: „Soțului ar trebui să îi fie rușine pentru că prin fumat dăunează înfățișării delicate, sănătoase și curate a obrazului soției sale în asemenea măsură, încât ea va trebui să își pângărească răsuflarea, ori să trăiască într-un chin permanent din cauza duhorii." Eseul se încheie cu o concluzie care condamnă: „Un obicei urât pentru ochi, detestabil pentru nas, dăunător pentru creier, primejdios pentru plămâni, căci prin fumul puturos și negru, el seamănă cu duhoarea oribilă și întunecată a iadului fără de fund."

Inutil să mai spunem că acea critică a regelui Iacob n-a avut absolut nici un efect asupra obiceiurilor oamenilor; de aceea, un an mai târziu, el a încercat un atac mai direct: impozitul. Importatorilor li s-a cerut să „tușească de" (pardon, să scoată) șase șilingi și opt pence pentru fiecare jumătate de kilogram de tutun adus în țară. Acest foc încrucișat – combinând propaganda antifumat cu impozitul punitiv asupra fumătorilor – este o metodă folosită și în prezent de guvernele țărilor occidentale. În Marea Britanie s-a interzis orice reclamă la tutun, iar noi plătim trei lire și jumătate pe pachet către Trezorerie, drept taxe. Avertismentele de sănătate publică pe care le vedem împodobind pachetul de țigarete devin, an de an, tot mai înspăimântătoare și mai autoritare. După ce au apelat la sugestii blânde precum „Tutunul dăunează grav sănătății" sau „Fumatul de către gravide poate dăuna fătului", care erau plasate discret pe pachet, acum s-a cerut companiilor producătoare să imprime

inscripția fără nici un echivoc „FUMATUL UCIDE" cu litere de o șchioapă și cu un caracter de literă cum nu se poate mai urât. Vor avea efect aceste măsuri? Mă îndoiesc. În realitate, este greu de conceput o invitație mai ademenitoare la fumat pentru puștii de paisprezece ani, care sunt convinși că vor trăi o veșnicie.

De ce a „prins" fumatul atât de bine și de ce în acest moment al istoriei? Pentru profesorul universitar francez Richard Klein, autorul volumului *Țigările sunt sublime* (1993), există un răspuns simplu: tutunul a fost necesar pentru a ne calma, deoarece traversarea epocii medievale, cu certitudinile ei religioase, ne-a făcut să devenim anxioși. „Introducerea tutunului în Europa în secolul al XVI-lea a coincis cu nașterea Epocii Anxietății, începutul conștiinței moderne care a însoțit universalizarea cărților tipărite, descoperirea Lumii Noi, avântul metodelor raționale, științifice, și, în paralel, pierderea siguranței teologice medievale." Exprimat altfel: Lui Dumnezeu i-a părut atât de rău pentru om, încât i-a dăruit tutunul.

Scriitorul victorian J.M. Barrie, autorul cărților cu Peter Pan, a adoptat o atitudine pozitivă, susținând că declinul epocii elisabetane a reprezentat un fel de an zero pentru fumători. El a scris un imn închinat tutunului, numit *Doamna mea Nicotina* (1890), o biografie a fumatului, unde afirmă că acesta ne-a trezit, ajutându-ne să devenim măreți, nobili și înțelepți:

> „Epoca elisabetană ar putea fi considerată începutul erei fumatului. Nici o persoană lipsită de prejudecăți, care s-a gândit cât de cât la acest subiect, nu poate pune la îndoială corectitudinea metodei de a împărți istoria în două perioade – înainte și după

fumat. Când Raleigh, în onoarea căruia Anglia s-ar fi cuvenit să-şi schimbe numele, a introdus tutunul în această ţară, a început glorioasa epocă elisabetană. Sunt conştient că acele persoane detestate care au primit numele de Cercetători Originali susţin în prezent că nu Raleigh a fost autorul acelui debut; dar nu-mi voi pleca urechea la asemenea vorbe. Ştiu, simt că prin introducerea tutunului, Anglia s-a trezit dintr-un îndelungat somn. Brusc, a apărut un nou avânt. Gloria existenţei a devenit ceva demn de menţionat. Bărbaţii, care până atunci erau preocupaţi doar de lucruri mărunte legate de casă, şi-au pus pipele între dinţi şi au devenit filozofi. Poeţii şi dramaturgii au fumat până ce toate ideile ignobile au dispărut din conştiinţa lor, fiind înlocuite de gânduri înalte cum lumea nu mai cunoscuse până atunci. Oamenii de stat care fumau nu s-au mai lăsat pradă geloziei meschine, fiind de acord să acţioneze laolaltă pentru binele public. Atunci când au înfruntat duşmanii, soldaţii şi marinarii au simţit că luptă pentru pipele lor. Întreaga ţară a fost animată de ambiţia de a se ridica la înălţimea tutunului. Pe scurt, fiecare avea permanent în faţă un ideal măreţ."

Legătura dintre idealurile măreţe şi fumat este, susţin eu, aceeaşi ca şi aceea dintre idealurile măreţe şi arta de a nu face nimic. Fumatul înseamnă lene şi e greu să gândeşti măreţ când trudeşti şi eşti ocupat. Ca şi pescuitul, fumatul transformă omul de rând în ceva mai eroic, chiar complet; face stăpân din şerb. „Pipa", scria William Makepeace Thackeray, „aduce înţelepciunea pe buzele filozofului şi închide gura proştilor; naşte un stil contemplativ, inteligent şi sincer de conversaţie."

Lin Yutang, filozoful oriental preferat de mine, a fost un susţinător al fumatului. De fapt, s-a dovedit de o iresponsabilitate eroică în această privinţă şi ne spune că „Am inaugurat o revistă numită *Analects Fortnightly (Analecte bisăptămânale)*, în care am încercat constant să dărâm mitul privind periculozitatea fumatului." Yutang subscrie alături de Thackeray la beneficiile filozofice ale fumatului. Fumatul, scria el în 1938, aduce „o stare de bine spiritual, de percepţie imaginativă şi alertă, şi o energie deplină, vibrantă şi creatoare – o condiţie necesară pentru a găsi plăcerea discuţiei cu un prieten lângă foc sau pentru a crea o atmosferă caldă când citeşti o carte veche ori pentru a conferi o cadenţă perfectă a cuvintelor şi gândurilor în cazul unui scriitor."

Fumatul a avut mereu legătură cu lenea. Regele James i-a avertizat pe fumătorii înrăiţi că „toţi se vor simţi slăbiţi, cu spiritul amorţit şi, în cele din urmă, ca nişte zei leneşi şi adormiţi, vor termina în letargie." Numai că noi, „zeii leneşi şi adormiţi" vedem această infuzie de letargie drept ceva pozitiv. În *Ţigaretele sunt sublime*, Richard Klein îşi susţine punctul de vedere în termeni aproape poetici: „Momentul în care ia ţigareta permite omului să deschidă o paranteză în timpul experienţei comune, un spaţiu şi un timp de atenţie încordată care dă naştere unui sentiment de transcendenţă, evocat prin ritualul focului, al fumului, al jarului care leagă mâna, plămânii, respiraţia şi gura. Ea aduce un mic influx de infinit ce modifică oarecum perspectivele şi îngăduie, chiar dacă pentru scurtă vreme, o situare extatică în afara sinelui." Uff! Deci asta facem când luăm o pauză de ţigară, când stăm extaziaţi în faţa uşii biroului.

Ca și pescuitul, fumatul armonizează activitatea și inactivitatea. Când fumăm, nu facem nimic, ci doar fumăm. Suntem și ocupați și imobili. Acest paradox este exprimat în mod elocvent de Oscar Wilde în *Importanța de a fi onest* (1899):

„DOAMNA BRACKNELL: [...] Fumezi?
JACK: Mda, trebuie să recunosc că fumez.
DOAMNA BRACKNELL: Mă bucur să aud asta.
Un bărbat trebuie să aibă o ocupație."

Fumatul și lenea merg mână în mână, în parte și pentru că e aproape imposibil să faci o muncă fizică (deși se poate concepe) în vreme ce fumezi. „Fumătorul de țigarete trebuie să aibă în fiece clipă mâinile și buzele libere; prin urmare, el nu poate fi o persoană ambițioasă sau un lucrător și nici, cu foarte puține excepții, poet sau artist; i se interzice orice activitate, până și inefabila plăcere de a face amor." Așa scria Théodore de Banville, critic francez și prieten al unor fumători precum Baudelaire și Manet, în 1890.

Francezii sunt mai predispuși la contemplări abstracte, de aceea nu mă surprinde că sunt extrem de buni la fumat. Orice școlar cu pretenții intelectuale păstrează cu sfințenie în minte faimoasa fotografie a lui Albert Camus amintind de Bogart cu gulerul ridicat, o țigară între buze și o expresie de detașare amuzată pe chip. Iar Jean Paul Sartre, tovarășul său întru existențialism, când i-a fost cerut în anii '40 de reporterul unei reviste să numească cele mai importante lucruri din viața lui, a răspuns: „Nu știu. Totul. Viața. Fumatul." Am putea spune chiar că fumatul pune de fapt laolaltă existența și nimicul: în timp ce fumezi,

poți practic *exista* pentru o clipă, dar fumatul este în același timp un nimic, ceva fără utilitate practică. Tot un francez a rostit următoarele: *La cigarette: faire vivre tout en tuant:* fumatul te face să te simți viu în vreme ce te ucide.

În Franța, iconografia fumatului este intim legată de ideile de libertate și abandon. Acolo găsești hârtie de țigarete Le Zouave înfățișând un soldat algerian; ai imaginea unei țigănci pe Gauloises, un soi de Carmen a lui Bizet, adică o femeie primejdioasă. În afară de Camel, pachetele de țigări americane și britanice nu prezintă imagini. Ele se bazează pe inscripții. (Și ați observat că numele e cu atât mai măreț cu cât țigările sunt mai ieftine? Camel sunt scumpe, Mayfair și Superkings sunt ieftine.)

Fumatul ca expresie a voinței de libertate a fost remarcat și de Virginia Nicholson în studiul dedicat scriitorilor și artiștilor britanici radicali de la începutul secolului XX, *Printre boemi* (2002):

„Fumatul a fost considerat de multă vreme de către boemi drept o activitate de primă importanță, aproape o inițiere poetică. Ca și fumatul de marijuana de mai târziu, a fost preamărit de contemporanii romantici ai lui Théophile Gautier în versuri și ficțiune. Arthur Ransome a pus laolaltă conversația, băutul și fumatul drept trei plăceri indispensabile ale vieții – de care trebuie să te bucuri în compania a »cinci, șase prieteni«".

Așadar, era normal ca fumatul să fie adoptat de femeile mai bărbătoase ale epocii, în pragul mișcării feministe:

„Dar femeile nu s-au arătat încântate pentru că li se refuzau astfel de plăceri; de aceea, refugiile masculine ale lui Ransome au fost curând invadate de femei emancipate, etalându-și țigările. Romanciera contemporană Ethel Mannin își amintește cât de sfidător părea acel mod de comportament pe atunci: «Să fi fost 1916 sau 1917, în nici un caz mai târziu. Fata, al cărei nume mi-l amintesc, Monica, mi-a oferit o țigaretă turcească Reszke dintr-un pachet mic și apoi amândouă ne-am așezat ca două vicioase, cu ceștile de ceai și prăjiturelele, fumând în public.»"

Această dorință de independență a fost exploatată în anii '20 de producătorii de Lucky Strike, care și-au numit țigările „torțe ale libertății" în efortul, reușit de altfel, de a atrage femeile la fumat. Ideea a fost folosită din nou în anii '60 de Virginia Slims, cu lozinca *You've come a long way, baby* („Ai bătut cale lungă"). Fără îndoială că doamnele boeme s-au bucurat de aura de nepăsare și delăsare pe care le-o conferea fumatul. Și revenind în secolul al XIX-lea, Baudelaire a remarcat în *Les salons de 1848* aceeași atitudine la prostituatele din bordelurile pariziene: „Lungite, ele se etalează în atitudini disperate de plictis, într-o indolență de bar, cu un cinism masculin, fumând țigarete ca să-și omoare timpul cu resemnarea fatalismului oriental."

Fumatul este șocant, puturos, inutil, dăunător sănătății; nici nu ne mirăm că i se opun acei nefericiți în fruntea cărora se află primarul New Yorkului, Bloomberg, care se simt apăsați de un sentiment de răspundere civică. (Tom, amicul meu newyorkez, mi-a spus că sunt atâția oameni care fumează pe stradă,

încât trebuie să *intri undeva* ca să respiri aer curat.) Iar pentru Lin Yutang, chiar acest lucru este un avantaj al fumatului. El îi irită pe oamenii mari, buni, raționali, corecți, cumsecade și de bun-simț:

„Chiar dacă-mi plac persoanele rezonabile, detest ființele perfect raționale. Mă tem și mă simt nelalocul meu când intru într-o casă în care nu există scrumiere. S-ar putea ca încăperea să fie prea curată și prea ordonată, pernele la locul lor, iar oamenii, corecți și lipsiți de sentimente. Și imediat sunt silit să adopt cel mai cuminte mod de comportare, sinonim cu cel mai inconfortabil mod de comportare."

Fumatul realizează ceea ce ar trebui să realizeze marea satiră: îi calmează pe cei nenorociți și îi nenorocește pe cei calmi. Cei buni detestă obiceiul – comentatorii liberali încă se întreabă de ce oamenii săraci își risipesc resursele financiare, și așa reduse, pe fumat, fără a înțelege că acesta le face de fapt viața suportabilă. Cei oprimați iubesc fumatul. Scriind despre dificultatea de a fi *Fără o lețcaie în Paris și Londra*, George Orwell a spus: „Tutunul făcea totul suportabil." Iar în *Oameni de duzină*, Barbara Ehrenreich afirmă că fumatul le conferă o senzație trecătoare de autonomie chelnerițelor din restaurantele de mâna a doua: „Munca o faci pentru alții; fumatul îl faci pentru tine. Nu înțeleg de ce cruciații campaniei antifumat nu au priceput elementul de autocompătimire sfidătoare care face ca obiceiul să fie atât de îndrăgit de victime – ca și cum la locul de muncă din America singurele lucruri pe care oamenii le știu doar ale lor sunt tumorile pe care și le bibilesc și momentele libere pe care le dedică alimentării acestora."

Iar acum să trecem la o întrebare importantă: cum se fumează? Adevăraţii leneşi ar trebui să-şi ruleze singuri ţigările? Sau să fumeze ţigarete gata făcute? Sau trabuc? Ori pipă? Să căutăm un sfat din partea unui poet:

„Sublim tabac! Marinărească trudă,
Ori tihna turcului, aroma-ţi crudă
Le însoţeşte, în harem, pe val,
Căci tu eşti opiului egal,
Magnific peste poate în Stambul,
Prin Strand sau Wapping, iar iubit destul,
Divin în narghilea, grozav în pipă,
De ambră-n aromatica risipă,
Mai orbitor ca orice vrăjitoare
Când eşti în straiele-ţi strălucitoare
Darămite-n pielea goală când te-aduc
Adoratorii tăi! Dă-mi un trabuc!"[1]

Aşa se exprimă Lord Byron (în *Insula*, 1823), care a preferat trabucul gol-goluţ în dauna delicatei şi îmbrăcatei pipe. Însă astăzi necazul este că trabucul tinde să fie perceput mai curând ca un simbol al stării sociale decât ca instrument ce oferă plăcere. Trabucul te duce cu mintea la capitalistul bogat şi mulţumit de sine, nu la poet/filozof/călugăr. Aşa cum remarca Walt Whitman, trabucul „are la un capăt un jar ce scoate fum şi o scânteie arogantă la celălalt".

Eu unul sunt adeptul ţigărilor rulate personal, un obicei pentru care sunt ironizat de fumătorii de ţigarete

[1] Byron, *Opere*, vol. 2, trad. Aurel Covaci. Ed. Univers, Bucureşti, 1985, p. 398 (n. tr.).

gata făcute, care spun că ar trebui să fumez ceva „ca lumea" şi să mă scutesc de chinul de a le rula. Dar există şi ţigări prerulate, la îndemână. Pentru mine, însă, actul de a mi le pregăti constituie o parte a plăcerii. În timp ce le fac nu pot lucra, aşa că ţigara pregătită de mine prelungeşte plăcerea fumatului. Apoi, ele ţin mai mult şi se sting mai des. În plus, oferă un fum mai satisfăcător (mărcile cu conţinut redus de gudron sunt ipocrite; ori fumezi, ori nu). Avantajul definitiv al ţigării rulate este că revine mai ieftină decât cea gata pregătită.

Înainte de anii '60, gânditorii şi scriitorii iubeau pipa. Utilizarea ei aproape că a dispărut, însă la cumpăna dintre secole se părea că toată lumea fuma doar pipă. În *Doamna mea Nicotina* de J.M. Barrie şi în mai toată opera lui Jerome K. Jerome, scriitorilor şi amicilor acestora rareori le lipsea pipa din gură. Pe masa mea de lucru se află un exemplar din *Pipa şi punga de tutun: Cartea de poezie a fumătorului*, publicată în 1894, care cuprinde o sută treizeci şi patru de poezii spre lauda fumatului.

„O, binecuvântată pipă,
Ce-o ţin acum în mână-o clipă,
O încântare-i rotunjitul tău căuş
Neted şi negru, parcă dat cu tuş."

Ei, şi dumneavoastră, doar n-am susţinut că asta este poezie adevărată.

Trebuie să spun că aş recomanda pipa celui dornic să se iniţieze în lenevie. Dacă rezistă ironiilor şi dojenilor celor iubiţi, atunci adoptarea ei poate fi un mod de a reveni la epoca dispărută a reflecţiei elegante. Pipele cer timp şi calm. Fumez şi eu din când în când

câte una. Prietena mea, Victoria, o detestă. Când am întrebat-o de ce – poate nu-i place mirosul – mi-a răspuns: „Nu. E vorba de atitudine." Presupun că nu suportă să mă vadă lenevind. A zis că am voie să pufăi din pipă, numai să nu mă vadă și să nu-i trimit fotografii în care apar fumând pe domeniul public. Mare păcat, fiindcă aș fi vrut să fiu prezentat fumând pipa în fotografia mea de autor. Consider că pipa ar fi transmis dragostea față de lejeritate și contemplație; cred însă că nu se cuvine să tulbur armonia casnică – un subiect care, întâmplător, apare destul de frecvent în antologia *Pipa și punga de tutun*. Mulți poeți sunt frământați de vechea dilemă a fumătorului: ori trabucul, ori soția – și în general optează pentru trabuc, la fel ca Rudyard Kipling:

„Milioane de-alde Maggie gata-s să suporte jugul,
O femeie-i tot femeie, dar trabucul scoate fumul."

Partea bună a fumatului de pipă este că nu trebuie să renunți la țigarete. Mallarmé propunea „țigarete vara, pipă iarna". Cred că idealul ar fi să ai de toate în casă: o pipă și întreaga panoplie de produse pentru pipat: un cartuș de țigarete; o uncie de tutun de rulat țigări și multă hârtie Rizla, plus un morman de trabucuri fine pentru ocazii deosebite. Am înțeles că în epoca victoriană, în casele mai înstărite, „masa de fumat" era un element obișnuit. Ea punea la dispoziție tot soiul de sertare și policioare pentru depozitarea diferitelor articole necesare fumătorului împătimit. Știm, desigur, de existența redingotei de fumat (smochingul): acel halat de zi care, presupun eu, avea rolul practic de a absorbi mirosul de fum, pentru ca bărbatul să se poată retrage în încăperea unei doamne fără a-i jigni nasul delicat. Fesul, se spune, a fost inventat având-se în vedere același scop. Serios, păcat că acea epocă de aur a apus.

Vor învinge moraliștii? Opozanții tutunului sunt puritanii, controlorii, constructorii de baraje, oamenii băgăreți – cei care, împotriva naturii, încearcă să redirecționeze impulsurile oamenilor într-un sens contrar dorințelor firești, chiar ale lui Dumnezeu, am putea spune. Fumătorii se lasă duși de curent. Însă ar putea muri de timpuriu.

Se afirmă că una dintre problemele fumatului este efectul nedorit produs asupra nefumătorilor. În epoca victoriană, când fumătorii erau mai degrabă tolerați decât surghiuniți în frig, locuințele aveau fumoare, unde ei se puteau retrage pentru a-și satisface viciul fără a-i deranja pe ceilalți. Fumoarele ar trebui readuse în case și în clădirile de birouri. S-ar cuveni să fie confortabile, ca niște cluburi; să pună la dispoziție cărți și ziare, devenind locuri pentru gândire, meditație și digestie.

Ar trebui să ne cumpărăm fesuri și smochinguri. Să ne rulăm singuri țigările. Pe scurt: să sărbătorim fumatul și să scăpăm de sentimentul de jenă care planează asupra noastră. În mod paradoxal, cred că dacă s-ar proceda astfel, am fuma mai puțin. Libertatea ar aduce cu sine și responsabilitatea.

Ora 9 seara

CASA LENEȘULUI

„Fără să te clinteşti din loc
Poţi cunoaşte-ntreaga lume;
Fără să priveşti pe fereastră
Vezi drumul spre paradis."

Lao Tzu, *Tao Te Ching* (cca sec. al IV-lea î.Hr.)

„Şi vânt, şi ploi la geamuri par să bată,
Iar cerul şi pământul se fac una.
Dar loc nu vor găsi ca să străbată
Şi-atunci cu-atât mai dulce-n casă-i tihna."

James Thompson, *Castelul indolenţei* (1748)

Odată, la o discuţie, am făcut o glumă: „Statul în casă este noua modalitate de a ieşi." Lucram la ziarul *Guardian* şi mă ocupam de un proiect special, creând un supliment numit *Spaţiu*, despre cămine şi interioare. Voiam să-i entuziasmez pe cei de la departamentul de publicitate şi am încercat asta cu ajutorul mottoului de mai sus pe care îl consideram extrem de spiritual.

Deşi cam trăsnită şi specioasă, exprimarea conţine un grăunte de adevăr. Ieşirea mereu în oraş poate fi apăsătoare. Intră în categoria muncă grea. Încercarea de a fi la curent cu fiecare nou bar, club, film, spectacol sau grup muzical reprezintă o slujbă cu normă întreagă, iar asta îţi dă senzaţia că în alte locuri s-ar putea petrece lucruri mai interesante. Mergi la un bar la modă şi te simţi *au courant* vreme de câteva minute, după care afli că în cotloanele lui există o încăpere pentru VIP-uri; poate că acolo se întâmplă ce e mai important, te gândeşti. Iar dacă pătrunzi într-una dintre aceste încăperi, constaţi că oamenii interesanţi tocmai au plecat la un hotel. Ajungi la hotel şi te trezeşti vorbind de unul singur la un umeraş, pentru că personalitatea a plecat. Vorbeşti cu vedeta şi descoperi că e plicticoasă. Efortul psihic e mult prea mare. De aceea, hotărârea de a rămâne acasă constituie o mică victorie a sufletului, aşa cred. Asta înseamnă că, măcar pentru o seară, laşi deoparte lumea şi seducţiile ei. Îţi zici: „Nu-mi pasă." O să-ţi creezi propriul paradis alcătuit din perne moi, televizor şi pizza, propriul castel al indolenţei.

Gândind simplu, desigur, şederea între patru pereţi este visul oricărui leneş, datorită efortului fizic

minim pe care îl presupune. Se evită astfel preocuparea plicticoasă și costisitoare de a te pregăti, ieșirea din casă, drumul până nu știu unde, participarea la eveniment, apoi, când totul se încheie, deplasarea spre casă, și mai plicticoasă și mai scumpă. Deseori, distracția e căutată din obligație, nefiind mereu propria opțiune. Planurile migăloase de distracție, așa cum pe drept cuvânt spunea dr. Johnson, rareori îți oferă serile cele mai reușite, care de obicei vin pe neașteptate, când te lași în voia sorții, a aleatoriului și a haosului.

Dincolo de atracțiile evidente ale șederii acasă, există și beneficii sociale și spirituale pe care le prezintă acest fel de inacțiune. În primul rând, statul acasă reprezintă un atac la adresa culturii acțiunii, care ne asaltează. Dacă mergeți prin oraș în cursul zilei, e imposibil să nu remarcați numărul de afișe și firme de magazine care ne îndeamnă să *acționăm*. Mergi, mergi, mergi! MTV și alte canale de televiziune prin satelit ne bombardează cu imagini înfățișând oameni care plonjează din cer, săritori cu coarda, concursuri de skateboard, de snowboard, schiori pe apă, surfiști, bicicliști cățărându-se pe munte, curse de mașini pe teren accidentat, iar mesajul este fără echivoc: „Ieși din casă, fraiere! Uite ce grozav e! Nu mai sta între patru pereți! Fă ceva! Orice! Nu te opri. Nu mai gândi. Dă-i drumul! Fă-o acum!"

Leneșul urmărește acest talmeș-balmeș sinistru de opțiuni de stiluri de viață și hotărăște: „Nu, n-o face. Pur și simplu, nu. Nu pleca – stai." În loc să *iasă*, decide să *rămână*, să existe. Leneșul are un suflet căruia îi trebuie contemplație și, în locul concediilor active de divertisment și al nopților tematice petrecute în oraș, visează să stea într-o colibă de pe un deal din

China, să-și lase bărbuță și să poarte un zâmbet fericit pe buze, meditând la frumusețea naturii și la neghiobia omului. Într-adevăr, mulți dintre cei mai înțelepți gânditori ne sfătuiesc să stăm acasă.

Versurile de la începutul capitolului sunt extrase din filozofia chineză clasică, *Tao Te Ching*. Scrise în secolul al IV-lea î.Hr., paternitatea lor este nesigură, dar mulți savanți le atribuie unui scriitor pe nume Lao Tzu. *Tao Te Ching* este textul principal din curentul de gândire chinez cunoscut sub numele de taoism. Plin de paradoxuri, tema sa principală este *wu wei* – filozofia inacțiunii. Chinezii bătrâni și surâzători țineau la imaginea râului care, în drumul său dinspre munți spre mare, alege calea minimei rezistențe și astfel creează meandre unice prin frumusețe. *Wu wei* ne îndeamnă să mergem ca râul în viața de zi cu zi; să ne abandonăm sorții și să plutim la vale blând, cu detașare, uimire perpetuă și înțelepciune. Cred că aforismul „Lucrurile bune li se întâmplă celor ce așteaptă" ar fi cea mai bună caracterizare. Taoiștii consideră că există o forță nevăzută care stăpânește evenimentele, iar calea cea mai înțeleaptă este să cedăm în fața ei și să renunțăm la vanitatea noastră:

> „Fă doar ce nu presupune nici o acțiune, iar ordinea se va instăpâni."

Fiind mereu ocupați, sâcâindu-i pe alții, făcând câte ceva, ne irosim energia, ca și cum am încerca să vâslim împotriva curentului. Asta înseamnă icnete, gâfâieli și sudoare, și prea puțină deplasare. Politic vorbind, taoismul predică o înțelepciune similară. Oamenii fac

prea multe eforturi, ni se spune. Politicienii ar trebui să nu se mai amestece și să-i lase pe oameni să-și trăiască viața în liniște:

„Fiindcă cei investiți cu autoritate iubesc prea mult acțiunea, popoarele sunt greu de guvernat."

Teoria mea este că lumea se împarte în două: leneși și antileneși. Pe aceștia din urmă îi botez acum „pisălogi". Ei sunt oameni pe care pur și simplu nu-i lasă inima să nu se amestece în viața altora. Le lipsește imaginația, cred în munca îndârjită, în exploatare și ipocrizie, și devin politicieni, birocrați și îmbuibați perfecți. Vor ca mereu să se întâmple câte ceva, dar nu le pasă ce anume. Își impun părerile prin forța legii, coerciție și cu ajutorul presei și-și justifică acțiunile spunând că au creat slujbe ori au redus costurile, au sporit cheltuielile sau au realizat profituri pentru acționari. „Trebuie făcut ceva!" – aceasta e lozinca lor. Și trec la treabă, ridicând zgârie-nori, centre sociale, baraje și autostrăzi, dar le și place să se vâre în planurile altora – refuzând să aprobe planurile cuiva de a lărgi ferestrele unui hambar cu câțiva centimetri, de exemplu. Mai grav este că „pisălogii", nemulțumiți de faptul că *fac ei înșiși lucruri*, încearcă să ne oblige și pe noi, leneșii, să procedăm la fel. Cel mai convingător exemplu din istoria recentă este reprezentat de încercările guvernului britanic de a sili șomerii fericiți să-și ia slujbe cu program normal, fără sens și înjositoare. „Statul modern", scria C.S. Lewis în 1958, „nu există ca să ne protejeze drepturile, ci ca să ne facă bine sau să ne facă buni – în orice caz, ca să ne facă ceva sau să ne determine să facem ceva." În loc să găsească

„lucruri de făcut" pentru oameni, n-ar fi mai de bun-simț să ne ajute să nu facem nimic? În presă, pisălogii pun la dispoziția bieților oameni nenumărate sfaturi pe care nu le-a cerut nimeni.

Nenorocirea este că oamenii care fac, pisălogii, reușesc să strice tot. Blaise Pascal, marele filozof și matematician francez cunoscut îndeosebi pentru lucrarea intitulată atât de modest *Cugetări*, dar care a inventat și transportul public, a reflectat asupra acestui subiect. *Cugetările* (1670) au fost scrise în apărarea creștinismului ca singura religie adevărată și, drept urmare, deranjează sensibilitățile pluraliste de astăzi. Cu toate acestea, în ele găsim gânduri atât de profunde, încât merită să aruncăm o privire asupra lor. Iată cum îi caracterizează Pascal pe pisălogi:

„Când, din întâmplare, am început să iau seama la diferitele frământări ale oamenilor, la pericolele și ostenelile cărora trebuie să le facă față la Curte, sau în război, care stârnesc atâtea certuri, patimi, lovituri îndrăznețe și de atâtea ori necurate etc., am constatat că toată nenorocirea li se trage numai din faptul că nu știu să stea liniștiți într-o cameră. Dacă unui om, având din ce să trăiască, i-ar face plăcere să stea la casa lui, nu și-ar mai părăsi-o ca să pornească pe mare sau la asediul vreunei fortărețe. Nu s-ar plăti atât de mult pentru o funcție în armată dacă n-am găsi de nesuportat să nu ne mișcăm din oraș, după cum conversațiile și distracția jocului nu au căutare decât pentru că nu ne face plăcere să stăm acasă."[1]

[1] Blaise Pascal, *Cugetări (texte alese)*, trad. Ioan Alexandru Tudea, Ed. Univers, București, 1978, p. 48–49 (n. tr.).

Hitler, Stalin, Mao, Idi Amin, Mussolini: înainte de toate, aceştia au fost pur şi simplu birocraţi înguşti la minte. Ei au profitat de temerile popoarelor pe care le conduceau pentru a le promite o eficienţă perfectă, care i-a liniştit şi înşelat pe oamenii slabi. „S-ar părea că majoritatea necazurilor lumii sunt provocate de oameni care sunt prea ocupaţi", a scris Evelyn Waugh. „Dacă politicienii şi oamenii de ştiinţă ar fi mai leneşi, am fi cu mult mai fericiţi."[4]

Cei care-şi iau zile libere, care fac un pas înapoi ca să admire lumea, cei leneşi, cei ce nu se lasă pisălogiţi, scriitorii, poeţii şi muzicienii realizează mult mai multe pentru a face ca viaţa să merite a fi trăită, producând cultură, însă nu se prea amestecă în felul în care se desfăşoară lucrurile, în gestionarea infrastructurii, în birocraţia spitalicească sau sistemul de învăţământ, în consiliul local sau circa financiară. Şi asta deoarece consideră că astfel de lucruri sunt extrem de plicticoase. În loc să încerce să schimbe modul în care trăiesc oamenii, ei se concentrează asupra transformării propriei vieţi. Aş spune că, dacă n-ar exista celibatul, abstinenţa şi, în general, lipsa oricărei distracţii, călugării ar avea o viaţă plăcută. Ei s-au retras din lume şi s-au dedicat rugăciunilor şi studiului. Atenţie, mă refer la călugării care gândesc şi au tot timpul la dispoziţie, care sunt scutiţi de imperativul de a face bani şi de a ţine pasul cu moda, ceea ce reprezintă un efort cumplit, cei care au creat marea artă a lumii în Evul Mediu.

Acasă, poţi fi liber şi nestăpânit. În *Ce este anapoda pe lume*, G.K. Chesterton a atacat ideea potrivit căreia căminul acţionează ca o constrângere. El susţinea altceva: „Căminul este singurul loc în care domneşte

libertatea. Ba nu, este singurul loc în care domneşte anarhia. Este singurul loc de pe pământ unde omul poate modifica totul peste noapte, poate face o experienţă sau trăi o fantezie[...]. Acolo, omul îşi poate permite să poarte halat şi papuci, dar sunt sigur că aşa ceva nu i s-ar îngădui la Savoy."[5]

Cea mai impresionantă operă literară scrisă vreodată în favoarea şederii acasă este *În răspăr*, de J.K. Huysmans, publicată în 1884. Huysmans a fost un scriitor decadent de la sfârşitul secolului al XIX-lea care avea o slujbă pe timp de zi – a lucrat treizeci de ani ca funcţionar la Ministerul de Interne. Noaptea, însă, îşi lăsa imaginaţia să zburde liberă şi astfel a creat una dintre cele mai fascinante opere ale epocii. *În răspăr* constituie un studiu al unui dandy pe nume Des Esseintes. După ce a epuizat plăcerile oferite de oraş şi nu a reuşit să descopere sensul vieţii în sexul deşănţat şi în nopţile pierdute, el hotărăşte să se retragă într-un conac aflat pe un deal şi să-şi creeze propria realitate artificială, un paradis de culori, mirosuri şi frumuseţe, totul comandat printr-o mulţime de dispozitive mecanice ingenioase. Este motivat de lenevia trupească şi snobismul minţii. Nu vrea să se oboseacă deloc; nu vrea să mai conviețuiască cu oamenii pe care îi consideră vulgari fără putinţă de scăpare. A te deranja singur, consideră Des Esseintes, este vulgar. Cu resursele sale interne şi cu ajutorul cărţilor, nici nu este nevoie să se deplaseze, „să acţioneze":

> „Călătoria era pentru el inutilă şi imaginaţia îi părea în stare să înlocuiască din plin vulgara realitate a faptelor[...]. Negreşit că te-ai putea deda, de pildă, unor lungi explorări stând la colţul sobei, ajutând la

nevoie închipuirea îndărătnică sau lentă prin lectura sugestivă a unei opere în care se narează despre îndepărtate călătorii."[1]

Des Esseintes nu suportă materialismul lumii și filistinismul pe care îl percepe la ființele care-l înconjoară:

„Presimțea o neghiobie atât de incorigibilă, o asemenea repulsie față de ideile lui, un atare dispreț pentru literatură, pentru artă, pentru tot ce el adora, implantate, ancorate în capetele acestea înguste de negustători preocupați numai de pungășiile lor și accesibili numai distracției vulgare a spiritelor mediocre – politica – încât se întorcea acasă turbat și se încuia cu cărțile sale."[2]

Huysmans intenționase să scrie despre un personaj care „a descoperit în artificialitate ceva specific pentru dezgustul stârnit de problemele vieții și de manierele americane ale vremii sale. Mi l-am imaginat găsindu-și drumul în zbor către țara viselor, căutându-și refugiul în iluzii extravagante, trăind singur și izolat, departe de lumea contemporană, într-o atmosferă care sugerează epoci mai prietenoase și medii mai puțin odioase."

Așadar, scăpat de toți activii pisălogi, personajul lui Huysmans începe să-și construiască propria lume minunată. Ajutat de câțiva servitori buimaci, el își folosește averea considerabilă și imaginația ca să

[1] Joris-Karl Huysmans, *În răspăr*, trad. Georgeta Horodincă, Ed. Minerva, col. BPT, București, 1974, p. 24–24 (n. tr.).

[2] *Ibid.* p. 29 (n. tr.).

construiască o realitate absurd de extravagantă. Primul pas este să doarmă în cursul zilei și să devină activ noaptea:

„El dorea culori a căror expresie să iasă în evidență la lumina artificială a lămpilor; puțin îi păsa dacă la lumina zilei erau insipide și reci, deoarece el nu trăia de fapt decât noaptea, gândind că numai în vecinătatea umbrelor te simțeai mai acasă, mai singur; ele stimulau mintea care numai atunci devenea cu adevărat scânteietoare; simțea o plăcere deosebită să stea într-o cameră luminată din plin, care să fie singura trează, singura de veghe, în mijlocul caselor întunecate și adormite, un fel de plăcere în care intra poate și un strop de vanitate, o satisfacție cu totul aparte, încercată doar de acei muncitori care continuă să lucreze târziu și, în momentul când ridică perdelele ferestrelor, zăresc în jurul lor totul stins, totul mut, totul mort."[1]

Probabil cea mai cunoscută dintre inovațiile lui Des Esseintes este țestoasa de aur. El se gândește că ar fi plăcut să aibă în camera de zi un ornament care să se miște, de aceea dorește ca o țestoasă să aibă carapacea placată cu aur și încrustată cu pietre prețioase. Un alt capriciu este invenția pe care o numește „orga de gură", o mașinărie complicată care oferă picături de diverse lichioruri din numeroase robinete, ideea fiind amestecarea lor pe cerul gurii pentru a se crea o simfonie de arome. El mai comandă cele mai pretențioase, delicate și fragile flori de seră ca să-și decoreze casa.

[1] *Ibid.* p. 15 (n. tr.).

Există și o agreabilă undă de umor negru ce mai taie din elanul descrierilor minuțioase ale experimentelor făcute de personaj: țestoasa moare, observă el într-o seară și, după descrierea în detaliu a orgii pentru gură, Des Esseintes constată că nu are chef să aștepte până ce se va încheia întreaga procedură și atunci se servește cu o înghițitură de „whisky de Irlanda", după care se așază. Și nu mai e nevoie s-o spunem dar, și florile se vestejesc de asemenea.

În cele din urmă, Des Esseintes este învins de pisălogi. Stilul său de viață îl face să se îmbolnăvească, iar doctorii spun că trebuie să se întoarcă la Paris, să iasă în oraș, să se distreze și să stea de vorbă cu lumea. În caz contrar, soarta lui va fi „nebunie urmată în scurtă vreme de o tuberculoză". Nemulțumit, Des Esseintes cedează în fața acestor sfaturi: „Oare nu se surghiunise el însuși din societate? Cunoștea el un singur om care să fi încercat, ca el, să ducă o viață retrasă, o viață de contemplație, care să se închidă în visul său? Cunoștea el oare un om capabil să aprecieze gingășia unei fraze, subtilitatea unei picturi, chintesența unei idei, un om al cărui spirit să fie destul de cizelat ca să-l înțeleagă pe Mallarmé și să-i placă Verlaine?[1]"

S-a putea ca proiectul lui Des Esseintes să fi eșuat, dar asta nu înseamnă că nu trebuie să ne inspirăm din încercarea lui eroică de a-și înălța sufletul prin mobilarea interiorului. În prezent, problema este că moda pentru interioare a devenit o asemenea industrie, o preocupare atât de răspândită, încât a căzut pradă acelorași anxietăți ca orice alt aspect al vieții, adică: Nu-i așa că sunt cel mai tare, că sunt bogat? Ne slujim

[1] *Ibid.* p. 244 (n. tr.).

de îmbrăcăminte și de decorarea casei ca să ne etalăm puterea și averea. Acestei puteri i se conferă un asemenea statut înalt, încât exercită asupra noastră aceeași forță pe care o exercitau altădată virtuți precum „bun-gust" sau „rafinament" sau „curățenie." „E tare!" am putea spune despre locuința unui prieten burlac, la fel cum, în urmă cu o sută de ani, am fi zis pe un ton aprobator: „E foarte curată."

Revistele pentru interioare și programele TV care prezintă viața de un idilism imposibil au și ele un rol în această conspirație de a ne face să ne simțim mărunți. „Realizați aspectul" este propunerea pe care o folosesc revistele atunci când prezintă o serie de produse similare cu cele văzute în camera de zi a unei celebrități. Asta este o pură fantezie: casa nu este idilică, obiectul nu ne va ajuta să „căpătăm aspectul" și nici nu ne va aduce vreo satisfacție de durată în afară de emoția resimțită la cumpărare, ca să nu mai vorbim de munca enormă pe care o presupune realizarea respectivului aspect. În plus, obiectele sunt enumerate în speranța că producătorii vor cumpăra spațiu publicitar în revistă, sporindu-i astfel profiturile, iar ea se bazează pe nesiguranța noastră pentru a ne determina să cumpărăm lucruri. Asemenea programe ne fac să ne simțim prost: în desenul animat *The Simpsons*, Marge citește o revistă numită *Case mai bune*, cu subtitlul „Decât ale voastre". După mine, scopul interiorului trebuie să fie acela de a ne ajuta să *evadăm* din lumea exterioară, nu să o aducem pe aceasta în căminul nostru, cam în același mod în care leneșul scapă de ea retrăgându-se în propria sa lume interioară. Unde credeți? În mintea sa; și în pat.

Acest ideal de interior alternativ se regăsește în scrierile chinezești și în stilul de viață al boemilor care-și iau libertăți fără constrângeri, al scriitorilor, artiștilor și intelectualilor englezi și nu numai de la începutul secolului XX, pe care i-am întâlnit deja. Idealul boem-chinez îmbină simplitatea și armonia cu natura. Acest lucru prezintă avantajul că face accesibil interiorul individual. „Ne vom construi casele[...] atât de simple și de elementare, încât ele se vor potrivi în locurile izolate dintre dealuri[...] fără a deranja armonia peisajului ori cântecul păsărilor" – iată visul scriitorului preboem Edward Carpenter în 1889.

Într-un roman al de acum uitatei Ethel Mannin, eroul privește cu plăcere în jurul casei lui modeste: „Îi place încăperea goală, cu fereastra înaltă și pereții de culoare deschisă, rafturile de cărți și divanul cu pătura în dungi albastre și gălbene, țesută de mână, scaunul vechi din lemn de stejar cu șezutul din pai și masa de un albastru-pal, covorașul din pai[...]. Asta reduce la simplitate meseria de a trăi."[4]

Simplu înseamnă mai puțină muncă și mai puține cumpărături. Estetul Cecil Beaton a lansat îndemnul de a fugi de modă și de a îmbrățișa stilul personal atunci când este vorba despre decorațiunile interioare:

„În ultimă instanță, doar gustul individual poate crea un stil sau o modă, întrucât nu este preocupat să meargă pe urmele altora. Prin urmare, indiferent ce alege individul conform gustului său, în materie de scară sau de vreun coș împletit, totul trebuie să se bazeze pe alegerea personală, din nevoia spirituală care afirmă și conferă valoare acelei scări sau acelui coș. Frumusețea acestor lucruri se transmite cumva prin personalitatea celui care alege. La urma urmelor, prin selecția pe care o facem ne trădăm eul, iar individualistul ne poate face să vedem obiectele alegerii lui cu alți ochi – cu ai lui, adică."[5]

Sau, după cum a declarat Quentin Crisp revistei *NME* în 1981:

„Moda nu trebuie să decidă cine ești. Stilul decide cine ești și capacitatea ta de a continua astfel."[6]

Dacă vrei să-ți creezi un apartament confortabil, personalizează-l. O locuință orbitoare, declarativă, plină cu cele mai noi lucruri, îi va face pe alții să se simtă jenați. „Aderiunea slugarnică la dictatele modei reprezintă metoda degeneratului de a-și afirma respectul de sine", au scris recent editorii revistei *Chap*. Pentru leneș, este esențial să nu comită acel păcat burghez de „a se strădui prea tare". Idealul dumneavoastră nu trebuie să fie un chin. Iată cum descrie Beaton casa Doreliei John, soția pictorului Augustus John:

„N-a existat nici cea mai mică intenție de a decora casa. Culorile au crescut de bună-voie alături. Nimic nu este ascuns; recunoști o onestitate a vieții care transpare din fiece detaliu – servanta uriașă cu cești albe și albastre, burcanele de ceapă murată, firele de lână, pervazurile ferestrelor pline cu ghivece de geranium și cactuși, în vreme ce, aproape de geamuri, pițigoii se leagănă pe o coajă de ananas atârnată într-un copac. Bustul lui Modigliani are un ghiveci cu un cactus pe cap. În colțul holului de la intrare, cutii cu mere și crose de crochet sunt

azvârlite de-a valma, alcătuind un tablou de viață încărcat de simțire și complet lipsit de pretenții.[a]

În cartea sa *Arta de a trăi,* scriitorul chinez Li Liwen (avem nevoie de mai multe cărți cu un asemenea titlu: viața e o artă, nu ceva ce încropești în jurul slujbei) susținea că, atunci când vine vorba despre construirea unei case, bunăstarea nu poate fi înlocuită de imaginație:

„Luxul și opulența trebuie evitate în arhitectură. Asta pentru că nu numai oamenii de rând, ci și regii și funcționarii superiori, se cuvine să aprecieze virtutea simplității. Lucrul cel mai important la o casă de locuit nu este splendoarea, ci rafinamentul; nu decorațiunile complicate, ci noutatea și eleganța. Oamenilor le place să-și etaleze splendoarea bogată nu pentru că țin la ea, ci pentru că le lipsește originalitatea și, în afara străduinței de a etala, nu se pricep deloc să inventeze altceva. De aceea se văd siliți să se mulțumească doar cu strălucirea."[a]

„Simpla strălucire" este caracteristica pisălogului. Am convingerea că am vizitat cu toții case în care s-a depus un efort uriaș ca să se țină pasul cu presiunea exercitată de modă. Lucrări de artă scumpe, împrăștiate pretutindeni, canapele ca la carte, și totuși se simte o atmosferă apăsătoare care vă face să plecați la cinci minute după sosire. Poate în mod surprinzător, nu-mi place dezordinea. În parte, pentru că sunt prin natura mea o persoană dezordonată și de aceea reacționez excesiv în fața dezordinii altora, dar și pentru că, în calitate de leneș, dezordinea sfârșește

prin a-ți fura timpul. Lăsăm lucrurile să degenereze în haos deoarece nu ne deranjăm să facem curățenie, apoi risipim ore în șir încercând să ne găsim șosetele sau cuțitul potrivit, deoarece totul e pretutindeni. În mod paradoxal, dacă vrei să fii cu adevărat leneș, trebuie să dovedești și eficiență.

În ultima vreme, Hugh Hefner a făcut mai multe decât oricine pentru promovarea ideii de a sta acasă. În anii '60, revista *Playboy* publica articole superbe, care cuprindeau planurile caselor unor burlaci. Patul era punctul central, firește; avea încorporate un sistem audio, un televizor și un bar, era probabil circular și pe el stătea întinsă o blană de leopard. Fantezia *Playboy* atrage majoritatea bărbaților: emancipare sexuală, eliberare de atașamentul sentimental, băutură și lux.

În mod similar, cândva am făcut o pasiune pentru tronul confortului american, șezlongul La-Z-Boy. Îmi plăceau grosolănia lui, care sacrifica stilul în favoarea confortului, dimensiunile lui uriașe și mecanismele complexe, modul în care se putea transforma din fotoliu în șezlong, apoi în pat, cuprinzându-te mereu în îmbrățișarea lui strivitoare. El reprezintă un soi de *În răspăr* pentru fiecare, un exemplu de mașinărie uriașă și masivă făcută de om, în scopul totalei relaxări. Cu toate acestea, la prețul de o mie de lire, nu am avut niciodată bani suficienți ca să investesc într-un asemenea obiect și a trebuit să mă mulțumesc cu un fotoliu modest și un scăunel pentru picioare.

Astfel, idealul *Playboy* a rămas o fantezie pentru mine, dar încă mă întreb: dacă reușești să îl realizezi – să spunem că ești fiul unui dictator – atunci ce se întâmplă? Unde se sfârșește fantezia? Te îneci într-un

munte de cocaină, ca Scarface, în vreme ce citadela ta este atacată din toate părțile?

Cu toate acestea, casa de fantezie *Playboy* a fost o sursă extraordinară de stimulare a acelui curent modern lăudabil, casa retro. Trăirea în trecut este o modalitate eficientă de a te retrage din vulgaritatea prezentului. Am observat această trăsătură la artiști. Prietenului meu, John Moore, muzician, cândva component al unei trupe foarte zgomotoase, The Jesus and Mary Chain, îi place acum să asculte acasă postul de radio Classic FM. „Dorim să pretindem că epoca modernă nu există și că trăim în anii '20", spune el. Respectul față de o epocă trecută nu înseamnă în mod necesar o simplă nostalgie și escapism; poate reprezenta și o respingere conștientă a valorilor consumerismului și senzația că devii o victimă a căutării permanente a „ultimelor noutăți". Orice epocă este bună; eu unul prefer secolul al XVIII-lea. Mai am un prieten a cărui casă este un monument închinat anilor '60: scaune portocalii din plastic, afișe cu The Monkees, un tonomat și teancuri de discuri pe viteza 45, toate cumpărate la mâna a doua. Sfat pentru leneși: faceți-vă cumpărăturile în târguri, în magazine de mâna a doua, la licitații și de pe internet. Veți cheltui mai puțin, veți crea mai mult și veți trăi mai regește decât orice broker spilcuit care azvârle trei mii de lire pe o canapea din piele.

Trebuie să-i admirăm pe cei care tind către o viață mai bună și reușesc s-o realizeze cu fonduri mici. În vremurile moderne, cei care au impresionat cel mai mult prin retragerea lor au fost membrii grupului punk anarhist CRASS, ale căror muzică și versuri politice, anticapitaliste, au înviorat începutul deceniului opt,

altfel foarte deprimant. Influența lor a fost uriașă și a inspirat o generație întreagă de tineri nemulțumiți să se îmbrace doar în negru și să decoreze cu inscrisuri anarhiste stațiile de autobuz. Însă ei au practicat ceea ce propovăduiau, înființând o comună deschisă, de gen hippy, în Essex, la marginea Londrei, unde cultivau legume, făceau artă și hoinăreau. M-am dus o dată în vizită acolo și am descoperit un mic paradis: o grădină plină de magazii de unelte, ateliere și flori, o parcelă cu legume și un interior care era un amestec între Barbara Hepworth[1] și călătorul New Age. Trăind dintr-un venit foarte mic, fondatorul Penny Rimbaud, care se afla pe acoperiș și punea o izolație, mi-a întărit convingerea că lipsa de bani nu trebuie să fie o barieră în calea celui ce dorește să-și creeze propriul paradis. Asta m-a făcut să cred că adevărata lene înseamnă răspundere totală și că libertatea rezultă din independența deplină. De aceea am cumpărat *Manualul complet „Fă totul singur"* publicat de *Reader's Digest*.

Așa am fost inspirat să-mi creez o bodegă în casă. Pentru mine, plăcerea de a sta acasă se învârte în jurul ideii de a bea și a discuta. De aceea, am luat bucătăria auxiliară, deloc impresionantă, din ferma închiriată de noi în Devon și am instalat o țintă pentru săgeți și două scaune vechi de sufragerie, care m-au costat șapte lire fiecare la un magazin de vechituri. Am mai adăugat o stampă înfățișând câini jucând biliard, lumini delicate, un trunchi vechi de copac, un joc de *shove-ha'penny*[2], stampe de Hogarth, o seceră veche pe

[1] Sculptoriță abstractă din Marea Britanie (1903–1975), care îmbină în arta ei forme geometrice derivate din natură (n. tr.).

[2] Joc ce constă în aruncarea unor monede spre o țintă (n. tr.).

care am găsit-o pe un morman de gunoi și ilustrate cu oameni din Cornwall mâncând plăcinte de dimensiuni uriașe. Toate astea le-am găsit aruncate sau mi-au fost donate de prieteni. Bodega se cheamă Omul Verde, iar amicul meu Pete Loveday i-a pictat firma. Prin ferestrele pe ale căror cercevele se văd urmele lăsate de vreme, poți admira apusul soarelui pe mare și, fără să miști un deget, poți cunoaște întreaga lume.

Ora 10 seara

BODEGA

„Tu, Muza mea, bun whisky scoțian,
De-mi legeni mersul pe tăpșan,
Ori, auriu, bogat, mă amețești avan,
Spre-al tău avânt,
Inspiră-mă, până n-adorm, taman
Ca numele să-ți cânt."

Robert Burns, *Bătaia scoțianului*, 1786

Bodega, taverna, berăria, hanul, crâșma, vinăria – acolo facem uitate încercările zilei de muncă, alungându-le cu bere și discuții. Sau chiar doar cu bere. Țin minte că, înainte de a avea copii, îmi părea rău de tipii singuratici pe care-i vezi câteodată în bodegi. La orele

cele mai ciudate ale zilei, ei stau acolo singuri, cu o halbă și un ziar sau doar cu halba. Apoi, într-o zi, curând după nașterea celui de-al doilea copil al nostru, făceam cumpărăturile de Crăciun. Eram singur; ne înțelesesem ca soția mea Victoria să se ocupe de copii în timp ce eu trebuia să rezolv niște probleme importante. Era ora 3 după-amiază. Cum mergeam pe strada principală, am trecut prin dreptul unei bodegi. „Hm", mi-am zis, „pică bine. Mersul la cumpărături va fi mai plăcut după o bere." Așa că am intrat, m-am așezat și am savurat luxul de a bea într-o solitudine pașnică vreme de douăzeci de minute. M-am văzut cu ochii altuia și mi-am dat seama că devenisem exact tipul de bărbat trist pe care obișnuiam să-l căinez odinioară: băutorul solitar. Și atunci am înțeles ce făceau toți acei bărbați. Nu numai că fugeau de neveste; acele interludii solitare într-o bodegă erau modul lor de a-și crea puțin timp pentru sine, timp pentru reflecție și liniște, departe de muncă și de casă. Mersul la bodegă e o cale a face o pauză.

„Imediat ce intru pe ușa unei taverne, uit de griji și mă eliberez de îndatoriri", scria dr. Johnson. „După ce mă așez, proprietarul apare curtenitor, iar chelnerii răspund cu supușenie la cererile mele, dornici să-mi afle și să-mi îndeplinească dorințele[...]. Dogmatizez și sunt contrazis, iar în acest conflict de păreri și sentimente descopăr delicii[...]. Nimic inventat de om nu produce atâta fericire ca o tavernă bună sau un han de soi." Aceste plăceri cântăresc mult. După cum spune alt iubitor al bodegii, G.K. Chesterton, în *Ce este anapoda pe lume:* „Țin minte că o încăpere gemând de socialiști a râs pur și simplu când am spus că în poezie nu există două cuvinte mai nobile decât *Public House*."

Bodega face un mic stăpân din orice om. În cursul zilei, se întâmplă să fii călcat în picioare și abuzat de șef, de colaboratori sau de familie. Însă în bodegă, încrederea de sine se reface. Devii omnipotent, omniscient, o figură puternică. Ai păreri și găsești răspunsuri. Bodega este locul în care ne discutăm visurile și necazurile, viziunile și planurile. Tot acolo devenim experți în toate. Îndreptăm lumea. Prietenul meu Nick Lezard vorbește despre Diploma Berii: când ai una în mână, îți poți permite să discuți despre orice subiect, pe larg și cu autoritate supremă. Acolo avem idei. De fapt, sunt convins că am conceput revista *Idler* într-o bodegă. Tot acolo i-am cunoscut pe prietenii cu care mai târziu am înființat o companie importatoare de absint. Absintul a fost un subiect de conversație transpus în cele din urmă în realitate. La bodegă punem la cale revoluții, facem planuri, învățăm noi trucuri. Este o casă conspirativă pentru proscriși. Ea oferă libertatea de exprimare și chiar de a face comerț: departe de ochii vigilenți ai autorităților, hoții vând bunuri de furat, se încheie afaceri neoficiale, se cumpără și vând droguri, iar economia scutită de taxe și impozite, bazată pe tranzacții în numerar, este astfel susținută.

Neoficial, bodega s-a născut din obiceiul medieval potrivit căruia oamenii deschideau ușa casei unor călători osteniți și le ofereau bere, șuncă și un pat peste noapte. Știm din opera lui Izaak Walton că o berărie bună din secolul al XVII-lea își făcea singură berea, își gătea peștele propriu, oferea cearșafuri mirosind a levănțică și, de cele mai multe ori, îți punea la dispoziție o fată atrăgătoare care cânta melodii populare deocheate. De atunci încoace, esența bodegii a constat

în caracterul său public; e democratică, oricine poate intra, este clubul exclusivist al omului simplu. În *Nașterea clasei muncitoare din Anglia*, E.P. Thompson arată cum bodega secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a devenit locul întrunirilor publice și al adunării elementelor radicale, așa cum se afirmă într-un ziar *Leeds Mercury* din 1802:

> „Se întâlnesc noaptea în taverne și bodegi. Aproape fiecare stradă dintr-o oraș mare are un senat care se potrivește acestei descrieri; iar privilegiul de a purta discuții despre treburile națiunii la o cană de bere este de multă vreme reclamat de britanicii liberi și recunoscut de toți guvernanții."

Pe măsură ce Revoluția Industrială a schimbat obiceiurile de muncă ale oamenilor și a încercat, în realitate, să-i facă sclavi, bodega a devenit locul în care se întruneau lucrătorii nemulțumiți. Thompson observă că societățile secrete au fost silite să se mute dintr-o bodegă în alta:

> „În 1795, la Dragonul Verde din Cripplegate s-a creat o societate de dezbateri și apoi ea s-a mutat succesiv în Finsbury Square, Fetter Lane, la Armele scoțiene" din Little Britain, în alte două localuri similare din Moorfields și, în sfârșit, în 1798, în Hoxton, «departe de ochii poliției».[4]

Chefurile și manifestările de libertate, numărul mare de oameni ce se puteau strânge acolo, potențialul de dezbateri radicale – pe scurt, amestecul volatil de hedonism și revoltă a constituit mereu o sursă

de îngrijorare pentru conducătorii noștri, care preferă ordinea și sobrietatea și ar dori ca toată lumea să se retragă la culcare, preferabil înainte de miezul nopții. Thompson scrie despre „înclinația naturală a autorităților de a considera tavernele, târgurile și orice mari aglomerații drept o problemă – surse de lene, încăierări, răzvrătiri și contagiune". El citează un comentariu dezaprobator despre oamenii simpli, făcut în 1757 de un membru al clasei nobiliare care se plânge de „revolta lor deschisă față de orice disciplină, atât religioasă, cât și civilă, disprețul lor față de ordine, amenințarea la adresa justiției și riscul de izbucnire a unor răscoale iscate de motive neînsemnate".

Libertatea și distracția, spune Thompson, nu erau considerate virtuți umane de noii și puternicii metodiști, care se aflau „în stare de război civil cu berăria și cu cei care umpleau redutele satanei". Într-adevăr, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a înregistrat dezvoltarea Mișcării Temperanței. Privită cu ochii omului modern, această campanie de trezire a lucrătorilor și, prin aceasta, de împiedicare a „dezlănțuirii de revolte", pare comică și absurdă, însă Mișcarea a exercitat o influență considerabilă la vremea respectivă, chiar dacă majoritatea celor care au semnat jurământul de abstinență pe fondul mahmurelii de luni au păcătuit din nou marți. Mișcarea Temperanței poate fi considerată încă o încercare de a elimina lenea, o altă armă în lupta de a crea o forță de muncă disciplinată pentru fabrici; nu poți lucra cât ești beat, iar mahmureala împiedică activitatea eficientă, nu?

Frecventarea bodegilor și consumul de bere au devenit o formă de protest împotriva noii etici a muncii,

pe cale de a se naște, și este fascinant să remarcăm numărul de mărci de bere care poartă până și astăzi nume războinice. Distileria Rebellion (Rebeliune) din Marlow produce Mutiny (Revoltă) și Smuggler (Contrabandistul); Distileria Freedom (Libertate) produce Liberty Ale (Berea Libertății). Mai avem mărcile The Leveller (Demolatorul), Kett's Rebellion (Revolta lui Kett) și Cornish Rebellion (Răscoala celor din Cornwall), precum și beri numite după mari revoluționari precum Sam Adams, Tom Paine și John Hampden. Păcat că ceea ce noi, britanicii, numim „bere adevărată" evocă imaginea unor bărboși sociabili îmbătându-se în crâșme provinciale, deoarece există o profunzime și o tradiție a consumului de bere ce lipsește din această imagine și este absentă totodată din „vărul" ei mai tânăr, numit *lager* (bere slabă).

Această cultură independentă a bodegii n-a fost atacată doar de metodiști, ci și de tendințele centralizatoare ale Revoluției Industriale. În secolul al XIX-lea, berăriile „libere" erau deseori preluate de monopolurile de distilerii în plină dezvoltare, care au creat conceptul de berărie închisă. Bodegile au început să dispară. William Cobbett, în *Călătorii rurale* (1830), se plânge de lipsa localurilor în Cotswolds:

> „Am întrebat doi bărbați care lucrau într-un hambar câtă vreme trecuse de când bodega de acolo fusese închisă. Mi-au spus că de aproape șaisprezece ani. Unul dintre ei, care avea în jur de cincizeci de ani, își amintea de trei bodegi."

S-a introdus taxa pe vânzarea de bere, transformându-i în infractori pe cei care țineau bodegi

neoficiale și punând capăt preparării berii în casă în cantități mari. Pentru Cobbett, închiderea atâtor bodegi era un semn clar de mizerie și decădere provocate de industrializare. Bodegile acționau cândva ca locuri de întâlnire a oamenilor dintr-o comunitate, având o sală mare în față, unde oamenii ale căror case erau probabil prea modeste ca să primească multă lume puteau discuta nestingheriți, beau pe săturate și se distrau. Înțelegem deci că Revoluția Industrială a alungat distracția din viața oamenilor.

William Hogarth, marele ilustrator al secolului al XVIII-lea, a observat un declin similar al berăriilor; el era îngrozit de avântul ginului pe la mijlocul secolului, lucru care, după părerea lui, eroda cultura Veselei Anglii. În 1751, Hogarth a realizat două stampe ca să ilustreze acea opinie. *Gin Lane (Ulița ginului)* este o scenă de depravare totală. Mai toți am văzut probabil această stampă – iar dacă da, nu vom uita niciodată imaginea mamei cu chipul vlăguit de gin care își lasă copilul să cadă peste balustrada scării. În *Gin Lane*, singura îndeletnicire înfloritoare este cea de cămătar. *Strada berii*, însă, prezintă o imagine total diferită. Plăcerile senzuale, vulgare, merg mână în mână cu știința de carte. Stampa înfățișează câțiva oameni dolofani; unul ține într-o mână o pipă și o halbă de bere în cealaltă. Altul are o halbă înspumată într-o mână, iar cu cealaltă pipăie sânul amantei. Doi pescari citesc ceva care are menirea să-i facă mai buni, iar prăvălia cămătarul e închisă. Sub imagine se pot citi următoarele versuri, scrise de prietenul lui Hogarth, profesorul de limbi clasice James Townley, de la Christ's Hospital:

„Insulei noastre berea-i e mândrie,
În trupuri ea ne dă tărie
Şi poate orişicând să fie
Al inimii izvor de bucurie.

Truda şi arta ce se nasc din ea
Sporesc mereu, pe zi ce trece,
Te bem, balsam, iar apa de cişmea
Francezii să şi-o toarne-n burtă, rece.

Geniu al sănătăţii, gustul tău grozav
Îl afli doară în pocal de zei
Pe orice-nglez tu îl vei face brav,
Cu libertate şi iubire."

Treizeci de ani mai târziu, Robert Burns s-a simţit îndemnat să scrie *Băutura scoţianului,* un poem spre lauda berii şi a rolului ei de a uni comunitatea:

A crâşmelor eşti viaţa toată.
De n-ai fi tu, adio bâlci şi roată.
Păn' şi-adunările de sfinţi
De tine inspirate,
Când, pe circari ei îi privesc cuminţi,
Sunt îndoit mai animate.

Şi William Cobbett a fost un mare iubitor al berii. El socotea că trei lucruri sunt esenţiale pentru a duce o viaţă fericită: pâinea, berea şi şunca. Berea, spunea el, „recuperează apa pierdută prin sudoare": după o zi grea pe câmp, berea înlocuia sudoarea pierdută prin muncă. Inspirat de Cobbett, beau şi eu trei sau patru halbe de bere în fiecare seară şi mănânc şuncă la dejun

şi, vă asigur, dă roade. Niciodată nu m-am simţit mai bine. Şi e un obicei care costă doar douăsprezece lire şi jumătate pe săptămână, adică preţul unei lăzi de bere şi al unei jumătăţi de kilogram de şuncă.

Cultura bodegii, deja erodată de distileriile mari şi de indignaţii metodişti şi capitalişti, s-a văzut subminată în continuare de noile legi emise de Parlament, prin care s-a limitat libertatea cârciumarilor de a servi alcool la orice oră, după bunul lor plac. Încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, sub pretextul îngrijorării faţă de nivelul sporit al ameţelii babice, guvernele au căutat să controleze obiceiurile noastre de a consuma alcool. Prima încercare de acest fel a apărut în 1872 sub forma aşa-numitei Legi a băuturilor spirtoase. Ea a introdus restricţii privind orele de funcţionare a bodegilor şi conceptul de ebrietate drept infracţiune şi a determinat 800 000 de persoane să semneze pentru abrogarea ei.

Povestea s-a repetat în cazul celorlalte naţiuni industrializate. Mişcarea de Temperanţă din Statele Unite, sprijinită de grupuri religioase şi de afaceri, a apărut oficial în 1826 şi, de-a lungul deceniilor, a ajuns să influenţeze politica federală privind controlul asupra alcoolului care a culminat, desigur, cu Prohibiţia, care a ţinut din 1920 până în 1933.

Istoria legilor de licenţiere a băuturilor alcoolice poate fi considerată o istorie a războiului civil din Marea Britanie, între forţele hamiciei şi cele ale lenei. Ebrietatea excesivă şi mahmureala afectează programele stricte de muncă introduse de Revoluţia Industrială. Chiar şi în prezent, truda are superioritate faţă de lene: legile de licenţiere din Marea Britanie obligă bodegile să închidă la ora 11 în cursul săptămânii de lucru şi sâmbăta, şi la 10.30 seara duminica. Acest

lucru întărește senzația de tristețe duminicală, cunoscută tuturor școlarilor și angajaților; duminica trebuie să ne culcăm devreme, ca să dormim mai bine pentru ca luni dimineață să ne slujim patronii.

Primul război mondial a stimulat autoritățile să facă eforturi pentru a ține sub control obiceiurile noastre bahice. Iată un scurt istoric al legilor licențierii realizat de Campania pentru Bere Adevărată, care dorește abolirea lor:

> „În octombrie 1914, ora închiderii localurilor la Londra a devenit 11, în loc de 12.30. În 1915, orele de funcționare au fost reduse de la 16–17 (19,5 ore la Londra) la 5,5 ore, iar ora de închidere a fost stabilită la 9–9.30 seara. În 1916, prin intermediul Comisiei Centrale de Control (Traficul de Alcool), guvernul a preluat cele patru distilerii din Carlisle, precum și 235 din zonele Carlisle, Gretna și Annan. În anul următor, în cartierul Enfield Lock din Londra existau temeri că eficiența fabricilor de muniții era periclitată de starea de ebrietate a muncitorilor."

În aproape tot secolul trecut, această mare plăcere, petrecerea întregii după-amiezi într-o bodegă, nu a fost permisă. Acesta a fost motivul apariției unui număr tot mai mare de cluburi private. Bodegilor li se permite acum din nou să deschidă după-amiaza, dar acest lucru nu este suficient. N-ar trebui ca asemenea ore să fie stabilite de proprietar? Închiderea la ora 11 seara provoacă nenumărate probleme sociale. Când bodegile se închid la aceeași oră, asistăm la situația, nemaiîntâlnită în altă țară din lume, în care milioane de cheflii se revarsă pe străzi în aceeași clipă, afumați

și dornici să continue, frustrați că au fost siliți să nu mai bea, motiv pentru care încep să se încaiere, țipă și provoacă daune ca să-și cheltuiască surplusul de energie. Dacă li s-ar îngădui să rămână în bodegi încă o oră, două, și-ar face drum spre casă pe rând, liniștiți și pașnici. Nimănui nu-i place să se plimbe printr-un oraș britanic la ora 11.15 într-o noapte de sâmbătă – e ceva de groază. Iar Marea Britanie este una dintre puținele țări în care există legi atât de stricte în domeniu. De ce? ne întrebăm. Manifestăm oare ură de sine, teamă de răspundere, un anumit infantilism, ba chiar o dorință masochistă de a ni se spune ce să facem?

Un alt atac împotriva culturii bodegii a apărut în ultima vreme sub forma barurilor elegante. Când aveam spre treizeci de ani, m-am lăsat sedus pentru scurtă vreme de barul metropolitan, la modă, după care mi-am dat seama că el era dușmanul distracției. Dacă *bodega* există pentru demodata halbă de bere, pentru discuții, foc în cămin, căldură, lambriuri și intimitate, *barurile* sunt pentru fițe și sunt destinate societății la modă, unde trebuie să plătești șapte lire și jumătate pentru un gin tonic. Moda a preluat cultura băutului și a transformat barul într-un loc ce trebuie mai curând văzut, decât unul în care să stai și să gândești. În realitate, în mai toate aceste locuri ți-e aproape imposibil să conversezi ori să gândești, deoarece muzica tehno este la un volum care-ți perforează timpanele. Ceea ce din afară pare „special" este de fapt o adunătură de oameni pe jumătate amețiți, singuratici și care încearcă să se facă auziți în hărmălaia generală. Tot strigând, răgușești, iar conversația, chinuită, este presărată cu lungi perioade în care te holbezi la alți clienți, pur și simplu pentru că te saturi să răcnești.

Mi s-a spus cândva că motivul pentru care se preferă volumul mare al muzicii este profitul: „Dacă nu discuți, bei", așa sună teoria. Comerțul a ucis bodega. Iată ce spune Chesterton în *Ce este anapoda în lume*: „Firește, am sacrifica toate firele, roțile, sistemele, specialitățile, știința fizicii și finanțele pentru o jumătate de oră de fericire pe care o putem trăi cu amicii noștri într-o tavernă de rând."

Până și în orășelele provinciale din Anglia bodegile modeste au abandonat intimitatea în favoarea barului stilat: zincul a înlocuit lemnul; confortul a fost sacrificat în favoarea imaginii; adio lumânări și lampadare. Centrul orașelor oferă baruri tematice pentru consumatorul nestatornic sub douăzeci și cinci de ani, iar aceste localuri adoptă stilul la modă în Londra, căruia celebritățile îi fac reclamă în revistele de largă circulație.

Să mai adăugăm că bodega urbană a fost subminată nemilos de sala de gimnastică. După muncă, în loc să meargă ață la bodegă, tot mai mulți lunatici care detestă plăcerile vieții par să fie atrași de sala de gimnastică, unde, în locul halbei înspumate cu bere aurie sau brună și al companiei dornice de conversație, aleargă de unii singuri pe benzi de exercițiu, timp în care privesc programele MTV pe ecrane uriașe, ca să uite de chinurile fizice. Dacă ții cu orice preț să faci exercițiu fizic, de ce nu găsești o bodegă situată la doi kilometri de birou sau de casă? În acest fel, vei merge pe jos patru kilometri în fiecare zi, *plus* că te vei distra.

Mi-am adus vechiul pick-up marca Dansette la Omul Verde, bodega de acasă, și în după-amiezile însorite ascult Noël Coward și grupul The Ink Spots. Consider că acest gen de muzică se potrivește foarte bine cu o țigară și bere. De asemenea, cum nu vând tărie, nu am nevoie de licență, astfel că pot închide când vreau și nu mă tem de perceptori. Numai că pe stradă s-a făcut ora 11 noaptea. Clopoțelul blestemat sună, sfâșiindu-ne pacea, iar cârciumarul spune: „De la această oră nu se mai bea." Sângele ne fierbe, cunoscutul resentiment englezesc față de cei care ne spun ce trebuie să facem a fost zgândărit. Este vremea să ne revoltăm.

Ora 11 seara

REVOLTA

„La naiba cu regele, la naiba cu guvernul, la naiba cu judecătorii!"

(Scandări ale răsculaților din Londra anilor 1760)

„Maggie, Maggie, Maggie! Du-te! Du-te! Du-te!"

(Scandări ale demonstranților din Londra anilor 1980)

Revolta este o armă, dar de un alt tip decât cel folosit de autorități, rege și stat, de pisălogi și de cei care sunt împotriva lenei. În mod paradoxal, leneșii sunt predispuși la revolte. Conducătorii noștri fac neîncetat

eforturi uriașe să creeze birocrații oprimante și măcinătoare de nervi, care ne sufocă de plictiseală. Pe de altă parte, pentru leneș *modus operandi* presupune atitudinea calmă, discuția și gândirea luni în șir, apoi acțiunea impetuoasă, cu o hărnicie „rapidă și violentă", cu o vizibilă răbufnire de patimă, o „răscoală". Planurile se întocmesc în bodegă, apoi, după câteva luni, sunt atacate clădiri, se colonizează Trafalgar Square, se ocupă vreo universitate. Ca spectacol pur, revolta este extrem de eficientă. Iisus a fost un răsculat: el a răsturnat mesele zarafilor, creând un precedent pentru milioane de vizionari idealiști.

Byron ilustrează perfect paradoxul poetului revoltat, al leneșului răzvrătit, al revoluționarului calm. În ceea ce privește diploma de leneș, îi este acordată pentru prima sa culegere de poeme, publicată în 1807, când avea doar nouăsprezece ani și studia la Trinity College, Cambridge, intitulată *Ceasuri de trândăvie*. Byron era aristocrat, membru al clasei înstărite. Însă independența financiară i-a oferit detașarea necesară pentru a vedea mai limpede nedreptățile comise de noua clasă mijlocie, comparativ cu cei care alergau de colo-colo, ca să facă bani. În orice caz, potrivit criticului Mathew Arnold, el a fost revoltat de „filistinismul britanic" și înfuriat de acceptarea de către clasa din care făcea parte a economiei comerciale. Iată ce scrie Arnold: „Falsitatea, cinismul, insolența, reaua guvernare, oprimarea, cu rezultatul lor inerent, mizeria creată de acea stare de lucruri, l-au făcut pe Byron să devină un combatant și un revoltat neîmblânzit." Byron s-a exprimat astfel: „Mi-am simplificat politica într-o detestare completă a tuturor guvernelor existente. Dați-mi o republică. Timpul regilor a trecut: se

va vărsa sângele ca apa, iar lacrimile precum ceața, însă popoarele vor câștiga în cele din urmă. Nu voi trăi să văd asta, dar așa simt că va fi."

Gândirea politică l-a îndemnat pe Byron să sprijine una dintre cele mai cunoscute și mai puțin înțelese grupări radicale ale Revoluției Industriale: ludiții. Conduși de legendarul Rege Ludd, aceștia au început să se strecoare noaptea în fabrici și să distrugă mașinile. Loveau chiar în miezul chestiunii. Mașina le distrugea calitatea vieții, amenința să-i tragă în jos, transformându-i din oameni în roboți. Ludiții au desfășurat o campanie planificată de distrugeri între 1811 și 1813. Poate erau în stare de ebrietate, dar nu am știință de asta, și, de fapt, nu are nici o importanță.

Ei bine, Byron, ca membru al aristocrației, avea dreptul să ia cuvântul în Camera Lorzilor și și-a folosit puterea pentru a deveni glasul răsculaților. Reacția guvernului la această agitație a fost adoptarea în 1812 a Legii privind distrugerea mașinilor, care făcea din astfel de activități o infracțiune capitală. Byron a fost unul dintre puținii care au ridicat glasul în Parlament împotriva acestei legi sălbatice și birocratice, argumentând că astfel de măsuri disperate sunt luate doar de oameni disperați. „Perseverența acestor oameni nenorociți în asemenea acțiuni", a tunat el, „tinde a fi o dovadă că doar lipsurile cumplite au silit o masă mare de oameni, cândva harnici și cinstiți, să comită excese atât de primejdioase pentru ei înșiși, pentru familiile lor și pentru comunitate."

Cuvintele lui Byron n-au avut nici un efect: în 1812, drept exemplu șocant de lipsă de milă a justiției și a puterii celor ce militau împotriva lenei, douăzeci și șapte de bărbați au fost judecați și executați pentru

distrugerea de mașini, dintre care unul în vârstă de doar doisprezece ani. Oricine a avut vreo legătură cu distrugerea mașinilor a stat foarte cuminte în cursul deceniilor ce au urmat. În 1816, Byron a compus *Cântec pentru ludiți* într-o scrisoare către un prieten. De obicei, poezia nu se studiază la școală și de aceea o voi reda aici:

„Așa cum flăcăii de peste-ocean
I-au dat libertății de sânge tribut,
Noi luptând vom muri
Sau liberi mereu vom trăi
Și jos cu toți regii-n-afară de Ludd!

Când sabia-i va lua suveicii locul
Și când tiranul va fi detronat,
Peste trupu-i căzut
Vom azvârli giulgiu țesut,
Vopsindu-l cu sângele lui blestemat!

Cu toate că-n vene îi curge-un noroi
Mai negru ca inima-i va fi un șuvoi
De rouă, din care
Pomul sădit de Ludd va da-n floare
Printr-al Libertății puternic altoi!"[1]

Ludiții protestaseră împotriva caracterului sclavagist al noii etici a muncii, crimă pentru care statul i-a condamnat la moarte. Pentru mine, libertatea și lenea sunt practic sinonime. Leneșul este un gânditor și un visător și vrea cu ardoare să rămână independent. Ar

[1] Byron, *Opere*, vol. 1, trad. Petre Solomon, Ed. Univers, București, 1985, p. 208–209 (n. tr.).

prefera să nu se răscoale, dar când își vede atacat dreptul la lenevie, se poate ridica la acțiune.

În insulele britanice există o îndelungată tradiție a răscoalelor. Britanicii sunt un popor răzvrătit. Măsura acestui adevăr mi-a fost expusă prima oară de istoricul John Nicholson care, în anii '70, a publicat un pamflet intitulat *Abecedarul violenței la englezi*, enumerând toate răscoalele și revoltele încă din anul 1485. Iată ce scrie el în introducere:

„Tendința autogratulatoare a englezilor privind presupusa lor moderație consideră grevele, demonstrațiile, răscoalele, insurecțiile, rebeliunile și asasinatele drept abateri de la normă. Prezentul abecedar dovedește contrariul. Ideea unei națiuni pașnice, alcătuite din gentlemani moderni, este o eroare născută din deformarea istoriei."

Încă din 1485, „nici nu trecea bine un an, că autoritățile se confruntau cu alți rebeli sau nemulțumiți și răspundeau prin utilizarea forței". Vă voi oferi un scurt extras ca să dovedesc acest lucru:

1649 Revolte ale săpătorilor împotriva statului
1650 Mesia gol intră călare în Bristol
Răscoala săpătorilor din Wellingborough
1651 O sectă a puritanilor[1] organizează o lovitură împotriva fabricanților de cuie din Birmingham

[1] În original: Oamenii monarhiei a cincea: sectă militantă de puritani, care identificau a cincea monarhie cu domnia milenară a lui Hristos și credeau că trebuie să instaureze această monarhie prin forță (n. tr.).

1652–53 Oamenii celei de-a cincea monarhii controlează Parlamentul Sfinților, dizolvat de Cromwell
1655 Răscoala lui Penruddock (monarhiștii împotriva lui Cromwell)
1659 Răscoală la Enfield, oameni simpli împotriva soldaților

În *Nașterea clasei muncitoare engleze*, E.P. Thompson ne oferă o listă de insurecții de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea:

„Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea sunt marcate de răscoale declanșate de prețul pâinii, de barierele instalate și de taxele de intrare în orașe, de accize, greve, noi mașini, îngrădiri, grupuri de presă și nenumărate alte nemulțumiri. Acțiunea directă în cazul unor nemulțumiri merge mână în mână cu marile revolte politice ale «mulțimii» – agitația lui Wilkes din 1760 și 1770, răscoalele Gordon (1780), atacarea regelui pe străzile Londrei (1796 și 1820), revoltele de la Bristol (1831) și răscoalele Bull Ring din Bristol (1839). Pe de altă parte, ea se confundă cu forme organizate de acțiuni ilegale susținute sau cvasiinsurecții – ludismul (1811–13), tulburările din estul Angliei (1816), ultima revoltă a lucrătorilor (1830), revoltele Rebecca[1] (1839 și 1842) și revoltele Plug[2] (1842)."

[1] Revoltele au fost declanșate împotriva taxelor de acces pe drumuri și au fost conduse de un anume Twm Carnabwth, care, pentru a nu fi recunoscut, purta haine femeiești, împrumutate de la o anume Rebecca (n. tr.).

[2] Greve în zonele miniere din Midlands, care s-au extins și la țesătoriile din Lancashire și Yorkshire, în cadrul cărora greviștii au scos robinetele (engl. *plug*) de la cazanele cu abur care acționau mașinile (n. tr.).

Toate aceste tulburări sociale, greve și revolte pot fi considerate drept un strigăt de disperare împotriva noii dogme a muncii, ultimele spasme ale unei națiuni cândva independente, înainte de a se lăsa pradă sclaviei industrializării.

În propaganda oficială, astfel de eforturi nobile sunt reformulate în termeni negativi, iar nemulțumirile, respinse. În relatările despre revoltele Wilkes, vedem cum autoritățile promuncă au încercat să denigreze asemenea manifestări, descriindu-le drept opera „unei mulțimi de leneși și cerșetori, în stare de ebrietate și fără stăpân, pusă în mișcare doar de cuvântul Wilkes". Așadar, cine a fost acest Wilkes, care a avut atâta putere să stârnească masele?

John Wilkes a fost un individ neobișnuit, un produs tipic al secolului al XVIII-lea. După ce și-a petrecut zece ani din tinerețe distrându-se la Londra și făcând parte din faimosul Hellfire Club, s-a plictisit să tot caute plăceri și a devenit un politician radical. Și a avut un succes extraordinar. În 1757 a devenit membru al Parlamentului pentru Aylesbury. Una dintre primele sale acțiuni ca parlamentar a fost să-l critice pe regele George al III-lea pentru că numise ca prim-ministru un amic, contele de Bute. Atacurile împotriva administrației au dus la acționarea sa în judecată pentru calomnie. Acuzarea s-a bazat pe următorul pasaj vizionar, publicat în ziarul său radical, *North Briton:*

> „Guvernul a răspândit sămânța discordiei în țară, iar eu fac profeția că ea nu se va stinge niciodată, decât prin dispariția forței care o susține. O națiune de bun-simț cum este cea britanică își dă seama că, în situația în care oamenii sunt oprimați, spiritul concordiei înseamnă o supunere oarbă în fața jignirilor, și că spiritul libertății ar trebui în asemenea situații să se nască, și sunt convins că acest lucru se va întâmpla, proporțional cu apăsarea nemulțumirilor pe care o simt oamenii."

Deși acuzarea nu a avut sorți de izbândă, iar Wilkes a rămas în libertate, cazul l-a transformat într-un erou și i-a atras simpatia publicului, care l-a considerat un apărător al libertății. În 1768, a fost arestat, iar la porțile închisorii unde era ținut s-a strâns o mulțime de 10 000 de oameni, care au scandat: „Wilkes și Libertatea!" „Fără libertate. Fără rege." Trupele au deschis focul și au ucis șapte persoane. Masacrul a dus la izbucnirea altor revolte în Londra. Istoricul cu vederi de stânga din secolul XX George Rudé susține în studiul său, *Wilkes și libertatea* (1962), că, departe de a fi o mulțime alcătuită din pleava societății și vagabonzi, demonstranții erau meșteșugari educați, care:

> „au demonstrat în St George's Fields, în Hyde Park Corner, la Mansion House, în Piața Parlamentului și la Palatul St. James; au strigat sau au scris «Wilkes și Libertatea» pe străzile din City, Westminster și Southwark; au aruncat cu pietre în autorități când s-a încercat arderea exemplarelor din numărul 45 din *North Briton;* au spart ferestrele Casei lorzilor Bute și Egremont și au văcsuit cizmele ambasadorului Austriei; care au defilat cu pancarte înfățișând o cizmă și o fustă pe străzile din City și au ars efigiile lorzilor Sandwich și Barrington în fața Turnului Londrei. Acestea sunt elemente pe care contemporanii și istoricii de mai târziu – din indolență, din

prejudecăți ori din lipsa unor cunoștințe sigure – le-au numit «gloată».

O formă de protest mai puțin solicitantă și împovărătoare este greva, refuzul de a efectua orice fel de muncă utilă până când nu se ajunge la o rezolvare a nemulțumirilor și la o înțelegere. Cel care a născocit ideea grevei a fost sigur un leneș genial: ce poate fi mai supărător pentru conducătorii noștri decât să ne oprim? Fără muncă, fără trudă utilă, clasa muncitoare trândăvește, stând și nefăcând nimic toată ziua, gândind: stăpânii noștri nu pot suporta așa ceva. În prima revoluție rusă din 1905, combinația de revolte și greve a dat naștere unei fervori revoluționare pe care Lenin, unul dintre arhitecții ei centrali, o descrie în termeni emoționali, după cum urmează:

„25 ianuarie 1905: Sângele curge în multe părți ale capitalei. Lucrătorii de la Kolpino se ridică la luptă. Proletariatul se înarmează pe sine, dar și poporul. Există zvonuri că muncitorii au cucerit Arsenalul Sestoreţk. Muncitorii își iau revolvere, își transformă uneltele în arme, procură bombe pentru lupta disperată ca să-și câștige libertatea. Greva generală cuprinde și provincia. La Moscova, 10 000 de oameni au încetat deja munca. O altă grevă generală se organizează mâine în Moscova. La Riga a izbucnit o revoltă. Lucrătorii din Lodz demonstrează, se pregătește o răscoală și la Varșovia, iar la Helsingfors se desfășoară demonstrații ale proletariatului. La Baku, Odessa, Kiev, Harkov, Kovno și Vilnius, în rândul muncitorilor cresc nemulțumirile, iar greva se întinde. La Sevastopol, depozitele și arsenalele Departamentului Marinei sunt în flăcări. La Reval și Saratov sunt greve. La Radom a avut loc o confruntare armată între muncitori și rezerviști și trupe."

Lenin n-a fost nicidecum un leneș ca spirit; rece și calculat, el a fost un birocrat. Și trebuie spus că atunci când voinței de a organiza revolte i se alătură lideri revoluționari lipsiți de umor precum Lenin sau Cromwell, intrăm într-o altă stare de lucruri – înlocuirea unui regim despotic, care cel puțin purta semnul răului în frunte, cu o birocrație uriașă ce comite fapte îngrozitoare, în vreme ce susține că ținta sa e binele public. Un regat, un stat socialist: leneșului îi repugnă amândouă. Deși, dacă ar avea de ales, ar prefera să trăiască sub domnia unui rege precum Carol al II-lea, care era corupt, însă iubea distracțiile și a redeschis teatrele, decât în republica pioasă și sumbră a unui Cromwell, care detesta distracțiile.

Înlocuirea unei vechi ordini cu alta pare să dea naștere aceloraşi probleme, adică sentimentului de neputință al oamenilor. În Rusia, autoritatea țarilor, ereditară, a devenit autoritatea intelectuală a unor gânditori burghezi ca Engels, Marx și, desigur, Lenin, care credeau cu fermitate că țărănimea și clasa muncitoare trebuia luminate de clasele mijlocii, educate. Marxiștii credeau în muncă, în noblețea ei.

În Occident, cel puțin, inamicul de astăzi nu este atât guvernul, cât o nouă autoritate: capitalismul consumerist. Cândva, bogații erau din rândul aristocrației, moștenitorii unor războinici. Apoi a venit rândul industriașilor secolului al XIX-lea. Acum, directorii și consiliile de administrație sunt cei care exploatează lumea spre a scoate profituri. Așa cum afirmă un desen

animat din seria *Private Eye*, îmbuibaţii obişnuiau să ne trimită în fabrici ca să le sporim milioanele, iar acum ne trimit la centrele comerciale. De aceea vedem manifestându-se tendinţa de revoltă la sediile unor companii şi răscoale în Seattle împotriva Organizaţiei Mondiale a Comerţului, reprimate cu brutalitate de poliţie. Marele business rapace şi guvernul eficient sunt inamici formidabili ai visătorilor şi ai apărătorilor libertăţii.

Dar, cu toate că este neîndoielnic plăcut şi reprezintă o expresie a spiritului de libertate, merită să organizezi revolte? Analizând repetatele eşecuri ale revoluţiilor, revoltelor şi răscoalelor din ultima mie de ani pentru a instaura legi mai umane sau guverne mai puţin băgăcioase, s-ar putea conchide cu tristeţe că locurile potrivite pentru a produce o transformare sunt sinele şi mediul imediat al individului. Adevărat, revolta poate aduce câteodată o mică modificare a politicii, ca atunci când aşa-numitele revolte contra taxei pentru dreptul de vot din Marea Britanie au dus la abolirea taxei şi înlocuirea ei cu taxa municipală. Însă mult prea adesea lucrurile tind să revină la normal: sâcâitorii se instalează în şa, iar cei care întorc hârtiile ne pun la treabă.

Poate că singurul lucru sănătos ar fi crearea propriului paradis. Grupul punk CRASS, de pildă, despre care am vorbit în capitolul „Casa leneşului", nu a putut răsturna suveranul, deşi a reprezentat glasul eficient a mii de oameni cu vederi anti-Thatcher; însă în cadrul comunităţii lor de la ţară, care prosperă şi azi, membrii grupului au reuşit să devină propriii lor stăpâni. Penny Rimbaud (pe numele său adevărat Jeremy Ratter) a oferit un exemplu inspirator pentru alţii, prin viaţa sa şi refuzul de a deveni un simplu consumator. Rimbaud este un fel de William Cobbett modern şi tare mult aş vrea ca el să scrie *Ghidul CRASS al economiei casnice*, un manual practic de viaţă în afara marelui curent modern.

Răspunsul ar putea fi anarhia, nu socialismul. Poetul, anarhistul, căutătorul de libertate, revoltatul, leneşul, trebuie să-l aprobe pe D.H. Lawrence care, în poemul *O revoluţie sănătoasă*, ne cere tuturor să fim aristocraţi, să ne creăm propriul paradis, să distrugem munca şi să facem o revoluţie aşa, pentru a ne distra.

Mieaul nopții

LUNA ȘI STELELE

„Hartley a căzut și s-a lovit – l-am surprins plângând și țipând – am alergat afară cu el în brațe. Ochii i-au fost surprinși de lună – a încetat imediat să plângă – iar ochii lui și lacrimile din ei, cum mai străluceau în lumina lunii!"

Samuel Taylor Coleridge despre fiul său, 1798

„Și oriunde m-aș duce, voi găsi Soarele, luna și stelele; acolo voi găsi visuri și semne și voi conversa cu zeii!"

Epictet, *Zicerile de aur ale lui Epictet*

Luna și stelele sunt mângâieri constante ale vieții leneșului. Mult prea adesea lipsiți de un cer nocturn limpede din cauza barierei alcătuite de emanațiile urbane, cei mai mulți dintre noi avem șansa de a-l admira cu adevărat doar atunci când reușim să „furăm" un sfârșit de săptămână la țară. Desigur, când avem vizitatori în Devon, claritatea și splendoarea stelelor sunt deseori remarcate. Contemplarea lor pare să ne reconecteze la mirarea copilărească resimțită în fața

misterelor universului. Ele sunt realmente de pe alt tărâm și astfel ne îndepărtează de lume și grijile ei, ne înalță de pe pământ. Mi-a plăcut relatarea lui Coleridge, îndeosebi pentru că atunci când am citit-o prima oară, fiul meu Arthur, care avea doi ani, a fost la fel de fascinat de lună. Și, într-adevăr, unul dintre primele cuvinte rostite de el a fost „luna"; imediat ce ieșeam afară, ridica mâna spre cer, apoi mă privea. De fapt, când plânge noaptea, îl scot afară să privească luna, iar asta de obicei îl liniștește.

Privitul stelelor ne deschide mintea către o altă realitate, o lume misterioasă și eternă, dincolo de orice zbatere materialistă. În ciuda încercărilor făcute de raționaliști de a spune că stelele sunt doar constelații situate la ani-lumină depărtare, încă le admirăm și ne lăsăm copleșiți de misterele lor. Acolo trăiesc zeii; tot de acolo vin și OZN-urile. În 1993, când am lansat revista *Idler*, a început să mă intereseze cultura OZN. Pe vremea aceea, ideea că undeva departe exista ceva și că se plănuia o vizită pătrunsese în conștiința publică. Doi profesori din SUA, dr. John Mack și dr. David Jacobs, făcuseră cercetări privind relatările așa-zișilor „răpiți", americani care descriau că fuseseră transportați pe nave extraterestre spre a fi examinați. Influența extraterestră pătrunsese chiar și în modă: Anarchic Adjustment, producător de planșe skateboard, a utilizat intens iconografia extraterestră, iar mai apoi imaginea „cenușiului", extraterestrul arhetipal cu ochi

mari și fața migdalată, a devenit un motiv obișnuit pentru tricouri, ecusoane și afișe.

Această creștere a interesului față de extratereștri și OZN-uri mi-a sugerat un fel de imbold spiritual, o dorință de a crede în existența unei alte dimensiuni. OZN-ul a pus la dispoziție o modalitate convenabilă de a trăi, întrucât în lumea noastră rațională și mecanicistă, e mai ușor să crezi în OZN-uri decât în Dumnezeu. „Conform teoriei, OZN-urile sunt create de indivizi ca noi, care au evoluat pe altă planetă și dețin o tehnologie mai avansată", a remarcat cândva regretatul Terence McKenna. „Nu ne solicită credulitatea așa cum ar face-o ideea unui contact cu lumea de dincolo sau cu un univers paralel care neagă noțiunile noastre despre realitate." OZN-ul a armonizat știința cu Dumnezeu și chiar ne-a promis mântuirea. Pentru dr. Mack, acesta reprezintă speranța: „Vedeți lumea și universul din altă perspectivă. Când trăiți o legătură cu o asemenea sursă, dezechilibrul dintre lumi devine de nesuportat[...]. Am putea să dăm frâu liber facultăților și energiilor umane ce sunt necesare pentru a rezolva principalele probleme globale, instituționale și personale care afectează în prezent umanitatea."

Omul vrea să zboare, să vadă zei, să devină el însuși unul. Aselenizările realizate de NASA au fost, desigur, cele mai spectaculoase demonstrații ale acestui imbold. În ciuda științei clinice și a caracterului practic al zborurilor spre Lună, uimirea, misterul și magia lor nu au fost ucise. Spațiul este arena pentru bătălia de milenii dintre materialiști și mistici. Acest conflict e descris în filmul lui Steven Spielberg, *Întâlnire de gradul trei*. La baza intrigii se află discrepanța dintre mirarea incredulă și inocentă a vizionarului nebun,

interpretat de Richard Dreyfuss, și reacția sinistră, militaristă, hiperorganizată a autorităților față de apariția extraterestrului. Nu putem uita militarii cu fețe anonime, îmbrăcați în costume portocalii, care dau buzna în nava spațială de parcă ar avea de îndeplinit o sarcină plicticoasă, când de fapt trăiesc experiența cea mai copleșitoare a vieții, și nici contrastul lor cu silueta jalnică a lui Dreyfuss, care se ascunde după o stâncă. Acești doi poli – uimirea și seriozitatea, copilul și adultul – se combină în figura ambiguă a lui François Truffaut, omul de știință solicitat de autorități, dar care are sigur îndoieli privind modul lor steril de abordare a acelei vizite.

În urmă cu câțiva ani am aflat despre o organizație cu sediul la Londra – Asociația Astronauților Autonomi (AAA). Membrii ei, marxiști, futuriști și revoluționari ce trăiesc din ajutorul de șomaj, au creat ceea ce se numește un plan cincinal pentru a ajunge în spațiu. Ideea lor radicală privind călătoria spațială, combinată cu ostilitatea față de instituții oficiale precum NASA, a fost subversivă și originală. Pentru cei de la AAA, călătoria în spațiu este sinonimă cu eliberarea de *forța gravitațională*, de gravitate, seriozitate și de apăsarea care ne ține de obicei legați de podea. Răsculându-se împotriva obișnuitei dojeni părintești adresate copilului visător – „Stai cu picioarele pe pământ!" – ei și-au întors privirile spre cer și au visat să zboare. Au crezut că deplasarea prin spațiu se poate realiza stând acasă, în fața focului, slujindu-te de imaginație pentru a pătrunde pe tărâmuri necunoscute.

În esență, misiunea AAA a fost aceea de a coborî ideea de călătorie spațială la nivelul omului simplu, de a o democratiza, recuperând-o de la experții cu aer

savant, care ne lasă cu gura căscată prin știința lor. Pentru ei, spațiul a reprezentat idealul libertății. Deși s-au opus ideii că s-ar mulțumi doar să creeze metafore, pentru mine insistența lor că deplasarea prin spațiu este accesibilă chiar și amărâților fără slujbă era o modalitate de a pleda în favoarea acestei posibilități. Mesajul lor era ceva de genul: „Nu vă simțiți constrânși și prinși în cușcă". Poate vi s-a spus că sunteți niște muritori țintuiți de pământ, însă în realitate puteți face orice doriți. Realizând această legătură între stele și libertate, AAA acționa în cadrul unei tradiții îndelungate. Robert Burns, de exemplu, face conexiunea între cele două în poemul său *Libertatea: O viziune* (1794). Poetul stă afară în miez de noapte și are o viziune în care apare un menestrel:

„Stau lângă turnul în ruină
Cu ierbi crescute printre dale
Și buha, către luna plină,
Tăcerea sfâșie cu jale.

Nici pic de vânt în noaptea lină,
Pe cer țeseau ici-colo stele.
Urla doar vulpea pe colină
Stârnind ecouri în vâlcele.

Prin aluniș mergea zorit
Pârâul pe sub ziduri sparte,
Gonind spre repedele Nith,
Cel care vine de departe.

În miez de noapte, licăr, șoapte,
Șuier și freamăt dracesc;

Parcă sub stele, zâne și iele,
Bune și rele foiesc...

Atunci, sub raza lunii, iată,
Văzut – și m-am cutremurat –
O 'naltă statie-mbrăcată
Ca menestrelii de-altădat'.

Privirea sa neînfricată
Au cine poate sta s-o-nfrunte?
Și sfântul nume Libertate
Îi lumina înalta frunte."[1]

Libertatea există undeva, licărind aproape vizibilă, numai că nu poate fi atinsă. În poemul lui Burns, Libertatea este prezentată ca prezență spectrală, iluminată doar de lună, apărând ca un ideal la ceasul vrăjitoarelor, la miezul nopții, când „lumea reală" a zilei se retrage. Stelele exercită un mister chinuitor. Și țineți seama că ele, stelele, sunt gratis, că nu costă nimic pentru a fi privite și pot fi văzute de oricine, de oriunde. Ele strălucesc uneori și deasupra orașelor, astfel încât cerul nopții a constituit o sursă importantă de inspirație pentru tânărul Coleridge care, pe vremea când era închis în Școala Charterhouse din Londra, obișnuia să urce noaptea pe acoperiș:

„Crescusem doar
În marele oraș, în triste interioare, pline de
umbre grele,

[1] Robert Burns, *Cele mai frumoase poezii*, trad. Mihnea Gheorghiu, Ed. Tineretului, București, 1960 (n. tr.).

Unde ceva frumos nu mai vedeam 'n-afar' de cer și stele."

(Înghet la miez de noapte, 1798)

Contemplarea cerului ne duce, fără cuvinte și limbaj, către alt loc, unul magic, în sensul misterios, incognoscibil și încărcat de uimire, iar cuprinderea imaginii ne poate oferi un val de plăcere pe care mi-e imposibil s-o descriu. De aceea, voi lăsa asta pe seama americanului infinit de înțelept și leneș care s-a numit Walt Whitman:

„În ceasurile cele mai lucide apare o lumină, un gând ce se ridică independent, detașat de orice altceva, calm precum stelele, strălucind etern. Acesta este gândul identității – a ta pentru tine, indiferent cine ai fi, a mea pentru mine. Miracol al miracolelor, imposibil de definit, cel mai spiritual și mai confuz dintre visurile pământene, și totuși cel mai concret, și singura poartă către toate lucrurile. În asemenea ceasuri de dăruire, în mijlocul minunilor importante ale cerului și pământului (importante doar pentru că Eu mă aflu în mijlocul lor), credințele, convențiile dispar și devin insignifiante în fața acestei idei. Sub luminozitatea viziunii adevărate, doar ea se înstăpânește, capătă valoare. La fel ca piticul ascuns din poveste, odată eliberată și asumată, ea cuprinde întregul pământ și se înalță spre acoperișul cerului."

(Căi democratice, 1871)

Ne simțim neînsemnați sub stele și totuși, paradoxal, ne simțim mai aproape de noi înșine. Suntem ceea ce suntem.

În limbajul nostru, stelele sunt pretutindeni. Ne denumim până și celebritățile astfel, ceea ce, în mod simbolic, le înalță la nivelul zeilor. Și, iată, cultura celebrităților de astăzi are ceva în comun cu cultura deistă din Roma antică. Romanii își venerau zeii, dar le plăcea să scrie și să discute despre defectele și scandalurile lor. Zeii erau deasupra muritorilor de rând, dar totodată erau sclavi ai instinctelor josnice. Ce diferență față de unicul Dumnezeu creștin, care e fără de prihană, în asemenea măsură încât ne face să ne simțim tot timpul vinovați. Nici nu e de mirare că ne place să citim în ziare și reviste despre divorțurile și problemele cu droguri din lumea vedetelor: le invidiem, dar dorim să vedem propriile noastre slăbiciuni reflectate în purtarea lor. La începutul secolului XX și până atunci, acest rol era jucat de aristocrați; ei păreau a fi deasupra muritorilor obișnuiți, iar faptele lor, relele purtări, amorurile și falimentele erau prezentate în rubricile de bârfe ale ziarelor și revistelor. Întrebarea rămâne: ce fel de creatură este omul? E nobil și zeiesc, ori o fiară sclavă a dorințelor sale?

Însă stelele-celebrități, deși satisfac probabil dorința de mituri moderne și de povești captivante, nu sunt înlocuitori ai diamantelor sclipitoare ce apar în fiecare noapte, pretutindeni, care i-au inspirat pe filozofi și poeți să viseze o lume mai bună pe pământ. Epictet, care ne-a furnizat epigrama de la începutul capitolului, a fost un filozof din școala stoicilor, un sclav ce a devenit liber și ale cărui viziuni l-au îndemnat să lupte pentru drepturile omului simplu. De aceea, în anul 89 d.Hr., el a fost surghiunit din Roma de împăratul Domițian.

Cu toate acestea, cercetarea cerului cu ochii este considerată o pierdere de vreme de către conducătorii

noștri cu gândire practică. Însăși limba face o virtute din șederea cu picioarele pe pământ, criticându-i pe cei cu aspirații înalte. Rău: cu capul în nori, utopic, a pierde contactul, a nu trăi pe lumea asta, idealist, lunatic, aerian, pierdut în spațiu, dus cu gândul, zănatic, de pe altă planetă. Bun: cu picioarele pe pământ, ancorat, serios, înfipt în realitate, cu capul plecat, de pe lumea asta.

Trebuie să-i apărăm pe admiratorii stelelor, și asta a făcut Oscar Wilde în *Evantaiul doamnei Windermere* (1893), printr-o bine cunoscută replică: „Trăim cu toții în noroi, dar unii dintre noi privim spre stele." Prin aceasta, el a răsturnat cu eleganță prejudecata modernă conform căreia pământul este bun – sigur și sănătos – și că privitul stelelor este o neghiobie, o risipă de timp, o preocupare demnă doar de lunatici.

La o adică, este ciudat că luna a fost asociată cu nebunia, mai ales dacă ne gândim la filozofia chineză, unde ea este considerată o forță a binelui. Iată o epigramă de la mijlocul secolului al XVII-lea, scrisă de Chang Ch'ao:

> „Ascultarea unei lecții budiste sub razele lunii face ca omul să fie mai detașat; discuția despre mânuirea armelor sub clar de lună trezește curajul; analiza poeziei în lumina lunii face savoarea mai încântătoare în singurătate; iar privirea femeilor frumoase sub strălucirea lunii face pasiunile mai profunde."

Se spune că luna plină reprezintă un moment prielnic pentru a da o petrecere, iar înnoptatul sub stele rămâne o plăcere. O vacanță cu cortul reprezintă modalitatea de a ne reconecta la eurile noastre primitive; ne place asta pentru că aduce la lumină o amintire latentă a modului în care am trăit cândva. Pentru cel care îi prinde gustul, viața de rătăcire prin natură este frumoasă. Nouă, celor de aici, nimic nu ne place mai mult decât să stăm în jurul unui foc de tabără.

Ora 1 dimineața

SEX ȘI LENE

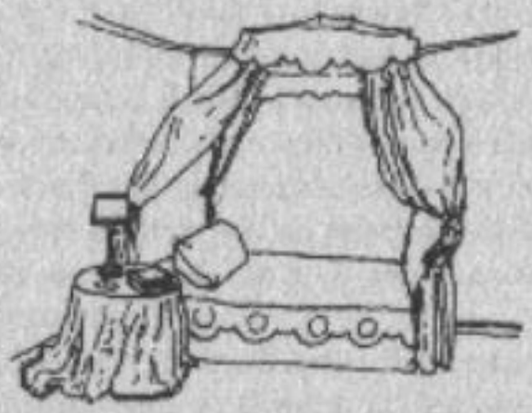

Potrivit actorului David Garrick, atunci când dr. Johnson a fost întrebat care erau cele mai mari plăceri ale vieții, el „a răspuns că iubitul și băutul. Și de aceea s-a mirat că nu există mai mulți băutori, fiindcă toți pot bea, dar nu toți pot face amor."

De la Burns la Byron și de la boemi la hippy, istoria vieții scandaloase și nepăsătoare, dar și a căutării libertății, a fost legată de obținerea libertăților sexuale. Nu este întâmplător că mulți radicali remarcabili au fost și pornografi. Însă, ca una dintre marile plăceri lenevoase, sexul pare învăluit într-o mulțime de probleme și anxietăți.

Plăcerile sexului au fost atacate mereu de pudi bonzii și birocrații care conduc țări și mari instituții.

Plăcerea solitară a fost o victimă des atacată. Alături de alte forme de sex nereproducător, precum homosexualitatea sau sado-masochismul, secolul al XIX-lea a asistat la un atac concertat din partea preoților, educatorilor, doctorilor și oamenilor de știință la adresa masturbării. „Cu cât ajunge mai curând la tihna degradată, cu atât mai bine pentru el și pentru lumea care scapă de el", așa scria în 1868 Maudsley, fondatorul spitalului de boli nervoase care îi poartă numele, despre onanist.

Vă imaginați uriașa povară a sentimentului de vinovăție pe care fiecare o ducea ca urmare a acelei campanii moraliste împotriva păcatului onaniei. Iată un extras dintr-un jurnal din care se revarsă vinovăția; el aparține unei persoane oneste din epoca victoriană și a fost scris în 1850:

„15 martie: Dumnezeu m-a eliberat de cel mai mare păcat și de masacrarea permanentă a gândurilor mele.

21 martie: N-am fost tulburată de marele meu dușman.

7 iunie: Dacă n-ar fi această chinuitoare moarte morală, acest eșec al tuturor încercărilor de vindecare! Cred că niciodată nu am fost atât de păcătoasă ca săptămâna trecută.

17 iunie: După o noapte de nesomn, bolnavă fizic și psihic și doborâtă, o sclavă – fericită să plec din Atena. Nu am altă dorință decât să dorm.

18 iunie: N-am nici o dorință, nici un dușman, n-am tânjit decât după somn. Dușmanul mi-e prea puternic, am încercat totul. Totul, totul e zadarnic.

21 iunie: Dușmanul m-a lăsat și m-am simțit liberă.

24 iunie: Am rămas liberă.

29 iunie: Patru zile nesfârșite de sclavie.

30 iunie: Nu pot scrie scrisori, nu pot face nimic.

1 iulie: Am rămas în pat și m-am rugat Domnului să mă mântuiască."

(S-ar putea să vă surprindă, dar posesoarea acestui libido impresionant nu este altcineva decât Florence Nightingale[1].)

Masturbarea în rândul femeilor din epoca victoriană i-a făcut pe moraliștii contemporani să-și frângă mâinile de durere, pentru că ei asociau viciul cu lenea (diavolul dă de lucru mâinilor leneșe, cred eu). Iată un extras dintr-un ghid medical al vremii:

„Simptomele care ne permit să recunoaștem ori să respectăm acest păcat sunt următoarele: o stare generală de lingoare, slăbiciune și pierdere în greutate; absența prospețimii și frumuseții, a coloratiei tenului, a roșului de pe buze și a albului dinților, care sunt înlocuite de o fizionomie palidă, slabă, umflată, lipsită de fermitate, lividă: cearcăne, ochi adânciți, lipsiți de strălucire și vioiciune; o expresie de tristețe, tuse uscată, oboseală la cele mai mici eforturi, înfățișare ce trădează o tuzie incipientă."

La originea opoziției față de sexul „inutil" se afla noua abordare practică a vieții, care considera sexul bun doar pentru producerea de copii. Plăcerea de dragul plăcerii era interzisă. Confreria medicală a sărit

[1] Florence Nightingale (1820–1910), soră medicală care a făcut din îngrijirea bolnavilor de către femei o profesiune, înființând Școala de Surori Medicale din Londra, în 1856 (n. tr.).

în ajutor cu o gamă largă de instrumente oribile, menite să împiedice masturbarea la fete și băieți. Cataloagele vremii ofereau o întreagă panoplie de centuri din oțel dotate cu țepi, la care doar părinții aveau cheia. În același timp, sporturile precum tenisul erau promovate drept activități sănătoase pentru tinerele doamne și un mijloc de a se feri de seducțiile autoerotice.

În Occidentul de azi, ne place să ne felicităm pentru atitudinea mai deschisă față de sex. Suntem liberi și degajați în această privință, ori așa ne place să credem. Dar sexul, ca multe alte plăceri, s-a trezit încorsetat de etica străduinței. A devenit muncă grea; ceva în care trebuie să obținem performanțe; un sport competitiv. În 1995, jurnalista Susanne Moore a expus acest lucru în *Idler*. În articolul ei, *Chinurile dragostei*, ea a amintit de o prietenă de școală, Janice, care a învățat-o câteva trucuri sexuale:

„Janice încerca să mă convingă de faptul că sexul era o activitate în care trebuie să muncești, să exersezi, să elaborezi tehnici: un adevărat efort ca să devii mai performant. Nu mi-a plăcut niciodată sportul. Eram leneșă. Nu mă agitatam[...]. *Cosmopolitan* și multe alte reviste destinate femeilor[...] sunt pline de liste nesfârșite cuprinzând calitățile care îi fac pe oameni buni la pat, liste de activități pe care trebuie să le explorăm, să le experimentăm."

Tot acest efort e o risipă. Sexul devine ceva ce trebuie învățat. Revistele ne dau teme de casă. Iar dacă nu le facem, căpătăm note proaste, iar atunci ne simțim inutili și vinovați. Stele ale muzicii pop care sunt moarte după fitness, precum Geri Halliwell, contribuie

la acest fel de suferință, la fel ca Madonna care, așa cum spune Moore, „este desigur o dovadă vie că te poți strădui prea mult. Ea a făcut sexul la fel de sexy ca gimnastica aerobică și, aidoma lecțiilor de step, ceva ce trebuie inclus într-un program care este și așa foarte încărcat."

Am impresia că situația este gravă în SUA, unde sexul a fost ridicat la o poziție intermediară între religie și sport. Muncă intensă și sex sănătos: aceștia sunt pilonii economiei americane. Și vă rog să ne scutiți de exercițiile de sex tantric, lipsit de umor, folosite de Sting. Moore face un apel patetic pentru ca munca grea să fie eliminată din sex. Rămâne însă întrebarea: ce este sexul leneș? Cu ce vom înlocui idealul modern de amor atletic? Ei bine, Suzanne ne dă un răspuns:

> „Cinstită să fiu, n-am înțeles niciodată de ce e rău să stai pe spate și să te gândești la Anglia[...]. Când sexul devine o asemenea corvoadă, o trudă a dragostei, dați-mi voie să vă spun că este datoria voastră revoluționară să telefonați și să anunțați că sunteți bolnav."

A, să stai întins și să fii folosit și abuzat! Asta e dorința secretă a leneșului sexual. Pentru leneși, sexul trebuie să fie dezordonat, ametit, vulgar, lenevos. Trebuie să fie pervers, destrăbălat și lubric, murdar până acolo încât celor doi să le fie rușine să se privească a doua zi dimineață.

Sexul leneș trebuie să mai fie și apatic. Pe bărbați îi caracterizează dorința de a trece direct la treabă atunci când e vorba de relații sexuale, iar femeile se plâng că bărbații vor doar să termine cât mai repede.

În cazul meu, însă, am un vag sentiment de dezamăgire când mângâierile se termină și începe actul final. Asta înseamnă că elementul mecanicist preia conducerea, adică partea utilă, cea din care rezultă de fapt copiii. O parte din mine ar prefera să se joace cu amanta zile în șir sub un lotus sau pe un morman enorm de perne din catifea, fumând, bând și râzând.

Lumea critică sexul în stare de ebrietate, dar din experiența mea pare mai plăcut decât treaz. Băutura și drogurile alungă anxietatea și vinovăția legate de performanțe și de ideea că ai un corp nu tocmai frumos, dar și, hm, anumite *inhibiții*. Nu – amânarea, nu realizările atletice pe care ți le și poți admira, asta este cheia. Și aceasta e totodată forța motrice a frumoaselor poeme despre sex/iubire *Cântarea Cântărilor* și *Rubayatele lui Omar Khayyam*, din secolul al XII-lea. Din fericire, ambele au fost compuse înainte de nașterea organizației Alcoolicii Anonimi, și ambele sărbătoresc sexul drept o experiență amețită, încețoșată, senzuală, de preferat sub cerul liber, înconjurat de parfumurile amețitoare ale viței-de-vie și rodiilor. Iată câteva versuri din *Cartea Cântărilor* (7:9–14):

> „9. În finic eu m-aș sui – ziceam – și de-ale lui crengi m-aș apuca, sânii tăi mi-ar fi drept struguri, suflul gurii tale ca miros de mere.
> 10. Sărutarea ta mai dulce-ar fi ca vinul, ce-ar curge din belșug spre-al tău iubit, ale lui buze-nflăcărate potolind.
> 11. Eu sunt a lui, a celui drag. El dorul meu îl poartă.
> 12. Hai, iubitul meu, la câmp, hai la țară să petrecem!

13. Mâine hai la vie să vedem dacă a dat viţa-de-vie,
merii de-au înmugurit, de-s aproape de-nflorit. Şi
acolo îţi voi da dezmierdările mele.
14. Mandragorele miresme varsă şi la noi acasă sunt
multe fructe vechi şi noi pe care, iubitul meu,
pentru tine le-am păstrat."

Rubayatele lui Omar Khayyam constituie o pledoarie similară: caută plăcerea şi trăieşte clipa. Să cucerim paradisul acum, ni se spune, de ce să mai aşteptăm?

„Pentru a gloriei acestei lumi
Suspină unii, alţii pentru rai,
La doar ce poţi, mai mult nu poţi să-ndrumi,
Ci lasă zarva, piară cu-al ei grai!

Iubito, cupa să alunge astăzi
Orice regret trecut şi temeri viitoare,
Căci mâine, treaz, mă tem c-aş lâncezi,
În ziua cea de ieri, bătrân ce moare."

Se poate afirma că Omar Khayyam este primul poet care a preamărit sexul, drogurile şi rock'n'roll-ul. Doar că el numeşte trinitatea sfântă a senzualului altfel: „fete, vin şi muzică". El îşi invită iubita să „înceteze vorbăria", ceea ce-mi aduce aminte de următoarele versuri de dragoste scrise de poetul-rocker contemporan Zodiac Mindwarp:

„Vorbeşti prea mult
Nu vreau să te ascult
Mai bună-i o plimbare
La mine-n buzunare."

Deşi un ideal lăudabil, libertatea sexuală totală se dovedeşte mai greu de pus în practică. Senzaţia de vină tinde să apară. Gelozia îşi iteşte faţa urâtă. Iar bărbaţii promiscui trebuie să se confrunte cu furia generală a femeilor (care ar putea fi acuzate de ipocrizie, pentru că, la urma urmelor, ele s-au culcat cu asemenea bărbaţi). Soţiile şi prietenele nu sunt dispuse la relaţii deschise, şi rareori se întâmplă ca un bărbat să rămână nepăsător la faptul că prietena sau soţia lui îşi împarte graţiile cu alţii. Şi se mai pune o problemă: ce se întâmplă dacă îmbrăţişezi libertatea sexuală, dar descoperi că ea nu vrea să te accepte? Asta ar fi o lovitură nu tocmai uşoară. Sigur, dragostea liberă are un preţ cam piperat.

Şi atunci, cum ne putem bucura de sex fără efort şi fără sentimente de vinovăţie? Civilizaţia modernă, încă de la inventarea ei de către greci cu cinci sute de ani înainte de Iisus, a apelat mereu la cei doi P: prostituţia şi pornografia. Pornografia este caracterizată uneori drept un simptom al unei societăţi degenerate, dar oricine cunoaşte cât de cât amforele sau statuile greceşti ori templele hinduse ştie că aşa-zisele acte sexuale nefireşti, orgiile şi diversele tipuri de relaţii complexe au fost reprezentate vreme de milenii în artă pentru plăcerea şi inspiraţia privitorului de oriunde. Dorinţa de a contempla imagini de amor este înnăscută în psihicul omului – probabil mai mult în cel al bărbatului.

Poate că pornografia deţine răspunsul. Ea prezintă avantajul că nu implică pe nimeni altul şi nici nu oferă posibilitatea de apreciere a performanţelor. Porno-ul alungă anxietatea sâcâitoare ce uneori strică legăturile amoroase. Celeilalte persoane îi place? Fac ce trebuie? Cui îi pasă?

Misiunea lui Hugh Hefner de la *Playboy* a fost aceea de a scuti masturbarea de sentimentul de vinovăție. Geniul lui a fost acela de a lega această misiune de căutarea stilului de viață boem și de a asocia sexul cu mobilitatea socială. Privind astăzi numere din anii '60 ale revistei, mi se pare extraordinar cât de avangardist, logic și radical era mare parte din conținutul revistelor. Hefner i-a publicat pe Ray Bradbury, Jack Kerouac, Truman Capote, Henry Miller, Vladimir Nabokov, Kenneth Tynan și Philip Roth. El i-a promovat pe Lenny Bruce, și Woody Allen și a prezentat interviuri lungi cu Malcolm X, Martin Luther King Jr, Bob Dylan și Fidel Castro. Au fost sărbătoriri ale scenei jazzului, ale drogurilor și ale împreunării lor. Un articol tipic, intitulat *Sex, extaz și droguri psihedelice,* a examinat „deliciile și pericolele erotismului indus sau stimulat chimic".

Partea slabă a stilului de viață promovat de *Playboy* era că părea să necesite un venit enorm. Deși Hefner a insistat că „obiectele și jucăriile erau doar accesorii pentru lucrul cel mai important: o explorare romantică, optimistă a tuturor posibilităților pe care le oferă viața", revista a manifestat tendința de a-l face pe omul de rând să se simtă nefericit de soarta lui. Însă, în ciuda acestui lucru, oricine putea găsi o încurajare în abordarea proaspătă și veselă a vieții pe care o sugera *Playboy*.

O altă soluție la problema sexului scutit de vinovăție a fost în mod tradițional tagma prostituatelor, curtezanelor și concubinelor. Majoritatea tăticilor au simțit transformarea prietenei lor din amantă în mamă, ca și efectul moleșitor pe care solicitările copiilor îl au asupra libidoului soției. Dintr-o dată, tânărul tată se

trezește că duce o viață de călugăr, la care se adaugă îndatoririle apăsătoare de îngrijire a copiilor. Soția își are copiii ei; bărbatul și-a îndeplinit funcția, iar acum ea nu mai pare să manifeste interes față de sexul fără finalitate. Și atunci, ce poate face bărbatul? N-ar vrea să aibă o aventură (prea mare deranjul), dar vrea sex. Mi-aș dori să fi trăit la Paris în secolul al XIX-lea, când vizitele la bordelurile de lux, populate de curtezane liberale, profesioniste în arta iubirii, erau acceptate de cultura vremii. După mine, bordelurile pariziene sunt amuzante, pline de râsete și plăceri. Singurele asemenea instituții existente astăzi în Marea Britanie se dau drept saloane de masaj și arată întotdeauna groaznic de jigărite și respingătoare. Am înțeles, de asemenea, că obiceiul de a-ți lua o amantă încă supraviețuiește în Franța. Din nefericire, fiind cinstit din fire, mi-ar fi foarte greu să trăiesc cu sentimentul de vină și de înșelăciune. Uneori mi-aș dori să fiu puțin altfel.

Pesemne că răspunsul pentru cei cu predispoziții similare este festivalul. Multe culturi respectă tradiția unei bacanale anuale, în cursul căreia toate regulile normale sunt abolite. O astfel de sărbătoare, Carnavalul Diavolului, se desfășoară anual în regiunea Quebrada de Humahuaca din Argentina și, potrivit unei relatări din ziarul *La Nácion,* vreme de două săptămâni, iubirea liberă este la ordinea zilei:

> „Potrivit credinței populare, o dată pe an trebuie să domnească haosul – mai precis, în perioada carnavalului – pentru ca locuitorii cerului și ai iadului să rămână în armonie cu universul. La carnaval, diavolul se ridică din străfundurile pământului și permite tuturor să facă ce doresc. Dar asta numai vreme

de două săptămâni[...]. Băutura și sărbătoarea țin de dimineață până noaptea. Legăturile maritale sunt uitate și, timp de câteva zile, bărbații și femeile devin liberi și libere. »În timpul carnavalului, diavolul vine pe pământ și nimeni nu poate protesta«, se spune în vreme ce se flutură ramurele de busuioc, floarea tradițională a carnavalului."

Ce idee splendidă! S-ar spune că acest obicei există și în Marea Britanie și aiurea, doar că în mod neoficial. Am auzit deseori exprimarea „festivalurile nu contează" drept scuză pentru aventuri extraconjugale în timpul vreunei deplasări de trei zile. Cu toate acestea, am senzația că, dacă aș veni acasă după o destrăbălare de trei zile, fluturând o ramurică de busuioc în fața prietenei mele drept explicație, n-aș fi iertat nicicând.

Ultima mare problemă cu sexul este că însuși lucrul despre care credem că ne va elibera poate sfârși prin a ne face sclavi, la fel ca alte plăceri lenețe, precum băutura și drogurile. Seduși de deliciile lor putem deveni dependenți. Poezia *Cântec* din 1783, scrisă de William Blake, ilustrează tocmai un asemenea avertisment:

„Pe-un câmp și alt am hoinărit,
Gustând a verii trudă,
Iubirii Prinț eu l-am zărit
Pe raz' de soare cum tot zburdă.

Crini pentru păr mi-a căutat
Și roze pentru fruntea mea
Și prin grădini el m-a purtat
Cu vise de-aur mă momea.

Pe-aripe stropi de apă s-au prelins,
Diana mi-a dat glas furiei.
Da'n plasă de mătase el m-a prins
Și m-a închis 'năuntrul coliviei.

Îi place să m-asculte-n cânt
Se joacă-ncet, mereu râzând,
C-acum aripele-mi de aur sunt
Iar libertatea, doar un gând."

Blake ne previne în legătură cu groaznicul și nedreptul paradox potrivit căruia însești plăcerile pe care le urmărim pentru a ne exprima dorința de libertate – droguri, sex, alcool – sunt cele care pot deveni dependență și, prin urmare, ne întemnițează.

Răspunsul ar fi de găsit în moderație, atât în vicii, *cât și* în virtuți. E posibil să fim moderat de credincioși, moderat de cuminți? N-am avea dreptul să fim neascultători din când în când? Mi se pare de bun-simț să mai eliberăm ocazional diavolul din cușcă, altfel ar putea ieși singur când ne așteptăm mai puțin.

Ora 2 dimineața

ARTA CONVERSAȚIEI

Un véritable ami est le plus grand de tous les biens.[1]
La Rochefoucauld, *Maxime*, 1665

„Îmi plac corespondența, schimbul de idei viva voce la o sticlă de vin, zgomotul și agitația."
Joshua Reynolds (1723–92)

Leneșul apreciază plăcerile pământești. Nu sunt pentru el stricta negare de sine a călugărului ori abstinența de la alcool, mersul la sala de gimnastică – obiceiuri ce țin de rutină ale omului așa-zis de succes

[1] Un prieten adevărat este cel mai bun dintre lucrurile bune (n. tr.).

al secolului XXI. Discuțiile, schimbul de idei și de povești cu prietenii, vechi și noi, acestea constituie sângele dătător de viață al trândavului. El ține la companie, îi place să converseze și să fie băgat în seamă. Îi place să stea la o masă și să se agațe atât de bine de clipă, încât pierde sentimentul scurgerii timpului. Brusc, cineva îi va spune: „S-a făcut ora 2!" Timpul zboară. Însă cât de diferit se scurge el când ne aflăm la locul de muncă! Cele mai supărătoare sunt acele ore nesfârșite între 2 și 6 după-amiaza. Acelea sunt ceasurile morții, care se târâie ca melcul. Când am lucrat într-un magazin, acea perioadă a zilei devenea o adevărată tortură. Când se isprăveau și puteam face numerarul și încuia, mergeam la bodegă și patru sau cinci ore treceau ca tot atâtea clipe. Apoi bodega se închidea și tot însetat rămâneam.

Iubesc secolul al XVIII-lea pentru că atunci, mai mult decât oricând, conversația a fost ridicată la rangul de artă de Joseph Addison, Richard Steele, dr. Johnson, Richard Savage, Oliver Goldsmith, Reynolds, Boswell și mulți alții. A fost era cluburilor și a cafenelei. *Viața lui Samuel Johnson* de Boswell este, în primul rând, o sărbătorire a bucuriilor conversației. Hogarth a luat cluburile peste picior în articolul intitulat ironic *Conversația modernă în miez de noapte*, care descrie o scenă de depravare, beție și lubricitate. Cei care participau la acea „conversație" erau, în realitate, un grup de oameni care vărsau, se bălăbăneau pe picioare, făceau scandal sau stăteau ca țintuiți.

Se pare că astăzi am pierdut această artă. Rareori remarcăm „elocvența în conversație" a cuiva (așa cum a afirmat De Quincey despre legendarul trântor Walking Stewart). Acum lăudăm energia și realizările

cuiva și ne concentrăm mai mult asupra rezultatului final decât asupra procesului. (David Beckham, fără să se remarce prin darul conversației, a ajuns erou global.) Și, atunci, înapoi la treabă!

Acesta nu este un fenomen tipic al secolului XXI. Lin Yutang a deplâns moartea artei conversației încă din anii '30. Pentru el, viteza sporită a vieții moderne eroda timpul liber necesar conversației adevărate. Încălzirea centrală a devenit unul dintre vinovați:

„Cred că nefericita transformare a casei într-un apartament fără un șemineu în care să se facă focul a declanșat distrugerea artei conversației, iar apariția automobilului a desăvârșit procesul. Tempoul este total anapoda, deoarece conversația există doar într-o societate pătrunsă de spiritul tihnei, cu lejeritatea, umorul și aprecierea nuanțelor de finețe. Pentru că există o distincție vădită între discuție și conversația ca atare. Această deosebire se face în limba chineză, unde există *shuohua* (vorbire) și *t'anhua* (conversație), ceea ce presupune că a doua este mai diversă și mai relaxată, iar subiectele, mai banale și mai puțin legate de afaceri."

Apropo, ca și conversația, focul de bușteni este o plăcere a leneșului. Gândiți-vă doar la pregătiri, la contemplare, la restul deliciilor. A sta în fața focului înseamnă a lenevi. Așa cum s-a remarcat mereu, rolul său ca punct central al camerei de zi a fost preluat de televizor, care, deși distractiv și sclipitor din când în când, nu are menirea de a stimula discuțiile lenevoase. Cheia, zice Yutang, este starea de relaxare:

„Ne putem angaja într-o conversație adevărată abia când întâlnim prieteni apropiați și suntem pregătiți să ne descărcăm inima unii în fața celorlalți. Unul și-a pus picioarele pe o măsuță, altul stă pe pervaz, iar altul s-a așezat pe podea, beneficiind de o pernă pe care a șterpelit-o de pe canapea, lăsând dezgolită o treime din ea."

Schimbul reprezintă sufletul conversației: schimbul de idei, de evenimente amuzante și de relatări. Iată cum a descris în 1790 un prieten stilul de viață al revoluționarului din secolul al XVIII-lea Tom Paine:

„Viața domnului Paine la Londra a însemnat o rundă liniștită de tihnă filozofică și distracție[...] În acea perioadă citea foarte puțin, după masa de prânz trăgea un pui de somn, iar seara juca șah, domino sau dame, dar niciodată cărți, participa la recitări, muzică etc., ori își petrecea timpul conversând: când era vorba de conversație, se dovedea întotdeauna clar, informat și amuzant. Uneori, vizitam prieteni plini de spirit[...] deseori luând masa la White Bear, Piccadilly, cu amicul său Stewart și alți călători isteți din Franța și din alte părți ale Europei ori din America. Iar când rămâneam singuri, stăteam până foarte târziu, iar de multe ori ne apuca dimineața destăinuindu-ne tot felul de intimități."

Aceste schimburi, această perioadă de peregrinări, discuțiile și lecturile, au condus la publicarea în 1792 a marii sale lucrări pe tema libertății, *Drepturile omului*. În realitate, cartea seamănă cu o conversație: este o

replică spirituală la atacul lui Edmund Burke împotriva principiilor Revoluției Franceze.

Pe lângă faptul că dă naștere ideilor, conversația creează cadrul pentru exprimarea acestora, și de aceea există o istorie îndelungată a conversației ca formă literară. Marile eseuri ale lui Oscar Wilde asupra artei și anarhiei, *Sufletul omului în socialism* și *Criticul ca artist*, sunt scrise sub formă de dialog ca și *Dialogurile* lui Platon. În revista *Idler*, noi numim interviurile conversații, iar ele capătă forma unor discuții lungi, în care se spun vrute și nevrute. Două motive au dus la această opțiune: când citesc interviurile din ziare și reviste, eu sar întotdeauna la pasajele în care subiectul vorbește cu adevărat; în al doilea rând, acele interviuri convenționale sunt o păcăleală, pentru că încearcă deseori o analiză psihologică freudiană obiectivă pe baza unei discuții de o oră. (Detalii precum „a mai luat o înghițitură de Meursault" au cumva rolul de a dezvălui profunzimile caracterului celui intervievat.)

Pentru mine, important este *ce* are de spus persoana. Caracterul, trecutul, ideile, modul de abordare a vieții: aceste elemente transpar în conversație, în cuvintele ei.

Iar o conversație trebuie să se poarte noaptea. „Votați-l pe Hodgkinson, votați-i pe conservatori, votați culcatul devreme", m-a ironizat prietenul meu Jim Moore într-o seară, când l-am anunțat la ora 10.30 că aveam de gând să merg la culcare. Dr. Johnson îi considera atât de supărători pe cei care se culcau devreme, încât s-a exprimat astfel: „Cine doarme înainte de miezul nopții este un ticălos." Caleștile trebuie să plece cel mai târziu la ora 2 dimineața, iar cei ce vor să mai rămână sunt liberi să o facă. Pentru că noaptea, eliberați

de grijile zilei, vinul și discuția încep să curgă. De aici și îndelungata practică englezească de a face o chestiune de onoare din consumul vârtos de băuturi și șederea până foarte târziu. „Băutul a fost o practică universală", a scris în secolul al XII-lea istoricul William of Malmesbury despre obiceiurile oamenilor simpli de pe vremea cuceririi normande, „ocupație cu care își treceau nopți întregi, dar și zile[...]. Erau obișnuiți să mănânce până când simțeau că nu mai pot și beau până li se făcea rău." Iată cum descrie Robert Burns acest obicei în poemul său *Willie Brewed*:

„Al lunii corn spre mine cată
Clipind alene de pe cer,
Lumina-i drum spre cas' mi-arată,
Dar n-am să plec, mai bine pier.

Căci primul care merge-acasă
E-un laș, mișel și-ncornorat
Iar cel ce va cădea sub masă
E-al nostru rege-ncoronat."

Primul care se duce la culcare este un laș, iar cel care cade jos de beat este regel Splendide sentimente. Practica persistă și azi în Scoția, o spun cu ușurare, și țin minte multe seri fericite petrecute pe îndepărtata Insulă Eigg, unde puneam pe masă două lăzi de bere, clești de crab pe care îi sfărâmam și-i mâncam și conversația se prelungea până în zori, iar unii dintre participanți trăgeau câte un pui de somn cu capul pe masă, după care se trezeau și continuau să bea și să stea de vorbă. Mă mai gândesc și la lăudabilul obicei irlandez de a aduce o sticlă de whisky la masa de

seară, și nimeni nu are voie să se ducă la culcare decât după ce se golește sticla. „Sigur, noaptea reprezintă momentul cel mai propice pentru discuții, deoarece în cursul zilei acestora le lipsește farmecul", scrie Lin Yutang.

Ce înseamnă o conversație bună? În nici un caz să-ți etalezi calitățile sau să tipi mai abitir decât alții. Unii vorbesc, dar nu-i ascultă pe ceilalți. Unii ascultă și nu vorbesc. Ambele categorii sunt iritante. Marele maestru în conversație știe să le facă pe amândouă în aceeași măsură. Adevărat, dacă vorbești fără să-i asculți pe ceilalți, devii, conform exprimării prietenului meu Marcel Theroux, „un tonomat de monologuri", așteptând doar câte o sugestie pentru cuvântări pregătite dinainte.

Ideile care apar într-o conversație sunt înfrumusețate, îmbunătățite, contrazise sau făcute țăndări de participanți. Unii pot spune anecdote în sprijinul sau în defavoarea vreunei noțiuni. Ideile cuiva sunt dezvoltate, modificate. Ele sunt scoase din depozitul muzeului, șterse de praf și expuse. Iar adevărata lor valoare abia atunci se descoperă: diamantul se dovedește a fi un ciob de sticlă, iar o piatră prăfuită, o fosilă rară.

Conversația bună reprezintă un semn al generozității spiritului. Am cunoscut scriitori care refuză să vorbească, de exemplu, despre vreo lucrare încă neterminată. Cu un aer pompos, ei își scuză acest spirit meschin spunând ceva de genul: „Dacă vorbesc despre lucrare, aș putea să chem ghinionul" sau „Dacă discut despre vreo intenție, s-ar putea să nu mai reușesc s-o pun pe hârtie" – ceea mă face să cred că, dacă s-ar evapora în cazul în care sunt exprimate, acele idei sunt cam fragile. Mai există și teama că cineva din

grup ar putea fura gândurile sau ideile pentru a scrie el însuși un roman: asta e o prezumție arogantă. Johnson, după cum știm, nu avea asemenea prejudecăți. El nu stătea într-un colț, clocind idei în tăcere, gândindu-se: „Le păstrez doar pentru mine." Le rostea, le întorcea pe toate fețele, dogmatiza, își dădea aere și le apăra până la primele ore din zi. Dragostea lui față de tovărășia oamenilor reprezenta și o teamă de solitudine; detesta să plece acasă, unde ar fi trebuit să rămână singur cu propriii demoni. Această teamă l-a făcut să modereze antidotul lui Robert Burton contra melancoliei, transformându-l din „Să nu fii singur; să nu fii leneș" în „Atunci când ești singur, nu fi leneș, iar când ești leneș, nu fi singur."

Pentru Johnson, o conversație reușită unea învățătura cu experiența. Walter Jackson Bate, biograful lui, spune că „Johnson aprecia activitatea minții, un exercițiu constant al imaginației în punerea în aplicare a cunoașterii, slujindu-se în același timp de familiaritatea cu «lumea vie», și credea că aceste calități se formau cel mai bine într-o conversație în care oferi și primești."

Cu toate acestea, Johnson se dovedea un adversar de temut în orice conversație. Unii dintre prietenii lui se temeau să scoată vreun cuvânt de față cu el. Adevărat, se plângeau că el nu tolera să fie contrazis. „Imposibil să spui ceva contrar", a remarcat reverendul John Taylor. „Se face că nu te aude și, având glas mai puternic decât tine, sigur te copleșește." Această brutalitate în discuție este considerată totuși de G.K. Chesterton un semn de spirit democratic esențial. „Însuși faptul că se certa cu alții stă dovadă că acestora li se îngăduia să se certe cu el. Brutalitatea lui verbală

se baza pe ideea confruntării între egali, ca la fotbal. Este foarte adevărat că urla și bătea cu pumnul în masă, pentru că era un om modest. Se temea sincer să nu fie copleșit sau ignorat." În *Ce este anapoda pe lume*, Chesterton compară demagogia lui Johnson cu finețea rafinată a lui Addison, fondatorul revistelor *The Tatler (Flecarul)* și *Spectator*, despre care spune că „era politicos cu toată lumea, dar superior tuturor[...]. Un superior curtenitor, dar detestat."

În *Banchetul* lui Platon, Socrate vorbește toată noaptea, până când îi adoarme pe toți, cu excepția lui Aristofan și Agathon. Gânditorul din secolul al XVII-lea La Rochefoucault, autorul *Maximelor*, o scurtă colecție de reflecții privind caracterul uman, și-a elaborat ideile și aforismele frecventând multe saloane, îndeosebi pe cele ale gazdei literare Madame de Sablé. Ideile au fost rezultatul gândirii colective, nu al reflecției solitare. Saloanele au elaborat linii directoare privind eticheta conversației și interziceau discuțiile pe teme religioase ori politice, întrucât acestea duceau în mod inevitabil la strigăte, impolitețe și lipsă de armonie.

În aceste *Maxime* găsim avertismentul lui La Rochefoucault către vorbitorii egocentrici:

> „Una dintre pricinile pentru care găsim atât de puțini oameni chibzuiți și plăcuți în conversație este aceea că nu există nimeni care să nu se gândească mai mult la ceea ce vrea el să spună decât să răspundă precis la ce i se spune. Cei mai capabili și cei mai amabili se mulțumesc doar să afișeze o mină atentă, în vreme ce în ochii și în mintea lor se citesc o indiferență față de ceea ce li se spune și o anumită grabă de a se întoarce la ceea ce vor să spună ei, când de fapt ar trebui să vadă că este greșit să încerci să placi altora sau să-i convingi, căutând atât de stăruitor să-ți placi ție însuți, și că a asculta cum se cuvine și a răspunde bine este una dintre cele mai depline desăvârșiri la care poți ajunge în conversație."[1]

Din acest motiv, cred eu, jurnaliștii devin interlocutori buni. Asta pentru că (în general) ei manifestă curiozitate față de lume și față de alți oameni și de ideile lor. Ei vor să afle; nu consideră că dețin toate răspunsurile. În primul rând, caracterul lor curios i-a făcut devină jurnaliști. Un jurnalist nu este un profesionist sau un expert, ci un amator, un rătăcitor, un căutător și nu trebuie să etaleze aroganța expertului.

Conversația este o activitate intermediară; se desfășoară când treburile importante ale zilei au fost rezolvate. Vedem asta ca o recompensă după muncă; în realitate, însă, ea conduce la o activitate mai bună și mai intensă, așa cum se întâmplă ca în cadrul conversațiilor să fie concepute și elaborate visurile și ideile noastre. Venim cu ideile; prietenii le moderează și le dezvoltă. Când e vorba de a crea idei, scriau muzicienii Bill Drummond și Jimmy Cauty în *Manual* (1990), marea lor operă despre creativitate, se știe prea puțin că un geniu îți este tovarășul cel mai de nădejde.

Din păcate, dragostea leneșului față de conversație este demonizată de societatea care apreciază acțiunea mai presus de orice. „Nu vorbi despre asta – fă-o!" este mantra modernă. La care eu răspund: N-o face, mai bine vorbește. Dacă lucrul despre care se

[1] La Rochefoucault, *Maxime și reflecții*, trad. Aurel Tita, Ed. Minerva, col. BPT, București, 1972, p. 39 (n. tr.).

discută merită făcut, atunci îl vei face la vremea cuvenită. Însă discuția este partea cea mai plăcută, fiindcă e vorba de emoția de a plănui și de a concepe stratageme. Discuția, acea parte dinainte de impactul realității, înainte de a înțelege că trebuie să existe și puțină muncă pentru a realiza acel lucru, când posibilitățile sunt nenumărate, iar visurile noastre de viitor încă nu au fost aiurite de cerințele practice – această parte ne face să ne simțim cu adevărat liberi.

Ora 3 dimineața

ORA PETRECERILOR

„Dar iapa stă-ndoită foarte;
Tom o întâmpină să-l poarte
Și ea înspre lumini cutează:
Alei! Dar ce li-i dat să vază!
Dănțau năluci și cotoroanțe
Nu vr-un cadril ca-n cele Franțe,
Ci horă, gigă, joc sprințar
Ce le punea-n călcâie jar."[1]

Robert Burns, *Tam O'Shanter*, 1790

„Nu ne dăm bătuți, prieteni – vom învinge această revărsare."

Joe Strummer, la festivalul de la Glastonbury, 1997, când a început să plouă

Puneți laolaltă droguri bune, oameni buni și muzică bună și veți realiza o combinație magică. La ora 3 dimineața, trecem dincolo de cuvinte.

[1] Robert Burns, *Antologie de poezie engleză de la începuturi până azi*, vol. 2, trad. Dan Duțescu, Ed. Minerva, col. BPT, București, 1981, p. 80 (n. tr.).

Am trăit prima experiență pur hedonistă, de felul sugerat mai devreme, la începutul anilor '90, când regretatul mare jurnalist Gavin Hills m-a inițiat în extaz și halucinații. Ce revelație! La douăzeci și doi de ani, considerasem că zilele de petreceri erau de domeniul trecutului, însă se părea că adevăratele nopți de distracție în oraș abia acum mi se ofereau. Una dintre cele mai mari plăceri era modul în care această formă de petrecere părea să prelungească noaptea, să dilate acel moment de la ora 3 dimineața. Unul dintre marile hituri ale zilei era cântecul de dans *3 a.m. Eternal*, al grupului KLF. Recent, i-am telefonat lui Bill Drummond și l-am întrebat ce idee stătuse la baza cântecului:

„Ora 3 dimineața este acel punct al zilei când răspunderile și realitățile zilei precedente au dispărut, iar răspunderile și realitățile zilei ce urmează încă nu au sosit. Melodia *3 a.m. Eternal* a nimerit exact acel punct, pentru că la acea oră ai impresia că totul va dura o veșnicie. Era o idee pe care mi-o notasem pe un petic de hârtie – 3 a.m. Eternal. Apoi am descoperit cuvântul spaniol *madrugada*, care înseamnă «timp intermediar». La ora 2 vrei să fi plecat deja acasă; la 4, se răcește totul. Dar ora 3 are ceva magic. Intelectul rațional se topește, iar tu trăiești momentul. Ușile percepției îți sunt deschise. Se întâmplă o mulțime de lucruri. Ca în *Tam O'Shanter*."

Asta înseamnă „să ieși": să te afli departe de lumea de zi cu zi, ternă, fără viață și să te găsești într-o altă lume, plină de surprize, căldură, magie și posibilități. *Tam O'Shanter*, scrisă de Robert Burns în 1790, vorbește despre un fermier care, beat, se întoarce de la târg noaptea târziu. Burns s-a inspirat dintr-o poveste pe care o auzise pe când muncea ca funcționar normal în Ayr. Iată cum prezintă el legenda:

„Era ora farmecelor, între noapte și dimineață... Când a ajuns la poarta Kirkyard, a rămas surprins și amuzat să vadă, printre arcadele unei ferestre gotice, care se află și azi acolo, un dans al vrăjitoarelor în jurul stăpânului lor bătrân și mânjit de funingine, care nu mai contenea să cânte din cimpoi. Oprindu-și calul ca să se uite mai bine la ele, țăranul a putut recunoaște chipurile multor femei pe care le știa de prin vecini."

Esențial în acea experiență rave din anii '90 a fost, desigur, extazul creat de droguri și, citind *Confesiunile unui opioman englez* de Thomas De Quincey, am fost șocat de numeroase paralele dintre acea trăire a mea și modul în care De Quincey descrie opiul. Una dintre asemănări este modalitatea în care drogul te duce pe un alt plan, unde poți rămâne câteva ore. Acest lucru contrastează cu plăcerea mai puțin stabilă a consumului de alcool:

„Plăcerea oferită de vin crește mereu și duce către o criză, după care scade; aceea produsă de opiu, după ce este generată, rămâne vreme de opt până la zece ore: primul, ca să împrumutăm un termen tehnic din medicină, este un caz de plăcere acută, iar al doilea, de plăcere cronică; primul este ca o flacără, al doilea, o iluminare continuă și prietenoasă."

O iluminare continuă, așa ar putea fi descrisă experiența extatică. Remanența aceasta permite lungi perioade de dans cu senzația unei transe; este încurajat comportamentul repetitiv, ne aflăm în moment, nu mai există planificare și memorie, ci simpla bucurie de a exista. Aceasta este, sau era, atracția exercitată de ecstasy, iar pentru cineva ca mine, care considerase că la douăzeci și doi de ani sosise vremea să „mă apuc de treabă", să strâng din dinți, să-mi fac o carieră, însuflețirea adusă de ecstasy, de muzică și de dans noaptea întreagă era profund eliberatoare. Iată cum descrie această senzație chimistul Alexander Shulgin:

„Mă simt perfect curat pe dinăuntru și nu există decât o euforie pură. Nu m-am simțit niciodată atât de bine, și nici n-am crezut că așa ceva este posibil. Curățenia, claritatea și uimitoarea senzație de forță interioară au continuat pe durata întregii zile și a serii, și chiar a doua zi."

Dacă se amestecă această forță interioară cu muzică, se obține hedonism, dar pentru generația mea, hedonismul acelor ani nu era un simplu escapism: ne dădea o imagine a ceea ce ar putea fi lucrurile, oferindu-ne o intuiție a unei stări primitive, eliberate de

ostilitate și dorință și pline de bucuria de a trăi și de a ne pierde eul în cel colectiv. De Quincey a spus același lucru despre opiu, care, după părerea lui: „Oferă pur și simplu acea căldură vitală care este aprobată de judecată și care va însoți mereu o constituție corporală de o sănătate antediluviană și primară[...] o revenire sănătoasă la acea stare pe care mintea o atinge prin eliminarea oricărei nemulțumiri profunde care a tulburat și a intrat în conflict cu impulsurile inimii, la origini dreaptă și bună[...]. Opiomanul[...] simte că partea divină a naturii sale este de cea mai mare importanță."

Cei leneși din fire cred, bineînțeles, că asemenea stări de îmbătare reprezintă o necesitate umană practicată de toate culturile din lume. Ei se folosesc de asemenea argumente pentru a-și apăra obiceiurile. Adevărat, s-a susținut deseori că dansul în timp ce nu mai ești tu însuți la minte te poate ridica la înălțimea experienței spirituale. „Un rabin pe care l-am intervievat a spus că șansele tinerilor de a trăi o experiență mistică sunt drogurile precum LSD, ecstasy și dansul", a remarcat regretatul gânditor Nicholas Saunders, autorul cărții *E de la Ecstasy* (1993), când i-am luat un interviu în 1995. El a mai spus că un călugăr Zen îl văzuse pe Dumnezeu când era în transă. „În primul rând, nu putea suporta muzica, apoi a adăugat: «Aceasta este meditația. Acești oameni trăiesc totalmente în clipa prezentă. Au întrerupt orice dialog interior.»"

Desigur, muzica este esențială în cadrul experienței de la 3 dimineața. Ea este cea mai misterioasă dintre toate artele. Puterea ei de a produce transformări este cel puțin miraculoasă. Ea îți poate modifica dispoziția de la nenorocire la bucurie în câteva secunde. Te poate

ține în transă ore întregi. Ajută corpul să realizeze acte de dexteritate fizică de neimaginat.

Dansul este unic între formele de artă prin faptul că nu lasă urme; se face din pura lui plăcere; este inutil și lipsit de egoism până la sublim. Nu-l poți semna sau vinde. Coleridge spunea că principalele trei forme de artă sunt arhitectura, gătitul și vestimentația. Eu cred însă că prima este dansul. La urma urmelor, poți dansa gol pușcă și poți trăi într-o peșteră, iar când fructele atârnă pe ramuri în jurul tău, nu prea ai nevoie să gătești.

De Quincey nu a fost un dansator, în schimb a scris despre experiența minunată de a asculta muzică în stare bahică: în cazul lui, era vorba despre opera de sâmbăta seară, după ce luase opiu. „Corurile erau divin de ascultat, iar când Grassini[...] își descărca sufletul pătimaș în rolul Andromacăi la mormântul lui Hector etc., mă întrebam dacă vreun turc, dintre toți cei care au ajuns în paradisul opiomanilor, poate simți măcar jumătate din plăcerea pe care am avut-o eu."[8] De Quincey se alătura și „săracilor" la petrecerile lor de sâmbătă noapte, după care pornea alene pe străzile lăturalnice ale Londrei, spre casă.

Autoritățile încearcă uneori să ne îngrădească dreptul de a face petreceri. Sexul, drogurile și rock'n'roll-ul îi înspăimântă pe conducătorii noștri. În Marea Britanie, anii '90 au fost marcați de strădaniile birocraților de a impune legi împotriva fenomenului rave și a petrecerilor. În mod elocvent, aceste încercări au încetat când și-au dat seama că această cultură de club devenea o industrie uriașă care atrăgea turiști, aducând profituri celor bogați. Întreaga scenă a devenit tot mai burgheză.

În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis general: petrecerea continuă.

În Evul Mediu, Biserica a înțeles că petrecerile reprezentau o nevoie umană și de aceea le-a îngăduit în cadrul diverselor sărbători anuale. Tradiția persistă în celebrări precum Festivalul Muzical Glastonbury ce se ține anual, de la care m-am întors acum trei zile și după care sunt încă în convalescență. Glastonbury este un fenomen copleșitor: 150 000 de oameni se adună pe o suprafață de patru sute de acri timp de trei zile sau mai mult, ca să asculte muzică, să stea de vorbă, să danseze și să consume droguri. Este, în esență, acel moment de ora 3 dimineața prelungit timp de șaptezeci și două de ore: fără realități, doar distracție. Spectacolul oferit de atâția oameni care se distrează este mișcător și înălțător. Cei care îl resping drept simplu hedonism înțeleg prea puțin nevoia profund umană pe care el o satisface. Glastonbury înseamnă oameni care discută și dansează, eliberați de presiunile lumii comerciale. Necesitățile vieții se obțin ușor, astfel că fiecare fibră a ființei este dăruită bucuriei. Reprezintă o întoarcere tranzitorie la o stare primitivă: fără competiție, fără efort susținut. Poți discuta și umbla de colo-colo fără să faci nimic timp de trei zile, ceea ce este un adevărat lux. Punctul culminant al festivalului din 2003 a fost focul de tabără în memoria lui Joe Strummer, organizat de Lucinda, văduva lui, și de prietenii ei. Este vorba despre un foc menținut mereu viu, un cerc de buturugi pe care se așază oamenii, o piatră pe care cineva stă în picioare și un sistem de sunet care difuzează muzică reggae – o oază de siguranță, distracție și evadare. A oferit tuturor o idee despre felul în care ar trebui și ar putea să fie.

Într-un eseu din 1953, filozoful Theodor Adorno a spus că distracția este programată în noi. Este un instinct pe care ar trebui să-l materializăm, nu să-l reprimăm:

> „Când satisfacerea dorințelor instinctuale este negată sau amânată, ele sunt rareori ținute sub control, fiind mereu gata să izbucnească dacă li se oferă șansa. Această tendință de a exploda este accentuată de caracterul problematic al rațiunii care recomandă amânarea impulsului de împlinire a dorințelor în vederea satisfacerii lor ulterioare complete și permanente."

Cu alte cuvinte, veți avea destule prilejuri să vă simțiți nenorociți, așa că distrați-vă acum. Campaniile „Spuneți nu", care neagă viața și ne domină prin amenințarea cu punerea la colț, campaniile împotriva drogurilor care oferă plăcere, promovate de guvernele american și britanic, sunt sortite eșecului, pentru că există destui oameni care spun „da". Suntem o rasă uimitor de pozitivă. Potrivit expresiei lansate de Liam Gallagher, solistul vocal al grupului Oasis, suntem „nebuni după asta". Suntem dotați cu un mușchi căutător de plăceri, care trebuie pus la treabă.

Din nefericire, hedonismul este atât de plăcut, încât creează dependență, iar destrăbălările prea frecvente pot aduce daune grave sănătății. După ce am petrecut pe săturate înainte și după ce împlinirea vârstei de treizeci de ani, m-am temut serios că aș putea deveni alcoolic. Am constatat însă că circumstanțele s-au schimbat pe măsură ce am înaintat în ani, că acum petrec mult mai puțin – nu din proprie voință,

ci pur și simplu pentru că așa au evoluat lucrurile. (Iar dacă a existat ceva care să mă împiedice să beau prea mult, aceasta a fost teama să nu devin membru al asociației Alcoolicii Anonimi, fiind condamnat să nu mai beau deloc și să fac parte dintr-un „program".) Sigur, când în viața ta apar copiii, puțini oameni au energia necesară pentru a fi amețiți tot timpul. Trezirea la 6.30 dimineața și în cursul nopții este suficient de epuizantă, așa că nu mai simți nevoia să te supui rigorilor unei vieți grele. Mai trag din când în când câte un chef, dar mult mai rar decât înainte, poate de trei, patru ori pe an. Încerc să-mi impun și o perioadă de recuperare: mult somn pentru a-mi readuce mintea și trupul la o stare de confort. Iar asta pare suficient pentru a-mi satisface dorința de căutare a uitării.

Viața petrecută numai la petreceri poate face ca timpul de trezie să pară lipsit de culoare și conduce la fenomenul nesănătos al așteptării sfârșitului de săptămână, după ce te simți deprimat și neputincios timp de cinci zile la rând. Adevăratul leneș vrea să ducă o viață frumoasă tot timpul, nu doar sâmbăta seară, iar adevărata lecție de hedonism este că trebuie să încercăm să ne bucurăm de *toate* momentele, nu doar de acelea în care suntem amețiți. Timpul trebuie savurat, nu suportat. Versul lui William Blake „Drumul excesului duce la palatul înțelepciunii" este folosit deseori de risipitori ca să-și justifice purtarea. Numai că ei rămân blocați pe acel drum și nu mai ajung la palatul făgăduit.

Mai cred că o viață dusă doar în petreceri poate deveni o corvoadă. Efortul mintal și fizic pe care îl presupune ieșirea în oraș atât de des te epuizează. Începi să te gândești că ți se simte lipsa, și participi la toate

evenimentele mondene care ți se oferă cu speranța că unul dintre ele va intra în legendă. În acest caz, participarea la petreceri este un chin – mai curând obicei decât plăcere.

Ora 3 dimineața nu înseamnă doar haz. Aceasta este și ora când, dacă doresc, apar și demonii. Nu am trăit prea multe nopți întunecate ale sufletului, dar când mi s-a întâmplat, a fost îngrozitor. Îmi aduc aminte foarte limpede de o noapte. Ora 3 părea să devină o eternitate. „Într-o noapte cu adevărat întunecată a sufletului este permanent ora 3 dimineața", a scris F. Scott Fitzgerald în *Esquire*, în 1936. Iar acea noapte a fost neobișnuit de lungă și de înspăimântătoare. Fantasme și arătări oribile, rânjitoare, îmi dansau prin minte, făcându-mă să transpir și să stau în capul oaselor, îngrozit. Barierele din mintea mea se topiseră, ororile invadându-mă. Din fericire, momentele mele plăcute de ora 3 au cântărit mai mult decât cele rele, dar nimeni nu a zis că drumul spre lene avea să fie lesnicios.

Iar când petrecerea se termină, plecăm acasă. Asta a fost cealaltă mare plăcere a anilor de rave – sesiunea de răcorire și calm din casa cuiva, unde stăteam așteptând răsăritul soarelui, uitându-ne la televizor, bând o bere de noapte-bună, flecărind sau privind în gol. O meritam după epuizarea din precedentele opt ore. Prietenul meu James numea asta „recompensă". Iar dacă neclintirea acelui moment are ceva deosebit, ceva apropiat de meditație, care este o altă formă de lene, atunci ne vom ocupa și de ea.

Ora 4 dimineața

MEDITAȚIA

Numquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus,
nec minus solum, quam cum solus esset.[1]

Cicero (106–43 î.Hr.), *De officiis*

„Toată ziua fără nici un plan
Și rămân în repaus."

Wang Wei (698–759), *Răspuns lui Chang Yie*

Nu există formă mai adevărată de lene decât meditația. Atunci, a nu face absolut nimic ore în șir se ridică la nivelul căutării spirituale.

Meditația este o cale de a te conecta la o dimensiune interioară, la un spirit, un suflet, un fel de esență, care este în mare măsură ignorată de supramintea rațională. *Submintea* este ceea ce căutăm atunci când meditățm, acea parte a sinelui nostru care se situează

[1] Niciodată nu ești mai leneș decât atunci când ești leneș pe deplin;
Și nici mai singur decât atunci când ești absolut singur (n. tr.).

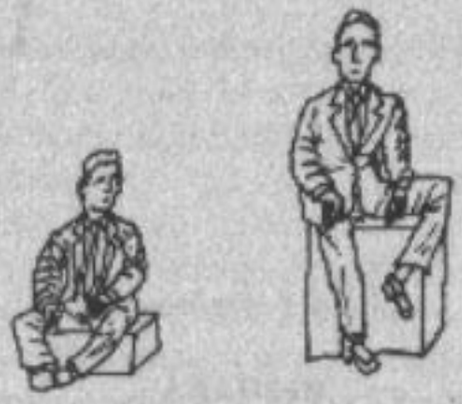

dincolo de intelect, de emoții și de fizic. Încercăm să ne opunem cedării în fața deșeurilor mentale, a grijilor lumești, a anxietăților de tot felul. Ideea este că prin hrănirea sinelui în acest mod, ne constituim rezerve de putere care ne vor ajuta să facem față problemelor și luptei cu viața. Când spiritul ne este sărăcit, iar sufletul subnutrit, ticăloșii ne pot face una cu pământul.

Tatăl meu practică meditația cu un grup ce se numește Brahma Kumaris și de douăzeci de ani se scoală la ora 4 dimineața, ca să nu facă nimic vreme de o oră înainte de începerea zilei. L-am întrebat recent de ce ora 4 este considerată cea mai propice pentru a lăsa sufletul să rătăcească prin cosmos:

„S-ar putea ca o asemenea oră să însemne un coșmar pentru unii, dar dacă te culci la vreme și ai dormit suficient, poate fi ora cea mai potrivită din zi ca să te încarci cu energia pozitivă a gândurilor. În realitate, nici măcar nu este vorba de energia gândirii, ci mai curând de o stare de pace și, odată cu ea, o senzație de bine și sentimente bune față de alții[...]. Când te hrănești bine la acea oră, poți spune că ai luat un dejun spiritual. Vei rămâne binevoitor și probabil

mai puțin nesuferit pe durata întregii zile. Ciudat, dar dă roade. Este vorba în parte despre ritmul individual, despre o programare a minții în acel fel, în vreme ce neuronii sunt odihniți și înainte ca hormonii dorințelor să înceapă să circule – înainte de a te apuca de treburile zilei."

Musulmanii sunt legați de o rutină la fel de strictă. Drept parte a rugăciunii de dimineață, care se desfășoară înaintea zorilor, ei trebuie să rostească de două ori sintagma „Rugăciunea e mai bună decât somnul", poate pentru că ființa ta ar prefera să se strecoare înapoi în pat, astfel că este necesar ceva care să o convingă de contrariul. Argumentul pentru o trezire atât de timpurie este că ajută la plasarea într-o dispoziție religioasă pentru întreaga zi. „Sărbătorește mereu laudele aduse Domnului, înainte de răsăritul soarelui și înainte de apusul lui; sărbătorește-le și în orele nopții și în vremea zilei: numai așa spiritul ți se va bucura", spune Coranul.

Din păcate, pentru mine somnul este preferat rugii. Obiceiurile tatălui meu sunt prea stricte; trezirea la ora 4 ar fi un adevărat iad pentru mine. Și așa în majoritatea dimineților sunt trezit înainte de ora 7 de agitația stridentă a copiilor, și aproape că mă arăt îmbufnat când ei sar pe mine. Chemarea tatălui meu impune alt program: în Centrul în care unde locuiește, la intervale regulate se difuzează discret muzică pe toate coridoarele și holurile vreme de cinci minute, la fiecare câteva ore, timp în care toată lumea trebuie să înceteze orice activitate și să reflecteze. Totul e bine și frumos, dar sugerează prea multă oficialitate și disciplină pentru un leneș, care preferă să trăiască momentul atunci când i se oferă.

Mă pronunț în favoarea unei abordări mai lejere. Pentru mine, meditația se poate face în momentele cele mai ciudate. Pot medita (și deseori așa se întâmplă) când privesc fără țintă pe fereastra unui tren, obicei care rămâne una dintre plăcerile cu adevărat lenevoase. Dar nu e întotdeauna ușor. Acum oamenii își desfășoară activitatea și în tren, așa că ești silit să auzi fără să vrei jargonul plicticos și să suporți importanța lor de sine. Zilele trecute a trebuit să ascult o tânără doamnă întrebându-și șeful dacă meritele pentru un anumit proiect puteau contribui la trecerea ei de la treapta de „cercetător" la cea de „cercetător senior", pentru că, după cum se exprimase ea: „Am muncit mai mult la acest proiect decât celelalte fete." În cursul aceleiași călătorii, l-am ascultat pe un individ nesuferit care și-a apelat toți amicii și le-a povestit cât de bine se descurcase la interviu. A folosit o expresie pe care o aud mereu în afacerile cele mai plicticoase, „de-a dreptul interesant". Ți-e greu să te strecori în țara nimănui când hormonii îți circulă ca nebunii din cauza furiei stârnite de utilizatorii de telefoane mobile. Gândul de a le azvârli mobilele pe geam sigur îți tulbură căutarea calmului interior.

Însă dacă încerci, poți profita de acele momente pierdute din viața de zi cu zi – așteptând în stația de autobuz, stând într-o cafenea când îți întârzie un prieten sau când este blocat într-un ambuteiaj – ca să meditezi. Nu este ușor să aluneci în nirvana cât stai pe peronul subteran, lipsit de aer, al unui metrou, însă se poate. Asta nu depășește domeniul imaginației. Și, cu cât exersezi mai des transformarea acelor momente supărător de pustii într-o încântătoare inactivitate reflexivă, cu atât mai ușor vei atinge acea stare. Nu spun

că am prins mișcarea: departe de asta. Încă mai recurg la bătutul nervos din picior, la înjurături printre dinți, la ridicarea ochilor spre cer și la oftaturi când sunt reținut pe loc din deplasare. În tinerețe, îmi aduc aminte că, de frustrare, apăsam pe butonul de oprire al autobuzului. Asta se întâmpla de obicei când eram deja în întârziere. În adâncul ființei mele, știam că vina pentru întârziere îmi aparținea, însă bunuri publice precum stațiile și băncile sufereau forța dezlănțuită a furiei mele.

Purtarea leneșului este haotică. El încearcă să scape de programe, teorii, practici spirituale oficiale, ordine și disciplină. Rutina, la fel ca sistemele rigide de gândire, îl întărâtă. Librăriile sunt pline de cărți de autoajutorare, care promit că teoriile expuse vor ajuta la îndeplinirea tuturor dorințelor dumneavoastră lumești și spirituale. Mai bine în slujbă, în relații, în familie; schimbați-vă viața în șapte zile. Însă problema referitoare la stilurile alternative de viață este că ele oferă un grup alternativ de reguli stricte. Un „ism" este înlocuit cu altul. Scena spiritului oferă o uimitoare paletă de lideri alternativi, de exemplu, cărora oamenii slabi de înger își încredințează viața și banii. Dacă aruncați o privire prin revistele de stiluri de viață alternative, opțiunile sunt la fel de ametitoare. Mii de suplimente de vitamine, tot soiul de guru care recomandă stiluri de viață, metode de meditație, terapii de dans extatic, investiții etice, povești mistice, ateliere de bătut darabana, tămăduitori, căi spirituale, tehnici de dezvoltare personală, specialiști în hipnoză și școli de vară care vă ajută să vă redescoperiți – toate se întrec să capteze atenția căutătorului singuratic al adevărului. Toate pretind să ofere răspunsuri la problemele dumneavoastră, toate costă și, până la ultima, vă

încurajează să abandonați un set de reguli în favoarea altuia, când soluția ar fi de fapt abandonarea ideii de a urma aceste teorii. Regulile sunt o pacoste. Mereu le uit, apoi am un sentiment de vinovăție. Slavă Cerului că nu sunt musulman!

Dorința leneșului este să trăiască fără reguli, sau potrivit unora care au fost inventate de el însuși. El vrea să-și dezvolte forța interioară pentru a avea putere asupra lui însuși. El refuză să delege acea putere către orice autoritate, indiferent cât de inofensivă ar fi părea să fie aceasta. Și, cu cât există mai puține reguli, cu atât scade posibilitatea încălcării lor tot timpul și, prin urmare, se reduce risipa de energie pe care o presupune sentimentul de vinovăție. Potrivit lui Thoreau, este ușor să devii „propriul stăpân de sclavi". Creăm reguli de comportament pentru noi înșine, apoi ne simțim prost când nu reușim să ne ridicăm la înălțimea lor.

Dificultatea este unul dintre miturile care îi împiedică pe oameni să mediteze. Acest mit convine numeroaselor școli de meditație, interesul lor fiind acela de a o prezenta drept ceva ce trebuie predat de experți, adică trebuie plătit. Masa aiuritoare de tehnici de meditație instalează alte bariere între oamenii obișnuiți și arta reflecției. Paradoxal, a nu face nimic devine un chin.

Dacă ne-am da seama că meditația înseamnă pur și simplu să privești în gol, atunci ea ar fi mult mai accesibilă multor oameni. E ușor. N-aveți nevoie decât de o fereastră. Îmi aduc aminte că eram la școală și reușeam să stau douăzeci de minute uitându-mă pe fereastră. Aceasta este meditația, deși profesorii mei o numeau visare cu ochii deschiși. Ferestrele nu costă și

le găsiți pretutindeni. În trenuri, în autobuze, iar majoritatea caselor au cu nemiluita. Citiți o poezie, luați un scaun și așezați-vă lângă fereastră. Doar de atât e nevoie.

Cealaltă cheie este să trăiți clipa. M-a impresionat foarte mult Gavin Hills în cursul unei vacanțe. Hills era un amestec de cinism și inocență, însă eu nu-i văzusem pe deplin latura inocentă. Într-o zi ne plimbam pe Insula Eigg. Aveam împrejur numai stânci, pământ sterp și ceață. Brusc, Gavin s-a așezat pe o piatră și a spus: „O să meditez puțin." A rămas tăcut timp de zece minute. Prinsese momentul; nu trebuia să aibă formație de profesor ca să descopere câteva momente de liniște. Cealaltă formă de meditație era să ajungă dimineața acasă după o ședință de rave, să ia LSD și să privească în tavan ore în șir.

Cui nu-i surâde ideea trezirii la 4 dimineața ca să mediteze poate să rămână treaz până la aceeași oră. „Ca să te scoli târziu înseamnă uneori să stai treaz până târziu", sună o zicală. Iar cultura *chill out* poate încuraja meditația. Fenomenul s-a născut când cei care organizau câte un rave și-au dat seama că ar fi o idee bună să asigure încăperi unde amatorii de cluburi, obosiți de dans, puteau să stea să asculte muzică ambientală, făcând astfel o pauză după transa frenetică prin care au trecut. Pe vremea aceea, îi vedeai pe raveri plăcut amețiți, discutând ori pur și simplu privind în gol, ori stând tăcuți, cu ochii închiși. Cultura *chill out* s-a dezvoltat și chiar a dat naștere propriei muzici. Îmi amintesc momentele de fericire sublimă când stăteam întins pe pat și ascultam grozavul album din 1990 al grupului KLF, care se numea chiar *Chill Out*, și a rămas cel mai bun de acest gen. Era în același timp relaxant, inspirator și imaginativ. Curând, sălile care

difuzau asemenea muzică au ajuns mai mari chiar decât cele de dans din multe cluburi. Acum există și un festival anual dedicat contemplației, cu muzică bună, într-un ambient plăcut, denumit The Big Chill.

Unul dintre aspectele cele mai deosebite ale experienței pe care o constituie Festivalul Glastonbury este migrația de la ora 4 dimineața către cercul de piatră, aflat pe un câmp de unde se vede tot ansamblul. Noaptea oferă o priveliște spectaculoasă și acolo se simte un spirit de bună dispoziție și plăcere colectivă. Vezi mulți oameni pierduți în trăirea clipei, privind cerul sau scena de mai jos, meditând, existând, pur și simplu, bucurându-se de răsăritul soarelui.

Alte forme de meditație la îndemână includ plimbarea pe dealuri, ședereа lângă foc, ascultarea muzicii cu ochii închiși, pescuitul, fumatul și chiar „conducerea îndelungați pe autostradă" – potrivit scriitorului Will Self. Poți medita și în avion; de fapt, acestea sunt locurile ideale pentru contemplarea misterelor nesfârșite ale universului, pentru că ești literalmente cu capul în nori.

Iar taoismul ne învață că este înțelept să fii ocupat nefăcând nimic:

„Cine practică inacțiunea
Este ocupat să nu facă nimic."
Lao Tzu

Ora 5 dimineața

SOMNUL

„Îi auzim mereu pe oameni referindu-se la «somnul pierdut» ca la o calamitate. Mai bine ar numi asta pierdere de vreme, vitalitate și oportunități."

Thomas Edison, *Oamenii fac ceea ce vor* (1921)

Alături de Benjamin Franklin, celălalt inamic american al lenei a fost Thomas Edison, inventatorul. Născut în 1847, a început să muncească la treisprezece ani vânzând dulciuri și reviste călătorilor în tren și petrecându-și restul timpului citind cărți de popularizare a științei. Dragostea lui pentru bani, mașini și muncă îndârjită a creat dinamicul, bogatul și productivul

promotor al industriei numit Edison. Diferitele invenții pe care le scotea ca pe bandă datorită caracterului său hiperactiv i-au adus poziția de cofondator al Companiei Edison General Electric, care există și azi sub numele de General Electric.

Mari leneși ai timpului precum Oscar Wilde și Paul Lafargue visau că tehnologia va elibera omul de corvezi. În *Sufletul omului în socialism,* Wilde scria: „Mașinile trebuie să lucreze pentru noi în minele de cărbuni și să facă toate serviciile de igienă, să fie fochiști pe navele cu aburi, să curețe străzile, să ducă mesaje în zilele ploioase și să facă tot ce este plictícos și supărător." Iar Lafargue, în *Dreptul de a fi leneș,* scria că „Mașina este salvatorul umanității, zeul care va mântui omul de *sordidae artes* și de închirierea forței de muncă, zeul care îi va aduce tihna și libertate." Pe de altă parte, Edison considera tehnologia un instrument de creștere a productivității și eficienței. El a folosit-o pentru a transforma oamenii în sclavi. Faptul că este portretizat ca un mare om, un model suprem al hărniciei americane, ne spune multe despre decăderea civilizației occidentale în drumul ei de la artă și viață la muncă și moarte.

Somnul, credea Edison, este o pierdere de vreme, neproductiv și inutil:

> „Majoritatea oamenilor mănâncă cu 100% mai mult decât ar trebui, dorm cu 100% mai mult decât ar fi cazul, pentru că așa le place. Acel 100% suplimentar îi face nesănătoși și ineficienți. Persoana care doarme opt-zece ore pe noapte nu e niciodată adormită complet și nici pe deplin trează – ea somnolează în diferite grade pe toată durata zilei."

Asta este o prostie, evident. Dacă aș dormi mai puțin de opt ore pe zi – iar eu aș prefera zece – n-aș fi în stare de nimic. Neprețuitele mele ore de somn s-au redus de când am copii, care mă trezesc la 6 sau 7, iar deseori și în cursul nopții. Dacă nu dorm suficient, mi-e greu să fac mare lucru. Devin nervos, certăreț, irațional. Administrez pedepse crude pentru obrăznicii minore. Trântesc uși. Detest să fac până și mici activități casnice, cum ar fi spălatul vaselor. După o noapte de somn ca lumea, mă simt alt om. Sunt bine dispus, iertător și săritor. Și mai eficient. În trei, patru ore, pot face treaba care altfel mi-ar lua o zi întreagă, și-mi rămâne astfel mai mult timp să lenevesc.

Însăși ideea de a mai reduce din orele de somn e un blestem pe capul leneșului, pentru care dormitul este una dintre plăcerile esențiale ale vieții. Somnul devine o amânare delicioasă, o delăsare, o renunțare, o Mare Dezertare (ca să împrumut o expresie a scriitorului Mathew De Abaitua). Atunci ne abandonăm mintea rațională și ne încredințăm unei forțe superioare. Edison a promovat conceptul de „Muncă mai multă, somn mai puțin". Crezul leneșului este „Mai puțină muncă, mai mult somn".

Filozofia antisomn l-a îndemnat pe Edison să inventeze marele dușman al leneviei: becul cu incandescență. Acest soare artificial a fost creat ca să nu mai suferim de neplăcerile nopții, care nu ajută cu nimic munca intensă. După apariția becului, Edison a permis muncitorilor să lucreze și noaptea. Tot becul a creat schimburile, iar profeția lui Blake din *Cele patru Zoa* (1797–1804) s-a adeverit. Becul a reușit

„să amețească tineri de curaj și să lege de chinurile
Zilei și nopții miriadele Eternității, ca ele să poată pîlpîi
Și lustrui alama și fierul oră de oră, cu migăloasă trudă."

Încă suntem legați de truda zilnică. În *Hoții de somn*, Stanley Coren descrie efectul becului asupra tiparelor noastre de somn:

„În cadrul unui studiu desfășurat în laboratorul nostru am evaluat timpul cât doarme în medie un adult în prezent, și am constatat că acesta se situa cu puțin sub șapte ore și jumătate pe zi. Un studiu similar a fost efectuat și în 1910. Data prezintă importanță, deoarece în 1913 s-a introdus becul modern cu filament incandescent de tungsten[...]. Privind în perspectivă inversă la șabloanele de somn obișnuite în era dinaintea becului, observăm că, în medie, o persoană dormea nouă ore pe noapte[...]. Cu alte cuvinte, Edison poate susține că a adăugat mai bine de cinci sute de ore de trezie la fiecare an pe care îl trăim."

Invenția becului a fost una dintre marile victorii simbolice în bătălia dintre hărnicie și lene. Nimeni nu mai avea scuze pentru trândăveală! Atacul împotriva somnului a fost preluat recent de companiile producătoare de medicamente, care-și vând sinistrele pastile și siropuri. Într-un film documentar de televiziune realizat recent pe tema narcolepsiei apar interviuri cu oameni de știință care afirmă că au descoperit în creier o substanță chimică, numită orexină, care ne ține în stare de veghe, iar revista alternativă americană *Utne* a anunțat că firmele de medicamente speră să

recolteze această substanță și să o folosească pentru a face bani serioși din patima noastră de a munci, creând medicamente care să îmbunătățească atenția și vioiciunea:

„Medicamentele pentru anumite suferințe își găsesc piețe tot mai extinse. Provigil, un tratament pentru narcolepsie – o tulburare a somnului – atrage atenția ca un ajutor posibil pentru a spori starea de veghe a persoanelor sănătoase[...]. (Criticul industriei de medicamente Pat Mooney afirmă:) «Medicamentele care modifică dispoziția și care alungă stările de nemulțumire ar putea fi administrate lucrătorilor»."

Această evoluție a fost anticipată de dr. Michael Smith, care a scris în *Idler* în 1995: „Pot paria fără teama de a greși că «medicamentele hipnotice minune» vor avea mai curând rolul de a reduce, decât de a facilita, nevoia noastră de somn și bucuria pe care ne-o aduce acesta." În metroul londonez am văzut reclame pentru băuturile și tabletele energizante care pretind că asigură starea de veghe a consumatorilor. O asemenea reclamă sună astfel: „Epuizat? Nu este cazul." Ea susține că o astfel de „oboseală zilnică" poate fi „combătută" luând mici capsule care conțin diverse vitamine. Nu am văzut însă la metrou reclame de genul: „Obosiți? Dormiți mai mult", fiindcă nimeni nu și-a imaginat cum să facă bani în acest fel. Produsele energizante sunt o idee isteață, pentru că suntem cu toții privați de somn. Dar cui îi servește această stare de veghe? Angajatorilor noștri. Luați pastila asta, ne îndeamnă reclama, și vă vom ajuta să deveniți mai competitiv, mai alert, mai capabil să trudiți pentru șefi,

mai puțin expus la pierderea slujbei. Pe de altă parte, medicamentele care produc somnul, precum Valium și Temazepam, mult iubite de narcomani ca modalitate de a ajunge pe pământ după o noapte de stimulente, încep să fie stigmatizate. Anticipez o *Bravă lume nouă*[1] de roboți activați, lucrând non-stop, străduindu-se să fie cât mai eficienți și mai productivi.

Înțelepții, pe de altă parte, au lăudat mereu somnul, această „stingere" fizică misterioasă, și prieten al celor nenorociți. Dr. Johnson, un mare amator de somn, îl considera marele nivelator. Dacă vă simțiți demoralizați, sugera el, imaginați-vă toți oamenii mari ai vremii noastre ghemuindu-se în pat, așteptând să ajungă în țara lui Moș Ene:

> „Toată invidia va dispărea dacă s-ar ști pretutindeni că nimeni nu merită invidiat, pentru că nimeni n-ar fi ros de invidie dacă ar fi mulțumit de sine. Avem motive să bănuim că distincțiile omenirii au mai mult luciu decât valoare când descoperim că toți acceptă să fie obosiți aidoma de plăceri și de griji; că și puternicii și cei slabi, și cei cu faimă și cei umili au o dorință în comun și imploră natura să le întindă mâna cu nectarul uitării."

Marele eseist al Renașterii, Montaigne, iubea somnul; îl nemulțumea însă faptul că atunci când dormea nu era conștient de plăcerile pe care acesta i le oferea. De aceea dăduse poruncă unui servitor să-l trezească la miez de noapte ca să savureze senzația de somnolență, apoi să se bucure de plăcerea de a adormi la loc. Somnul este o întrerupere a trudei, o eliberare de răspundere. Ghemuiți sub plapumă, amânăm îndatoriri și ne abandonăm unei forțe mai puternice. Somnul domolește grijile – o funcție celebrată de următorul sonet al poetului elisabetan Samuel Daniel:

> „Tu, dulce somn, tu, fiu al nopții blânde,
> Frate cu moartea, ce-n beznă te-ai născut,
> Durerea ia-mi, lumina iar aprinde,
> Căci pe-ntuneric grijile-au crescut.
> Și lasă-mi ziua timp ca să jelesc
> Ruina tinereții fără cuget,
> Să plângă ochii în azur ceresc,
> De chin uitat, în noapte, fără sunet.
> Fugiți, voi, vise, imagini de dorințe,
> Ce-mi modelați pasiunile de mâine,
> Iar soarele vă țină mai cuminți
> Să nu sporiți durerile din mine.
> Căci vreau să dorm, îmbrățișat de nori
> Dispreț de sine să nu simt în zori."

Dumnezeu știe de ce – oamenii de știință încă se scarpină în cap a nedumerire – dar somnul poate rezolva toate problemele. Când suntem obosiți și doborâți, grijile și îndatoririle par insurmontabile. A doua zi dimineață, lucrurile arată mai bine. Iată părerea lui John Steinbeck: „Este o experiență obișnuită ca o problemă considerată dificilă seara să se rezolve de la sine a doua zi, după ce comisia somnului a lucrat la ea." Albert Einstein, ale cărui realizări le depășesc pe acelea ale lui Edison, se asigura de zece ore de somn pe noapte.

[1] Roman distopic de Aldous Huxley (1932), descriind o societate dezumanizată, dominată de tehnologie (n. tr.).

În *Să numărăm oi: Știința și plăcerile somnului și viselor,* carte publicată în 2002, Paul Martin face o pledoarie convingătoare în favoarea somnului îndestulător. „Puritanii și indivizii terni de pe această lume, care resping somnul și se arată bolnavi după muncă, vor să ne facă să credem că prin dormit se risipește timpul prețios care ar trebui petrecut într-o activitate utilă", se plânge Martin. El afirmă că Edison a fost de fapt un ipocrit pentru că, deși nu dormea mult noaptea, trăgea câte un pui de somn în cursul zilei. Aceste reprize de somn, susține Martin, au dus la nașterea multora dintre ideile lui. Probabil că în etapa aceea somnolentă dintre veghe și somn, cunoscută sub numele de stare hipnagogică, ne vin cele mai multe idei. Prin urmare, somnul este util din punct de vedere creator. Martin prezintă de asemenea numeroasele studii care au dovedit beneficiile somnului de scurtă și lungă durată asupra sănătății și fericirii noastre, subliniind faptul că dezastre majore precum cel de la Cernobîl, dar și altele, mai mărunte, precum cele de tren și automobil, au fost provocate de lipsa de somn. Goana după profit duce la lipsa de somn, iar aceasta din urmă, la moarte.

Să numărăm oi este o lectură reconfortantă: se pare că în prezent nouă, leneșilor, ni se spune că obiceiurile noastre îndărătnice legate de somn sunt normale și sănătoase. Lenevind, noi nu cerem decât să trăim într-un mod mai vechi, mai natural și primitiv. Somnul nu este pentru nevolnici, ci pentru specia mai puternică, a celor mari, a deținătorilor cheii fericirii – leneșii.

Martin enumeră următorii mari gânditori cărora le plăcea să doarmă și să scrie în pat: Cicero, Horațiu, Milton, Jonathan Swift, Rousseau, Voltaire, Anthony Trollope, Mark Twain, Robert Louis Stevenson, Proust, Colette și Winston Churchill. Cred că nu

greșesc spunând că fiecare dintre cei de pe listă a lăsat lumea mai bună decât a găsit-o.

Oamenii care nu dorm mult își folosesc dinamismul pentru a face paradă de meritele lor, însă pot provoca multe pagube. Ei încearcă să-i facă pe alții să se simtă inferiori. Doamna Thatcher susținea că dormea doar patru sau cinci ore pe noapte. S-a slujit de acest lucru ca să se prezinte drept foarte harnică și să-i facă pe alții să se simtă vinovați, însă, privarea permanentă de somn de care a suferit a contribuit probabil la promovarea unor politici dezastruoase. Îmi imaginez că se găsea într-o stare de amețeală când a conceput ideea taxei pe serviciile comunitare. Dacă nu dormi, te enervezi, devii iritabil, dai dovadă de prostie și-ți verși amarul pe cei din jur.

Am căzut o dată în capcana sacrificării somnului ca să muncesc. Pentru a mă încadra în termenul stabilit pentru un număr de început al revistei *Idler,* am sfârșit, nu numai eu, ci și alții, prin a lucra treizeci și șase de ore continuu. Deși m-am bucurat puțin de acea faptă de eroism și suferință după ce am terminat, a fost totuși o prostie monumentală să ne supunem la așa ceva. În cursul ultimelor optsprezece ore de efort susținut am lucrat la aproximativ o zecime din viteza normală. Ar fi fost mai folositor să dormim nouă ore, apoi să ne reluăm treaba. Pe de altă parte, cui îi pasă dacă depășeam termenul cu o zi? O asemenea pedeapsă sado-masochistă, născută dintr-un amestec de vinovăție și importanță de sine, trebuie eliminată din viața noastră.

La oamenii care susțin că nu dorm se constată ceva neplăcut de brutal și apăsător. Dorința lor de a-și ține viața sub un control total îi face temători în fața uitării. Se tem de somn. Somnul este pentru cei slabi. Un

personaj din romanul lui Jonathan Coe, *Casa somnului* (1998), se exprima astfel:

„Îți imaginezi ce trebuie să fi însemnat pentru o femeie de talia doamnei Thatcher, cu fibra ei morală, să se complacă zilnic în postura aceea de supuşenie abjectă? Cu creierul debilitat, cu mușchii inerți și fără vlagă? Trebui să fi fost insuportabil."

Somnul în sine poate fi considerat un act radical, ceva pentru care trebuie să lupți într-o lume în care munca este privilegiată. John Lennon a fost un mare apărător al somnului. În cântecul *I'm Only Sleeping* el îi pune la punct pe sâcâitorii care îl numesc leneș pentru că doarme prea mult și spune că sunt neghiobi fiindcă se agită fără mult folos. Ce poate fi mai puțin dăunător pentru lume decât să dormi? De ce țin oamenii să ne trezească? De ce nu ne dau pace? John Lennon este dovada că un stil de viață în care somnul își are locul cuvenit poate produce artă. Dacă ar fi să naufragiați pe o insulă pustie, ați prefera să fiți cu Thomas Edison sau cu John Lennon? Cu Thatcher sau cu Einstein? Cine oferă cel mai mult și produce cele mai puține daune pe lume, iubitorii de somn, ori cei care-l neagă și sunt tehui de cap?

În anii '60 și '70, predomina părerea că toate treburile casei vor fi făcute de roboți care vor purta papion, oferindu-ne libertatea să dormităm, ca în filmul clasic al lui Woody Allen, *Adormitul*. Realitatea este însă că tehnologia s-a dovedit un adevărat dezastru când a fost vorba să ne scape de asemenea poveri. Aparatele care ne scutesc de muncă nu au rezolvat nimic. Într-un text de bază al său, *Spre lauda lenei*, Bertrand Russell ne dă exemplul unei fabrici de bolduri. Acolo, muncitorii lucrează opt ore pe zi, producând astfel suficiente bolduri pentru a satisface nevoile mondiale. Apoi apare progresul tehnologic:

„Cineva face o invenție prin care același număr de oameni poate produce de două ori mai multe bolduri: acestea au ajuns deja atât de ieftine, încât cu greu se vor cumpăra mai multe dacă prețul scade. Într-o lume cu bun-simț, cel care se ocupă de fabricarea boldurilor ar reduce programul de muncă la patru ore, iar totul s-ar desfășura ca înainte. Însă în lumea reală, o asemenea idee ar fi socotită demoralizantă. Oamenii lucrează tot opt ore, există prea multe bolduri, unii patroni dau faliment, iar jumătate dintre cei care le produc sunt concediați."

Ziua de muncă de patru ore ar fi o modalitate de un bun-simț remarcabil pentru a ne duce viața. Ne-ar oferi mai mult timp pentru somn, întrucât orele suplimentare de muncă ne mănâncă din timpul dedicat dormitului. Dar ca să meargă lucrurile la birou, lucrăm până târziu, sărim peste masa de prânz și poate mai muncim și acasă. După o noapte prelungită, după patru ore de somn, ne târâm până la birou, stăm acolo ca îndobitociți toată ziua și spunem numai prostii la ședințe. Ar fi mult mai bine să recuperăm somnul pierdut și să mergem la birou după prânz. Dar acest lucru nu este acceptat în cultura noastră. Doamne ferește să ne distrăm în cursul săptămânii, nu în timpul alocat de lege pentru asta!

Îi implor pe oamenii de știință să ne sară în ajutor și să nu mai inventeze dispozitive care promit mult și nu oferă nimic. Îi implor pe angajatori să-și lase oamenii să doarmă. Și îi implor pe toți cititorii să-i acorde sfântului somn respectul cuvenit și să se supună puterii lui.

Ora 6 dimineața

ÎN CONCEDIU

„Cred că dacă aș avea două, trei zile tihnite dăruite gândirii, aș răsturna totul[...]. Ar trebui să mă duc într-o zi la birou și să-i zbor creierii șefului meu. Ăsta ar fi primul pas."

Henry Miller (1891–1980)

„Rostogolește-te dimineața din pat
Cu un zâmbet și-un 'neața distrat
Și surâzând să ieși din casă
Așa se-ncepe-o zi frumoasă
Cu soarele și cocoșul odat'
Scoală-te, cucurigând, din pat.
Deloc n-ar greși nici un sfânt
Dacă s-ar trezi cu un cânt."

Cântecul de trezire al lui Butlin, din anii '50, difuzat în fiecare dimineață la ora 7.30.

În 1936, Marea Britanie a trăit o revoluție în ceea ce privește concediile. Pentru prima oară de la apariția clasei muncitoare, după nenumărate întruniri ale comisiilor, studii și regrete de neînchipuit, guvernul

a introdus cu precauție o lege care obliga patronii să le asigure angajaților o săptămână de concediu plătit pe an. Pesemne că, procedând astfel, legiuitorii s-au simțit măreți, foarte darnici și buni la suflet. Billy Butlin, antreprenorul „distracției", care făcuse lobby pentru ca guvernul să ofere concedii plătite, s-a văzut în situația de a trage foloase din noul drept câștigat de muncitori: în 1936 a inaugurat prima sa tabără la Skegness. În 1945, de concedii beneficiau aproximativ cincisprezece milioane de britanici. Dacă se compară această cifră cu cei 8 000 de oameni care, după cum se estimează, aveau concedii în secolul al XVIII-lea, avem o idee despre extinderea masivă a conceptului de concediu ca obiectiv colectiv organizat, și despre comercializarea tipului liber.

Proaspăt câștigatul concediu anual era justificat în termeni practici de comisia guvernamentală. Avea să îmbunătățească eficiența: „După părerea noastră, nu se poate nega faptul că un concediu anual contribuie într-o măsură considerabilă la fericirea, sănătatea și eficiența lucrătorilor."

Era totuși esențial ca aceste concedii să fie ocupate cu diverse activități. Ele nu erau destinate pierderii de timp, pentru că, așa cum am văzut, lenea naște

destrăbălare. Dacă stau în bodegi vreme de o săptămână, oamenii simpli vor deveni rebeli. Lucru ciudat, astfel concediul a avut multe în comun cu primele perioade libere din secolul al XVIII-lea prin faptul că nu era un „concediu de dragul concediului", ci, măcar teoretic, avea un scop practic. În secolul al XVIII-lea, orașul-stațiune Bath a fost condus de un anume Richard Nash, un Billy Butlin al acelor vremuri, care, în calitate de Maestru de Ceremonii, îi primea pe binecuvântații sorții pentru o săptămână sau două de distracții sănătoase. Nash le oferea o diversitate de distracții elegante precum baluri, biblioteci publice, băi, orchestre, prelegeri, dans și plimbări călare. Bogătașii vremii luau o pauză, nu de la muncă, ci de la lene. „Jumătate dintre noi venim aici să ne lecuim vătămările trupești provocate de lene; restul, să-și lecuiască bolile mentale provocate de lene și inactivitate, ce se numește *ennui* (fr. *plictis*)", scria renumita autoare de scrisori Elizabeth Montagu în 1749. Astfel s-a născut concediul activ, care a supraviețuit până astăzi, singura diferență fiind că, după cincizeci de săptămâni de muncă, trebuie să îndurăm încă două de trudă.

Billy Butlin a fost omul care s-a îngrijit ca salahorii secolului XX să aibă o ocupație, să fie sănătoși și eficienți chiar și în concediu. Se crease astfel o generație de muncitori care se învățaseră atât de bine să lucreze permanent și să li se controleze timpul, încât nici nu mai știau să se distreze singuri, lăsându-i de aceea pe alții să se ocupe și de asta. O zi la o tabără Butlin era un vârtej de activități non-stop pe care un țăran din secolul al XVII-lea le-ar fi socotit absurde. După trezirea de la ora 7.30 dimineața, oamenii erau supuși unui program amețitor: „Băi, popice, biliard, tenis de masă,

grădinărit, dans, plimbări cu barca, tenis, crichet, concerte, concursuri de frumusețe, pregătire fizică, vizite la bâlciuri, aruncarea greutății, călărie, excursii și teatru."[4] Odihna era scoasă din program, așa cum a descoperit scriitorul satiric american Art Buchwald în 1957, după o vizită la asemenea tabără. La ora 5.30 după-amiază, după o zi de astfel de distracții, el notează:

> „Am decis să ne așezăm pe o bancă să ne odihnim înainte de cină. Un angajat îmbrăcat cu o haină roșie s-a apropiat de noi cu o expresie de îngrijorare pe chip: «Ce-ați pățit, nu vă distrați?»"[4]

Reflecția, leneveala, pauza de gândire – asemenea ocupații nu erau admise în lumea lui Butlin. Distracția non-stop era la ordinea zilei, cu scopul de a readuce masele la locurile de muncă în stare de fericire. Copiii făceau parte din Clubul Beaver (Castorul), unde se preda următorul cod moral:

> B înseamnă: Bun cu animalele să fii.
> E înseamnă: Ești întotdeauna gata să-i ajuți pe alții.
> A înseamnă: Ai datoria să fii curat și ordonat.
> V înseamnă: Victorie prin fair play.
> E înseamnă: Energic în muncă și joacă.
> R înseamnă: Respect față de părinți și bătrâni.

Concediul Butlin a fost succesorul firesc al excursiei la mare în vacanța bancară. Aceste vacanțe au fost introduse în 1871. Înainte de Revoluția Industrială, zilele de odihnă fuseseră ținute sub control de Biserică și erau legate de sărbătorirea diferiților sfinți. „Secolul de muncă îndârjită" erodase aceste sărbători, iar acum,

la începutul anilor 1870, statul a decis, în mărinimia lui, să intervină și să asigure câteva zile libere nelegate de sărbătorile religioase. Ideea unei zile libere, în măsura în care era petrecută în mod util, a fost apărată de o comisie, deoarece:

„Îngăduie multor lucrători să viziteze din când în când expoziții naționale, pentru ca în acest fel să aibă nu numai o imagine mai cuprinzătoare a măreției comerciale a țării lor, ci și a rolului important pe care sunt chemați să îl joace ei înșiși în promovarea acestei măreții."

„Lucrătorii", după cum credeau autoritățile, vor trudi mai fericiți și mai liniștiți în fabrici dacă știu că astfel contribuie la „măreția comercială". Faptul că această măreție înseamnă bogăția imensă a unei clase conducătoare redusă numeric era ascuns umilelor lucrători. Marile companii se slujesc de aceleași tactici în prezent: sunteți încurajați să faceți parte dintr-o „echipă" care muncește pentru lucruri măreție.

Vacanța bancară a fost aceea care a dat naștere fenomenului englez numit „zile libere petrecute la mare" și descris după cum urmează de un contemporan:

„O masă mișcătoare, confuză, alcătuită din șarete, automobile, căruțe și calești; cai, ponei, câini, măgari și băieți; bărbați, femei, copii și doici; toți, cu mic, cu mare – bebeluși și cădițe de baie[...] băieței cu lopățele; doici cu sugari; bunici cu andrele; tinere doamne cu romane; tineri domni cu versuri de Byron, bastoane și monocluri; bărbați mai vârstnici cu ziare, bastoane și ochelari."

Din pasajul acesta deducem un aer de snobism. Oamenii cultivați și sensibili ai vremii se retrăgeau în fața spectacolului maselor ieșite la distracție, al funcționarilor și lucrătorilor din fabrici adunați pe malurile râurilor și pe litoral în număr mare, bucurându-se de sentimentul rar de a-și fi propriii stăpâni. Jerome K. Jerome îi numea pe toți aceștia „Harry și Haricte". Iar scriitorul realist George Gissing, scria îngrozit în 1892:

„Azi e zi de sărbătoare bancară, iar străzile sunt supraaglomerate de mulțime. Niciodată nu mi-a fost mai limpede vulgaritatea oamenilor decât la vreme de vacanță. Ideea lor de vacanță este să dea năvală cu toții într-un loc și așa plin, precum Crystal Palace, să stea acolo, să bea și să se poarte prostește. Chinuiți de toate astea, copiii sunt târâți pretutindeni și țipă din rărunchi, apoi sunt bătuți pentru că țipă."

Gissing continuă și susține ideea unei zile de muncă mai scurte; cu alte cuvinte, o calitate mai bună a vieții în tot cursul anului:

„Ideea aceasta de a rezerva câte o zi pentru marile sărbători publice este absurdă. Ea nu aduce altceva decât rău. Noi dorim o reducere generală a programului de muncă în tot anul, astfel încât, de pildă, orice activitate să înceteze la ora 4 după-amiază. Apoi, oamenii se vor obișnui cu ideea orelor de odihnă și vor învăța să le utilizeze cu bun-simț. Desigur, acest lucru este imposibil atâta vreme cât muncim de dragul de a munci. Toată activitatea din lume – aceea necesară cu adevărat pentru asigurarea sănătății, confortului și chiar luxului oamenilor – s-ar putea realiza

în trei sau patru ore pe zi. Se muncește atât de mult pentru că se dorește acumularea de bani. Fiecare om trebuie să lupte cu semenul său ca să-și asigure traiul, iar băcanul care-și ține magazinul deschis jumătate de oră după miezul nopții are un avantaj față de cel care închide la ora 12 noaptea. Munca în sine nu are nici un rost: este doar un mijloc; însă, în prezent, noi facem din ea un scop, iar trei sferturi dintre noi nu pot înțelege altceva."

Care dintre pasaje pare să susțină, nu mai multă bogăție pe lume, ci mai multă sărăcie? Dacă ne-am mulțumi cu mai puțin, nu înseamnă oare că ar trebui să muncim mai puțin, fiindcă am avea nevoie de mai puțini bani?

Concediile din ziua de azi suferă în continuare de efectul Butlin: sunt supraorganizate și păcătuiești dacă nu te distrezi. În *Idler,* am publicat cândva un articol scris de jurnalista Fiona Russell Powell despre vacanțele-pachet, sub un titlu foarte elocvent: *Suferințele mele în concediile ieftine ale altora.* Așteptăm în aeroporturi într-o aglomerație de nedescris, ne rătăcim încercând să găsim vila de vacanță, cheltuim o avere pentru închirierea de mașini, ne pierdem pașapoartele și ni se fură bagajele, ne dăm seama abia în ultima zi că la mănăstirea locală vinul se vinde fantastic de ieftin. Două săptămâni nu înseamnă nimic; abia începem să ne familiarizăm cu peisajul altei țări și trebuie să ne întoarcem acasă. Apoi există vlăstarele absurde ale lui Butlin, concediul activ, care încurajează diferite distracții precum săriturile cu parașuta, saltul cu coarda elastică și navigația pe râuri repezi, toate menite să te împiedice să te mai gândești cât de mult ai vrea să-i zbori creierii șefului.

Încă primim jalnic de puțin când este vorba despre concedii. În ultimii șaptezeci de ani, concediul plătit de o săptămână a ajuns la patru săptămâni în Marea Britanie și, din câte înțeleg, la două săptămâni amărâte în Statele Unite. (Și nici măcar minivacanța asta de toată mila nu e luată de lucrătorii ambițioși.) Asta se cheamă civilizație? Două săptămâni la soare reprezintă o răsplată sărăcăcioasă după cincizeci de săptămâni de salahorie. Disproporția este imensă. În societățile antice, existau mult mai multe zile de odihnă:

„În Egiptul antic, superstițiile interziceau munca în aproape o cincime din zilele anului. În Atena clasică existau cincizeci sau șaizeci de zile de sărbătoare pe an, iar în Tarent, în perioada sa de glorie, zilele de sărbătoare le depășeau numeric pe cele de muncă. În vechiul calendar roman erau o sută opt zile în care, din rațiuni religioase, din punct de vedere legal se interzicea desfășurarea de activități juridice sau publice, iar în calendarul iulian, numărul de asemenea sărbători era și mai mare."

Așa scrie J.A.R. Pimlott în cartea sa *Concediul englezului* (1947). Mi se pare incredibil că, în ciuda tuturor bogățiilor și mașinăriilor de care dispunem am reușit doar să reducem timpul dedicat odihnei în comparație cu cel dinainte de 1800. S-ar putea spune că avem libere sfârșiturile de săptămână, dar acestea sunt rezervate pentru alt gen de activitate – cumpărăturile. Atunci jucăm un alt rol ce ne-a fost atribuit: acela de consumator. Supermarketul, departe de a fi ieftin, rapid și convenabil, este scump, înghițitor de timp și o mare durere de cap. Ce s-a întâmplat? Nu mai vrem

să hoinărim și să vizităm magazinele din apropierea casei pe îndelete?

La un moment dat, munca și joaca se îmbinau mai bine. Ideea unui concediu ca refugiu din iadul muncii este o idee relativ recentă. Concediul s-a născut tocmai când nu era nevoie de el, când noțiunea de slujbă își câștigase un loc în realitate și când lumea muncii devenise atât de respingătoare, încât trebuia cu orice chip să ni se dea concedii ca să nu o luăm razna. Înainte de a avea atâtea slujbe, nu era nevoie de concedii organizate, întrucât existau suficiente zile de sărbătoare, ale sfinților și de târg. Iar odihna se împletea cu munca; de exemplu, îngrijirea copiilor și hrănirea porcilor sau a găinilor se pot îmbina. Iată ce spune E.P. Thompson în *Obiceiuri comune:*

> „Cuvântul «odihnă» este, desigur, anacronic în sine. În societatea rurală, unde a persistat economia gospodărească, și în zonele întinse ocupate de industria producătoare, organizarea muncii era atât de variată și de neregulată, încât am greși făcând o distincție clară între «muncă» și «odihnă». Pe de o parte, evenimentele sociale se combinau cu munca – cu vânzarea, cu tunderea oilor și strânsul recoltei, procurarea și transportul materialelor de lucru, și așa mai departe, pe durata întregului an. Pe de altă parte, se investea un capital emoțional enorm, nu cu bucățica, într-o succesiune de seri de sâmbătă și dimineți de duminică, ci prin sărbători speciale și ocazii festive. Multe săptămâni de muncă grea și mâncare pe sponci erau compensate de așteptarea (sau amintirea) acestor evenimente, când înfloreau toate tipurile de relații sociale, iar greutățile vieții erau date uitării. Pentru tineri, ciclul sexual al anului declanșa aceste sărbători."

Avântul concediului a fost văzut cu ochi suspicioși de autorități, care s-au temut mereu că plebea va „risipi" timpul de odihnă bând, în loc să-și ascută mintea sau să se lase pătrunsă de propagandă. Sărbătorile bancare ale sfârșitului de secol XIX și concediile plătite ale secolului XX s-au deosebit într-o privință importantă de zilele de sărbătoare și ale sfinților din epoca preindustrială – acestea erau controlate de sus. În cazul în care guvernul dădea o legislație a timpului liber, atunci proletarii deveneau mai puțin amenințători față de ordinea socială. Cromwell a interzis distracțiile; prima acțiune a lui Carol al II-lea după Restaurație a fost reintroducerea zilelor de sărbătoare anulate de republicanul bine intenționat. Daniel Defoe a numărat 6 325 de stâlpi de armindeni înălțați în primii cinci ani de după Restaurație. Acest dar, mai mult timp liber, a constituit o acțiune liberală din partea monarhului libertin, dacă ne gândim că sărbătorile, și îndeosebi cele născocite, sau create ca 1 Mai, sunt deja considerate semințe de discordie socială.

„Ziua internațională a muncii și ziua americană a muncii: o SĂRBĂTOARE care exprimă emanciparea clasei muncitoare față de SĂRBĂTOAREA care laudă lanțurile muncii" este un pamflet socialist american publicat în jur de 1913, în care se compară ziua de 1 Mai, firească și creată de oameni, cu Ziua Muncii, sanctificată oficial în SUA și decretată de guvern în 1883. În stilul vizionar caracteristic scrierilor socialiste ale acelei perioade, autorul interpretează Ziua Muncii drept o pătrățică de zahăr oferit de autorități, cu scopul de a face mai ușor de înghițit amara pilulă capitalistă. Pe de altă parte, ziua de 1 Mai este o sărbătoare autentică, globală a libertății. 1 Mai există

„pentru a demonstra lumii că[...] muncitorii sunt cu toții membri ai aceleiași clase, proletariatul – clasa fără proprietăți, care câștigă doar un salariu[...] ca sfidare a clasei capitaliste[...] Când poliția și cazacii din diferite țări apar pe scenă de 1 Mai, scopul lor este de a lovi cu bâte, de a schilodi, aresta și ucide oamenii muncii; pentru că poliția și cazacii recunosc că 1 Mai este ziua de repetiție pentru revoluția socială."

Dacă ne gândim bine, puține s-au schimbat de atunci încoace: protestele împotriva capitalismului globalizat au loc de 1 Mai în întreaga lume și sunt întâmpinate cu forța. Autorul, Boris Reinstein, scrie că, prin contrast, Ziua Muncii este doar un soi de îndulcitor pentru muncitori:

„Ziua Muncii din America a fost doar un «dar» pe care muncitorii l-au primit de la stăpânii lor[...]. Când se așază pe corpul adormit al unei persoane și îi suge sângele, vampirul îi face vânt victimei cu aripile, ca să potolească durerea și să o împiedice să se trezească. Tot astfel a fost creată și Ziua Muncii de agenții politici ai capitaliștilor americani, ca să adoarmă gigantul adormit, clasa muncitoare americană, în vreme ce capitaliștii îi sug sângele[...] în ziua în care lanțurile sclaviei salariale vor fi, figurativ vorbind, îndepărtate de pe brațele sale, ea va deveni erou; stăpânii săi, capitaliștii, stau cu falsă umilință în fața ei; purtătorii lor de cuvânt din presă, din amvon și de la tribunele politice o vor copleși cu laudele; iar Prostul Modern[...] își umflă pieptul și plesnește de mândrie. Însă zilele batjocurii și ale Paradisului Proștilor odată sfârșite, stăpânii – care până atunci s-au mulțumit să

zâmbească șiret – izbucnesc într-un râs sardonic – deși neauzit de sclav – și îi prind lanțurile la loc, iar el aude din nou pocnetul biciului Foamei și Sclaviei[...] Ziua de 1 Mai pune în mișcare forțele pentru proclamarea iminentă a Independenței Muncii! Este mesagerul Revoluției Sociale!"

Acea Revoluție Socială nu a avut loc, iar acum americanii muncesc 2 000 de ore pe an, ceea ce, după calculele mele, înseamnă cam nouă ore pe zi. În *Americanul suprasolicitat,* Juliet Schor susține că americanii muncesc cu o lună mai mult pe an decât o făceau cu treizeci de ani în urmă.

O problemă, care se află la originea meschinăriei noastre față de noi înșine atunci când e vorba să ne luăm liber, este vinovăția, descrisă de Nietzsche în *Genealogia moralei* (1887), ca sentiment de datorie (în engleză, cuvântul vinovăție – *guilt,* are aceeași rădăcină ca *guilder* – membru al unei ghilde și *gold* – aur. Ne simțim vinovați că ne luăm zile de odihnă, de parcă nu ne-am face datoria față de organismul social. Și concediile trebuie să aibă o valoare de folosință; nu e suficient să le luăm doar de florile mărului. „Chiar am nevoie de un concediu", zicem noi, iar sugestia este că trebuie să ne odihnim puțin ca să ne întoarcem la salahorie cu o vigoare reînnoită. În 1882, Nietzsche condamna această autoflagelare în *Știința voioasă:*

„Există ceva provenind de la indienii americani, ceva din ferocitatea tipică sângelui indian, în patima americană pentru aur; iar graba disperată cu care ei muncesc – un viciu distinctiv al lumii noi – a început deja să infesteze vechea Europă cu sălbăticia ei,

răspândind o lipsă de spiritualitate care copleșește totul. Chiar și acum omului îi este rușine să se odihnească, iar reflecția prelungită îl face să aibă remușcări. Omul a ajuns să gândească ținând ornicul în mână, chiar în vreme ce mănâncă de prânz și citește în același timp ultimele știri de la bursă; trăiește ca și cum «i-ar scăpa ceva». «Mai bine fă orice decât să nu faci nimic»: acest principiu este doar o frânghie care slujește la strangularea culturii și a bunului-gust. Așa cum toate formele pier văzând cu ochii din graba lucrătorilor, la fel pier perceperea formei în sine, epoca și gustul în stare să priceapă melodia. Dovada stă în cererea universală de claritate în acele situații în care ființele umane doresc să fie cinstite una față de alta – în legăturile lor cu prietenii, femeile, rudele, copiii, educatorii, elevii, liderii și prinții: nimeni nu mai are timpul și energia necesară pentru ceremonii, pentru a fi îndatoritor în mod direct, pentru sare și piper în conversație și pentru nici un *otium* (timp liber). Traiul în goana constantă după câștig silește oamenii să-și consume resursele spirituale până la epuizare într-o prefăcătorie permanentă și într-un efort de anticipare a acțiunilor întreprinse de alții. Virtutea a ajuns să consiste în a face ceva în mai puțin timp decât altcineva. Ceasurile în care onestitatea este îngăduită au devenit tot mai rare, iar când acestea sosesc, omul este obosit și nu numai că vrea «să-și dea frâu liber sentimentelor», ci dorește de fapt ca ele să se prelungească pe cât posibil. Așa scriu acum oamenii scrisori, iar stilul lor va trăda mereu adevăratul «semn al timpurilor».[4]

Dacă sociabilitatea și artele mai oferă vreo încântare, este vorba despre deliciul pe care sclavii noștri,

osteniți de munca lor, și-l inventează singuri. Cât de nepăsători au devenit oamenii educați – dar și cei needucați – în legătură cu «bucuria»! Cât de suspicioși se arată față de orice bucurie! Tot mai mult, munca strânge de partea sa toate conștiințele sănătoase; dorința de a te bucura se numește deja «nevoie de recuperare» și începe să se simtă rușinată de ea însăși. «Fiecare își datorează asta pentru propria sănătate» – asta spun oamenii când sunt surprinși într-o plimbare la țară. Vom ajunge curând în situația în care oamenii nu vom mai ceda dorinței de *vita contemplativa* (adică să facem o plimbare cu prietenii și să schimbăm idei) fără să ne disprețuim sau să ne simțim vinovați."

Avertismentul lui Nietzsche este acesta: dacă am reușit să alungăm sentimentul de vinovăție pentru că ne distrăm, atunci cultura în care obișnuim să ne luăm timp liber doar când ni se îngăduie de o forță din afară sau de un autocontrolor interior ar putea fi distrusă. Întâmplător, cuvântul tihnă *(leisure)* provine în engleză din latinul *licere,* care înseamnă „a i se permite". Am încredințat altora răspunderea pentru timpul nostru liber și doar noi suntem vinovați de asta.

Putem aștepta ajutor din partea sindicatelor pentru a ne crea o viață mai bună? Nu. Ele nu fac decât să complice situația. Ele cred în vechiul mit conform căruia „Timpul înseamnă bani". Campania lor sub stindardul „O zi cinstită de muncă pentru o plată cinstită pe zi" nu face decât să-i țină pe lucrători în frâu, limitându-le orizontul la creșteri neînsemnate ale salariilor sau la îmbunătățiri minore ale condițiilor de muncă. Asta nu este libertate, ci doar puțină poleială pe gratiile coliviei. Mișcarea sindicală a făcut mult

bine în ultimii două sute de ani – abolirea exploatării copiilor a fost o idee bună (deşi acum am şi eu copii şi mă simt înclinat să susţin situaţia anterioară), la fel ca scurtarea treptată a zilei de muncă. Deşi s-a inventat noţiunea de ore suplimentare, care încurajează revenirea la ziua de muncă de unsprezece ore, atunci când încercăm să ne asigurăm un câştig decent. Îmi aduc aminte că, pe vremea când munceam la mutări, m-am arătat încântat că am avut o zi de muncă de unsprezece ore, ceea ce însemna că aveam să fiu plătit cu 8 x 3 = 24 de lire, plus 3 x 4,50, adică 37,50 lire în total. Însă pierdusem unsprezece ore din viaţă. Cu toate acestea, se perpetuează un sistem de exploatare şi alienare faţă de rezultatele muncii.

Desigur, noi, leneşii, ar trebui să pornim o campanie pentru un concediu mai lung. Slujbele ar fi mai suportabile dacă s-ar lucra trei, patru zile pe săptămână, şi trei, patru ore pe zi. Legislaţia din Franţa, emisă de guvernul socialist la sfârşitul anilor '90, care limita săptămâna de muncă la treizeci şi cinci de ore, a dus la o prelungire a weekendului şi la excursii la mare. Se pare că productivitatea nu a avut de suferit. Au fost create noi slujbe. Numai că săptămâna de muncă de treizeci şi cinci de ore a fost abolită de guvernul de extremă dreaptă în 2002. Iar asta demonstrează problemele legate de soluţiile legislative: ele pot fi anulate cu prea mare uşurinţă de o nouă administraţie. Pe de altă parte, iniţiativele sprijinite de guvern, oricât de binevoitoare ar fi, constituie o altă formă de control social. Ele elimină spontaneitatea din festivitate.

O soluţie ar fi ideea organizării vieţii în afara perioadelor aglomerate. Asta înseamnă că ne-am putea lua concediu în septembrie, am lucra la ore neobişnuite,

am face deplasări în cursul săptămânii, am sta acasă vinerea şi sâmbăta. Deşi aş propune mersul în pas cu vremea în alte domenii ale vieţii, când se pune problema călătoriilor şi a concediilor, sunteţi recompensat dacă mergeţi împotriva curentului. Călătoria cu autobuzul la ora 11 dimineaţa este extrem de plăcută. Dacă evitaţi deplasările când masele mari de oameni se află în mişcare, veţi realiza un grad satisfăcător de control asupra vieţii dumneavoastră. Asta înseamnă, desigur, să lucraţi pe cont propriu, o hotărâre rareori regretată de foştii sclavi salariali.

Charles Handy, mare specialist în management şi amic al leneşilor, a inventat ideea de fragmentare. Asta îi oferă un concediu foarte lung în fiecare an. I-am luat un interviu în 1993 şi mi-a explicat modul în care îşi împarte el timpul: „Am ajuns la concluzia că am nevoie de 100 de zile pe an ca să câştig o sumă mare de bani. Fac asta susţinând diferite seminarii. Mai am nevoie de 100 de zile pentru scris şi lecturi şi aproximativ 50 de zile pentru campanii şi alte activităţi. În felul acesta, rămân 115 zile pe care le pot folosi cum doresc. Divizând timpul în acest fel, putem avea 90 de zile în care să nu facem nimic – doar să mâncăm, să bem şi să descoperim Italia în Toscana."*

În *O istorie intimă a umanităţii* (1994), Theodore Zeldin recomandă revenirea la anul de concediu acordat profesorilor:

> „Weekendul este doar jumătate din sabat. Dumnezeu le-a poruncit evreilor să-şi ia câte o vacanţă sabatică (de un an) la fiecare şapte ani, în care să nu mai lucreze pământul, să anuleze datoriile şi să-şi elibereze sclavii. Anul sabatic ar putea deveni un drept uman

necesar în secolul XXI[...]. Acum, când speranța de viață s-a dublat, nu se mai poate considera că existența ne oferă o singură șansă, într-o anumită profesiune[...]. Anul sabatic are viitor, oferind posibilitatea de schimbare a direcției ori, pur și simplu, dând prilej oamenilor ocupați să facă tot ce nu au avut timp să realizeze – de pildă, să gândească sau facă o plimbare lungă."

Vechiul an sabatic ebraic l-a inspirat pe jurnalistul William Benbow, din secolul al XIX-lea, să propună Marele Concediu Național. Patru săptămâni pe an, la rând, în cursul verii – aceasta a fost ideea lui:

„În fiecare al șaptelea an, numit Anul Eliberării, la evrei se organiza un festival continuu. Atenție, o sărbătoare de un an! Ce fericiți trebuie să fi fost oamenii, ce provizii bogate aveau, ca să înceteze orice muncă manuală și să-și cultive mintea pe durata unui an întreg! Noi, englezii, suntem la mare strâmtoare dacă, într-un secol al civilizației și abundenței, nu ne putem bucura de un concediu de o lună, încetând orice muncă pe durata scurtă a patru săptămâni!"

Benbow scria asta în 1832, când clasa muncitoare, abia apărută, trudea între zece și douăsprezece ore pe zi, având doar o zi liberă pe săptămână și câteva zile de sărbătoare la Crăciun și Paști, fără nici o vacanță în cursul anului. Nici nu este de mirare că Marele Concediu Național nu s-a aplicat, pentru că acest lucru i-ar fi deschis ochii proletariatului și ar fi dus la mai multe răscoale și tulburări decât existau deja.

Marele Concediu Național ar fi provocat și tipul de supraaglomerare a stațiunilor de odihnă cu care

ne confruntăm azi. O stratagemă bună pentru cei care vor să ducă o viață de leneș ar fi să se stabilească într-o zonă cu stațiuni și să-și organizeze activitatea într-un mod flexibil. Atunci ar putea să prindă momentul potrivit pentru a merge la plajă miercuri, nu în weekend, când își dau coate cu toată lumea. Ieri, de exemplu, a fost soare, așa că ne-am dus în apropiere de Castelul Watermouth, un parc tematic excentric din North Devon, care nu are nici o temă. Nu este nevoie să mă duc acolo în zilele de sărbători bancare, când locul este invadat de vizitatori. În plus, cum locuiesc în Devon, nu simt dorința să-mi iau concediu. Lucrez dimineața și am concediu în fiecare după-amiază. Excursii, da, weekenduri lungi și minivacanțe ca să-mi văd prietenii sau să particip la vreo nuntă, da; dar ideea de a petrece două săptămâni la soare în fiecare an mă atrage mai puțin. Cheltuielile și deranjul nu se justifică.

O soluție radicală este abandonarea cu totul a ideii de concediu, scăpând astfel de dualitatea trudă ca la galere – dorința de a trăi liber. Când duci o viață de leneș, nu există muncă de care să fugi. Iar dacă munca e o distracție pentru tine, la ce bun să te refugiezi? Actorul Keith Allen a exprimat această idee într-un interviu pentru *Idler*. El a spus: „Concediul nu înseamnă nimic pentru mine, fiindcă mă socotesc în concediu tot timpul." Tot astfel, când comicul, scriitorul și omul de radio Arthur Smith a fost întrebat „Îți iei concediu?", a răspuns: „Viața mea e un concediu permanent." Asta mi se pare soluția cea mai înțeleaptă. Până și Billy Butlin făcea recomandări similare. „Secretul succesului în viață este să te bucuri de munca ta[...]. Ai încredere și pornește de unul singur, muncind pentru

tine însuți cât mai de timpuriu." Ceea ce îmi aduce aminte de Henry Miller și de intenția lui de a-i zbura șefului său creierii.

Așadar, sărbătorile au fost la origini zile ale sfinților, când țăranii și nobilimea deopotrivă trândăveau câteva zile. Nu se punea problema deplasărilor lungi, astfel că oamenii își găseau singuri distracțiile. Existau multe asemenea sărbători. Apoi, au devenit ceva sănătos și benefic, pline de activități, dar destinate doar câtorva. După aceea au devenit ceva sănătos și benefic care era aprobat și controlat de stat, la dispoziția maselor. Au devenit laice și, din zile sfinte, au devenit concedii. Iar acestea au început să ceară mai mult efort și să ofere mai puțină distracție decât zilele sfinte. În consecință, cred că ar merita să pornim o campanie în favoarea mai multor vacanțe bancare. Ar trebui să aflăm când se desfășurau vechile sărbători bisericești și să convingem puterea să ne mai dea o zi liberă. La o adică, ar fi de preferat să lăsăm deoparte campaniile și să ne luăm ziua liberă oricum – transformând-o în zi de vacanță bancară neoficială sau ziua leneșului.

Din nefericire, concediile moderne sunt chinuitoare prin munca pe care o presupun. Prietena mea Victoria a spus că, decât să ardem sute sau mii de lire pe un concediu, mai bine angajăm o bucătăreasă, o femeie la curățenie și o doică timp de două săptămâni și stăm acasă, trăind într-un lux deplin. Nu e de mirare că adevăratul leneș se înfioară când aude de concediu, pentru că acesta nu este altceva decât frate bun cu munca.

Ora 7 dimineața

UN VIS CU OCHII DESCHIȘI

„Vai, tată! Ci spune-mi, ce căutăm noi oare
În astă țară de necredință și oroare?
Mai bine-am merge pe-al viselor tărâm
Lumină de luceafăr să ne luăm de drum."

William Blake, *Tărâmul viselor*, 1801

Visător cu normă întreagă!

David St Hubbins[1], în *This is Spinal Tap* (*Aceasta este o punție rahidiană*), când a fost întrebat ce ar vrea să fie dacă nu ar fi vedetă pop

Cât de mult își doresc visarea cei cu suflete de leneși! Și cât de cruzi sunt birocrații, educatorii și cămătarii, care ne spun că viziunile și fanteziile reprezintă o pierdere de vreme! Tot ei susțin că suntem cu capul în nori, ne zic să terminăm cu aiurelile, să nu mai privim în gol pe fereastră. Când le expunem prietenilor

[1] Personaj dintr-un film intitulat *This is Spinal Tap* (1984), solist vocal al trupei rock Spinal Tap. Personajul a fost interpretat de actorul Michael McKean (n. tr.).

planurile noastre extravagante, ei ne dau replici descurajante de genul „Continuă să visezi" sau „Poate în visurile tale". Visurile și lenea merg mână în mână și sunt respinse drept „născociri ale unui creier leneș", așa cum cumpătatul și seriosul Mercutio îi spune visătorului Romeo în *Romeo și Julieta* – fără sens, frivole, ridicole și meritând a fi ignorate. Visătorii „sunt plecați printre zâne". Lor li se spune să înceapă a trăi „în lumea reală".

Ne-am putea întreba: ce este această „lume reală"? Înseamnă oare trudă în fiecare zi ca să producem obiecte inutile care îi fac pe alții mai săraci și mai puțin fericiți? Înseamnă politică de cabinet, polițe de asigurare, planuri de pensie, ținte de eficiență, prezentări în Powerpoint, colectare de taxe, debitare directă și lins în fund în cadrul corporației? „Lumea reală" este lipsită de haz, cumpătată, punctuală? Cine ar putea spune dacă nu cumva toate acestea constituie de fapt lumea falsă, lumea creată de noi ca să uităm de cea reală, cea pe care o purtăm în capetele noastre? La urma urmelor, ambele lumi sunt produse ale imaginației și limbii. Nu înțeleg de ce una merită privilegii în dauna celeilalte.

Marea găselniță, ba chiar datoria oricărui leneș care se respectă, este să îmbine aceste lumi, să armonizeze

lumea visării cu cea a vieții de zi cu zi. Ar fi ridicol să ne prefacem că fiscul, notele de plată pentru energia electrică, magazinele, ipotecile și scutecele nu există. Dimpotrivă. Deseori încerc să le evit, însă nu ai cum scăpa de ele. Maldărul de facturi, datorii și mirosuri de pe podea nu se rezolvă de la sine.

Ne amintim bine cunoscuta istorie a dr. Johnson, care a demonstrat realitatea dură a materiei, așa cum povestește Boswell:

> „Stăteam de vorbă de oarece vreme despre sofisticăria ingenioasă pe care episcopul de Berkeley o utiliza ca să dovedească non-existența materiei și să demonstreze că orice lucru din univers există doar la nivel ideatic. Am remarcat că, deși ne-am convins că doctrina nu e adevărată, știm că este imposibil de respins. Nu voi uita sprinteneala cu care Johnson mi-a răspuns, lovind puternic cu piciorul o piatră mare, până când a clintit-o din loc: «Eu o resping în felul acesta!»"

Cei care dau cu piciorul în pietre au dreptate, desigur. Dar riscăm la fel de mult dacă respingem sau ignorăm lumea viselor, pentru că și ele există. Prin vise – sau visuri – am în vedere trei fenomene înrudite:

Unu: viziunile și poveștile stranii pe care le trăim în timp ce dormim.

Doi: rătăcirile mentale semiconștiente, denumite și visare cu ochii deschiși.

Trei: viziunile despre o lume mai bună, așa cum sugerează expresia „urmează-ți visurile". Uneori sunt cunoscute și sub numele de „planuri nebunești".

În călătoria către traiul fructuos cu propria lume a visurilor, primul pas este să ignorăm primul tip: visele.

Țara viselor este ciberspațiul original, realitatea virtuală spirituală constituită din noi înșine. Visurile ne duc în alte lumi – realități alternative care ne ajută să înțelegem viața de fiecare zi. Visurile reprezintă legătura cu subconștientul nostru. Trebuie tezaurizate. Nu este extraordinar că o activitate care ocupă atât de mult din viața noastră este frecvent surghiunită pe tărâmuri lipsite de importanță? Visurile formează baza, se află în centrul ființei noastre. Să le dăm ascultare.

Visurile fac lumea să se învârtească. Visele nocturne ne umplu subconștientul cu reflexii ciudate ale zilei. În vis, spiritul nostru cutreieră neîngrădit; putem zbura, cânta, ne pricepem la diverse lucruri (vise în care sunt sclipitor pe skateboard, de exemplu), avem întâlniri erotice cu celebrități (eu o visez pe Madonna; adică o visam mai demult), chipurile oamenilor se schimbă când le privim, un prieten se contopește cu altul, ca într-o pictură suprarealistă. Lucrurile nu sunt ceea ce par. „S-a întâmplat în casa mea, dar nu era casa mea." Realitatea, logica și rațiunii zboară pe fereastră. Iar această suspendare a regulilor pedestre, lipsa totală a autocenzurii, poate fi o inspirație uriașă pentru spiritul creator. Cei înțelepți știu asta. Simone de Beauvoir, de exemplu, scria:

> „Când mă duc la culcare, anticipez cu plăcere aventurile mele nocturne; și îmi iau rămas-bun de la ele dimineața cu regret[...]. Iată una dintre plăcerile mele cele mai mari. Iubesc caracterul lor neașteptat și, mai presus de toate, gratuitatea lor[...]. De aceea, dimineața încerc să le adun laolaltă, să le reformulez din crâmpeiele care încă îmi plutesc pe sub pleoape, licărind, dar stingându-se cu repeziciune."

Pentru regizorul suprarealist Luis Buñuel, visele au fost momentele înălțătoare ale vieții sale:

> „Dacă mi-ar spune cineva că aș mai avea de trăit douăzeci de ani și m-ar întreba cum aș dori să mi-i petrec, i-aș răspunde: «Dă-mi două ore pe zi de activitate și le rezerv pe celelalte douăzeci și două viselor. Cu condiția să mi le pot amintî». Iubesc visele, chiar când sunt coșmaruri, ceea ce se întâmplă foarte des."

Cele două ore pe zi erau probabil cele în care Buñuel și-ar transforma viziunile în artă. Robert Louis Stevenson s-a slujit de vise ca să creeze acțiuni și personaje pentru povestirile sale. Micile creaturi cărora le spunea *Brownies* îi spuneau povești. Iată ce relata el: „Acești *Brownies* fac jumătate din munca mea cât dorm buștean." *Brownies* seamănă puțin cu „spiridușii vorbitori din ciberspațiu" citați de Terence McKenna ca unul dintre elementele-cheie ale experienței provocate de drogul numit DMT: creaturi răutăcioase, netrebnice, care oferă adevărul.

Există multe exemple privind forța creatoare a viselor: ideea poemului *Kubla Khan* i-a venit lui Coleridge într-un vis, la fel ca și melodia de la *Yesterday*, visată de Paul McCartney. Ideea romanului *Frankenstein* i-a apărut lui Mary Shelley într-un vis cu ochii deschiși; Einstein a afirmat că o soluție în teoria relativității i s-a revelat într-un vis; Descartes a avut un vis care l-a pus pe drumul corect pentru închegarea întregului său sistem filozofic (el a zis că a fost „cel mai important lucru" din viață). Mendeleev a visat tabelul periodic după ce a adormit la masa de lucru.

J.K. Rowling privea pe fereastra unui vagon de tren când în minte i-au apărut ideea, acțiunea și personajele pentru ciclul *Harry Potter*.

Un exemplu remarcabil privind felul în care lumea viselor pătrunde în universul nostru este seria de povești cu Alice, scrisă de Lewis Carroll spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Acolo avem o capodoperă a imaginației în care lumea de zi cu zi este răsturnată și întoarsă pe dos. În cazul cărților cu Alice, ideea era aceea de a arăta cât de absurdă apare unui copil lumea adulților, cât de încărcată de o logică absurdă și de reguli fără sens. Marii noștri poeți au fost cei care au doborât barierele dintre vis și viață; o definiție a poeziei ar putea fi „locul în care visele întâlnesc realitatea". Iar când ascultăm o trupă mare cântând, ne simțim cuprinși de bucuria experienței în care lumea viselor unei alte persoane pătrunde în lumea reală.

Arta de a trăi presupune îmbinarea viselor cu realitatea. Pentru mine, acesta este adevăratul spirit al anarhiei; una se hrănește din cealaltă într-un cerc fericit al propriei noastre creații. Trebuie să existe un dialog între cele două lumi, o armonie. Separarea lor în domenii antagonice ale experienței umane, în modalități de viață ce se exclud una pe alta, este o tragedie și se reflectă în „disocierile de sensibilitate" din alte aspecte ale vieții. Căsătorii fericite se destramă. Munca și viața au divorțat, la fel arta și știința. Oamenii se despart de gândurile lor; specialiștii au trecut la cârmă.

În lumea antiviselor, experții carieriști au cucerit lumi mărunte și i-au exclus pe alții din ele dacă nu au plătit. Lumea minții este stăpânită de psihanaliști, lumea guvernării de partide politice, lumea alimentelor de supermarketuri și de promotorii lor, bucătarii-șefi

celebri. O singură lume s-a spart în milioane de lumi mici, fiecare concurând cu celelalte. Asta duce la o senzație de neputință și prostie. Urmăm regulile stabilite de alții și cerem ajutorul altora. Suntem neajutorați și-i plătim pe alții ca să ne sfătuiască. Însă „visarea este gratis", după cum a spus Debbie Harry. Nimeni nu a reușit să scoată bani din vise, decât dacă includem onorariile plătite lui Sigmund Freud și discipolilor lui. Nu există aparate de visat și nici fabrici care să producă mașini de vise. Poate că tocmai pentru că ne vin gratis le apreciem atât de puțin. Ne interesează mai curând noile mărci de automobile decât conținutul propriei noastre minți.

Și iubirea e un soi de vis, o imaginare a unei stări viitoare de perfecțiune. Când suntem îndrăgostiți, proiectăm asupra obiectului iubirii speranțele noastre pentru o viață de vis. Credem că celălalt ne va ajuta să ne materializăm visul. Coleridge a descris acest sentiment ca „un nesaț instinctiv după o fericire necunoscută". Cine a fost îndrăgostit, chiar trecător, cunoaște efectul înălțător și copleșitor pe care îl are sentimentul asupra spiritului: ne aruncă într-un fel de visare cu ochii deschiși, pe un tărâm încântător. Este de asemenea o stare în care putem intra sau din care (de obicei) ne putem retrage. Când suntem îndrăgostiți, putem cu ușurință uita de sentiment vreme de câteva ceasuri. Apoi îl rechemăm, îl aducem în inimi, îl lăsăm să crească, să curgă, bucurându-ne de prezența lui. În acest sens, este ca un vis în care sentimentul capătă o stare mai curând temporară decât permanentă. Putem alege să-l trăim, îl invocăm și ne scăldăm în el, apoi îl lăsăm deoparte și mergem să ne plătim facturile. Relațiile se destramă pentru că nici o latură a

iubirii – fericirea viitoare sau tărâmul inexistent al viselor – nu pare să se materializeze pe termen lung. Poate că, dacă am înțelege că iubirea e un vis, ne-am putea bucura de ea, ne-am asuma-o fără a-i îngădui ca mai întâi să ne înrobească, apoi să ne dezamăgească.

Deosebit de relevantă pentru leneșul care caută material brut de creație din care să-și făurească lucrarea este starea hipnagogică, lumea crepusculară dintre somn și veghe, când visătorul este conștient că visează și poate chiar să aibă control asupra direcției și conținutului viziunilor.

Coleridge a simțit o fascinație față de *Reveriile* sale și a fost primul poet care le-a dat o identitate distinctă față de visele normale. În aceste reverii, a scris el în *Carnete* în jurul anului 1811, mintea poruncește fantasmelor somnului. „Imaginația, adevărata Creatoare lăuntrică, apărută instantaneu din haos sau din frânturile Memoriei, alcătuiește o formă potrivită." Cu alte cuvinte, un fel de regizor al sufletului prinde contur și începe să îndrume cursul viziunilor. Coleridge scria că avem nevoie de un fel de teorie pentru această stare de visare activă, pentru a „explica și clasifica aceste senzații stranii, Analogul material organic (idei, materiale, după cum se exprimă cartezienii) al Spaimei, Speranței, Furiei, Rușinii și, cea mai puternică dintre toate, Remușcarea... Soluția acestei probleme ar arunca multe îndoieli asupra dogmei actuale, care susține că Formele și Sentimentele Somnului sunt întotdeauna reflexii și Ecouri ale gândurilor și experiențelor noastre din perioada de veghe."

Starea hipnagogică descrisă de Coleridge este numită în mod obișnuit „visare lucidă". Un vis lucid, scrie Paul Martin în *Să numărăm oi*, „este un fel special de vis în

care persoana este pe deplin conștientă că visează[...]. Visele acestea sunt mai vii și mai ușor de reținut decât cele obișnuite[...]. Visele lucide seamănă mai mult cu realizarea fanteziilor și dorințelor noastre."

Primul pas în încurajarea visării lucide este același ca pasul de început în lungul drum către lene: azvârliți ceasul deșteptător. Aveți nevoie de somn din belșug, apoi vă veți trezi firesc. Martin ne sfătuiește: „Antrenați-vă să vă gândiți la ce ați visat imediat ce vă treziți dimineața, înainte ca amintirea lor să se evapore, fiind înlocuite de gânduri de trezie." Învățați să recunoașteți momentele în care visați. Și, când sunteți treji, întrebați-vă dacă visați. Acest obicei vă va ajuta să vă agățați de vise. Visarea lucidă este „o modalitate pusă gratis la dispoziția dumneavoastră ca să vă simțiți bine și să vă îmbunătățiți calitatea vieții. Visătorul lucid consecvent poate avea experiențe încântătoare în stare de veghe, ceea ce îl va ajuta să aibă o stare de bine toată ziua."

Și, într-adevăr, funcționează.

Visele în stare de trezie, visele lucide și cu ochii deschiși, nu sunt numai o sursă de plăceri, dar pot căpăta și o utilitate practică, ajutându-ne să creăm viziuni ale vieții noastre ideale. După ce viziunea e creată, viața o va urma. Fiți curajoși, leneșilor! Greutatea este că ne lăsăm prinși într-o dublă strânsoare: muncim atât de intens, încât nu ne îngăduim timp suficient pentru a visa și, prin urmare, continuăm să muncim din greu pentru că nu am avut timp să visăm o alternativă. Dacă sunteți concediat sau disponibilizat, vă sugerez să-i mulțumiți lui Dumnezeu. Cât am trăit din ajutor de șomaj am conceput ideea revistei *Idler*. Ca beneficiar al acestui serviciu social, am petrecut lungi

perioade întins în pat, apoi în cadă. Însă aceste extrem de bogate (deși, recunosc, minate de vinovăție) perioade hipnagogice mi-au oferit elementele necesare ca să creez o viață de muncă pentru mine, de care m-am bucurat pe deplin. Mai târziu am început să stau întins în pat, imaginându-mi viața ideală. Era cam așa: viața pe Insula Eigg (o insulă din largul coastelor Scoției și cel mai frumos loc din lume); lecturi și scris dimineața, tăiat de bușteni după-amiază, după un pui de somn, petrecerea serii bând ceva în Dean Street, Soho. Firește, asta-i imposibil. Și totuși, cele șapte luni cât am scris această carte, am trăit într-un loc frumos, am lucrat în fiecare dimineață, am petrecut fiecare după-amiază în grădină sau pe stânci ori în magazie, și mi-am trăit serile mâncând, bând și conversând. În esență, visul meu s-a adeverit, chiar dacă detaliile s-au schimbat întrucâtva.

Urmați-vă visurile: acest sfat se repetă atât de des, încât a devenit un clișeu. Dar merită să reflectați o clipă la el. Mult prea des, societatea noastră consumeristă pune semnul egal între urmărirea visurilor și câștigul financiar ori faima, sau ambele. Mitul este: bani, egal libertate. Visul revistelor *Hello!* și *OK!* este bogăția și faima. Suntem făcuți să credem, sau ne lăsăm prostiți să credem că banii și renumele ne vor aduce libertatea și independența după care tânjim. Suntem, din fire, creaturi cu voință puternică; orice om care are copii știe că micuții au un caracter imperios. Nu vor să li se spună ce să facă. De aceea am inventat o serie de trucuri – pedepse, amenințări, mită, favoruri, interdicții la televizor, la ciocolată – menite să-i modeleze după vrerea noastră. „Trebuie să li se înfrângă voința uneori", mi-aduc aminte că era sfatul

predicatorului metodist John Wesley. În același fel, noi, adulții, am creat o sumedenie de tehnici pentru a ne oprima propria voință și a o face supusă. Bogăția și faima par visuri atât de îndepărtate, încât suntem gata să renunțăm la ele cu desăvârșire, fără a face măcar o încercare de a aduce mici îmbunătățiri vieții noastre. Singurul efort necesar pentru a fi leneși este să jucăm la loto săptămânal. Nu, visurile nu au legătură cu banii. Ele ne reprezintă și se referă la calitatea vieții și a imaginației. Poate că motivul pentru care ne vine greu să acceptăm acest lucru este teama – ne temem de visurile noastre și astfel deliberat, le evităm.

Un alt exemplu jalnic de folosire anapoda a cuvântului „vis" este acapararea lui de propaganda publicitară și a marketingului modern. În perioada de explozie a internetului, am rămas șocat de absurditatea cu care companii abia înființate, precum boo.com, vorbeau despre ele însele în termeni aproape vizionari: *Avem un vis,* spuneau ele. *Personalul nostru împărtășește visul. Toată lumea muncește intens pentru a face ca visul să devină realitate.* Dar care era acel vis, mă rog? Să vândă cantități cât mai mari de îmbrăcăminte sport tinerilor Europei. Acesta nu e un vis, ci doar o viziune a unor profituri mari.

Visele adevărate înseamnă să vedeți ceea ce altora le scapă. Dacă sunteți cu capul în nori, vedeți lumea mai limpede. Poate că de aceea atâția poeți și vizionari au murit de tineri sau au băut mult – e dureros când vezi adevărul de aproape. Poate deveni insuportabil. Reacția poetului este creația; el aduce bucurie lumii și își prezintă viziunea în fața celor dispuși să asculte, așa cum a procedat Blake în *Cele patru Zoa,*

uimitor de precisa lui profeție a răului pe care îl vor aduce Angliei Revoluția Industrială și promotorii ei:

„Iar ei schimbat-au arta vieții în arte ale morții
Clepsidra o au condamnat că lucrătura-i simplă
Era ca truda plugarului și a roții de apă
Ce ridică apă în butoaie în foc făcute
Pentru că lucrătura ei era ca aceea a păstorului
Și-n locul lor au inventat roți fără roți
Să amețească tineri de curaj și să lege de chinurile
Zilei și nopții miriadele Eternității, ca ele să poată pili
Și lustrui alama și fierul oră de oră, cu migăloasă trudă,
Ca să nu știe că și-ar putea trece ziua înțelept
Iar din chinurile muncii să-și scoată abia pâinea
Și, ignoranți, văzând o părticică, să creadă că-i întregul
Și s-o numească Adevăr, orbi la legile simple ale vieții."

Sau, așa cum a scris Cicero în *De Officiis:* „Trebuie să considerăm josnică și vătămătoare dorința celui ce-și vinde munca și hărnicia, pentru că acela care își oferă munca pe bani se vinde pe sine și se așază în rând cu sclavii." Sau, așa cum spune Charles Handy: „Întotdeauna mi s-a părut bizar că trebuie să facem coadă ca să ne vindem timpul altuia. E o formă de sclavie voluntară. Socotim că e grozav, dar e o nebunie." Este aceeași idee pe care Paul Lafargue, Bertrand Russell, Nietzsche și sute de alți scriitori și gânditori au exprimat-o în ultimele două mii de ani. La fel gândesc și eu și, probabil, dumneavoastră.

Eu am un vis. Se cheamă iubire, anarhie, libertate. Se cheamă a fi leneș.

LECTURI RECOMANDATE

O listă de cărți și articole la care s-a făcut referire în text, care au fost consultate sau care prezintă un interes conex:

Ackroyd, Peter, *Blake* (London: Minerva, 1996).
Adams, Jad, *Madder Music, Stronger Wine: The Life of Ernest Dowson, Poet and Decadent* (London: I.B. Tauris, 2000).
Arnold, Matthew, „Introduction", in *Poetry of Byron*, Ed. Matthew Arnold (London: Macmillan, 1881).
Baker, Phil, *The Dedalus Book of Absinthe* (Sawtry: Dedalus, 2001).
Barrie, J. M., *My Lady Nicotine* (London: Hodder & Stoughton, 1901).
Bate, Walter Jackson, *Samuel Johnson* (London: Hogarth, 1984).
Baudrillard, Jean, *America*, trans. Chris Turner (London: Verso, 1988).
Benbow, William, „The Grand National Holiday and Congress of the Productive Classes" (London: National Union of the Working Class, 1832).
Benjamin, Walter, *The Arcades Project*, trans. Howard Eiland and Kevin McLaughlin (Cambridge, Mass., and London: Belknap Press, 2002).
Bernard, Jeffrey, „In Conversation with ...", *Idler* 8 (1995).
Blake, William, *The Poetical Works of William Blake*, ed. John Sampson (London: Oxford University Press, 1914).
Boswell, James, *The Life of Samuel Johnson* (London: Dent, 1946).
Botton, Alain de, *How Proust Can Change Your Life* (London: Picador, 1997).
Brown, Pete, *Man Walks into a Pub: A Sociable History of Beer* (London: Macmillan, 2003).
Burns, Robert, *Antologie de poezie engleză de la începuturi până azi*, vol. 2, Ed. Minerva, București, 1981.
Burns, Robert, *Cele mai frumoase poezii*, Ed. Tineretului, București, 1960.
Butlin, Billy, with Paul Dacre, *The Billy Butlin Story: „A Showman to the End"* (London: Robson, 1982).
Byron, George Gordon, *Opere*, vol. 2, Ed. Univers, București, 1985.
Caine, William, *An Angler at Large* (London: Kegan Paul, 1911).
Carroll, Lewis, *Alice în Țara Minunilor*, Ed. Corint Junior, București, 2006.
Carroll, Lewis, *Alice în Țara Oglinzilor*, Ed. Regis, București, 2002.
Cauty Jimmy, and Bill Drummond, *The Manual: How to Have a Number One the Easy Way* (London: Ellipsis, 1998).
Chesterton, G.K., „The Ideal of a Leisure State", *Illustrated London News*, 21 March 1925.
Chesterton, G.K., „On Lying in Bed", in *Tremendous Trifles* (London: Methuen, 1909).

Chesterton, G.K., *What's Wrong with the World* (London: Cassell, 1910).
Cobbett, William, *Cottage Economy* (London: Peter Davies, 1926).
Cobbett, William, *Rural Rides* (London: Penguin, 2001).
Coe, Jonathan, *Casa somnului*, Ed. Polirom, București, 2001.
Coleridge, S.T., *Biographia Literaria* (London: Dent, 1939).
Coren, Stanley, *Sleep Thieves: An Eye-opening Exploration into the Science and Mysteries of Sleep* (London and New York: Free Press, 1996).
De Abaitua, Matthew, „The Big Quit", *Idler* 27 (1997).
De Quincey, Thomas, *Confesiunile unui opiomman englez*, Ed. pentru Literatura Universală, București, 1969.
Doyle, Sir Arthur Conan, *Aventurile lui Sherlock Holmes*, Ed. Corint, București, 2006.
Ehrenreich, Barbara, *Nickel and Dimed: On (Not) Getting By in America* (New York: Metropolitan Books, 2001).
Engels, Friedrich, *The Condition of the Working Class in England* (London: Penguin, 1987).
Frisbie, Robert Dean, *The Book of Puka-Puka* (Hawaii: Booklines Ltd, 1987).
George, Charles H. (ed.), *Revolution: Five Centuries of Europe in Conflict* (New York: Dell, 1962).
Glenn, Josh, „Cocktail Revolution", *Idler 6* (1994).
Glenn, Josh, „The Sweetest Hangover", *Idler 16* (1996).
Glenn, Josh, „Idle Idol: Henry Miller", *Idler* 19 (1997).
Goncearov, I.A., *Oblomov*, Ed. RAO, București, 1995.
Grahame, Kenneth, *Vântul prin sălcii*, Ed. Corint, București, 2002.
Handy, Charles, *The Empty Raincoat: Making Sense of the Future* (London: Hutchinson, 1994).
Handy, Charles, „In Conversation with ...", *Idler* 3 (1993).
Hemingway, Ernest, *Pentru cine bat clopotele*, Ed. Minerva, București, 1975.
Hibbert, Christopher, *The Personal History of Samuel Johnson* (London: Pimlico, 1998).
Hirst, Damien, and Gordon Burn, *On the Way to Work* (London: Faber & Faber, 2001).
Hobsbawm, Eric, *Industry and Empire: From 1750 to the Present Day* (London: Penguin, 1999).
Hodgkinson, Tom, and Matthew De Abaitua (eds.), *The Idler's Companion: An Anthology of Lazy Literature* (London: 4th Estate, 1996).
Holmes, Richard, *Coleridge: Darker Reflections* (London: HarperCollins, 1998).
Holmes, Richard, *Dr Johnson and Mr Savage* (London: Hodder & Stoughton, 1993).
Holmes, Richard, *Coleridge: Early Visions* (London: Harper-Collins, 1998).
Hughes, Ted, *River* (London: Faber & Faber, 1983).

Hutchinson, Robert J. (ed.), *The Book of Vices: A Collection of Classic Immoral Tales* (New York: Rivethead Books, 1995).
Huysmans, J.-K., *În răspăr*, Ed. Minerva, București, 1974.
Huysmans, J.-K., *With the Flow* (London: Hesperus Press, 2003).
Jayanti, B. K., *God's Healing Power: How Meditation Can Help Transform Your Life* (New York: Penguin, 2002).
Jerome, Jerome K., *Câinele tâlhăresc ale unui pierde-vară*, Ed. Litera Internațional, Chișinău, 2002.
Jerome, Jerome K., *Trei într-o barcă*, Ed. Leda, București, 2004.
Johnson, Samuel, *Rasselas, Poems and Selected Prose*, ed. Bertrand H. Bronson (New York and Toronto: Rinehart & Co., 1958).
Johnson, Samuel, *The Works: A New Edition in Twelve Volumes* (London: F.C. &J. Rivington, 1823).
Karmel, Miriam, „Drugs for All Reasons", *Utne* magazine, July/Aug 2003.
Keats, John, *Cele mai frumoase poezii*, Ed. Tineretului, București, 1969.
Keats, *Letters*, ed. Robert Gittings (Oxford: Oxford University Press, 1970).
King James I, *A Counterblaste to Tobacco* (London: Rodale Press, 1954).
Kirsten, Sven A., *The Book of Tiki: The Cult of Polynesian Pop in Fifties America* (London: Taschen, 2000).
Klein, Richard, *Cigarettes are Sublime* (London: Picador, 1995).
Knight, Joseph (ed.), *Pipe and Pouch: A Smoker's Own Book of Poetry* (Boston, Mass.: J. Knight Co., 1895).
Krausnick, Helmut, and Martin Broszat, *Anatomy of the SS State*, trans. Dorothy Long and Marian Jackson (St Albans: Paladin, 1970).
Lafargue, Paul, *The Right to be Lazy, and Other Works*, trans. Charles H. Kerr (Charles H. Kerr & Co., 1907).
La Rochefoucauld, François, duc de, *Maxime și reflecții*, Ed. Minerva, București, 1972.
Larrissy, Edward, *Rereading Literature: William Blake* (Oxford: Blackwell, 1985).
Lawrence, D. H., *Selected Poems*, ed. Keith Sagar (London: Penguin, 1972).
Leadbetter, Charles, *Up the Down Escalator: Why the Global Pessimists are Wrong* (London: Penguin, 2003).
Le Goff, Jacques, *Omul medieval*, Ed. Polirom, București, 2002.
Loesser, Frank, (libretto) *How to Succeed in Business without Really Trying* (London: Frank Music Co., 1965).
Manning, Mark, *Collateral Damage: The Zodiac Mindwarp American Tour Diaries* (London: Creation, 2002).
Manning, Mark, *Fucked by Rock: The Unspeakable Confessions of Zodiac Mindwarp* (London: Creation, 2001).
Marvell, Andrew, *The Complete Poems*, ed. Elizabeth Story Donno (London: Penguin, 1972).

Martin, Paul, *Counting Sheep: The Science and Pleasures of Sleep and Dreams* (London: Flamingo, 2003).
Meades, Jonathan, „No self-respecting loiterer possesses any interest whatsoever, indeed loitering's very essence resides in its passivity", *The Times*, 7 September 2002.
Melville, Herman, *Benito Cereno*. Ed. Minerva, București, 1967.
McKenna, Terence, „In Conversation with ...", *Idler* 1 (1993).
Miller, Henry, *Tropicul Cancerului*. Ed. EST, București, 1997.
Montaigne, Michel de, *Eseuri*, Ed. Științifică, București, 1971.
Moore, Suzanne, „Labour of Love", *Idler* 9 (1995).
More, Thomas, *Utopia*. Ed. Best Publishing, București, 2001.
Nicholson, John, „Primer of English Violence", *Idler* 25 (1999).
Nicholson, Virginia, *Among the Bohemians: Experiments in Living 1900–1939* (London: Viking, 2002).
Nietzsche, Friedrich, *Stiința voioasă, Genealogia moralei, Amurgul idolilor*, Ed. Humanitas, București, 1994.
Orwell, George, *Down and Out in Paris and London* (London: Penguin, 2003).
Osborne, Andrew, „Work is three times as deadly as war, says UN", *Guardian*, 2 May 2002.
Paine, Thomas, *The Rights of Man* (London: Dent, 1915).
Paquot, Thierry, *The Art of the Siesta*, trans. Ken Hollings (New York: Marion Boyars, 2003).
Pascal, Blaise, *Cugetări (texte alese)*, Ed. Univers, București, 1978.
Pearsall, Ronald, *The Worm in the Bud: The World of Victorian Sexuality* (London: Pelican, 1971).
Pimlott, J.A.R., *The Englishman's Holiday: A Social History* (London: Faber & Faber, 1947).
Playboy Enterprises Inc., *The Playboy Book* (London: Mitchell Beazley, 1994).
Porter, Roy, *Flesh in the Age of Reason* (London: Allen Lane, 2003).
Powell, Fiona Russell, „My Misery in Other People's Cheap Holidays", *Idler* 24 (1998).
Reid, Douglas, Thank God It's Monday", *Idler* 31 (2002).
Reid, Douglas, „Weddings, Weekdays, Work and Leisure in Urban England 1791–1911: The Decline of Saint Monday Revisited", *Past and Present* 153 (1996).
Reinstein, Boris, „International May Day and American Labor Day: A HOLIDAY Expressing Working Class Emancipation Versus A HOLIDAY Exalting Labor's Chains" (New York: National Executive Committee, Socialist Labor Party, 1913).
Rimbaud, Penny, *Shibboleth: My Revolving Life* (Oakland, Calif.: AK Press, 1999).
Rogers, Cameron, *The Magnificent Idler: The Story of Walt Whitman* (London: Heinemann, 1926).
Russell, Bertrand, *In Praise of Idleness and Other Essays* (London: Routledge, 2004).

Russell, Bertrand et al, *Why Work? Arguments for the Leisure Society*, ed. Vernon Richards (London: Freedom Press, 1983).
Sartre, Jean-Paul, *Greața*, Ed. Univers, București, 1990.
Saunders, Nicholas, *Ecstasy Reconsidered* (London: N. Saunders, 1997).
Saunders, Nicholas, *E for Ecstasy*, ed. Liz Herron (London: N. Saunders, 1993).
Saunders, Nicholas, „In Conversation with ...", *Idler* 9 (1995).
Schlosser, Eric, *Fast-Food Nation: What the All-American Meal is Doing to the World* (London, Penguin, 2002).
Schor, Juliet B., *The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure* (New York: Basic Books, 1991).
Self, Will, „In Conversation with ...", *Idler* 2 (1993).
Shulgin, Alexander, and Ann Shulgin, PIHKAL: *A Chemical Love Story* (Berkeley, Calif.: Transform Press, 1991).
Smith, Arthur, „Questionnaire", *Idler* 32 (2003).
Strathern, Paul, *Mendeleyev's Dream: The Quest for the Elements* (London: Penguin, 2001).
Stevenson, Robert Louis, „An Apology for Idlers" and „Ordered South", in *Virginibus Puerisque and Other Papers* (London: Kegan Paul, 1881).
Theroux, Louis, „Bed Lieutenant", *Idler* 7 (1994). Thomas, Keith (ed.), *The Oxford Book of Work* (Oxford: Oxford University Press, 1999).
Thompson, E.P., *Customs in Common* (London: Penguin, 1993).
Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class* (London: Penguin, 1991).
Todd, Olivier, *Albert Camus: A Life*, trans. Benjamin Ivry (London: Chatto & Windus, 1997).
Tomalin, Claire, *Samuel Pepys: The Unequalled Self* (London: Viking, 2002).
Trocchi, Alexander, *Cain's Book* (New York: Grove Press, 1960).
Twain, Mark, *Aventurile lui Tom Sawyer*, Ed. Ion Creangă, București, 1988.
Tzu, Lao, *Tao Te Ching: The Richard Wilhelm Edition*, trans. Richard Wilhelm (London: Penguin Arkana, 1988).
Tzu, Chuang, *Chuang Tzu: Taoist Philosopher and Chinese Mystic*, trans. H.A. Giles (London: Allen & Unwin, 1961).
Uglow, Jenny, *Hogarth: A Life and World* (London: Faber & Faber, 1998).
Uglow, Jenny, *The Lunar Men: a Story of Science, Art, Invention and Passion* (London: Faber & Faber, 2003).
Venables, Bernard, *Mr Crabtree Goes Fishing* (London: Map Marketing Ltd, 2000).
Walton, Isaak, *The Compleat Angler* (London: Penguin, 1985).
Walton, Stuart, *Out Of It: A Cultural History of Intoxication* (London: Penguin, 2002).
Waterhouse, Keith, *The Theory and Practice of Lunch* (London: Michael Joseph, 1986).

Whitman, Walt, *Fire de iarbă*, Ed. Pandora-M, București, 2002.
Whitman, Walt, *Democratic Vistas and Other Papers* (Amsterdam: Fredonia Books, 2002).
Wilde, Oscar, *Plays, Prose Writing and Poems* (London: Dent, 1955).
Wilson, Colin, *The Outsider* (London: Gollancz, 1990).
Wordsworth, William, and S.T. Coleridge, *Lyrical Ballads* (London: D. Nutt, 1891).
Yates, Chris, *The Secret Carp* (Ludlow: Merlin Unwin, 1992).
Yutang, Lin, *The Importance of Living* (London: Heinemann, 1938).
Zeldin, Theodore, *An Intimate History of Humanity* (London: Vintage, 1998).
Zeldin, Theodore, *Conversation* (London: Harvill, 1999).

O listă de website-uri utile:

www.abebooks.co.uk
Cărți minunate la mâna a doua, la prețuri mici.
www.anxietyculture.com
Strălucită critică a capitalismului liberal semnată de Brian Dean.
www.babyshambles.com
Pentru o perspectivă asupra ideilor gândirii poetului/rockerului/căutătorului de libertate Peter Doherty.
www.bartleby.com
Site de referințe utile.
www.camra.org.cuk
Căminul Campaniei pentru Berea Adevărată.
www.frugal.org.uk
Cheltuiți mai puțin, munciți mai puțin.
www.hermenaut.com
Rezumate filozofice întocmite de Josh Glenn.
www.idler.co.uk
Website-ul revistei *Idler*.
www.luxurismusic.com
Pentru iubitorii de muzică odihnitoare.
www.slowfood.com
Website al mișcării Mâncați încet, cuprinde inspiratorul său manifest.
www.spiralseed.co.uk
Cum să cultivați legume și să vă bucurați de ele.
www.whywork.org
Căminul mișcării Alternative Creatoare al Sclaviei Salariale (CLAWS), un ghid practic pentru o viață liberă.

MULȚUMIRI

Rămân profund îndatorat lui Simon Proser, care mi-a sugerat să scriu ceva de acest gen, apoi a comandat cartea și a redactat-o. Mulțumiri lui Cat Ledger, agenta mea, și celor de la Penguin, în special pentru Juliette Mitchell, Anna Ridley, James Plummer și meticuloasa Emma Horton, pentru cele două corectoare care m-au scutit de zeci de greșeli jenante. Mulțumiri lui Steve Marking, designerul cărții, lui Roderick Mills pentru ilustrații și Belindei Lawley pentru fotografia de autor. Cât privește conținutul, trebuie să menționez atâtea persoane, încât abia dacă mai pot crede că am scris eu această carte. Cele mai călduroase mulțumiri le adresez istoricului John Nicholson, care m-a inițiat în istoria radicală a Angliei mi-a pus la dispoziție diverse materiale utile. De asemenea, în ordine aleatorie, mulțumesc tuturor persoanelor care m-am sprijinit mai mult sau mai puțin direct, prin conversații, în scris sau sugerându-mi idei: Penny Rimbaud, Matt Ffytche, Mathew De Abaitua, Damien și Maia, Billy Childish, James Parker, Marcel Theroux, mama, tata, Neil Boorman, John Moore, Bill Drummond, Mark Manning, Louis Theroux, Fiona Russell Powell, Chris Yates, John Cooper Clarke, Pete Loveday, John Hull, Jason Skeet, Ian Aitch, David Brook, Simon Jameson, Will Hogan, Tom Shone, Josh Glenn, Greg Rowland, Will Self, John Michell, Charles Handy, Nick Lezard, Tony White, Arthur Smith, Keith Allen, Alan Porter, Sally Agarwall, Jock Scott, cititorii revistei *Idler*... și multor altora.

La *Idler*, rămân mereu recunoscător partenerului și prietenului meu Gavin Pretor-Pinney și colaboratorilor Dan Kieran și Clare Pollard, iar dintre cei de acasă, le adresez mulțumiri lui Claire Jordan și, în încheiere, Victoriei Hull.

CUPRINS

Prefață 7

Ora 8 dimineața: Greu mai e să te trezești 9
Ora 9 dimineața: Trudă 24
Ora 10 dimineața: Tolăneala 42
Ora 11 dimineața: Chiulul 52
La amiază: Mahmureala 65
Ora 1 după-amiaza: Moartea prânzului 73
Ora 2 după-amiaza: Despre boală 84
Ora 3 după-amiaza: Un pui de somn 96
Ora 4 după-amiaza: Ora ceaiului 106
Ora 5 după-amiaza: Plimbarea 118
Ora 6 seara: Primul pahar 133
Ora 7 seara: Despre pescuit 144
Ora 8 seara: Tutunul 155
Ora 9 seara: Casa leneșului 170
Ora 10 seara: Bodega 189
Ora 11 seara: Revolta 202
Miezul nopții: Luna și stelele 214
Ora 1 dimineața: Sex și lene 224
Ora 2 dimineața: Arta conversației 236
Ora 3 dimineața: Ora petrecerilor 247
Ora 4 dimineața: Meditația 257
Ora 5 dimineața: Somnul 265
Ora 6 dimineața: În concediu 277
Ora 7 dimineața: Un vis cu ochii deschiși 296

Lecturi recomandate 308

O listă de website-uri 315

Mulțumiri 316

JOHN NAISH

GHIDUL IPOHONDRULUI
mic tratat pentru bolnavul închipuit

o boală pentru orice simptom, o suferință pentru orice ocazie

Efectul nocebo: fratele vitreg și rău al efectului placebo.
„Oamenii sunt convinși că li se va întâmpla ceva rău, iar asta este o profeție care se împlinește."

Panarițiul de discotecă: abces la degetul mijlociu.
„[...] leziunea apăruse după ce pocnise îndelung din degete în ritmul muzicii."

Alergie la secolul XXI: sensibilitate multiplă la produse chimice.
„[...] tot ce se apropie de fața mea trebuie să fie din fibre naturale. Și ziarele constituie o problemă – trebuie să port o mască pentru a le citi."

Cinele romantice provoacă intoxicații cu plumb.
Înălțimea poate produce deces prematur.
Și faptul de a fi scund e ucigător.

Dacă nimic nu vă sperie, atunci ce părere aveți despre somnambulismul sexual, ficatul jucătorului de golf, fractura penisului sau sindromul restaurantului chinezesc?

---

www.nemira.ro
plăcerea lecturii

„INACTIVITATEA ESTE O TREABĂ FOARTE GREA. ÎNTOTDEAUNA SE GĂSESC MULȚI CARE SE STRĂDUIESC SĂ TE PUNĂ LA MUNCĂ."

OSCAR WILDE

„CE BINE E SĂ NU FACI NIMIC, ȘI ASTA FOARTE ÎNCET, ȘI DACĂ SE POATE ȘI PE BANI."

Tom Hodgkinson continuă ceea ce a făcut mereu, adică editează reviste, scrie articole, dă petreceri și vă sugerează să o luați cu binișorul într-o lume obsedată de muncă:

„Am încercat să creez un soi de canon alcătuit din pasaje cu îndemn la lenevie și pentru asta am explorat filozofia, literatura, poezia și istoria ultimelor trei milenii. Dr. Johnson, Byron, Coleridge, Bertrand Russell, Oscar Wilde, Nietzsche, John Lennon, toți acești practicanți de seamă au stat la baza conceptului despre arta de a lenevi."

nemira

ISBN 973-569-873-0
9 789735 698737
ISBN 978-973-569-873-7

www.nemira.ro